

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

К. Е. Колесник, С. І. Нешко, І. А. Сніжко

ГЕОГРАФІЯ, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ
ЗЕЛАНДІЇ

Навчальний посібник

Харків 2024

УДК [91+93/94+008]:94+931(075)

К 60

*Рекомендовано вченою радою Українського державного
університету залізничного транспорту як навчальний посібник
(витяг з протоколу № 6 від 11 грудня 2023 р.)*

Рецензенти:

доценти С. Д. Литовченко (ХНУ ім. В. Н. Каразіна),
О. М. Кравець (ХНУ ім. В. Н. Каразіна)

К 60 Колесник К. Е., Нешко С. І., Сніжко І. А. Географія, історія,
культура Австралії та Нової Зеландії: Навч. посібник. – Харків:
УкрДУЗТ, 2024. – 374 с., рис. 175.

ISBN

Навчальний посібник для самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної форми навчання «Географія, історія, культура Австралії та Нової Зеландії» підготовлено з метою доповнення і розширення методичного забезпечення навчального курсу дисципліни «Лінгвокраїнознавство» відповідно до робочої програми «Лінгвокраїнознавство». Він є складовою навчально-методичного комплексу дисциплін.

Навчальний посібник містить теоретичний матеріал, у якому розкрито основні особливості географічного розташування, клімату, природних умов, флори і фауни Австралії та Нової Зеландії, визначено основні етапи історії Австралії та Нової Зеландії від відкриття її європейцями до сьогодення, охарактеризовано основні риси державного та адміністративного устрою австралійської та новозеландської держав, визначено основні характеристики економічного становища Австралії та Нової Зеландії, розглянуто найбільш важливі досягнення культури Австралії та Нової Зеландії, особливості австралійського та новозеландського діалектів англійської мови.

Навчальний посібник містить практичну частину, покликану допомогти в організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня в засвоєнні змісту теми, до якої входять перелік запитань для самоперевірки, теми для індивідуальних завдань, список літератури.

Рекомендується для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 035 Філологія денної форми навчання.

УДК [91+93/94+008]:94+931(075)

ISBN

© Український державний університет
залізничного транспорту, 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП. Місце Австралії та Нової Зеландії серед англомовних країн світу	7
РОЗДІЛ 1. Географія, історія, культура Австралії	9
1.1. Географія, клімат, природа Австралії	9
1.1.1. Географічне положення	9
1.1.2. Геологія та рельєф Австралії	10
1.1.3. Природні ресурси та корисні копалини	13
1.1.4. Водні ресурси Австралії	16
1.1.5. Клімат Австралії	18
1.1.6. Флора Австралії	20
1.1.7. Фауна Австралії	23
1.2. Історія Австралії	33
1.2.1. Австралія до відкриття європейцями	33
1.2.2. Європейські дослідження материка	36
1.2.3. Заснування британської колонії в Австралії	41
1.2.4. Британська колонізація Австралії в першій половині XIX століття	43
1.2.5. Австралія в другій половині XIX століття	51
1.2.6. Створення Австралійського Союзу	59
1.2.7. Австралія на початку XX століття	62
1.2.8. Австралія в роки Першої світової війни	66
1.2.9. Австралія між двома світовими війнами	71
1.2.10. Австралія в роки Другої світової війни	79
1.2.11. Австралія 1945-1975 років	91
1.2.12. Австралія наприкінці XX століття	98
1.2.13. Австралія на початку XXI століття	104
1.3. Політичний устрій та економічний розвиток Австралії	112

1.3.1. Адміністративний устрій	112
1.3.2. Міста Австралії	115
1.3.3. Державно-політичний устрій	122
1.3.4. Державні символи Австралії	125
1.3.5. Економіка Австралії	129
1.3.6. Сільське господарство Австралії	130
1.3.7. Промисловість Австралії	134
1.3.8. Транспорт та інфраструктура	138
1.3.9. Гроші та фінансова система	141
1.4. Населення і культура Австралії	141
1.4.1. Населення Австралії	141
1.4.2. Аборигени Австралії	144
1.4.3. Мови Австралії	147
1.4.4. Особливості австралійського діалекту англійської мови	150
1.4.5. Релігія	154
1.4.6. Освіта в Австралії	156
1.4.7. Література Австралії	158
1.4.7.1. Поезія Австралії	158
1.4.7.2. Проза Австралії	160
1.4.7.3. Драматургія Австралії	163
1.4.8. Мистецтво Австралії	165
1.4.8.1. Живопис	165
1.4.8.2. Скульптура	171
1.4.8.3. Архітектура	173
1.4.8.4. Музика	179
1.4.8.5. Кінематограф Австралії	182
1.4.9. Культура аборигенів	183
1.4.10. Спорт	186
1.4.11. Традиції, звичаї та свята Австралії	189

РОЗДІЛ 2. Географія, історія, культура Нової Зеландії	195
2.1. Географія, клімат, природа Нової Зеландії	195
2.1.1. Географічне положення	195
2.1.2. Геологія та рельєф Нової Зеландії	196
2.1.3. Клімат	199
2.1.4. Водні ресурси Нової Зеландії	201
2.1.5. Ґрунти Нової Зеландії	203
2.1.6. Природні ресурси та корисні копалини	204
2.1.7. Флора Нової Зеландії	206
2.1.8. Фауна Нової Зеландії	208
2.2. Історія Нової Зеландії	213
2.2.1. Нова Зеландія до відкриття європейців	213
2.2.2. Європейські дослідження Нової Зеландії	217
2.2.3. Початок колонізації Нової Зеландії	219
2.2.4. Заснування колонії Нова Зеландія	223
2.2.5. Розвиток колонії Нова Зеландія в середині XIX століття	226
2.2.6. Земельні війни з маорі	230
2.2.7. Розвиток колонії Нова Зеландія в другій половині XIX століття	240
2.2.8. Нова Зеландія наприкінці XIX – початку XX століття	245
2.2.9. Створення держави Нова Зеландія	249
2.2.10. Нова Зеландія в роки Першої світової війни	252
2.2.11. Нова Зеландія між світовими війнами	255
2.2.12. Нова Зеландія в роки Другої світової війни	260
2.2.13. Нова Зеландія 1945-1975 років	268
2.2.14. Нова Зеландія наприкінці XX століття	274
2.2.15. Нова Зеландія на початку XXI століття	282
2.3. Політичний устрій та економічний розвиток Нової Зеландії	287
2.3.1. Державно-політичний устрій Нової Зеландії	287

2.3.2. Адміністративний устрій Нової Зеландії	290
2.3.3. Міста Нової Зеландії	293
2.3.4. Державні символи Нової Зеландії	299
2.3.5. Економіка Нової Зеландії	304
2.3.6. Гроші та фінансова система Нової Зеландії	310
2.4. Населення та культура Нової Зеландії	312
2.4.1. Населення Нової Зеландії	312
2.4.2. Мови Нової Зеландії	314
2.4.3. Особливості новозеландського діалекту англійської мови	315
2.4.4. Релігія	317
2.4.5. Освіта в Новій Зеландії	310
2.4.6. Література Нової Зеландії	320
2.4.7. Мистецтво Нової Зеландії	329
2.4.7.1. Живопис	329
2.4.7.2. Архітектура	333
2.4.7.3. Музика	337
2.4.7.4. Кінематограф	340
2.4.8. Культура маорі	344
2.4.9. Спорт у Новій Зеландії	347
2.4.10. Свята Нової Зеландії	349
2.4.11. Національна кухня	352
Термінологічний словник	354
Персоналії	359
Хронологічна таблиця «Австралія»	363
Хронологічна таблиця «Нова Зеландія»	364
Запитання для самоконтролю	366
Теми індивідуальних завдань	368
Бібліографічний список	369

Вступ
МІСЦЕ АВСТРАЛІЇ ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ
СЕРЕД АНГЛОМОВНИХ КРАЇН СВІТУ

Причини широкого розповсюдження у світі англійської мови перш за все пов'язані з особливостями історичного розвитку. У другій половині XVIII – першій половині XX століття Британська імперія була найбільшою державою світу, над якою ніколи не заходило сонце. Їй належали величезні території в різних частинах світу: північній Америці, Азії, Африці, Австралії. Потреби державного управління вимагали просування в колоніях єдиної державної мови – англійської. Але в азіатських і африканських володіннях Великобританії місцеве населення до приходу європейців вже створило розвинене суспільство і в багатьох випадках мало власну державність. Крім того, переселення британців у ці країни відбувалося в не дуже великій кількості. У результаті населення африканських і азіатських колоній Великобританії зберегло величезну чисельну перевагу над британцями і переважно продовжувало спілкуватися різними місцевими мовами, надавши англійській офіційного статусу.

У ряді інших країн, зокрема Австралії та Новій Зеландії, ситуація виглядала інакше. Аборигени Австралії до приходу європейців через несприятливі природні умови знаходилися на низькій стадії розвитку. Їхні невеликі за чисельністю і розрізнені племена залишалися на стадії кам'яної доби, не знаючи навіть землеробства і скотарства. Маорі Нової Зеландії, хоч і стояли на вищому рівні суспільного розвитку, теж не встигли створити власну державність і вели постійні криваві війни між собою. Своєрідна культура аборигенів Австралії та маорі Нової Зеландії не могла на рівних конкурувати з розвиненою британською культурою.

Після відкриття Австралії та Нової Зеландії почалося доволі масове переселення британців на ці землі, особливо в Австралію, яка довгий час

використовувалася як величезна каторжна в'язниця під відкритим небом для британських злочинців. У результаті вже в другій половині XIX століття європейці, у першу чергу вихідці з Великобританії, почали складати переважну більшість населення Австралії та Нової Зеландії, а британська культура стала панівною на цих землях.

Разом із тим певний вплив корінного населення і досить тривалий окремий розвиток призвели до формування в Австралії та Новій Зеландії своїх специфічних діалектів англійської мови та власної своєрідної культури, яка, хоч і базується на англійській мові, але має ряд неповторних рис.

Розділ 1

ГЕОГРАФІЯ, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА АВСТРАЛІЇ

1.1. Географія, клімат, природа Австралії

1.1.1. Географічне положення

Австралія – найменший континент і одна з найбільших країн на Землі, розташована між Тихим та Індійським океанами в Південній півкулі. Назва континенту походить від латинського слова *austrālis* – «південний». Вона входить до частини світу Австралія і Океанія. Уся територія континенту Австралії є основною частиною держави Австралія. Крім того, до складу держави Австралія входять острів Тасманія і ще кілька островів у Тихому та Індійському океанах. Загальна площа країни 7 692 024 км² – це шоста за площею країна у світі.

Територія Австралії простягається з заходу на схід майже на 4000 км, а з півночі на південь – 3860 км. Берегова лінія слабо розрізана. Материк омивається морями двох океанів – Тихого та Індійського. Уздовж північно-східного узбережжя Австралії більш ніж на 2500 км простягнувся найбільший у світі кораловий риф – Великий Бар'єрний риф. Мис Байрон – крайня східна точка Австралії – був названий Джеймсом Куком на честь британського мореплавця Джона Байрона, який здійснив навколосвітню подорож на кораблі «Дельфін». Найзахідніша точка – мис Стіп-Пойнт – була відкрита голландським мандрівником Віллемом Фламінгом і названа «крутим мисом» через високі (до 200 м) і обривчасті береги вапнякового походження. Крайня південна точка Австралії – мис Південно-Східний, або Саут-Іст-Пойнт – розташована на північному боці Бассової протоки. Крайня північна точка – мис Йорк – була названа Джеймсом Куком на честь герцога Йоркського (рис. 1.1).

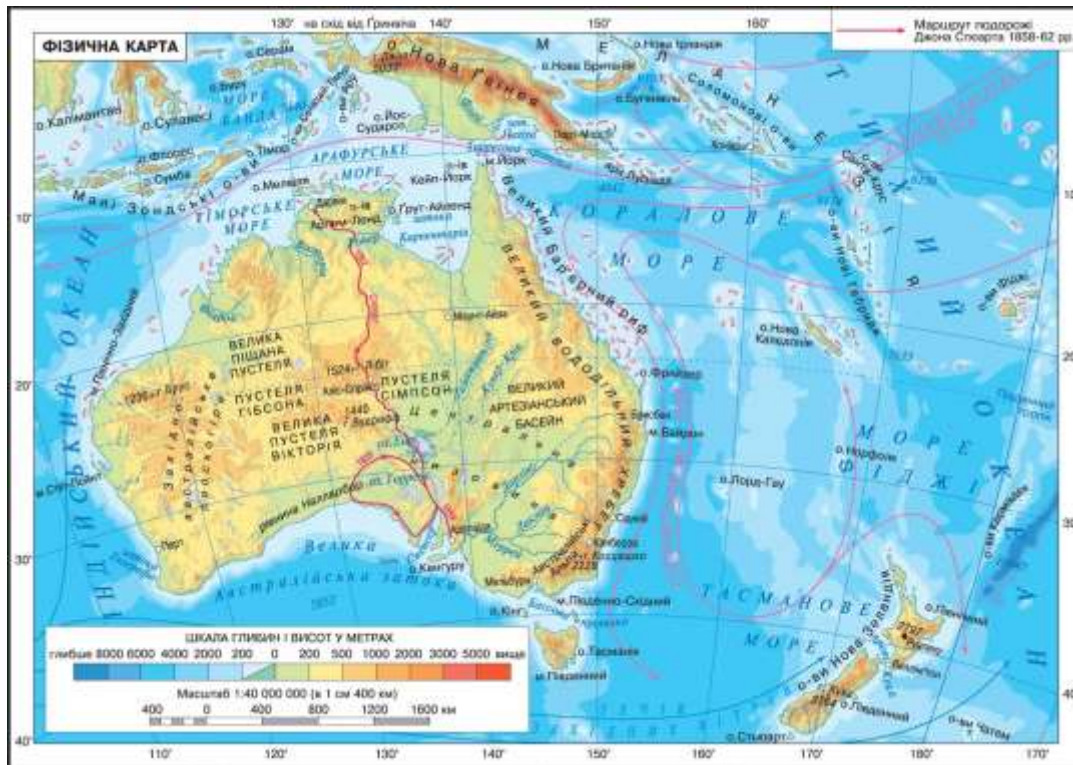

Рис. 1.1. Фізична карта Австралії

Австралія відокремлена від Індонезії на північному заході Тиморським і Арафурським морями, від Папуа-Нової Гвінеї на північному сході Кораловим морем і Торресовою протокою, від території островів Коралового моря Великим Бар'єрним рифом, від Нової Зеландії на південному сході Тасмановим морем і від Антарктиди Індійським і Південним океанами.

1.1.2. Геологія та рельєф Австралії

Рельєф материка на 95 % складається з рівнин. Основу материка становить стародавня платформа докембрійського періоду. Це пояснює переважання рівнинної форми рельєфу. Фундамент має покриття у вигляді шару осадових порід континентального і морського походження значної товщини.

Тектонічні процеси в Австралії майже відсутні, тут нема активних вулканів і зледенінь на піках гірських ланцюгів. Землетруси на території також відсутні.

Австралія являє собою найбільш низький з усіх материків. Рельєф в основному рівнинний, злегка піднятий біля кордонів. Такі утворення особливо добре помітні на сході. Материк є величезним плато, увігнутих у центральній частині, де розташоване озеро Ейр, і піднятих з країв.

Значні висоти можна спостерігати на Сході і південному заході. У цих районах сформувалися прибережні окраїнні гори. Гірські утворення становлять близько 5 % усієї площі Австралії. Тільки 13 % материка розташоване вище 500 м над рівнем моря. У рельєфі Австралії виділяють Західно-Австралійське плоскогір'я, Центральну низовину та Східно-Австралійські гори.

На заході материка сформоване Західно-Австралійське плоскогір'я. Висота цього району не перевищує 400-500 м, краї плоскогір'я підняті. Західно-Австралійське плоскогір'я простягається на весь захід Австралії і з'єднується з центральною низовиною. Найбільш високі точки регіону: на півночі – масив Кімберлі з найвищою точкою 936 м, сході – хребет Масгрейв (1140 м) і Макдонелл (1510 м), заході – хребет Хамерслі (1226 м). Західно-Австралійське плоскогір'я розташоване на стародавній платформі. У цьому регіоні в основному розміщені напівпустелі і пустельні рівнини. На південно-західних ділянках можна зустріти стародавні гнейси і граніти. Скельний масив Маунт-Олга – залишки плато з обривчастими схилами і пласкими вершинами, що складаються з 36 масивних валунів. Його довжина близько 8 км, ширина близько 3,5 км. У центрі плоскогір'я знаходяться величезні пустельні території: піщані пустелі (Велика Піщана і Гібсон на півночі) і щебністо-піщано-глиниста (Велика пустеля Вікторія). Велика Піщана пустеля, або Західна пустеля (площею 360 000 км) – найспекотніший регіон Австралії. Оподи тут рідкі і нерегулярні. Пустеля

покрита піщаними дюнами червоного кольору завширшки 10-20 м [34, с. 86].

На півдні пустелі знаходиться унікальний гірський масив – Улуру. Улуру – масивне оранжево-коричневе скельне утворення висотою 348 м, яке виникло в результаті геологічних процесів близько 680 млн років тому. Через властивості червоного пісковика, що входить до складу моноліту, ця гора може змінювати колір залежно від освітлення (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Моноліт Улуру

Центральна низовина є ще однією рельєфною формою Австралії. Територію покриває товща з осадової породи. Здебільшого для регіону характерна депресія, тобто зниження і вдавнення. Найвищі точки низовини становлять у висоту до 100 м, найнижчою ділянкою є солоне озеро Ейр.

Осадові породи, якими покрита Центральна низовина, утворилися в період, коли ця територія перебувала під впливом морського і озерного режимів. Регіон практично на 100 % складається з напівпустельних територій, що пояснює бідність тваринного і рослинного світу. Найвищою точкою Центральної низовини є хребет Фліндерс, у якому гора Лофті досягає 727 м.

Великий Вододільний хребет являє собою гірську систему протяжністю понад 4 тис. км, у ширину гори досягають максимум

1,5 тис. км. За припущеннями вчених, хребет був утворений близько 300-500 млн років тому. Сучасного вигляду цей регіон набув тільки 25 млн років тому. Гори складаються з таких порід, як вапняк, гнейс і граніт. У цьому регіоні є поклади газу, нафти, золота і міді.

Однією з найвищих точок Вододільного хребта є Австралійські Альпи, розташовані на півдні Нового Уельсу. Ця система є унікальною територією з заповідниками і національними парками. Протягом шести місяців на рік район покритий снігом. Найвища точка материка відзначена на горі Косцюшко і становить 2 228 м над рівнем моря.

Блакитні гори (висота 1190-1360 м) – частина Великого Вододільного хребта. Свою назву вони отримали через сизуватий смог, викликаний високим вмістом у повітрі суспензій ефірного масла евкалиптів, які ростуть там [14, с. 514-515].

1.1.3. Природні ресурси та корисні копалини

На території Австралії знаходиться велика кількість родовищ корисних копалин, у першу чергу руд різних металів.

Найбільш економічно важливі запаси корисних копалин розташовані в Західній Австралії (залізна руда, нікель, боксити, алмази, золото, мінеральні піски і морський природний газ), Квінсленді (боксити, бітумінозне вугілля, свинець, цинк і срібло), Новому Південному Уельсі (бітумінозне вугілля, свинець, цинк, срібло і мінеральні піски) і Вікторії (буре вугілля, морська нафта і природний газ).

Австралія доволі багата на енергетичні корисні копалини, зокрема Австралія має приблизно четверту частину світових запасів недорогого урану, найбільші відомі родовища знаходяться в північному і північно-західному Квінсленді, Північній території, Західній Австралії і Південній Австралії. Країна не є самодостатньою у видобутку сирової нафти, але вона

забезпечує основну частину своїх внутрішніх потреб. Є багаті запаси вугілля та природного газу, здатні задовольнити внутрішні та експортні потреби в середньостроковій перспективі. Вважається, що видобуток вугілля буде стійким протягом більш ніж трьох століть, але очікується, що запаси природного газу будуть вичерпані в середині ХХІ століття.

Австралія є одним з провідних світових виробників залізної руди. Залізна провінція Хамерслі в Західній Австралії містить мільярди тонн руди в залізних пластах. Найбільшими з високосортних покладів є родовища Маунт-Том-Прайс, Маунт-Уейлбек, Маунт-Ньюман і район річки Роб. Родовища річки Севідж на Тасманії також розроблялися наприкінці ХХ століття.

Важливим металом для Австралії є вольфрам. Його видобувають у Квінсленді з родовищ вольфрамиту і шееліту, розташованих на острові Кінг у Басовій протоці. Марганець видобувають з численних невеликих родовищ, особливо в районі Гроот-Ейландт у Затоці Карпентарія. Австралія володіє одними з найбільших у світі запасів нікелю. Багаті родовища Камбалди були виявлені в 1964 році. Інші родовища нікелю знаходяться в Грінвейлі (Квінсленд) і регіоні Масгрейв на кордонах Західної Австралії, Південної Австралії та Північної території.

Австралія також має у своєму розпорядженні найбільші у світі родовища цинку і свинцю. Родовище Брокен-Хілл на заході Нового Південного Уельсу розробляється з 1880-х років. Свинцеві, цинкові та мідні руди були виявлені на горі Маунт-Айза в західному Квінсленді в 1923 році, а наприкінці ХХ століття почалася розробка нових свинцево-цинкових родовищ у Тасманії і на річці Макартур у Північній території. Більше двох третин міді, що походить з Австралії, видобувається на горі Маунт-Айза. Величезні запаси бокситів були виявлені у Вейпі на півострові Кейп-Йорк, у Гоуві на Північній території та на хребті Дарлінг у Західній Австралії, що дало змогу Австралії стати провідним світовим виробником бокситів і

глинозему. Австралія також є найбільшим у світі виробником та експортером природного рутилу, ільменіту, циркону та монациту, видобутого із пляжних пісків як східного, так і західного узбережжя [24, с. 24].

Австралія входить до провідних світових виробників золота, і приблизно чотири п'ятих національного виробництва надходить з шахт Західної Австралії. Срібло у великих кількостях міститься в багатих свинцево-цинкових рудах, переважно в районах Брокен-Хілл і Маунт-Айза.

Австралія володіє багатими запасами таких промислових мінералів, як глини, слюда, сіль, доломіт (вапняк), тальк і азбест. Дорогоцінні та напівдорогоцінні камені зустрічаються в багатьох місцях. Австралійські білі опали, а також унікальні чорні опали відомі у всьому світі. Сапфіри і топази з Квінсленда та округу Нова Англія в Новому Південному Уельсі також дуже цінні. У 1979 році в районі Кімберлі в Західній Австралії було виявлено велике родовище алмазів (рис. 1.3).

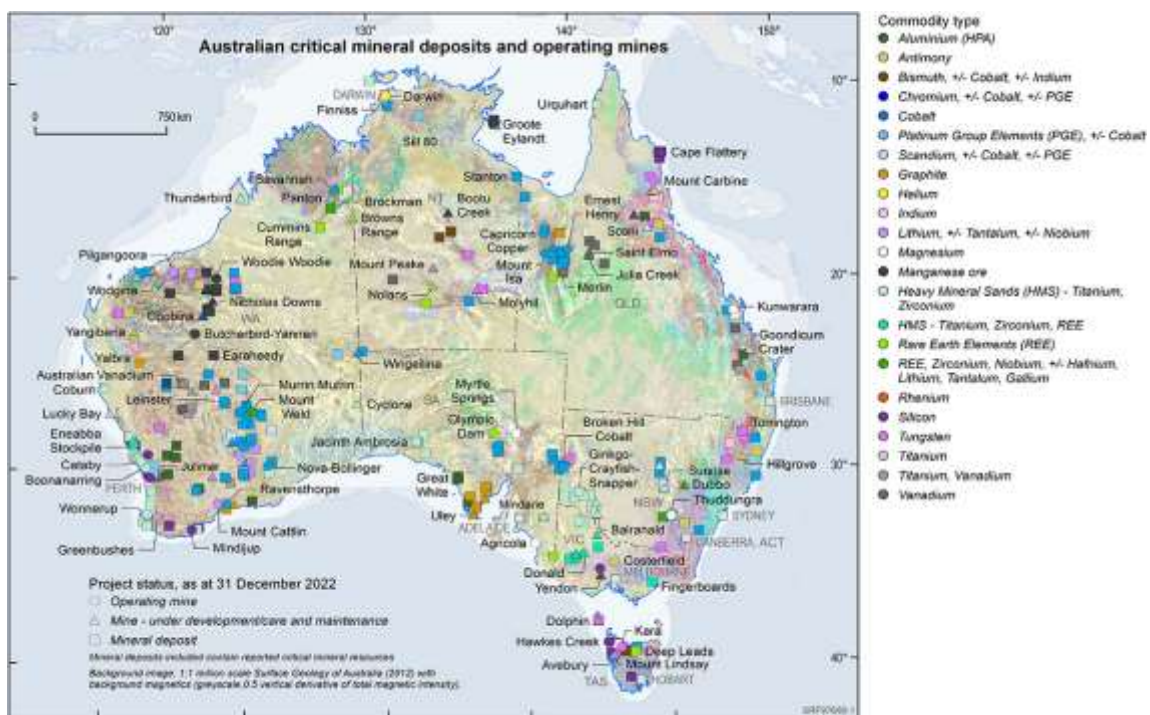

Рис. 1.3. Корисні копалини Австралії

1.1.4. Водні ресурси Австралії

Австралія омивається морями, які є частиною двох океанів – Індійського і Тихого. Води останнього омивають схід і південь, Індійського – захід і північ країни. Холодні і теплі течії істотно впливають на клімат. Береги Австралійського континенту омивають води таких морів: Тиморського – на північному заході, воно є частиною Індійського океану; Арафурського – на північному заході (це частина Індійського океану); Коралового – на сході узбережжя (частина Тихого океану); Тасманового – на південному сході (це частина Тихого океану). З усіх морів найзнаменитішим є Коралове, оскільки тут близько до узбережжя Австралії знаходиться Великий Бар'єрний риф. Він утворений своєрідною формою життя – кораловими поліпами, скелети яких складають також основу островів. Бар'єрний риф – найдовший у світі, його довжина становить 2200 км [34, с. 104] (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Великий бар'єрний риф

Австралія в основному посушлива країна, однак північні тропіки та східні хребти забезпечують вкрай необхідні опади, які живлять унікальну водну систему, що простягається по всьому континенту. Улітку невеликі

річки пересихають, озера скорочуються до розмірів великих калюж. Такі річки, що пересихають, мають назву кріки (від англ. creek – «струмок»). Основне джерело живлення і річок, і озер – дощі.

Найбільша ріка Австралії – Муррей, її загальна довжина – 2508 км починаючи від її витoku з національного парку Косцюшко. Вона ніколи не пересихає і живиться водами з Великого Вододільного хребта. Річка протікає через три штати: Вікторія, Новий Південний Уельс і Південна Австралія.

Інші найбільші ріки Австралії – Маррамбіджи (1 485 км) і Дарлінг (1472 км) є притоками Муррея. Маррамбіджи в сезон дощів навіть стає судноплавною. Річка Лаклан – також велика, тече на захід, а потім південь у центральній частині Нового Південного Уельсу, впадаючи у велике Камбунзьке болото поблизу Окслі (рис. 1.5) [5].

Рис. 1.5. Водні ресурси Австралії

У тропічній північній частині Західної Австралії хребти Кімберлі і Пілбара породжують одні з найбільших і недосліджених річок Австралії.

Річки Орд, Фіцрой і Драйсдейл перетинають місцевість, настільки ж пересічену, як і будь-яка інша в Австралії, і тут є кілька могутніх водоспадів.

Річки Річмонд, Твід, Неранг і Кларенс, що живляться субтропічними дощами на Великому Вододільному хребті, впадають у Тихий океан.

А ось річка Купер-Крік на півдні країни в період посухи майже повністю зникає і знову відроджується в сезон дощів. Річки Тасманії за рахунок дощового і снігового живлення повноводні протягом усього року.

З озер найбільшим є Ейр, назване на честь Едуарда Джона Ейра, який зробив його перший опис. У періоди висихання, з квітня по жовтень, озеро стає мертвим: велика частина його території перетворюється на солончак. Але після того як випадають рясні дощі, знову наповнюється, і місцями глибина озера Ейр досягає 20 м. Через присутність каротинового пігменту, що виділяється деякими водоростями, вода озера має рожевий відтінок. Воно широко відомо кількістю пеліканів та інших перелітних птахів.

Усі озера на материк солоні. Жителі багатьох районів країни мають труднощі з прісною водою. У країні існують офіційні обмеження на її використання. Нестача поверхневих вод компенсується великими запасами підземних артезіанських вод, які скупчуються в артезіанських басейнах. Великий артезіанський басейн – підземний резервуар прісної води, що займає 23 % материка. Він сформувався 100-250 млн років тому. Глибина його залягання близько 3000 м. Велике значення для водопостачання міст і селищ мають також штучні водосховища, такі як Берлі Гріффін, що знаходиться в Канберрі.

1.1.5. Клімат Австралії

Австралія має посушливий клімат, пустельний або напівпустельний, у величезній центральній і західній частині, яка малонаселена. На півночі клімат тропічний з сухим і дощовим сезонами. Найбільш населені райони мають субтропічний клімат середземноморського типу на узбережжях, що

виходять на південний захід, вологий субтропічний на східному узбережжі та океанічний на крайньому південному сході і Тасманії (рис. 1.6).

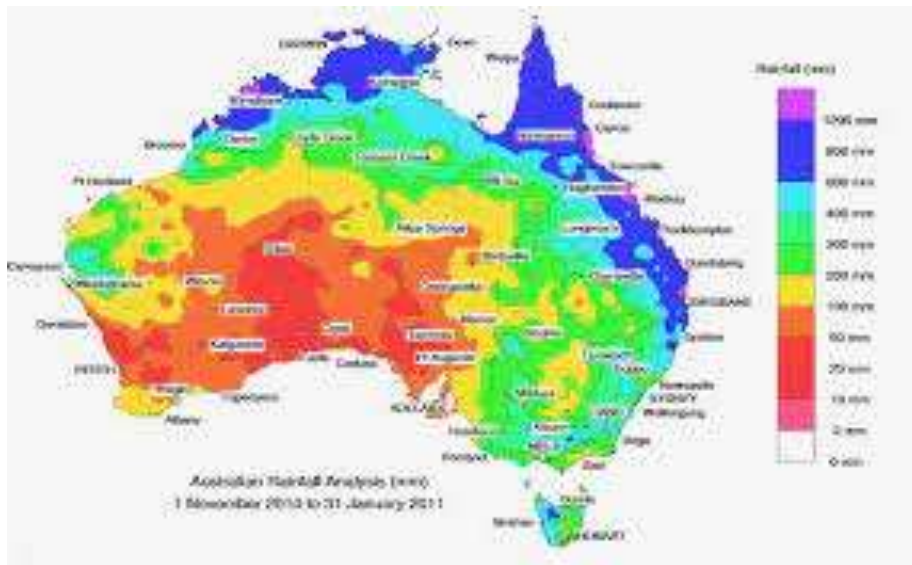

Рис. 1.6. Клімат Австралії

Опадів мало у великій посушливій зоні, де їхня кількість коливається від 150 до 350 мм на рік, на півдні вони знаходяться на проміжному рівні між 400 і 700 мм на рік, тоді як на східному узбережжі їх досить багато – від 1000 до 1500 мм. На тропічній півночі зазвичай випадає від 1200 до 2000 мм опадів на рік, але на північному сході також є область, де кількість опадів перевищує 3000 мм. На південному сході в гірській місцевості, пересіченій Австралійськими Альпами, взимку може випадати сніг.

Австралія здебільшого сонячна країна. У середньому в пустельній зоні 3500-3600 сонячних годин на рік, 3200 годин на південно-західному узбережжі, 3000-3100 годин на тропічній півночі і 3000 годин на східному узбережжі. Тільки на південному сході ця позначка опускається нижче 2700 годин у Сіднеї та нижче 2400 у Мельбурні та на Тасманії.

Зима тепла на півночі, дуже м'яка в пустельних районах, але з холодними ночами, м'яка в головних містах центральної частини півдня і холодна в горах. У липні, найхолоднішому місяці, середня температура

становить близько 25 °С у Дарвіні, 15 °С – Брісбені, 10 °С – Мельбурні, 8 °С – Хобарті.

Незважаючи на м'яку зиму, центрально-південний регіон, де розташовані майже всі основні міста, може постраждати від холодних вітрів антарктичного походження. У найхолодніші ночі температура опускається приблизно до 0 °С у містах південного узбережжя і навіть у пустелі.

Літо спекотне і задушливе на півночі і східному узбережжі і спекотне в пустельних районах, у той час як на крайньому південному сході і Тасманії воно більш м'яке.

Середня температура січня, найтеплішого місяця, тропічної півночі становить близько 28 °С, тоді як у Центральному і Західному пустельних районах вона перевищує 30 °С. У містах Південно-центральної частини (Брісбен, Сідней, Перт) температура становить близько 24-25 °С, тоді як на півдні – близько 20 °С у Мельбурні та 18 °С у Хобарті.

Влітку узбережжя може постраждати від спеки, спричиненої сильним вітром, іноді з піском, що дме з пустелі, з температурою 40 °С і більше. Вітер, пов'язаний із посухою, може спричинити більш-менш масштабні пожежі. У теплі місяці центральна та північна Австралія, особливо узбережжя, можуть зазнавати впливу тропічних циклонів [21].

1.1.6. Флора Австралії

Австралія була відокремлена від решти світу океанами протягом більше 200 млн років. Завдяки цьому з'явилася велика різноманітність рослин і тварин. П'ятий континент має дуже специфічну рослинність і налічує близько 22 000 видів рослин, з яких приблизно 90 % не зустрічаються більше ніде.

У рослинному світі Австралії виділяють три великі зони. Тропічна розташована вздовж північного узбережжя до середини східного. Вона

потрапляє в область мусонного клімату і густо засаджена переважно листяними деревами. Папороті і пальми процвітають серед ясенів, дубів, кедрів і берез.

Помірна зона проходить через південно-східну прибережну рівнину і Тасманію і простягається на північ вздовж східного узбережжя в тропічну зону. Помірна зона багата на безліч чагарників і низькорослих видів. В австралійських Альпах і гірських ландшафтах Тасманії зустрічається переважно альпійська рослинність. По східному узбережжю до Тасманії ростуть сосни, які знаходяться на другому місці після евкаліптів, з точки зору їхнього економічного значення. Різновиди евкаліпта переважають у теплих і добре зрошуваних південно-східних і південно-західних районах. Тасманія відома своїми буковими лісами.

Суха зона розташована у всій середній посушливій Австралії і на заході континенту. Рослинність тут адаптована до сухого клімату – переважно це евкаліптові дерева і акації (близько 500 видів).

Австралія може похвалитися понад 1200 видами акацій, які широко відомі як плетисті дерева. Золота акація є квітковою емблемою Австралії і поширена навколо Канберри, на півдні Нового Південного Уельсу, пагорбах Аделаїди і Вікторії (рис. 1.7) [23].

Рис. 1.7. Золота акація

Також із Австралією найчастіше асоціюються евкаліпти, які ще мають назву камедні дерева. Близько 2800 видів евкаліптів росте в Австралійських Альпах, хребтах Фліндерс у Південній Австралії та Блакитних горах (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Евкаліптовий ліс

Сімейство квіткових рослин протейні, включаючи банксії та гревілеї, є одним з найпопулярніших серед австралійських аборигенів. Ключовою характеристикою сімейства протейних є те, що квіткові головки складаються з безлічі дрібних квіток. Ці рослини поширені в національних парках уздовж узбережжя Нового Південного Уельсу.

Мелалеука – рід, що налічує близько 170 видів родини миртових, більшість з яких є ендеміками Австралії, місцеве населення називає ці рослини також чайними деревами або медоносними миртами. Вони зазвичай зустрічаються вздовж водотоків або по краях боліт і можуть рости на різних типах ґрунтів. Мелалеука відома своїми ефірними маслами.

Сімейство родовики налічує понад 100 видів, включаючи знамениту лапу кенгуру. Ці рослини розповсюджені на південному заході Західної Австралії, їх можна зустріти вздовж струмків, лісів і боліт. Лапа кенгуру

цвіте з серпня по жовтень і варіюється від жовтого і зеленого до червоного, рожевого, оранжевого або коричневого кольорів.

Понад двісті видів еремофіл, які також називають «чагарниками ему», є ендеміками Австралії. Ці рослини зазвичай можна зустріти в напівзасушливих і безводних регіонах, в основному вони зустрічаються в Західній Австралії. Еремофіли відомі своїми яскравими чагарниками і дають м'ясисті плоди, які часто їдять тварини та птахи [68].

В Австралії близько 2000 завезених видів рослин. Більшість із них потрапили в країну з розвитком сільського господарства, тваринництва та лісового господарства. Вважається, що до колонізації першими європейцями чверть країни була вкрита лісовою саванною, чагарниками і лісами. Велика частина місцевої флори була знищена з метою звільнити місце для колонізації і сільськогосподарського використання. Це призвело до безповоротного зникнення понад 80 видів місцевих рослин. На сьогодні ще 840 видів знаходяться під загрозою. Тому в Австралії є великі природні заповідники, які охоплюють близько 12 % території континенту.

1.1.7. Фауна Австралії

Австралію населяють унікальні тварини, більшість з яких є ендеміками, тобто більше не зустрічаються у природі ніде. Характерною особливістю місцевого тваринного світу є відсутність великих хижаків. Єдині ссавці, які претендують на цю роль, – собаки динго, але вони не є корінними жителями континенту і були завезені сюди азіатськими торговцями задовго до прибуття на ці землі європейців. На жаль, велика кількість рідкісних видів тварин не пережила до наших днів. Деякі були повністю винищені ще аборигенами (наприклад діпротодони), інших же потіснили європейці і привезені ними тварини (так, лише кількості років тому повністю вимер тасманійський тигр). У наш час континент населяють

200 тис. видів тварин, майже 90 % з них є унікальними. Тваринний світ Австралії – це різні види ссавців, птахів, рептилій, безхребетних.

Найбільш знаковою твариною Австралії є кенгуру. Великий рудий, або велетенський кенгуру – це найбільший вид з усіх кенгуру і сумчастих в Австралії. Він заселив практично всю територію материка, крім східних областей, пустелі і тропічних лісів. Великі руді кенгуру досягають у висоту 1,5 м. Вони можуть спиратися на свій міцний хвіст і завдавати потужних ударів лапами. Кенгуру також можуть досягти швидкості до 55 км/год і подолати відстань до 7 м за один стрибок. З усіх кенгуру рудий – довгожитель, може прожити до 30 років. Він є головним символом Австралії (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Великий рудий кенгуру

Ще один представник кенгуру – східний сірий кенгуру, або, як його ще називають, гігантський. За розміром поступається лише великому рудому кенгуру. Східний сірий кенгуру дуже швидкий, любить влаштовувати бійки. Удари супротивнику сірий кенгуру завдає потужними задніми лапами, спираючись на хвіст. Такий удар для людини може бути

смертельним. Найсильніший самець стає главою всього стада, отримуючи відразу декількох самок. Самки східного сірого кенгуру відрізняються більш світлим забарвленням і маленьким розміром. Основа їжі – все рослинне, але любить соковиті трави, тим самим замінюючи потребу в воді.

Деревне кенгуру валабі – нічне звірятко, яке живе все життя на деревах. Валабі дуже рухливий з хорошою стрибучістю, властивою всім кенгуру. Стрибки по деревах можуть досягати 8-10 м. На відміну від наземних видів кенгуру, валабі має сильні передні лапи з круглими пальцями, що допомагає добре чіплятися за дерева. Забарвлення звіра – від світлого до темного залежно від підвиду. Валабі живуть на самоті, але зрідка створюють невелику зграю. В основному їхнє середовище проживання – тропічні ліси гірських районів Австралії.

Квока – ендемік Австралії, є єдиною представницею роду *Setonix*, який входить до сімейства кенгурових. Від інших кенгуру цей звір відрізняється мініатюрністю (середня довжина тіла 50 см) і нездатністю хвоста виконувати функцію опори. Квоки зустрічаються по всій Західній Австралії, але найбільше їх на острові Роттнест. Квоки зазвичай збираються навколо водопоїв з високою травою для тіні і захисту.

Вомбат – сумчастий ссавець, схожий на маленького ведмежа. Місце проживання вибирають з м'яким ґрунтом, оскільки ведуть норний спосіб життя. Влаштовують нори в лісах, чагарниках південної і східної частин Австралії. Нора вомбата досягає в довжину кілька десятків метрів і йде в глибину до 4 м. Вомбат веде нічний спосіб життя, удень знаходиться в норі; це агресивний звір щодо ворогів – тасманійського диявола і динго. Побачивши ворогів, вомбат починає розгойдуватися, сильно мукати. Ворогові завдає сильні удари головою, а в норі придавлює свого ворога тілом. Вомбат живе до 25 років. Харчуються корінням, пагонами, мохом, грибами і ягодами (рис. 1.10) [58].

Рис. 1.10. Вомбати

Утім, сумчастим чи деревним ведмедем називають іншу тварину – коалу. Слово «коала» з однієї з місцевих мов перекладається як «попелястий». Але ніякого відношення коала до ведмедів не має. Коала – сумчастий звір, який весь час проводить на деревах, а саме евкالیптах. Харчуються вони виключно евкالیптами, листям і пагонами, які для інших істот є отруйними. Коали, як самці, так і самиці, одинаки. Єдиний час, коли вони збиваються в групи, – це період спарювання, яке відбувається теж на деревах. Самиця виношує потомство (як правило, одне дитинча) 30 днів. Півроку малюк харчується молоком матері в черевній сумці і потім ще півроку катається на матері, вчепившись кігтями за хутро. Міцні кінцівки роблять їх ідеально придатними для життя на деревах, а вовна у них густа, волохата і може бути як класичною сірою, так і червонувато-коричневою. Передні кінцівки мають міцні кігті, що допомагає хапатися за гілки дерев. Вони сплять близько 18 год на ніч. Коали важать близько 15 кг і виростають трохи більше 60 см у довжину; мають дуже сильний нюх, що дає змогу їм розрізняти 700 видів евкالیптів (рис. 1.11).

Рис. 1.11. Коала

У південно-західному районі Австралії проживає маленький звір – цукровий поссум. Він харчується виключно пилком і нектаром квітів. Мешкає в заростях кущів і дерев, де проводить усе своє життя. Поссум дуже спритний і здатний забиратися на найтонші гілочки. Маючи невелику вагу (100-170 г) при довжині тіла 15-20 см, він може парити майже на 45 м завдяки крилоподібній шкірі, що простягається від передніх ніг до спини. Житло цукрові поссуми споруджують на деревах у вигляді гнізда. У період холодів впадають у сплячку, іноді збиваючись у групи, щоб зігрітися.

Найвідоміший хижак Австралії – дикий собака динго. Більшість з них рудувато-коричневого кольору. Динго ведуть переважно самотній спосіб життя, але можуть полювати зграями до 10 особин з підлітками або потомством. Динго – це переважно м'ясоїдні тварини, але вони можуть їсти будь-що і не можуть гавкати. Натомість вони виють, щоб поспілкуватися. Їхньою здобиччю є кролики, щури, гуси і валабі, але зграї можуть об'єднуватися для нападу на великих кенгуру. Оскільки їхня чисельність настільки велика, вони вважаються шкідниками, у 1900-х роках для захисту

овечих стад був зведений паркан довжиною 5000 км, який тепер називається парканом Динго.

На острові Тасманія проживає один з найагресивніших хижаків Австралії – тасманійський диявол. Ці невеликі тварини досягають у середньому близько 60 см в довжину. Вони мають міцні щелепи, маленькі бочкоподібні тіла, темне хутро з поодинокими білими плямами, схильні до бійок із подібними до нього. Тасманійський диявол з'їдає до 10 % ваги свого тіла за день (рис. 1.12).

Рис. 1.12. Тасманійський диявол

У світі існує тільки два види однопрохідних, або яйцекладних, ссавців. Більш відомий з них качкодзьоб. Істота, яка має бобровий хвіст, качиний дзьоб і перетинчасті лапи, виглядає настільки дивно, що спочатку натуралісти, отримавши чучела качкодзьобів, вважали їх підробкою. Качкодзьоби зариваються в береги річок, коли вони не полюють на молюсків і креветок. Самці мають отруйні колючки на задніх лапах, які активні лише в шлюбний сезон. Хоча їхня отрута не смертельна для людини, вона наймовірно болюча (рис. 1.13).

Рис. 1.13. Качкодзьоб

Другий яйцекладний ссавець – колюча єхидна, схожа на крихітного дикобраза, довжиною від 30 до 50 см. У єхидн нема зубів, але в них довгі липкі язика, які полегшують поїдання мурах і термітів; вони мають потужний нюх, що дає змогу їм знаходити свою здобич. Коли їм загрожують дикі кішки або динго, вони згортаються в клубок, подібно до їжаків. Єхидни зустрічаються по всій Австралії і залишаються незмінними з доісторичних часів (рис. 1.14) [58].

Рис. 1.14. Єхидна

На материку проживає близько 800 видів птахів. Майже 350 з них не зустрічаються в інших частинах планети. В Австралії можна спостерігати представників багатьох пташиних родин: чаплевих, пінгвінових, какаду, яструбних, ібісових, журавлиних, совиних, папугових, рибалочкових, а також деяких інших. Тут мешкають австралійські очкові пелікани, деревні качки і чорні лебеді.

Одним із символів країни є страус ему. Досягаючи майже 180 см зросту, ему є другим за висотою і третім за вагою птахом у світі. Ему швидко бігають і можуть розвивати швидкість до 50 км/год. Раціон ему досить невибагливий. Вони їдять різноманітні рослини, комах, дрібних ящірок і гризунів. Цікавою особливістю цього птаха є те, що яйця висиджують самці, а не самиці (рис. 1.15).

Рис. 1.15. Страус ему

Інший великий птах, який мешкає на півночі Австралії, – казуар. Ці дуже агресивні птахи мають унікальний рогоподібний виступ у верхній частині голови (так званий шолом) і рудиментарні крила. Казуари можуть розвивати максимальну швидкість близько 50 км/год і робити стрибки вгору на 1,5 м. Довгі гострі кігті на кожному з трьох пальців є страшною зброєю, здатною завдавати важких ран. Ці птахи травоядні, переважно харчуються

фруктами та ягодами, але також полюють на гризунів, ящірок та іншу дрібну здобич. Самиці більші за самців і більш яскраво забарвлені, тому що самці сідають на кладку яєць, щоб висиджувати їх, а потім ростити пташенят.

Велетенські рибалочки кукабари виділяються серед інших птахів завдяки білосніжному оперенню, чорно-коричневій спині та червонуватому хвосту. Ще більше вражає дивний крик кукабари, схожий на сміх навіженого. Самиці велетенських рибалочок можуть виростати до 45 см у довжину, а їхні дзьоби досягають 10 см. Кукабари переважно харчуються рибою, комахами та дрібними хребетними (рис. 1.16).

Рис. 1.16. Кукабара

Серед тварин Австралії досить велика кількість видів рептилій - 860. На просторах пустель і напівпустель живуть гігантські варани, сцинки. Крім того, тут можна зустріти килимового пітона і плащеносну ящірку. На континенті живе найбільша на планеті кількість отруйних рептилій. Найбільш загрозові для людини тайпани. На материк зустрічаються також двокігтяні і зелені черепахи.

Живуть рептилії також у морях, що омивають Австралію. Найбільш лютими хижаками прибережних вод і річкових лиманів є гребенясті крокодили. Вони можуть жити в солоній або солонуватій воді, а їхні дитинчата ростуть у прісній воді. Самці крокодилів можуть вирости до 7 м у довжину, а їхня вага може наближатися до тонни. Зазвичай вони харчуються дрібними плазунами, рибою, черепахами і птахами, однак також можуть полювати на більшу здобич, таку як дикі свині, буйволи та худоба. Цих гігантських рептилій можна зустріти по всій території.

Молох (колючий диявол) – ящірка, яка вся вкрита шипами, окрас змінюється залежно від температури. Місце проживання молоха – центральні і західні райони Австралії. Молох пересувається дуже повільно, при загрозі голову нахиляє вниз, виставляючи великі роги вгору. Молох здатний рити нори і закопуватися в пісок. Полює на мурах, використовуючи свій липкий язик. Незважаючи на те, що молох покритий шипами, у нього в природі є свої вороги – це хижі птахи і варани (рис. 1.17).

Рис. 1.17. Молох

Континент славиться і такими тваринами, як амфібії. Тут мешкає понад 5000 видів жаб, з яких майже 93 % – ендеміки. Зустрічаються австралійські жаби, квакші і багато інших представників земноводних.

Води Австралії населяє близько 4500 різних видів риб (90 % з них – ендеміки). З них прісноводними є лише 170, у тому числі тріскові і деякі інші. Серед усього різноманіття можна виділити таких яскравих представників, як рогозуби, риби-оси, стрибун, анемонові рибки.

У водах можна зустріти австралійських каракатиць, а також небезпечних синьокільчастих восьминогів. Цей крихітний, яскраво забарвлений восьминіг є однією з найбільш отруйних тварин у світі. Оскільки протиотрути не існує, укуси восьминога з синіми кільцями може вбити дорослу людину за кілька хвилин (рис. 1.18).

Рис. 1.18. Синьокільчастий восьминіг

1.2. Історія Австралії

1.2.1. Австралія до відкриття європейцями

Перші поселенці добралися до Австралії з Азії через острівну Південно-Східну Азію і з'явилися там 45-50 тис. років тому. Це переселення відбулося в епоху зниження рівня моря, коли між Азією та Австралією існували сухопутні мости. Однак для деяких переходів, таких як між Балі та Ломбоком, а також між Тимором та Австралією, мали використовуватися

плавальні засоби. Це найдавніша підтверджена морська подорож у світі (рис. 1.19).

Рис. 1.19. Заселення людьми Австралії

Вірогідне припущення, що відбулася не одна, а декілька хвиль міграції до Австралії. Приблизно 35 тис. років тому весь континент був заселений, включаючи Тасманію, яка в цей час була з'єднана з Австралією. Вона стала островом, коли рівень моря піднявся десь між 13,5-8 тис. роками до нашої ери, і це ізолювало аборигенів Тасманії від материка.

Під час суворого кліматичного режиму останнього льодовикового максимуму між 30 і 18 тис. років тому відбувалися значні міграції в пошуках більш сприятливих умов існування. Усі посушливі ландшафти були постійно заселені лише приблизно 10 тис. років тому.

Існують докази складної соціальної поведінки населення більш раннього періоду, включаючи кремацію до 40 тис. років тому, особисті прикраси (намистини з черепашок) до 30 тис. років тому і торгівлю предметами на значні відстані близько 10 тис. років тому. Близько 8 тис. років тому на зміну примітивним кам'яним виробам в аборигенів почали з'являтися більш складні знаряддя праці.

На момент початку заселення Австралії європейцями корінні народи заселили і використовували весь континент і успішно адаптувалися до широкого спектра кліматичних умов, від вологих помірних і тропічних лісів до надзвичайно посушливих пустель. Загальна чисельність корінного населення коливається від 30 тис. до понад 1 млн осіб.

Аборигени розмовляли понад 200 різними мовами і сотнями діалектів. Більшість аборигенів були двомовними або багатомовними. На момент приходу європейців в Австралії існувало близько 500 племен, кожне з яких мало свою територію, культурні особливості і розмовляло своєю мовою чи діалектом. Однак ці групи не були політичними чи економічними утвореннями. Не було і спільної національної ідентичності [28].

Аборигени жили невеликими сімейними групами і вели напівкочовий спосіб життя, причому кожна сімейна група проживала на певній території, систематично рухаючись по місцевості відповідно до сезонних змін. Групи мали свою власну, самобутню історію і культуру. У певний час сімейні групи збиралися разом для громадських, церемоніальних і торгових цілей. Підраховано, що одночасно збиралося до 500 осіб. Членство в кожній родині чи мовній групі базувалося на праві первородства, спільній мові, культурній спільності. Взаємини всередині груп зумовлювали категорії відповідальності і обов'язків щодо групи і сім'ї. Аборигени будували напівпостійні житла, оскільки суспільство було кочовим.

Жодне з племен аборигенів не знало писемності, тому свідчення про їхню тисячолітню історію до приходу європейців дуже уривчасті. Крім археологічних пам'яток, певні свідчення про минуле містять міфи та обряди аборигенів. Так, властива багатьом племенам церемонія короборі складається з великої кількості співів і танців, дій, за допомогою яких вони передають свою історію в оповіданнях і реконструкціях сновидінь, з використанням міфологічного періоду часу, у якого був початок, але не передбачалося кінця.

1.2.2. Європейські дослідження материка

Існують припущення, що представники різних народів відвідували береги Австралії до її офіційного відкриття європейцями. Легенди про Невідому Південну землю (латиною Terra Australis Incognita), яка має «врівноважувати» сушу, належать ще до часів Римської імперії і були звичайним явищем у середньовічній географії, хоча на той момент ніякої можливості відкриття реальної Австралії в європейців не було. І в арабських, і в китайських документах XIV-XV століть є свідчення про велику південну землю, але настільки неточні, що остаточно ідентифікувати цю землю як Австралію неможливо.

Португальські моряки здійснювали регулярні плавання до Індонезії в XVI столітті. Флотилія під керівництвом де Сікейри досліджувала шлях до Молуккських островів і відправляла кілька експедицій навколо архіпелагу. Одна з таких експедицій під командуванням Мендонси в 1522 р. імовірно відвідала північно-західні береги Австралії. Теорія раннього відкриття Австралії виглядає правдоподібною, оскільки саме на західному узбережжі у XX столітті знайшли гармати XVI століття. На картах французьких картографів з Дьєппу, створених у середині XVI століття, південніше Індонезії зображена «Велика Ява», що може бути свідченням відкриття Австралії (рис. 1.20).

Рис. 1.20. Карта з Дьєппу

Іспанські експедиції Альваро де Менданьї в 1567 та 1595 роках і Педро де Кіроса в 1605 році відкрили ряд архіпелагів поблизу Австралії – Соломонови та Нові Гебридські острови. Менданья та Кірос вважали ці території частинами Великої Південної землі, але скоріше за все берегів справжньої Австралії так і не дісталися. Помічник Кіроса Луїс де Торрес відкрив Торресову протоку, яка відділяє Австралію від Нової Гвінеї, але невідомо, чи побачив він Австралію [65, с. 168-179].

Офіційно вважається, що Австралію відкрив голландський мореплавець Віллем Янсзон у 1606 році. Він відплив на борту «Дуйфкена» з Бантама в Голландській Ост-Індії в пошуках Нової Гвінеї, доплив до затоки Карпентарія на півночі материка і висадився на півострові Кейп-Йорк – у найпівнічнішій частині Австралії, яка знаходиться лише в 160 км від Нової Гвінеї. Янсзон оголосив знайдені території володінням Нідерландів.

У наступні кілька десятків років голландці продовжували досліджувати Австралію. У 1616 році західне узбережжя відвідав Дерк Хартог, стоянка якого знаходилася в затоці Шарк. Через три роки Фредерік де Хаутман дослідив кілька сотень кілометрів узбережжя. Пітер Найте дослідив майже 1600 км південного узбережжя в 1626-1627 роках.

Найбільшу роль у подальших відкриттях зіграв Абель Тасман, який здійснив у 1642 році велику подорож за дорученням генерал-губернатора Голландської Ост-Індії Ван Дімена. У листопаді-грудні Тасман відкрив острів, який назвав землею Ван Дімена. Нині цей острів названий на честь мореплавця – Тасманія. Також він відкрив острови Нової Зеландії, Фіджі та Тонга. Друга експедиція Тасмана в 1644 році здійснила дослідження північного узбережжя Австралії. Ці землі дістали назву Нова Голландія (рис. 1.21) [65, с. 260-278].

Рис. 1.21. Відкриття Австралії європейцями

У 1688 році англійський пірат Вільям Дампір переховувався на північно-західному узбережжі Нової Голландії. Повернувшись до Англії, він опублікував свої нотатки про подорож і переконав Адміралтейство підтримати ще одну експедицію. У 1699-1700 роках він проплив вздовж західного узбережжя 1500 км, але був розчарований відсутністю цінностей, заради яких варто було б продовжувати дослідження цієї території.

У 1769 році англійський лейтенант Джеймс Кук (рис. 1.22) відправився на кораблі «Індевор» на Таїті з секретним завданням: знайти Південний материк і досліджувати берега Нової Голландії.

Рис. 1.22. Джеймс Кук

Кук приплив до східного узбережжя Австралії і 29 квітня 1770 року висадився в бухті Ботані-Бей. Дослідивши прибережні землі, він зробив висновок, що вони досить сприятливі для заснування колонії. Потім Кук вирушив уздовж узбережжя в північно-західному напрямку, проплив вздовж Великого Бар'єрного рифу і врешті знайшов протоку між Австралією і Новою Гвінеєю. Тим самим Кук довів, що Нова Гвінея не є частиною Австралії. Усі відкриті ним землі Кук проголосив колонією Великобританії під назвою Новий Південний Уельс. Завдання знайти Південний материк мореплавець не виконав. Під час другої навколосвітньої експедиції Кук досліджував південні широти і дійшов висновку, що в них не існує ніяких великих земель, крім Австралії [63, с. 33; 66, с. 48-72] (рис. 1.23).

Рис. 1.23. Маршрут першої експедиції Кука

Подорожі Кука призвели до заселення Австралії, але не завершили дослідження австралійських берегів. Марк Маріон-Дюфрен з Франції обійшов Тасманію в 1772 році, дослідивши значну частину її узбережжя. У 1791 році британський мореплавець Джордж Ванкувер перетнув і описав південні береги Австралії.

Двоє британців – морський хірург Джордж Басс і лейтенант Метью Фліндерс – були найвідомішими дослідниками берегів Австралії кінця

Довгий час найменш дослідженим залишалося північне узбережжя Австралії. Дві британські експедиції під командуванням Філіпа Кінга (1817-1822) і Джона Вікхема (1838-1839) заповнили цю прогалину. Дослідження європейцями берегів Австралії було завершено.

1.2.3. Заснування британської колонії в Австралії

У XVIII столітті закони в Англії були дуже жорстокими. Смертна кара застосовувалася за понад 200 різних правопорушень. Як альтернативу повішенню в'язнів іноді засуджували до відправлення на каторжні роботи. У XVIII столітті засуджених відправляли до Вірджинії і Меріленду на території нинішніх США. Однак після американської війни за незалежність (1775-1783) це стало неможливим, і уряд почав шукати нове місце для переселення каторжників. У 1786 році було вирішено відправити їх до Австралії.

Позбавитися небажаних членів суспільства – не єдиний мотив заснування колонії в Австралії. Очевидно, британці сподівалися створити військово-морську базу в Тихому океані, а також мали надію, що Австралія стане джерелом деревини та льону.

13 травня 1787 року флот з 11 кораблів відплив з Портсмута. На борту було 759 засуджених, більшість з яких були чоловіками, а моряки та морські піхотинці охороняли в'язнів. Командував ними капітан Артур Філіп (рис. 1.25). З собою вони взяли насіння, сільськогосподарський інвентар, худобу, таку як корови, вівці, свині, кози, коні та кури, а також запас продовольства на два роки. Перші колоністи висадилися на берег у Порт-Джексоні 26 січня 1788 року (рис 1.26). Дата створення колонії пізніше стала національним святом – Днем Австралії. Через місяць Філіп, який став першим губернатором поселення, офіційно оголосив про створення колонії, яку назвали Новий Південний Уельс. Населений пункт став називатися на честь британського міністра внутрішніх справ віконта Сіднея [20, с. 5].

Рис. 1.25. Артур Філіп

Рис. 1.26. Висадка колоністів в Австралії

Перші роки були важкими для поселенців. Продовольства не вистачало, у каторжників було мало професійних навичок, а нові засуджені, які прибували в колонію, виявлялися хворими і непрацездатними після довгого і складного плавання. Умови життя каторжників були суворими. Їм доводилося виконувати величезну роботу зі створення колонії: зводити будинки і дороги, допомагати фермерам.

Філіп відправив корабель до Південної Африки за додатковою провізією, який повернувся в травні 1789 року. Харчування розподілялося за картками, і пайки були дуже обмеженими. Другий флот прибув у 1790 році, а третій – 1791 року. Однак поступово ситуація покращувалася. Спочатку поселенці жили в простих дерев'яних хатинах, але пізніше ув'язнені навчилися робити цеглу для будинків.

Капітан Філіп покинув Австралію в грудні 1792 року. Повертаючись до Англії, він взяв зразки австралійських рослин і тварин. Він також взяв із собою двох корінних жителів.

Спочатку засуджені працювали на державній землі за провізію, але з 1793 року ті, хто добре поведився, були звільнені і отримали земельні наділи. Помилувані ув'язнені залишалися в Австралії, отримували свої наділи і самі могли брати до себе на роботу каторжників. Один з таких колишніх ув'язнених виростив перший успішний урожай пшениці. Незабаром колонія стала самостійно забезпечувати себе їжею. У 1793 році в Сідней приїхали перші вільні поселенці (якщо не брати до уваги військових, які охороняли каторжників). Їм безкоштовно видали землі, надали на перших порах сільськогосподарський інвентар, дали право на вільне пересування і використання праці ув'язнених [27, с. 102-104].

1.2.4. Британська колонізація Австралії в першій половині XIX століття

Порівняно небагато нових людей було відправлено до Австралії під час тривалих воєн із Францією з 1793 по 1815 рік. Проте колонія продовжувала зростати. Другим губернатором Австралії був Джон Хантер (1795-1800), третім – Філіп Кінг (1800-1806). У 1804 році в Ньюкаслі було створено нове поселення для засуджених, які вчинили повторний злочин.

Однак на початку ХІХ століття в Австралії не все йшло гладко. У березні 1804 року кілька ірландських каторжників на чолі з Філіпом Каннінгемом взяли участь у повстанні на Касл-Хілл. 4 березня вони захопили пункт утримання в'язнів у Парраматті. Наступного дня каторжники вступили в бій з урядовими солдатами. Врешті-решт повстання було швидко придушене, а його організатори повішені.

Друге повстання, «ромове», відбулося в 1808 році. Вільям Блай, знаменитий капітан «Баунті», був призначений губернатором у 1806 році (рис. 1.27). У той час ром використовувався в Австралії як валюта. Блай заборонив це. Однак 26 січня 1808 року група солдатів на чолі з майором Джорджем Джонстоном заарештувала Блая. Його тримали в полоні більше року, поки він нарешті не погодився залишити Австралію. Однак незабаром після відплиття Блай вирішив повернутися. У 1809 році британський уряд вирішив відкликати Блая, і його змінив полковник Маккуорі (1810 рік) [48, с. 67-72].

Рис. 1.27. Вільям Блай

Наприкінці XVIII століття сталася подія, яка забезпечила стабільний розвиток економіки Австралії. У 1797 році в Австралію були завезені мериносіві вівці. Оскільки умови для розведення овець були дуже сприятливими, їхнє поголів'я в Австралії швидко зростало. В Англії на їхню вовну був величезний попит. До 1820 року в Австралії було 100 тисяч овець. До 1830 року ця цифра досягла одного мільйона. До 1850 року тільки в Новому Південному Уельсі було 13 млн овець. У цей час половина всієї вовни Великобританії надходила з Австралії.

На початку XIX століття розпочалося заселення європейцями Тасманії. Перші поселенці прибули на острів у 1803 році. Хобарт був заснований у 1804 році, а Лонсестон – у 1805 році. У XIX столітті в Бассовій протоці існував китобійний промисел. До 1830-х років тут також діяли мисливці на тюленів. У середині XIX століття в Хобарті почала розвиватися важлива суднобудівна промисловість. У 1825 році Тасманія була відокремлена від Австралії для адміністративних цілей. Перевезення каторжників до Тасманії закінчилося в 1853 році (рис. 1.28) [64, с. 27-46].

Рис. 1.28. Тасманія

У 1803 році на Тасманії проживало близько 8000 аборигенів. Війна між європейцями і корінними жителями почалася в 1804 році з сутички при Рідсон-Коув. Близько 300 представників корінних народів натрапили на європейський табір під час полювання на кенгуру, і солдати відкрили по них вогонь. У наступні роки було вбито ще багато корінних жителів Тасманії. Європейці вбили багатьох тасманійців і під час «чорної війни» 1820-х років. Інші померли від хвороб, занесених європейцями.

Губернатором Тасманії з 1824 по 1837 рік був Джордж Артур. У 1828-1832 роках він оголосив воєнний стан, сподіваючись швидко завершити війну проти аборигенів. У 1830 році він наказав усім працездатним білим чоловікам вишикуватися поперек Тасманії та перетнути її, витіснивши всіх корінних жителів, що залишилися, на півострів Тасман. Однак цей крок, відомий як «чорна лінія», провалився.

Зрештою проповідник Джордж Робінсон погодився спробувати переконати решту корінних жителів переїхати до заповідника на острові Фліндерс. Аборигени, що залишилися в живих, погодилися відправитися туди. Однак вони продовжували вмирати від хвороб, і в 1847 році тим небагатьом, кому вдалося вижити, дозволили повернутися на Тасманію (рис. 1.29) [64, с. 44-74].

Рис. 1.29. Остання з аборигенів Тасманії

Після заснування колонії дослідження внутрішніх областей Австралії продовжилися. Європейці користувалися послугами місцевих провідників, тому більшість подорожей були вдалими. У травні 1813 року невеликий загін колоніста Блексленда перейшов Блакитні гори на захід від Сіднея і зустрів там великі трав'янисті рівнини, цілком придатні для використання як пасовища. У цьому ж районі в 1813-1815 роках топограф Джордж Еванс відкрив дві річки, що стікали з Блакитних гір, і назвав їх Маккуорі та Лаклан на честь тодішнього губернатора колонії Лаклана Маккуорі.

У 1823 році Каннінгем, просуваючись на північний захід від хребта Ліверпул, досяг великої ріки Баруон. У 1824-1825 роках Юм і Говелл пройшли на південний захід від Блакитних гір. Вони перетнули верхів'я річки Маррамбіджі, пройшли вздовж внутрішнього підніжжя Австралійських Альп і в середині листопада 1824 року відкрили верхів'я ріки Муррей (рис. 1.30).

Рис. 1.30. Дослідження Австралії

У 1813-1827 роках були відкриті численні потоки різної потужності, що несуть свої води з Великого Вододільного хребта в глиб материка. Колоніальний уряд доручив офіцеру Чарльзу Стерту оглянути їхню течію і встановити, чи не пов'язані вони один з одним. У 1828 році Стерт відкрив велику річку і назвав її Дарлінг на честь тодішнього губернатора Нового Південного Уельсу Ралфа Дарлінга. У 1829-1830 роках Стерт здійснив плавання ріками Лаклан, Маррамбіджі та Муррей, довів, що Дарлінг є притокою Муррея, і достався гирла Муррея.

Наприкінці 1831 року почав свої дослідження військовий топограф Томас Мітчелл. Він з'ясував, що в Дарлінга не один, а принаймні три витoki. У 1836 році він дослідив південно-східну область Австралії. Потім Мітчелл попрямував на північний схід через Австралійські Альпи. Ця область справила на Мітчелла таке враження, що він назвав її *Australia Felix* – «щаслива Австралія». На початку 1846 року Мітчелл відкрив велику притоку Дарлінга Уоррего. Він простежив Уоррего до витoku і цим завершив відкриття річкової системи Муррея-Дарлінга. Пройшовши далі на північ від верхів'я Уоррего через Великий Вододільний хребет, Мітчелл виявив одне з верхів'їв ріки Фіцрой – найбільшої австралійської річки, що впадає в Тихий океан.

У квітні 1839 року в Сідней висадився польський емігрант географ і геолог Павло Стшелецький. Під час досліджень Австралійських Альп 15 лютого 1840 року він відкрив високу гору, піднявся на неї та назвав її горою Косцюшко. Ця гора висотою 2240 м є найвищою вершиною Австралії.

У 1829 році Великобританія заявила свої права на всю західну частину Австралії. На південному заході Австралії були засновані два міста – Перт і Олбані. Звідти, щоб розширити територію колонії, відбувалися в глиб країни походи, поки не дуже далекі. Насамперед був відкритий на схід від Перту хребет Дарлінг, а на північ від Олбані - хребет Стерлінг, названий на

честь засновника колонії Джеймса Стерлінга. Улітку 1830 року офіцер Томас Банністер пройшов від Перту до Олбані і виявив, що південно-західна частина Австралії придатна для колонізації.

На початку 1839 року офіцер Джордж Грей почав дослідження західного узбережжя Австралії: він висадився на острівець у затоці Шарк і відкрив гирло ріки Гаскойн.

У 1836 році на березі затоки Сент-Вінсент виникло місто Аделаїда – центр Південної Австралії. Воно стало відправною базою для експедицій, мета яких переважно полягала в пошуках пасовищ. У травні 1839 року вівчар Едуард Джон Ейр, обстежуючи приморську смугу біля затоки Спенсер, відкрив хребет Фліндерс, на захід від нього – солоне озеро Торренс. Наприкінці липня 1840 року, пройшовши на північ від затоки Спенсер, Ейр з'ясував, що озеро Торренс перетворилося на солончак. Далі на півночі він відкрив інше солоне озеро, яке вважав продовженням Торренса. Пізніше у 1858-1860 роках було встановлено, що це окрема водойма, названа озером Ейр [48, с. 46-48].

Наприкінці 1848 року топограф Огастес Грегорі, пройшовши від Перта прямо на північ близько 500 км, відкрив і обстежив басейн ріки Мерчісон. У 1852 році він перетнув пустелю і досяг затоки Шарк. Отже, у середині XIX століття була обстежена більша частина прибережної смуги Австралії і закладено підґрунтя для подальшого заселення і освоєння цієї території.

Після 1815 року тисячі нових поселенців щороку прибували до Австралії, рятуючись від бідності у Великобританії. До 1831 року австралійські землі безкоштовно роздавали переселенцям, але потім почали продавати. До 1840 року біле населення Австралії становило близько 160 тис. З цього часу було зупинене переселення каторжників до Нового Південного Уельсу, а з 1868 року повністю припинене їхнє переселення до

решти Австралії. До 1851 року білих переселенців було вже близько 430 тис. Поселенці поступово розселялися по всьому континенту.

Тим часом європейські поселення поширилися і на інші частини Австралії. У 1825 році був заснований Брісбен, який став центром Квінсленду. Квінсленд став незалежним у 1859 році.

У 1835 році Джон Бетмен заснував Мельбурн. Він уклав договір з корінними австралійцями, за яким віддавав їм товари в обмін на землю. Територія навколо Мельбурна стала колонією Вікторія. У 1851 році Вікторія була виділена в окремий штат з Нового Південного Уельсу [20, с. 91].

У 1836 році в Порт-Аделаїді була заснована ще одна колонія, яка перетворилася на Південну Австралію. Місто Аделаїда було спроектовано полковником Вільямом Лайтом, першим генеральним топографом Австралії.

Коли перших засуджених і їхніх охоронців відправляли до Австралії, їм було наказано «жити в дружбі та доброті» з корінними австралійцями. Цього, на жаль, не сталося. Прийшовши, європейці вигнали корінне населення з їхніх земель. Природно, корінні австралійці обурилися цим і дали відсіч.

Одним із лідерів опору корінних народів був Пемулвуй, який воював з британцями з 1790 по 1802 рік. Однак врешті-решт його застрелили. Європейські хвороби, такі як віспа, грип і кір, до яких аборигени не мали стійкості, також нищили корінне населення Австралії. Періодичні «війни» між європейцями та корінними народами тривали десятиліттями. Оскільки європейці захоплювали все більше і більше мисливських угідь корінних народів для вирощування овець, напруженість зростала, і спалахнуло насильство. Корінні австралійці іноді нападали на поселенців і забирали овець. На помсту європейці іноді влаштовували масові вбивства корінних австралійців. Одна така різанина сталася 9 червня 1838 року, коли група з

12 європейців перебила групу з 28 аборигенів. На першому судовому процесі всі вбивці були виправдані. Однак сім осіб були піддані повторному суду, визнані винними і повішені. Такий випадок є винятком в історії Австралії. Зазвичай поселенців не переслідували за вбивство корінних австралійців.

Аборигени під тиском європейських колоністів відступали від узбережжя в глиб материка. У середині XIX століття все корінне населення було переміщено в резервації, багатьох відправляли туди силоміць.

1.2.5. Австралія в другій половині XIX століття

У другій половині XIX століття дослідження внутрішніх областей Австралії продовжилися, хоч це і було пов'язано із великим ризиком. У 1848 році німець Людвіг Лейхгардт, відомий своєю подорожжю до Північної території, відправився з Квінсленду до західного узбережжя і пропав разом з шістьма супутниками. У тому ж році від списів аборигенів на північному березі півострова Кейп-Йорк загинув ще один дослідник, Едмунд Кеннеді. У 1860 році Роберт Берк, який служив на золотих копальнях Вікторії, і геодезист Вільям Уїлкс покинули Мельбурн у складі прекрасно оснащеної експедиції, яка мала перетнути континент з півдня на північ. Залишаючи спорядження по дорозі, вони дійшли до берегів затоки Карпентарія, але померли від голоду на зворотному шляху біля Купер-Крік, на кордоні Квінсленду та Південної Австралії.

Успіху в перетинанні Австралії з півдня на північ досяг наступного року Джон Стюарт. Його подорож визначила маршрут для прокладання наземної телеграфної лінії, завдяки якій було встановлено прямий зв'язок з Європою, а ретрансляційні станції почали слугувати базами для дослідників у Центральній Австралії. Наступні експедиції здійснили топографічну зйомку пустелі Гібсон на Заході і рівнини Налларбор, що простягнулася між

Аделаїдою і Пертом. Олександр Форрест, який пройшов від північного узбережжя Західної Австралії до наземної телеграфної лінії, виявив землі, придатні для пасовищ, у районі Кімберлі.

Дослідник Ернест Джайлз у 1873 році в Західній пустелі відкрив величезний скельний моноліт довжиною понад 2 км і висотою 350 м і назвав його Аерс-Рок на честь прем'єра колонії.

Влітку 1851 року золотошукач Харгрейвз виявив золото в одній з річок недавно створеного штату Вікторія. Більша частина цього золота лежала близько до поверхні. Наприкінці 1851 року на копальнях Вікторії перебувало 20 тис. осіб, а свого піку – 150 тис. – їхнє населення досягло в 1858 році (рис. 1.31).

Рис. 1.31. Золотошукачі зі знайденим золотом

Золота лихоманка змінила австралійські колонії. Лише за два роки кількість новоприбулих перевищила кількість каторжників, які висадилися тут за попередні 70 років. Чисельність неаборигенного населення потроїлася – з 430 тис. осіб у 1851 році до 1150 тис. у 1861 році. Знайдене золото обмінювалося на різні імпортовані товари. У районах копалень

виросли нові міста. У 1850-х роках були побудовані перші залізниці, почав працювати телеграф, між Європою і Австралією стали курсувати перші пароплави [50, с. 176-188].

Золотошукачі об'єдналися в Лігу реформ на чолі з ірландським інженером Пітером Лейлором. Наприкінці 1854 року тисяча чоловіків зібралися біля копальні «Еврика» на околиці Балларата і, розгорнувши свій прапор – білий хрест і зірки на синьому тлі, висунули уряду ряд вимог: ввести загальне виборче право, скасувати ліцензії на видобуток золота, майнові обмеження для кандидатів у парламент. Виступ був придушений, а 22 його учасники вбиті урядовими військами. Але присяжні в Мельбурні відмовилися визнати відданих під суд лідерів виступу винними в державній зраді; Королівська комісія засудила адміністрацію копалень; скарги робітників були задоволені, а незабаром навіть виконані їхні вимоги щодо політичного представництва, тож через рік учасник повстання Лейлор став членом парламенту, а згодом членом кабінету міністрів. Заколот на «Евриці» став значущою подією в національній міфології, а прапор Південного Хреста – символом свободи і незалежності (рис. 1.32) [31].

Рис. 1.32. Виправдання повстанців з «Еврики»

Після золотої лихоманки у Вікторії відбулися подальші відкриття корисних копалин. На початку 1860-х років 40 тис. осіб попрямували в Новий Південний Уельс, коли там були відкриті нові родовища золота. Потім були відкриті великі поклади золота у Квінсленді і за Кораловим морем, на островах Тихого океану. Потім золотошукачі перемістилися в посушливий район Пілбара в північно-західній Австралії. У 1883 році Чарлз Расп відкрив багаті родовища срібла та свинцю на крайньому заході Нового Південного Уельсу, де виникло гірничорудне місто Брокен-Хілл.

Золота лихоманка збіглася з приходом самоврядування. У 1842 році Великобританія дозволила Новому Південному Уельсу мати частково обрану законодавчу раду. Подібна поступка була зроблена для Південної Австралії, Тасманії та Вікторії в 1851 році. У 1855 році британський парламент прийняв Конституції Нового Південного Уельсу, Тасманії та Вікторії. Південна Австралія отримала свою конституцію в 1856 році, а в 1859 році Квінсленд був відокремлений від Нового Південного Уельсу і наділений тими самими правами.

Відокремлення Квінсленду від Нового Південного Уельсу в 1859 році, а згодом уточнення кордонів у 1861 році та передання Південній Австралії адміністративних функцій щодо Північної Території в 1863 році завершило поділ континенту. За винятком виділення в 1911 році Столичної території та відокремлення Північної території, цей поділ зберігається донині.

Відтоді колонії здійснювали самоврядування відповідно до британської конституції: губернатори стали офіційними главами штатів і діяли на основі рекомендацій міністрів, які у свою чергу були членами представницьких парламентів. Однак імперський уряд зберіг значні повноваження. Він продовжував здійснювати контроль над зовнішніми зв'язками. Уряд призначав губернаторів і давав їм директиви. Будь-який колоніальний закон міг бути відхилений у Лондоні. Крім підтримання правопорядку, колоніальна влада почала вкладати великі кошти в залізниці,

телеграфний і поштовий зв'язок, школи, міські служби та інші комунальні послуги.

Проблемою, що переважала в перших колоніальних парламентах, була кампанія за проведення земельної реформи. Закони про вільний вибір земельних ділянок були прийняті у всіх колоніях, починаючи з Вікторії в 1860 році і Нового Південного Уельсу в 1861 році. Вони були спрямовані на створення класу фермерів, які купували за низькою ціною до 250 га незайнятої державної землі або ділянки пасовищ, що належали скотарям-орендодавцям. Результат виявився прямо протилежним планам авторів земельної реформи. Скотарі зберегли кращі ділянки своїх пасовищ або купуючи їх, або використовуючи підставних осіб. Тим часом справжні незалежні фермери насилу добували засоби для існування, обробляючи ділянки, які часто були просто непридатні для землеробства. Відсутність досвіду, нестача капіталу та інвентарю, а також невідповідні транспортні засоби стали причиною їхнього розорення.

У 1860-х роках в австралійському буші з'явилися розбійники – бушрейнджери зі зневіреної сільської бідноти. Найвідомішою стала банда Неда Келлі (рис. 1.33), яка діяла у важкодоступному районі північно-східної частини штату Вікторія і мала підтримку місцевого населення.

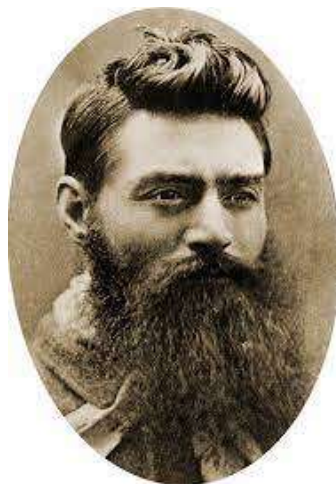

Рис. 1.33. Нед Келлі

Нед Келлі Банда Келлі прославилася викраденням коней і зухвалими пограбуваннями банків, аж поки її члени не були впіймані поліцейськими з Мельбурну, а сам Келлі страчений [3; 53, с. 147-149].

Земельні реформи були продовжені. У 1870-1890-х роках вдалося створити сприятливі умови для розвитку сільського господарства. Перших успіхів у цій галузі досягли в 1870-х роках виробники пшениці в Південній Австралії і західній частині Вікторії, де підвищенню ефективності виробництва сприяли поява залізниці і нової сільськогосподарської техніки. Площа земель, що оброблялися, зросла з менш ніж 200 тис. га в 1850 році до більш ніж 2 млн га до кінця 1880-х років.

Виробництво вовни теж зросло в десять разів. На початку 1870-х років вовна знову випередила золото як головний експортний товар країни, а продажі до Британії протягом 1880-х років становила десяту частину національного продукту.

Ціни на вовну залишалися високими до середини 1870-х років, а потім почали знижуватися. Вівчарі були вимушені розширяти виробництво, просуваючись у глиб країни. Нові переселенці в 1860-х роках просунулися далеко у Квінсленд, 1870-х – на північ Південної Австралії, 1880-х – захід Нового Південного Уельсу [50, с. 212-219].

Завдяки розробленню і використанню рефрижераторів в останні десятиліття XIX століття значно розширився доступ м'яса і молока з Австралії на зовнішні ринки. Крім того, австралійські фермери розводили коней, верблюдів, домашню птицю і страусів; певний дохід давав відстріл завезених до Австралії кроликів, чиї тушки відправлялися на європейські ринки.

Видобуток золота став поштовхом для розвитку австралійської промисловості. Особливо бурхлива підприємницька діяльність спостерігалася в період буму 1880-х років. У гірничодобувній промисловості, як і раніше, головне місце займав видобуток золота.

Наприкінці ХІХ століття на копальнях Австралії працювали 63 тис. осіб. Різко збільшився видобуток кам'яного вугілля як для споживання всередині колоній, так і як експортний товар. На 1870-1880-ті роки припадає початок промислових розробок родовищ міді в Південній Австралії, олова на Тасманії і поліметалічних руд у Новому Південному Уельсі. Рудники Броукен Хілла стали провідним світовим виробником срібла.

У Новому Південному Уельсі були споруджені перші заводи з виробництва чавуну і сталі. Найрозвиненішою колонією в другій половині ХІХ століття була Вікторія.

Однією з важливих особливостей історичного розвитку Австралії спочатку була велика роль держави у всіх сферах життя колоній, у тому числі економіці, де державне підприємництво розвивалося разом із приватною ініціативою. Велика частина залізниць, телеграфні лінії, телефонний зв'язок країни будувалися за державні кошти (рис. 1.34).

Рис. 1.34. Марка, присвячена першій залізниці в Австралії

Чималі суми йшли на утримання державних шкіл. У другій половині ХІХ століття освіта в колоніях стала світською і обов'язковою для всіх дітей

у віці від 6 до 15 років. У результаті на початку ХХ століття 84 % населення країни вмiли читати і писати. Університети, відкриті в Сідней (1850), Мельбурні (1853) та Аделаїді (1874), були світськими навчальними закладами, що фінансувалися державою.

Другим за значущістю наслідком «золотої лихоманки» стало небувало швидке зростання населення колоній і серйозні зміни в його складі. Якщо в середині ХІХ століття на всьому континенті налічувалося близько 400 тис. осіб, то наприкінці століття тут проживало вже близько 3 млн. Щільність населення колоній усе одно була вкрай мала, тож, як і раніше, існували можливості для його поповнення. Відмінною рисою австралійського суспільства, як зазначали сучасники, був виражений контраст між переповненими столицями і малозаселеною, а часом і малоосвоєною глибинкою країни.

У другій половині ХІХ століття імміграційний курс колоній, що отримав назву політики «білої Австралії», передбачав жорсткі обмеження на в'їзд осіб, які мали, на думку влади, загрозу добробуту країни. Він проводився з метою зупинити вплив приїжджих з Азії та Океанії, переважно китайців. Найбільш активно проти присутності китайців виступили робітники, які здійснили хвилю китайських погромів. Тиск австралійських робітників підштовхнув уряди колоній до прийняття в 1880 році єдиного для всіх законодавства, що обмежило в'їзд жителів Азії в Австралію. У результаті цих заходів масовий приплив азіатських мігрантів до Австралії припинився. До кінця ХІХ століття подібні обмеження потрапили і канаки – полінезійці, праця яких використовувалася на плантаціях цукрової тростини у Квінсленді. У 1860-1870-х роках порядок їхнього наймання був просто грабіжницьким – аж до викрадення людей і складання договорів, суті яких полінезійці просто не розуміли. Компроміс був знайдений у дозволі використання канаків, але під суворим наглядом влади за дотриманням умов праці та проживання.

Особливостями соціального складу населення були велика кількість найманих робітників і представників середнього класу, а також державних службовців. Унаслідок постійної нестачі робочих рук і високого ступеня професійної організації робітників умови їхньої праці були набагато кращими, ніж у їхніх європейських побратимів.

Австралію другої половини ХІХ століття називали «раєм для робітників», але не менш райським місцем вона була і для підприємців. Цьому сприяли практична відсутність податків і активна підтримка держави. Ще однією важливою складовою австралійського суспільства переламу століть стали державні службовці і представники інтелігенції колоній. Особлива роль належала юристам і журналістам: перші виступали в ролі зберігачів і інтерпретаторів основ правопорядку, а другі, за відсутності потужних політичних партій, успішно формували громадську думку.

В Австралії існував розвинений профспілковий рух. У 1885 році профспілки Австралії налічували у своїх рядах вже 150 тис. осіб. З 1879 року вони практично щорічно проводили австралійські конгреси, на засіданнях яких розроблялися основи загальних вимог робітників.

У 1890-х роках економічна ситуація в Австралії значно погіршилася. На початку 1890-х років була створена Австралійська лейбористська партія. Робітники розгорнули так звані Великі страйки, які охопили всю країну. Ці страйки закінчилися поразкою робітників і розоренням підприємців і змусили суспільство звернутися до ідей співпраці різних верств населення. Нарешті в Австралії вперше у світі кваліфіковані робітники добилися встановлення 8-годинного робочого дня [32, с. 112; 20, с. 388].

1.2.6. Створення Австралійського Союзу

Кінець ХІХ століття був ознаменований рухом за створення федерації колоній. Ще в 1847 році в Лондоні розроблявся проєкт об'єднання

австралійських володінь, що передбачав, зокрема, створення Генеральної Асамблеї колоній і їхнього митного союзу. Однак тоді ці пропозиції не викликали в колоністів масової підтримки через територіальну роз'єднаність колоній і нерівномірність їхнього економічного і політичного розвитку. Набуття австралійськими територіями самоврядування не знижувало гостроти наявних між ними суперечок, але показало необхідність прийняття спільних заходів для їхнього вирішення. Важливим етапом взаємодії стали міжколоніальні конференції, що проходили в столицях колоній у 1860-1870-х роках. Під час цих нарад австралійським політикам вдалося досягти домовленостей з багатьох важливих господарських і політичних питань. Розширення інфраструктури і комунікацій усіх без винятку колоній потребувало узгодження відповідних блоків законодавства.

Об'єднуючим фактором стали і зовнішні обставини. Початок німецької експансії в Новій Гвінеї, заснування французьких каторжних поселень у Новій Каледонії та плани Франції розширити свою присутність на Нових Гебридах викликали тривогу в австралійців.

Створення в листопаді 1883 року в Сідней Федеральної ради стало першою спробою створити постійний орган з координації дій австралійських колоній, але практична діяльність Федеральної ради виявилася неефективною.

Наприкінці XIX століття 78 % населення становили білі уродженці Австралії – колоністи в кількох поколіннях, для яких саме ця земля, а не Британія, як раніше, була Батьківщиною. Усвідомлення цього нового фактора відіграло значну роль у процесі формування австралійської нації, що супроводжувалося пошуком взаємоприйнятних для всіх колоній політичних рішень. У цей час популярними стали націоналістичні організації, такі як Асоціація уродженців Австралії, які висували гасло «Австралія для австралійців».

Останнє десятиліття XIX століття стало для Австралії епохою проведення конституційних конференцій і розроблення тексту єдиного основного закону. Перші національні конференції відбулися в Мельбурні в 1890 році і Сіднеї в 1891 році. Крім делегатів від шести континентальних колоній, на засіданнях були присутні представники Нової Зеландії. Ініціатором конференції був прем'єр-міністр Нового Південного Уельсу Генрі Парк (рис. 1.35).

Рис. 1.35. Генрі Парк

На конференції був прийнятий проєкт Конституції. Австралійські колонії отримували статус штатів і зберігали всю повноту влади у внутрішніх справах, але залишалися в складі Британської імперії. Главою майбутньої федерації оголошувався правлячий монарх в особі свого представника – генерал-губернатора [48, с. 278-285].

Остаточний текст Конституції вдалось узгодити лише в 1898 році в Мельбурні. На той момент Нова Зеландія вийшла зі складу учасників її обговорення. Лише після прийняття «статті Бреддена» про повернення більшої частини федеральних податків у бюджет штатів вдалось владнати

всі протиріччя. Лише з другої спроби на референдумі 1899 року Конституція Австралійського Союзу була затверджена. У липні 1900 року королева Вікторія затвердила закон про створення союзу колоній Південного континенту. 1 січня 1901 року на карті світу з'явилася нова держава – Австралійський Союз [19, с. 15].

1.2.7. Австралія на початку ХХ століття

Становлення нової держави проходило дуже не просто, і прийняття Конституції Австралійського Союзу стало лише відправною точкою на цьому шляху. Першим генерал-губернатором Австралійського Союзу був призначений лорд Хоуптон. Федеральний парламент тимчасово – до остаточного вирішення питання про місцезнаходження федеральної столиці – знаходився в Мельбурні. Першим прем'єр-міністром держави став представник протекціоністської партії Едмунд Бантон (1901-1903). Згодом його змінив інший представник протекціоністської партії Альфред Дікін (рис. 1.36), який чотири рази займав посаду прем'єр-міністра. Союз протекціоністів і лейбористів під його керівництвом у 1904-1912 роках заклав основи політики поміркованих реформ, яка отримала назву «австралійської угоди». Її базовими компонентами стали: «біла Австралія» в області регулювання припливу населення; протекціонізм як засіб захисту австралійської промисловості від зовнішньої конкуренції; державний арбітраж у сфері врегулювання промислових конфліктів; патерналізм, що виражався в широкій державній підтримці практично для всіх верств населення країни, і доброзичливе ставлення до Британської імперії. Цей курс став своєрідною програмою національного будівництва і зберігався практично при всіх австралійських урядах протягом майже 70 років. Не дивно, що саме Дікіна австралійці вважають «батьком Федерації» [48, с. 290-298; 49, с. 146-152].

Рис. 1.36. Альфред Дікін

Практично одноголосно в парламенті були прийняті основи курсу «білої Австралії». Ця політика втілювалася в прийнятих законах про жорстке регулювання імміграції та заборону використання праці жителів островів Тихого океану. Для отримання дозволу на проживання в Австралії приїжджі повинні були пройти тест на знання мови. Штучне обмеження в'їзду в Австралію практично виключало зі складу населення країни не тільки азіатів, а й європейців, які не володіли англійською мовою. Інший бік курсу, що проводився, полягав у практиці обмеження в правах тих небританців, які вже жили в Австралії задовго до прийняття нових законів. Їх не скрізь включали до списків виборців, вони не отримували соціальну допомогу (пенсії за старістю, наприклад), зате потрапляли до списків осіб, яким заборонялися деякі види діяльності.

Ще однією болючою точкою, як і раніше, залишалися аборигени. Чисельність їх була невелика: у 1901 році в Австралії налічувалося лише 67 тис. аборигенів. Їх не включали до списків виборців і на них не поширювалися програми соціальної допомоги. Вони, як і раніше, перебували під державною опікою: для їхнього проживання виділяли спеціальні території, доступ на які мали тільки чиновники, лікарі та

місіонери. Існували програми адаптації аборигенів: створювалися школи для дітей, будувалися християнські храми. Однак багато аборигенів не бажали розлучатися з традиціями своїх предків, забирали дітей зі шкіл, йшли з селищ. Та й більшість білих австралійців неприязно ставилися до аборигенів. Політика державної опіки над аборигенами зберігалась аж до 1960-х років.

Уведення митних зборів на ввезені до Австралії товари не тільки захищало молоду промисловість країни, але і давало змогу істотно поповнити федеральний бюджет. Розмір ставок неодноразово переглядався в бік збільшення, і до 1930 року тарифи Австралії стали одними з найвищих у світі. Результатом такого курсу і активного державного втручання в галузі регулювання і підтримки підприємницької діяльності стало зростання економіки Австралії, яке не зупинила навіть велика посуха 1901-1903 років. Щоб пом'якшити для фермерів і скотарів наслідки частих посух, держава взяла на себе організацію іригаційних робіт, і в 1910 році тільки у Квінсленді діяло близько 1350 артезіанських колодязів.

На початку ХХ століття вівчарство, як і раніше, було провідною галуззю сільського господарства Австралії. Посівні площі постійно збільшувалися, головною галуззю залишалось виробництво зернових. Експорт пшениці з Австралії до Великобританії дорівнював за обсягом експорту США і Канади разом узятих. У тропічних районах Квінсленду і Нового Південного Уельсу успішно розвивалося виробництво цукру (рис. 1.37) [43].

Збільшувався розмах торгових операцій. У 1901-1910 роках зовнішньоторговельний оборот країни подвоївся. У 1912 році був створений Банк Австралійського Союзу – головний державний банк.

Рис. 1.37. Цукрові плантації у Квінсленді

Зовнішньополітична діяльність перших урядів Австралії не була особливо активною. Хоча Міністерство закордонних справ було створено вже в 1901 році, переважно воно займалося підтриманням контактів з Великобританією. У 1911 році був заснований пост високого комісара Австралійського Союзу в Лондоні, куди прямували найвідоміші дипломати Австралії.

З 1902 року до відання Австралії було передано управління британською частиною Нової Гвінеї – Папуа. На чолі колонії став губернатор, який призначався з Австралійського Союзу, отже, Австралія отримала у своє розпорядження велике колоніальне володіння.

Тим часом особливої важливості набувало питання обороноздатності Австралії. Тут її жителі поки ще не могли обійтися без допомоги Британської імперії. Австралійці брали участь в англо-бурській війні. З 16 тис. австралійських добровольців, які воювали тут, 267 осіб померли від хвороб і 251 людина загинула на полі бою.

Процес поступового створення професійної армії почався ще в 1901 році, коли було створено Федеральне міністерство оборони.

Британські військові фахівці приступили до підготовки кадрових офіцерів і солдатів для Австралії, у Британії будувалися бойові кораблі для австралійського флоту, проходила комплектація перших загонів австралійської авіації. Головнокомандувачем австралійської армії був призначений генерал-майор Е. Хаттон. У 1911 році був створений Королівський військовий коледж з підготовки кадрових офіцерів. У 1909-1911 роках уряд увів програму загальної військової підготовки чоловічої частини населення у віці від 12 до 26 років, але це призвело до масового ухилення від її проходження.

1.2.8. Австралія в роки першої світової війни

Участь Австралійського Союзу в Першій світовій війні стала однією з найважливіших віх в історії цієї країни. Спочатку Австралія була охоплена патріотичним поривом, і рішення прем'єр-міністра Е. Фішера захищати Великобританію «до останньої людини і до останнього шилінгу» знайшло відгук серед австралійців. Добровольцями записувалися молоді люди, вік яких іноді ледь сягав 14 років. Загалом же за роки війни до лав імперських збройних сил записалися 330 тис. австралійців, які стали називати себе дигерами (чи то на честь золотошукачів середини XIX століття, чи то пам'ять про основне заняття рядових – риття окопів).

Перший досвід участі в бойових діях австралійці отримали поблизу власних кордонів. За наказом з Лондона, австралійська морська ескадра залишилася охороняти узбережжя країни і навіть здобула ряд перемог над німецькими кораблями біля берегів Нової Гвінеї і поблизу Кокосових островів в Індійському океані. Після того вже на початку серпня 1914 року була захоплена німецька частина Нової Гвінеї.

Добровольці з Австралії були об'єднані з військовими частинами з Нової Зеландії і отримали назву Австрало-новозеландського армійського

корпусу (АНЗАК) під командуванням генерал-майора Вільяма Бріджеса – кадрового військового, який пройшов англо-бурську війну. Він став першим австралійцем, який отримав генеральське звання.

Справжнє бойове хрещення відбулося в Туреччині на півострові Галліполі, де військо висадилось 25 квітня 1915 року. День висадки десанту в районі Дарданелл став національним святом Австралії – Днем АНЗАК. Однак далі розгорнути наступ не вдалося, і під вогнем турків британські, французькі, австралійські і новозеландські солдати тримали оборону на узбережжі Дарданелл протягом восьми місяців, поки британське командування не прийняло рішення про їхню евакуацію. Втрати Антанти тут були величезні. Зокрема, загинули 10 тис. австралійців і новозеландців разом з генералом Бріджесом. Один з австралійських героїв цієї битви – рядовий Джон Кіркпатрік, який на своєму віслюку вивозив поранених з поля бою і за 24 дні до своєї загибелі в травні 1915 року врятував 300 осіб (рис. 1.38) [41, с. 166-201].

Рис. 1.38. Пам'ятник Джону Кіркпатріку

Після Галліполі австралійські військові підрозділи потрапили в Англію, потім воювали в Палестині і Франції. Саме там аж до закінчення війни п'ять дивізій АНЗАК зарекомендували себе як кращі ударні частини союзників. На Близькому Сході під командуванням британського генерала Едмонда Елленбі вони захищали підступи до Суецького каналу і билися з турками. У бою при Біршебі в жовтні 1917 року відзначилась австралійська кіннота на чолі зі своїм командиром генералом Гаррі Шовелем. Австралійські льотчики отримали 14 нагород за хоробрість у боях у небі над Палестиною.

Окремою сторінкою в історії участі Австралії в Першій світовій війні стали битви на Західному фронті в Європі. У Франції протягом 1916-1917 років загинуло 36 тис. австралійських солдатів. У небі над Францією воював ще один майбутній національний герой Австралії – льотчик Чарльз Кінгсфорд-Сміт (рис. 1.39). В одному з боїв його літак отримав 180 кульових пробоїн, сам він був поранений у ногу, проте зумів довести машину до своїх і навіть вдало здійснити посадку. За проявлену хоробрість його нагородили Військовим хрестом, проте важке поранення змусило його перейти на службу інструктором [48, с. 295-302].

Рис. 1.39. Чарльз Кінгсфорд-Сміт

У ході боїв у Європі проявився неабиякий полководницький талант і австралійського генерала сера Джона Монаша. За роки Першої світової війни він пройшов шлях від полковника, командувача 4-ї австралійської піхотної бригади, до генерала, який очолив корпус чисельністю 200 тис. бійців. Ретельно продумані ним військові операції на Західному фронті багато в чому сприяли розгрому німецьких армій під Ам'єном [35, с. 46-68].

Австралійці хоробро билися в ході вирішальних боїв при Позьє, на річці Соммі, Балленкурі та Іпрі, звільняли Бельгію. Останнім місцем служби австралійців у період Першої світової війни була Росія, де вони служили у складі британського експедиційного корпусу в 1918-1919 роках.

Загальні людські втрати Австралії в Першій світовій війні склали 60 тис. вбитих, 150 тис. поранених і 4 тис. полонених з понад 330 тис., які брали участь у війні. Загальні військові витрати Австралії за 1914-1919 роки склали 364 млн фунтів стерлінгів. Учасники Першої світової війни, які залишилися живими, стали справжніми героями в себе на батьківщині. 96 осіб отримали високі урядові нагороди, у тому числі орден Хрест Вікторії.

Саме участь у Першій світовій війні і призвела до народження австралійської нації, коли австралійці відчували себе єдиним народом. У роки війни на політичній арені Австралії з'являється ще один видатний діяч Лейбористської партії – Вільям Хьюз (рис. 1.40).

Наприкінці 1915 року він змінив на посаді прем'єр-міністра Австралії Е. Фішера і виніс на своїх плечах усі тяготи воєнного часу. Вільям Хьюз перевів економіку на воєнні рейки. Суворий державний контроль був установлений над усіма провідними галузями економіки, спеціально створені комітети спостерігали за продажем стратегічно важливої сировини та обладнання аж до закінчення війни. Уряд отримав контроль над пресою і фактично запровадив суворо централізовану військову адміністрацію.

Рис. 1.40. Вільям Хьюз

Єдиною великою невдачею В. Хьюза стала його спроба ввести загальний обов'язковий призов на військову службу. Після бурхливих обговорень дій уряду і під впливом антивоєнної пропаганди на референдумі в жовтні 1916 року австралійці відкинули цю пропозицію. Друга спроба ввести обов'язковий призов також зазнала невдачі на референдумі в грудні 1917 року.

Тяготи військового часу позначалися все сильніше, країну стрясали страйки. Центральною подією став загальний страйк 1917 року, у якому взяли участь понад 68 тис. осіб. Уряд пішов на рішучі кроки, посиливши в Австралії закони воєнного часу і заборонивши діяльність ряду опозиційних організацій. У грудні 1917 року була створена федеральна поліція Австралії.

У результаті розколу в лейбористській партії в 1917 році Хьюз і його прихильники об'єдналися з лібералами в націоналістичну партію Австралії, яка була правлячою до кінця 1920-х років [49, с. 298-303].

Вершиною політичної кар'єри Хьюза стала його участь у роботі Паризької мирної конференції. Члени австралійської делегації наполягли на збереженні Нової Гвінеї під управлінням Австралії в рамках новоствореної мандатної системи. Австралійські володіння були значно збільшені за

рахунок передання Австралійському Союзу мандата на управління німецькою частиною острова, і з 1921 року австралійський парламент управляв уже двома частинами острова: колонією Папуа і підмандатною територією Нова Гвінея. У результаті конференції Хьюз домогся багато чого з того, чого хотів, зумівши навіть отримати репарації з Німеччини. Але не менш важливим було і те, що тепер Австралія виступала рівною з метрополією на міжнародній арені.

1.2.9. Австралія між двома світовими війнами

Післявоєнні десятиліття відзначилися в Австралії як швидким економічним розвитком 1920-х років, так і Великою депресією 1930-х років.

Після Першої світової війни до влади в Австралії на виборах 1919 року ще раз прийшла Націоналістична партія на чолі з Вільямом Хьюзом. Першим серйозним випробуванням після війни стала пандемія легеневого грипу – «іспанки», що дісталася і до Австралії. У результаті цієї епідемії в країні померли 12 тис. осіб.

Мали місце і проблеми з військовослужбовцями, які поверталися з фронтів. Вони отримували допомогу від держави: їм виплачувалися підйомні для організації свого бізнесу або надавалися ділянки землі для ведення господарства. З 1920 року демобілізованим почали виплачувати військові пенсії. Однак не всі зуміли успішно адаптуватися до мирного життя.

Труднощі демобілізаційного періоду спричинили хвилю масового невдоволення, що вилилась у страйки і демонстрації. Особливо перелякав пересічних громадян страйк поліції в штаті Вікторії в 1923 році. У період відсутності поліцейських на вулицях міста протягом тижня в Мельбурні панував безлад, і уряд Вікторії змушений був піти на поступки.

У міжвоєнний період продовжувала змінюватися політична система Австралії. У 1920 році фермери створили єдину Аграрну партію. У 1923 році глава націоналістичної партії Стенлі Брюс і лідер аграріїв Ерл Пейдж створили успішну коаліцію в парламенті, яка діяла до 1928 року. Було покладено початок тісній співпраці цих двох політичних структур країни, яка зберігається донині. Девіз коаліції «Люди, гроші, ринки» символізував курс на заохочення розвитку національних ресурсів, промисловості і сільського господарства, завдяки чому 1920-ті роки стали часом процвітання Австралії.

Продовжилося стимулювання міграції білого населення до Австралії. Одним з нестандартних шляхів стала програма відправлення до країни дітей з англійських притулків, розпочата в 1921 році. За різними підрахунками, до Австралії були відправлені від 80 до 100 тис. юних британців. Майже одночасно відновилася практика субсидованої імміграції для британців, покликана заповнити людські втрати, що сталися під час Першої світової війни. У підсумку до початку 1930-х років населення країни досягло 6,5 млн осіб. Демографічне зростання відбувалося разом із прогресом в економіці країни. Підвищення світових цін на сільськогосподарські продукти, що досягало в післявоєнні роки 60 %, стимулювало розвиток землеробства і скотарства в Австралії. Розорювалися нові ділянки під зернові культури, поголів'я овець зросло майже у два рази. Будівництво іригаційних систем і буріння колодязів сприяло розвитку ряду районів Центральної Австралії.

Продовжили набирати силу процеси урбанізації. Саме в 1920-х роках населення Мельбурна і Сіднея перевалило за мільйонну позначку. Промисловість розвивалася під захистом митних тарифів, що охопив усі галузі господарства. Під егідою держави успішно розвивалася розробка опалових копалень у Південній Австралії, здійснювалися великі проекти громадських робіт – будівництво нової столиці Канберри і доріг у глибинці країни. У 1923 році почалося будівництво знаменитого нині моста через

Сіднейську бухту, що з'єднав південну частину міста з північною, що бурхливо розросталася [48, с. 312-315].

В Австралії відкрили філії американські автомобілебудівні фірми «Форд», «Крайслер», «Дженерал Моторз», у 1928-1929 роках у країні було випущено 72 тис. автомобілів, У ці ж роки переживала бурхливий зліт австралійська авіація, яку тепер усе частіше використовували в суто мирних цілях. У 1919 році брати Росс і Кіт Сміт здійснили перший переліт з Австралії до Європи за 28 днів, а в 1930 році політ до Лондона зайняв вже тільки 70 год. Легендою і кумиром Австралії був Чарлз Кінгсфорд Сміт – герой першої світової війни, який у мирний час встановив ряд авіаційних рекордів і проклав маршрути, які зв'язали Австралію з її найближчими сусідами і США.

Удосконалювалися засоби зв'язку. У 1923 році австралійці почули першу радіопередачу, а з 1933 року розпочала трансляції найбільша державна радіокорпорація – Австралійська радіомовна комісія. Радіо було надзвичайно популярним. Тісна співпраця авіації і радіослужби проявилось у створенні австралійської системи допомоги хворим у віддалених куточках країни – так званої служби «літаючий доктор». Ініціатором її став пресвітеріанський священик Джон Флінн (рис. 1.41).

Рис. 1.41. Джон Флінн на купюрі 20 австралійських доларів

З 1917 року він зайнявся організацією фельдшерських пунктів у віддалених районах Північної території і Південної Австралії, які обслуговували навколишніх фермерів, відгукуючись на виклики, що передавалися за допомогою радіоточок. Якщо раніше лікарі виїжджали до хворих спочатку на конях, потім на вантажівках і всюдиходах, то з 1928 року до справи медичного обслуговування підключилася авіація. У 1934 році ця система стала національною повітряною медичною службою.

У 1926 році було створено Раду з наукових і промислових досліджень, у якій працювали кращі наукові кадри країни.

Величезну роль у розвитку мікробіології зіграла Джин Макнамара. З 1925 року разом зі ще одним медичним світилом того часу Макфарланом Бернетом вона працювала над створенням вакцини від поліомієліту, і врешті-решт ці зусилля увінчалися успіхом.

Наукові дослідження йшли не тільки на території Австралії. Ще в 1906 році Ернст Шеклтон зробив у буквальному сенсі перші кроки у вивченні Антарктиди – найближчого до Австралії материка (рис. 1.42).

Рис. 1.42. Пам'ятник Ернесту Шеклтону

У 1911-1914 роках його справу продовжив Даглас Моусон. На кошти Австралійської асоціації з розвитку науки на судні «Аврора» він і його команда вирушили з міста Хобарт до Південного полюса. Ця експедиція стала однією з найдраматичніших в історії австралійських полярних досліджень. Загинули кілька її учасників. Сам Моусон дивом залишився живий і повернувся додому. Проте в 1920-1930-х роках він разом із Френком Херлі ще кілька разів побував у південних широтах. У 1926 році під час імперської конференції австралійська делегація поставила питання про передання частини Антарктики під контроль Австралійського Союзу. З 1933 року австралійський парламент прийняв закон про встановлення контролю над частиною Антарктиди, дослідженою австралійськими мандрівниками і вченими.

Урядові заходи потребували величезних витрат, кошти на які, як і раніше, значною мірою надавав Лондон. У середині 1920-х років британський уряд на вкрай вигідних умовах виділив австралійцям чергові позики на суму від 20 до 34 млн фунтів стерлінгів.

На відміну від більшості країн Старого Світу, в Австралії зростання економіки багато в чому супроводжувалося вдосконаленням системи соціального захисту населення. У 1922 році Квінсленд став першим штатом, який запровадив допомогу з безробіття. Велика увага приділялася поліпшенню умов праці. У 1920-х роках робочий тиждень у Квінсленді була скорочений з 48 до 44 год, а Новий Південний Уельс ввів пенсії вдовам у розмірі 1 фунт/тижд. на кожну дитину молодше 14 років. Трохи пізніше з метою заохочення народжуваності кожна мати, незалежно від доходів сім'ї, отримувала по п'ять шиллінгів на тиждень на дітей до 14 років.

Було прийнято низку законів, що регулювали виборче право і порядок проведення виборів. У результаті до 1924 року участь у голосуванні на федеральних виборах стала обов'язковою. За ухилення від нього був введений штраф. Тоді ж стали все голосніше заявляти про себе жінки-

політики. У Західній Австралії вже в 1921 році вперше в історії країни в парламент штату була обрана жінка – Едіт Коуен. Вона провела в життя закон, за яким жінки могли займатися юридичною практикою. У 1925 році місце в парламенті Австралії зайняла перша у світі жінка-представник Лейбористської партії Мей Холман. У ці ж роки в Австралії виникають перші жіночі організації, націлені на припинення дискримінації жінок.

Стійкий поступальний розвиток Австралії було перервано Великою депресією. У результаті економічного і фінансового краху основних торгових партнерів Австралії США і Великобританії криза вразила і південний континент. З 1929 року в чотири рази впали ціни на вовну, виробництво в цілому скоротилося на 40 %, закривалися банки, безробіття досягло небувалого в історії країни рівня – 30 %. На 20 % знизилася заробітна плата.

Протести охопили основне населення Австралії (рис. 1.43). Навіть у тихій Аделаїді тисячі безробітних і членів їхніх сімей вийшли на вулиці міста; у Сіднеї люди намагалися взяти в облогу будівлю парламенту. Найжорсткіші зіткнення з поліцією відбувалися з приводу виселення боржників з їхніх осель. У січні 1931 року арбітражний суд прийняв безпрецедентне рішення про скорочення всіх зарплат на 10 %.

Рис. 1.43. Протести в Австралії під час Великої депресії

Криза і депресія сприяли посиленню лівих настроїв, і до влади прийшли лейбористи на чолі з Джеймсом Скалліном. Особливо гостро проявилось невдоволення ситуацією в Новому Південному Уельсі, де в 1930 році уряд очолив лівий лейборист і популіст Джон Ленг. За висунутим ним власним «планом Ленга», необхідно було відновити 44-годинний робочий тиждень і колишній рівень зарплати, розгорнути широку програму громадських робіт, а кошти на це отримати за рахунок припинення виплат відсотків за іноземними позиками Австралії. Це супроводжувалося також закликами до встановлення режиму «сильної влади», які знайшли підтримку серед працівників.

У 1931-1932 роках, як ніколи близько, Австралія підійшла до межі громадянської війни. Організовані групи лівого спрямування готувалися до сутичок. У лавах робітничого руху формувалися воєнізовані загони австралійської лейбористської армії та загони самооборони робітників. Відповіддю правих стало створення своїх воєнізованих організацій. Найбільшу популярність отримала «Нова Гвардія», яка з'явилася в Сіднеї в 1931 році і об'єднала у своїх лавах ветеранів Першої світової війни і військових. Її чисельність досягла близько 50 тис. осіб тільки в Сіднеї.

Запобігти соціальному вибуху зміг лідер створеної в 1931 році партії єдиної Австралії Джозеф Лайонс, який тоді ж став прем'єр-міністром країни і перебував на цій посаді аж до своєї смерті в 1939 році. Згуртувавши своїх прихильників, він повів Австралію до стабільності. Уже через рік після свого обрання на пост глави уряду Лайонс змістив бунтівного прем'єра Нового Південного Уельсу. Після цього пішла на спад і популярність його супротивників.

У 1930-ті роки знову загострилися відносини між центром і малими суб'єктами Федерації. В авангарді цього протистояння виявилася Західна Австралія, де місцеві сепаратисти в 1934 році звернулися до Лондона з петицією, що вимагала виходу штату з Австралійського Союзу. Парламент

Великобританії відхилив цю петицію. Центральному уряду довелося чимало попрацювати, щоб зберегти цілісність Союзу. Була створена Федеральна комісія з грантів, до завдання якої входила фінансова підтримка малих штатів шляхом надання їм прямої допомоги з федерального бюджету. Це значно зміцнило позиції уряду в Канберрі. У підсумку до початку Другої світової війни штати втратили значну частку своєї фінансової самостійності, потрапивши в залежність від допомоги з центру [48, с. 327-328].

У ці ж роки активізували боротьбу за свої права і аборигени Австралії. У 1924 році почала свою діяльність аборигенна прогресивна асоціація в Сідней, з 1932 року – Ліга австралійських аборигенів у Мельбурні. Водночас влада продовжувала курс на асиміляцію аборигенів. У 1938 році, коли країна відзначала 150-річчя висадки білих колоністів в Австралії, аборигени і метиси провели свій день жалоби. Так почалася боротьба за рівноправність корінних австралійців.

Політична стабілізація стала передумовою поступового вирішення економічних проблем. До кінця періоду правління Дж. Лайонса вдалося налагодити роботу економіки. У середньому на 20 % були знижені всі платежі за основними статтями державних витрат. Зберігався високий рівень протекціонізму; єдиний виняток було зроблено згодом для країн Британської імперії. Головна увага приділялася заохоченню підприємницької активності населення.

Але в цілому процес стабілізації йшов повільно, і в передвоєнні роки повністю досягти колишнього рівня так і не вдалося. Основні показники економічного розвитку в середині 1930-х років практично не зросли, цифри зовнішнього товарообігу залишались на рівні кінця 1920-х років. Зберігався високий для Австралії рівень безробіття – до 10 %, повільно відновлювалася торгівля, поступово поверталися соціальні пільги.

У певному сенсі криза провела «санацію» австралійської економіки. Крах безлічі дрібних і середніх фірм змусив решту об'єднати свої зусилля

заради виживання. Так, у 1936 році кілька авіакомпаній об'єдналися в Австралійські національні авіалінії. У 1930-х роках почав свою діяльність один із найбільш талановитих інженерів Австралії Льюїс Бендт. Молодий дизайнер, який співпрацював з компанією «Форд Австралія», отримав замовлення на створення нового типу автомобіля для фермерів, який поєднував би переваги легкового автомобіля і вантажівки. Як наслідок, на світ з'явився знаменитий згодом «Форд В8», що став незамінним в умовах австралійської глибинки. Тоді ж закінчилося будівництво дамби на річках Муррей і Мітта-Мітта, що стало одним із найбільших проєктів громадських робіт в історії Австралії і дало змогу створити одне з найбільших водосховищ у Південній півкулі.

Усі ці явища вказували на те, що в цілому країна повільно поверталася до нормального життя, переживши без катастрофічних наслідків період першої в історії глобальної економічної кризи.

1.2.10. Австралія в роки Другої світової війни

Загроза майбутньої світової війни стала очевидною вже в середині 1930-х років. Австралійська влада почала підготовку до неї як у військовому, так і дипломатичному плані.

Ще імперська конференція 1923 року проголосила, що головним обов'язком кожної частини Британської імперії є забезпечення її місцевої системи оборони. Починаючи з 1910 року на будівництво військового флоту Австралія витратила близько 70 млн фунтів стерлінгів. У 1937 році в її розпорядженні вже були 12 бойових кораблів, укомплектовані 1050 військовослужбовцями. Командування сухопутних сил мало сім дивізій як бойову основу армії. Військово-повітряні сили налічували вісім ескадрилій і 96 літаків, проте планувалося збільшити їхню кількість практично вдвічі – до 17 ескадрилій і 194 літаків. Однак, із військової точки

зору, навряд чи накопиченого потенціалу було достатньо для ефективної оборони настільки великого континенту, як Австралія.

У політичних партій Австралії були різні думки щодо засобів захисту країни. Лейбористська партія висловлювала побоювання щодо зростання мілітаризму в Японії і як захист від неї пропонувалося створити власні потужні збройні сили. Аграрії і Партія єдиної Австралії, навпаки, воліли дотримуватися метрополії, покладаючи свої надії на британський флот і його базу в Сінгапурі.

Прийнятий у 1931 році Вестмінстерський статут юридично закріпив за Австралійським Союзом статус домініону, наділивши його уряд правом на свободу дій у сфері зовнішньої політики. Хоча в Австралії Вестмінстерський статут був ратифікований тільки в 1942 році, його поява стала поштовхом для розроблення самостійної зовнішньополітичної лінії Австралії. У 1935 році Міністерство закордонних справ було виділено в окреме відомство.

У 1937 році в Лондоні відбулась імперська конференція, на якій обговорювалися проблеми зовнішньої політики і зміцнення оборони. Представники Австралії були стурбовані прагненням Німеччини повернути собі колонії, втрачені після Першої світової війни. Особливо болючими для Австралійського Союзу були претензії Німеччини на повернення їй частини острова Нова Гвінея. Прем'єр-міністр Лайонс висував ідею створення пакту про ненапад між країнами Тихоокеанського регіону. До складу учасників такого пакту передбачалося залучити всі держави, розташовані по берегах Тихого океану, включаючи СРСР і Китай. Однак ця пропозиція не знайшла підтримки в лідерів Великобританії.

Такий стан справ підштовхнув керівництво країни до пошуку нових партнерів. У 1939 році розроблялися плани найтіснішої співпраці і координації дій між Австралією і Новою Зеландією. На початку вересня 1939 року у зв'язку з початком війни в Європі поживались і переговори про

встановлення прямих дипломатичних контактів між Австралією і Канадою. У цей же час йшли переговори щодо акредитації австралійських радників при посольствах Великобританії у Вашингтоні і Токіо. Зусиллями колишнього прем'єр-міністра С. Брюса були встановлені прямі контакти з керівництвом США.

Австралія всіляко противилася проникненню Японії на південь Тихого океану. Напередодні війни відносини Австралії і Японії залишалися одними з найбільш заплутаних і далеких від будь-якого позитивного рішення.

Друга світова війна почалася для Австралії 3 вересня 1939 року. Новий прем'єр-міністр Роберт Мензіс, який змінив померлого незадовго до початку війни Лайонса, виступаючи по радіо, оголосив, що Австралія приєднується до Великобританії і вступає у війну проти Німеччини.

У перші ж дні війни уряд Великобританії звернувся до своїх колег у домініонах з проханням про військову допомогу. Канада, Нова Зеландія і Австралія відгукнулися на цей заклик. Англійці просили в австралійців відправити до Європи частину військово-морського флоту і військових фахівців різних спеціальностей від телеграфістів до військових резервістів. Відправлення експедиційного корпусу з Австралії до Європи залежало від планів Японії – найближчого до Австралії союзника Німеччини. Наприкінці 1939 року між урядами Великобританії і Австралії була досягнута домовленість про переведення частини кораблів ВМФ Австралії на допомогу Сінгапуру.

Введення обов'язкової військової підготовки чоловічої частини населення для несення внутрішньої служби, скасованої в роки депресії, і призов на дійсну військову службу, на відміну від часів Першої світової війни, пройшли без будь-якого опору в суспільстві. З 20 тис. добровольців були сформовані Австралійські імперські сили.

Відправлені за океан на допомогу Британії дивізії Австралійських імперських сил воювали в найскладніших точках на Близькому Сході і в Європі. На чолі однієї з них стояв генерал-лейтенант сер Томас Блеймі. Операції проходили зі змінним успіхом. Австралійські льотчики брали участь у драматичній «битві за Англію». Моряки забезпечували панування британського флоту в Середземному морі і захищали Суецький канал.

У Північній Африці австралійці залишилися в підпорядкуванні власного командування. Саме австралійці відбили в італійців міста Бардія, Тобрук, Бенгазі [4, с. 163-240]. Незабаром на допомогу своїм союзникам підійшли німці, і австралійському корпусу довелося витримати семимісячну облогу в Тобруку проти військ генерала Роммеля. Їм вдалося зупинити і затримати наступ переважаючих сил противника. Пізніше, за наполяганням Блеймі, британське командування змушене було замінити тут австралійців іншими підрозділами союзників, а основні сили австралійців були сконцентровані на Близькому Сході.

Крім того, у 1941 році частину австралійських сил перекинули до Греції. Однак на той час в Афінах вже господарювали німці, і в результаті вкрай невдалої операції австралійці втратили велику кількість особового складу і майже все важке озброєння. Так само важко довелося австралійцям і новозеландцям при обороні острова Крит: тут загинули 15 тис. союзників, половина з 7 тис. австралійців потрапила в полон (рис. 1.44) [4, с. 295-319].

Рис. 1.44. Відступ з острова Крит

Головним питанням внутрішньої політики стала перебудова життя країни на військовий лад. На засіданні кабінету міністрів 26 вересня 1939 р. були прийняті рішення про перехід економіки на оборонні рейки, що позначилося на посиленні державного регулювання і розширенні функцій федерального уряду. За аналогією з досвідом Першої світової війни був прийнятий закон про національну безпеку, створений департамент у справах військової організації промисловості, який очолив один з найбільш здібних менеджерів свого часу – Ессінгтон Льюїс. За короткий час були побудовані 35 нових військових підприємств і ще 77 переобладнані під потреби воєнного часу.

Війна не могла не позначитися на житті австралійців. Були введені контроль над цінами, розподіл за квотами пального, одягу, основних продуктів харчування. Унаслідок жорсткого нормування продажів бензину на дорогах країни майже зникли приватні автомобілі. На багатьох виробництвах, у тому числі і військових, почали працювати жінки, замінивши чоловіків, які пішли на фронт. Вводився суворий контроль за пересуванням іноземців. Усі підозрювані в співчутті до супротивника були інтерновані.

Труднощі і обмеження воєнного часу, жорстка централізація управління, пробританська орієнтація Мензіса викликали неприязнь у багатьох австралійців. У серпні 1941 року Мензіс подав у відставку. Лише 40 днів на посаді прем'єр-міністра перебував лідер аграріїв Артур Федден. У результаті об'єднання лівих сил на виборах у жовтні 1941 року до влади прийшов лейбористський уряд Джона Кертіна, який провів країну через усю війну (рис. 1.45).

Війна тим часом підбиралась і до австралійських берегів. У грудні 1941 року у водах неподалік від Західної Австралії в бою з німецьким рейдером «Кормораном» затонув австралійський крейсер «Сідней». Загинули 645 осіб екіпажу (рис. 1.46) [4, с. 452-458].

Рис. 1.45. Джон Кертін

Рис. 1.46. Бій між «Сіднеєм» і «Кормораном»

На початковому етапі Другої світової війни німецькі рейдери досить ефективно діяли в Індійському океані, перехоплюючи торгові судна союзників і проводячи операції з установа мінних загороджень біля найбільших портів Австралії. Тільки після кількох вибухів, унаслідок яких були пошкоджені військові кораблі, австралійська влада стали більш уважно ставитися до заходів безпеки і провела операції з розчищення акваторії від німецьких мін.

Ситуація особливо загострилася зі вступом у війну Японії, якій лише за п'ять місяців вдалося захопити всю Південно-Східну Азію. У Малайю

була відправлена восьма австралійська дивізія, але це не відіграло вирішальної ролі. У лютому 1942 року був захоплений Сінгапур, що був головним стратегічним пунктом у системі оборони Австралії. У результаті падіння Сінгапуру були знищені обидва флагмани британського флоту, 15 тис. австралійських солдатів потрапили в японський полон і згодом зазнали всіх жахів перебування в концентраційних таборах.

У середині лютого 1942 року практично одночасно японська авіація бомбила Дарвін та інші міста північного узбережжя Австралії, а трохи пізніше підводні човни японців бачили в акваторії Сіднейської затоки. Міста Австралії залишалися незахищеними, і поява в небі 188 японських бомбардувальників захопила австралійців зненацька – 45 військових кораблів, що стояли в порту Дарвіна, стали ідеальною мішенню. За годину вісім із них були потоплені, 14 підпалені, знищено 24 літаки, 243 людини вбиті. Японці при цьому втратили лише п'ять літаків. Бомбардування Дарвіна для жителів Південного континенту стало «австралійським Перл-Харбором» (рис. 1.47) [4, с. 292-304].

Рис. 1.47. Бомбардування Дарвіна

Протягом наступних 20 місяців японці здійснили 64 рейди на Північну територію, з яких 46 припали на Дарвін – головну базу австралійських військово-повітряних сил у цьому районі. Становище

ставало критичним. 30 тис. солдатів, які залишалися в Австралії, не могли забезпечити безпеку величезного континенту. Перед урядом стояло найважливіше завдання – забезпечити оборону власної країни. Дж. Кертін з великими труднощами, долаючи опір англійського прем'єр-міністра У. Черчілля, вдалося домогтися повернення додому частини австралійських збройних сил, тоді як Лондон насамперед прагнув захистити Бірму, Індію і Цейлон. Ці події не тільки повністю розвіяли віру в непереможність британської військової могутності, але і значно ускладнили відносини з метрополією.

Це підштовхнуло лейбористів до термінової відмови від орієнтації виключно на союз з Великобританією. Тепер ставка робилася на найближчих сусідів у регіоні – США і Нову Зеландію. Через створене в 1940 році посольство Австралії у Вашингтоні Кертін звернувся за допомогою до уряду США. Після довгих і непростих переговорів відповідні домовленості про взаємну допомогу були досягнуті. Тоді ж, у жовтні 1942 року, парламент Австралії ратифікував Вестмінстерський статут, і Дж. Кертін висунув нову концепцію відносин з Лондоном – доктрину «Імперського партнерства».

Головнокомандувачем союзними військами в південній частині Тихого океану був призначений відомий генерал Дуглас Макартур, з яким Кертін пов'язували взаємні особисті симпатії. З австралійського боку важелі військового правління були передані генералу Блеймі. Кадровий військовий, який починав свою кар'єру ще в роки Першої світової, він мав колосальний досвід управління військами і після боїв у Єгипті і на Близькому Сході повернувся захищати Австралію (рис. 1.48).

Штаб-квартира об'єднаного командування спочатку розташовувалася в Мельбурні, у його розпорядженні опинилися збройні формування Австралії, що налічували до 1944 року 480 тис. бійців.

Рис. 1.48. Генерал Томас Блеймі

До середини 1943 року в Австралію були перекинуті близько 180 тис. американських військовослужбовців. Нахабне поводження американців призвело до серйозних конфліктів з місцевими мешканцями. Зіткнення австралійських і американських солдатів у листопаді 1942 року в столиці Квінсленду закінчилися бійкою і стріляниною, у ході яких дісталось і місцевому населенню, і увійшло в історію як «битва при Брісбені». Подібного роду сутички мали місце і в інших містах країни. Однак обставини, які склалися на фронтах, зробили співпрацю з США неминучою. До кінця війни американський вплив значно зріс, у рамках поставок за ленд-лізом 60 % австралійського імпорту йшли з США.

У травні 1942 року об'єднані сили союзників – США, Австралії і Нової Зеландії – розбили японців у Кораловому морі. Згідно з ретельно розробленим планом протягом декількох днів у результаті масованого удару авіації японським ВМС зазнали серйозних втрат: знищені два авіаносці і 11 інших кораблів. У результаті битви в Кораловому морі японці не змогли досягти своєї основної мети – захопити Порт-Морсбі, головний адміністративний центр Австралії в Новій Гвінеї. Вони були відкинуті до

Рабаулу на півночі Нової Гвінеї, що означало поворотний пункт у ході війни. Японське просування на південь було зупинено.

Натомість у ніч на 31 травня 1942 року три японські мініпідводні човни, з екіпажами по дві людини, пройшли через оборонні лінії порту Сіднея і потопили один із кораблів, що стояв на рейді. Ці човни були частиною загону з п'яти великих субмарин, що ліг у дрейф у 35 милях від узбережжя Нового Південного Уельсу. Три з них були обладнані мініпідводними човнами, а дві – літаками-гідропланами в спеціальних ангарах. Американські і австралійські кораблі спробували знищити противника під час нападу, але потопили лише один підводний човен. Через тиждень одна з великих субмарин обстріляла узбережжя з боку Бондай-Біч, але половина торпед, призначених для ураження кораблів, не вибухнула. Проте частина будинків у місті постраждала.

Після перемоги американців у битві при Мідуеї на початку червня 1942 року у війні настав перелом, втім, до її закінчення було ще дуже далеко. Австралійці вели важкі бої на території острова Нова Гвінея. 13 тис. японських піхотинців намагалися наступати з півночі острова на південь і захопити Порт-Морсбі, що відкривало прямий шлях до Австралії. Їм протистояли австралійські підрозділи, які з боями відступали по дорозі Кокода. Ситуація ускладнювалася важкими природними умовами. У цих боях загинули понад 600 австралійських військових і понад 1000 були поранені. Наприкінці вересня, коли японці вже були на підступах до Порт-Морсбі, на допомогу австралійцям прийшли американські підкріплення, і японців удалося відтіснити на північ, а потім і розгромити (рис. 1.49). У ході цих боїв в одному строю з білими австралійцями билися призовані в армію солдати-аборигени і папуаси (рис. 1.50) [4, с. 108-146].

Рис. 1.49. Бої на дорозі Кокода

Рис. 1.50. Папуаси в австралійських військах

Понад 900 жителів островів Торресової протоки служили в австралійській армії та флоті. Їхні знання особливостей місцевої акваторії, мілин і рифів були особливо важливі. Правда, за свою службу, яку вони несли нарівні з іншими, аборигени отримували менш ніж половину плати. Саме в роки Другої світової війни змінилося ставлення білих австралійців до аборигенів.

Хід війни в Європі, на Близькому Сході і підступах до Австралії висвітлювала ціла група австралійських військових журналістів. Найвідоміший з них – Демієн Пейрер. Його документальний фільм «Лінія фронту – Кокода» був удостоєний премії «Оскар» у 1943 році. У вересні 1944 року у віці 32 років Пейрер загинув у бою на островах Палау.

Після 1943 року участь австралійців у воєнних діях у районі Тихого океану стало поступово скорочуватися. Були звільнені від японців Нова Гвінея, Філіппіни, Молуккські острови. Бої на острові Борнео (Калімантан) у травні-липні 1945 року стали останніми великими битвами за участю австралійців. Під Актом про капітуляцію Японії як представник Австралії поставив свій підпис і генерал Томас Блеймі, який 2 вересня 1945 року перебував на борту крейсера «Міссурі» у Токійській затоці. Вже після війни він отримав звання фельдмаршала, а коли він помер у 1951 році, ховати його на вулиці Мельбурна вийшли 250 тис. його співвітчизників.

Кінець війни ознаменувало і подальше зближення Австралії зі своєю найближчою сусідкою – Новою Зеландією. У січні 1944 року в Канберрі було підписано двосторонню угоду про співпрацю, яка заклала основи найтісніших політичних відносин між сусідніми державами. У першу чергу це стосувалося міжнародної політики, регіональної стабільності, економічної і політичної кооперації в прилеглий до них акваторії Тихого океану. У листопаді 1944 року на Веллінгтонській конференції уряди Австралії і Нової Зеландії розробили спільну платформу дій на майбутній конференції в Сан-Франциско і згодом увійшли до країн-засновників ООН.

Прем'єр-міністр Дж. Кертін, який зробив великий внесок у перемогу Австралії у війні, помер влітку 1945 року, не доживши до капітуляції Японії кілька місяців.

За роки участі Австралії у воєнних діях в армію було призвано майже 1 млн чоловіків і жінок, більше 27 тис. з них були вбиті, 24 тис. поранені, близько 23 тис. побували в полоні в японців і більше 8 тис. – у німців.

Ніколи раніше країна не брала участь у настільки масованих військових операціях, і ніколи доти ворог не підходив впритул до її кордонів. Друга світова війна призвела до значних змін як у внутрішній, так і зовнішній політиці Австралії.

1.2.11. Австралія 1945-1975 років

Після закінчення війни уряд нового лідера лейбористів Джозефа Чіфлі перейшов до політики «демократичного соціалізму». Були зроблені перші кроки в організації всеосяжної національної системи охорони здоров'я, федеральний уряд надавав штатам пільгові позики на житлове будівництво. У столиці відкрився Австралійський національний університет, крім того, почала розвиватися галузь точного приладобудування, випускалися нові види автомобілів і літаків. Широкої популярності в Австралії набули автомобілі фірми «Холден», що стали першою зібраною на континенті австралійською маркою (рис. 1.51). Було встановлено авіасполучення з усіма найбільшими країнами світу.

Рис. 1.51. Автомобіль «Холден – 48 – 215»

Австралійські вчені і винахідники зробили чималий внесок у світову скарбничку видатних відкриттів. Вони продовжували досліджувати Антарктиду, успішно займалися астрономією, стали авторами багатьох винаходів, таких як «чорний ящик», наявний тепер на кожному літаку. У 1945 році австралійський вчений Говард Флорі розділив зі своїми колегами з Великобританії Нобелівську премію за винахід пеніциліну. У 1949 році почалося будівництво одного з найбільших технічних проєктів сучасності – гідроенергетичного комплексу в Снігових горах. У рамках цього проєкту до 1974 року були споруджені сім гідроелектростанцій, які наповнили чистою водою кілька штучних водойм.

Уряд лейбористів переглянув імміграційну політику. Проводилася широкомасштабна програма залучення біженців з країн Південної та Східної Європи. Для них в ті роки виник термін – «нові австралійці». За рахунок припливу нових жителів у 1945-1966 роках населення Зеленого континенту збільшилося з 7,5 до 11 млн осіб.

У зовнішній політиці Австралія керувалася концепцією «подвійної лояльності»: співпраці з США і збереження тісних зв'язків з країнами Співдружності націй. У 1940-1950 роках Австралійський Союз встановив дипломатичні відносини з 24 державами світу. Міністр закордонних справ Австралії Херберт Еватт у 1948 році був обраний президентом Генеральної Асамблеї ООН. У ці роки, за рішенням ООН, під управління Австралії були передані острів Науру (до 1968 року перебував у спільному з Новою Зеландією управлінні) і Папуа-Нова Гвінея.

Популярність лейбористів наприкінці 1940-х років почала падати. Їм не вдалося націоналізувати банківську систему і всі авіаційні служби. Останньою краплею стало рішення Б. Чіфлі придушити страйк шахтарів, використовуючи армію.

У результаті виборів 1949 року влада перейшла до політичних суперників лейбористів, яких очолив Роберт Мензіс (рис. 1.52). Йому

вдалося з 18 політичних угруповань відтворити єдину партію середнього класу – Ліберальну партію Австралії. Гаслами лібералів стали відновлення свободи підприємництва і збалансована зовнішня політика. Очолювана Мензісом коаліція лібералів і аграрної партії протрималася при владі рекордний для Австралії час – з 1949 по 1966 рік [16].

Рис. 1.52. Роберт Мензіс

За правління Мензіса Австралією були досягнуті великі економічні успіхи. У період з 1950 по 1975 рік країна була одним із найбільших експортерів вовни та пшениці на світові ринки. Розроблялися нові родовища бокситів, нікелю, урану, нафти і газу. З 1962 по 1975 рік вартість продукції гірничодобувної промисловості зросла в сім разів і склала 30 % експорту Австралії. Усе це стало базою для економічного ривка 1950-1960-х років. У два рази зросла кількість промислових підприємств, у три рази – вартість виробленої на них продукції. Будувалися великі машинобудівні, суднобудівні, авіабудівні заводи, швидко розвивався транспорт. Усе більшої популярності набувала авіація як основний пасажирський перевізник. У 1959 році був створений Резервний банк, який аж до кінця ХХ століття відповідав за монетарну політику і підтримку фінансової стабільності, включаючи стійкість платіжної системи.

При цьому ліберально-аграрна коаліція не відмовлялася від активної соціальної політики. У роки правління Мензіса були прийняті дев'ять важливих законів, що встановлювали різні види фінансової допомоги малозабезпеченим громадянам країни: вдовам, інвалідам, дітям, студентам. У побут кожного громадянина увійшли як норма особисті автомобілі, пылососи, холодильники, пральні машини і телевізори.

В Австралії почалося використання атомної енергії в мирних цілях. У Північній Австралії був побудований космодром Вумера і з нього здійснений запуск першого австралійського штучного супутника Землі (рис. 1.53).

Рис. 1.53. Космодром Вумера

Загальним визнанням міжнародного статусу Австралії стало проведення в 1956 році Олімпійських ігор у Мельбурні, які викликали величезний інтерес у всьому світі.

У сфері зовнішньої політики в період правління Мензіса зберігалися тісні контакти з колишньою метрополією. У 1954 році молода королева Єлизавета II стала першим правлячим британським монархом, який вступив на землю Австралії. Однак у 1960-х роках прагнення Великобританії вступити в європейський загальний ринок поставило австралійських політиків у скрутне становище і штовхало до пошуку нових торгових і

політичних партнерів, якими стали Китай і Японія. Серед найближчих союзників залишалася Нова Зеландія, з якою в 1965 році була підписана одна з перших угод про вільну торгівлю.

Водночас Австралія продовжувала тісну співпрацю з США. Було підписано ряд міжнародних договорів про військово-політичне співробітництво: АНЗЮС (1951), СЕАТО (1954), АНЗАМ (1955). Підкоряючись зобов'язанням, закріпленим у рамках цих організацій, Австралія брала участь у ряді збройних конфліктів, що вибухнули в ті роки. Найтривалішими стали збройні операції в Малайї в 1950-1962 роках. У 1950-1953 роках Австралія брала участь у війні в Кореї. У 1962 році австралійські військові підрозділи вирушили до В'єтнаму. Згодом ця війна породила серйозні розколи в суспільстві, саме в роки в'єтнамської війни зародився австралійський антивоєнний рух. У рамках партнерства з США на території Австралії були розміщені американські військові бази [10, с. 27].

Зміцнювалися зв'язки з сусідами по регіону. У 1952 році був ратифікований мирний договір з Японією. Був проведений перегляд практики квотування в'їзду в країну: національна приналежність іммігрантів вже не враховувалася.

Правління коаліції Мензіса було відзначено і новими кроками у сфері політики щодо аборигенів. У 1958 році було засновано Федеральну раду з розвитку аборигенів і жителів островів Торресової протоки, у 1959 році на аборигенів була поширена виплата соціальної допомоги. У 1960-х роках в Австралії створюються численні організації з захисту прав аборигенів. У законодавстві Північної території, а потім і в інших штатах, були прийняті поправки, за якими в індивідуальному порядку аборигенам видавався сертифікат, що підтверджував їхні права громадян Австралії.

У січні 1966 року прем'єр-міністром Австралії став протеже Мензіса Гарольд Холт. Основні заслуги Холта стосуються сфери внутрішньої

політики. У 1966 році в країні була введена нова валюта – австралійські долари, а десяткову систему в співвідношенні долара і цента змінили англійські фунти стерлінгів. Через рік Холт припинив пов'язувати курс австралійського долара з курсом британського фунта.

Холт зіткнувся і з необхідністю внести серйозні зміни в імміграційну політику в плані її лібералізації. У 1966 році кваліфікованим фахівцям з країн Азії дозволили селитися в Австралії разом із їхніми сім'ями, у 1967 році був прийнятий закон про надання цивільних прав аборигенам Австралії. Художник-абориген Гарольд Томас створив прапор аборигенів Австралії. Незабаром вперше в стінах федерального парламенту з'явився представник племені джагера Невілл Боннер, який став у 1971 році сенатором від Ліберальної партії.

Водночас заява Холта про намір уряду збільшити чисельність австралійських військ у В'єтнамі до 8 тис. викликала небувалий доти підйом антивоєнного руху [16].

Правління Г. Холта обірвалося раптово: у грудні 1967 року прем'єр-міністр пропав у водах океану біля узбережжя Вікторії. Його зникнення спровокувало назріваючу кризу в керівництві коаліції. Тільки на початку 1968 року на пост прем'єр-міністра вступив Джон Гортон. У зовнішній політиці відносини з Великобританією різко погіршилися після 1968 року, коли Лондон оголосив про згорання своєї військово-політичної присутності на схід від Суєцу. У 1971 році Гортон вивів австралійські війська з В'єтнаму.

В економіці країни стали виникати неабиякі проблеми – зменшення темпів економічного розвитку, переважання іноземного капіталу в ключових галузях, зростання цін. Система соціальної допомоги не справлялася зі зростаючими потребами, особливо у сфері освіти і охорони здоров'я.

Посварившись з усіма своїми соратниками, у 1971 році Гортон був змушений піти у відставку. Лише 21 місяць зміг протриматися при владі

його суперник і наступник на посаді глави уряду Вільям Макмагон. Він виявився вельми податливим політиком: відмовився від курсу свого попередника, пішов на поступки штатам, запропонувавши передати їм збір частини податків. Макмагону не вдалося вивести країну з кризи.

На виборах у грудні 1972 року до влади прийшла Лейбористська партія на чолі з Едвардом Гофом Вітлемом. У сфері внутрішньої політики було взято курс на впровадження соціальних реформ. У системі освіти вводилися субсидії державним і приватним школам та університетам; скасовувалася плата за навчання у вузах і технічних коледжах. Виплата допомоги учням середньої школи, включаючи дітей аборигенів, зробила цей етап освіти доступним майже для всіх. У сфері охорони здоров'я розроблялася програма загального державного медичного страхування «Медібенк», вводилися субсидії, які частково покривали вартість лікування.

У 1974 році був прийнятий новий закон про сім'ю, що спростив розірвання шлюбу і спричинив хвилю розлучень серед жителів Австралії. Це було початком серйозних змін у сімейному та соціальному житті австралійців.

Поступово змінювалося ставлення до аборигенів. На початку 1972 року навпроти будівлі парламенту в Канберрі вони розбили наметове містечко, прозване «аборигенним посольством», висунувши як економічні, так і політичні гасла (рис. 1.54) [10, с. 28].

Рис. 1.54. Протест аборигенів

Найбільш різкої зміни зазнала імміграційна політика. Уряд приступив до впровадження моделі заохочення культурної багатокладності суспільства. Вихідці з країн Азії почали складати значну частку нових громадян країни. Результатом цього курсу стало швидке формування та консолідація етнічних діаспор.

У сфері зовнішньої політики проголошувалося віддалення від Великобританії: був прийнятий новий державний гімн «Розвивайся, прекрасна Австраліє», а колишній «Боже, бережи королеву» виконувався тільки в присутності членів королівської сім'ї. Заснований Орден Австралії замінив собою колишню систему британських нагород. Згодом такі заходи отримали назву «нового націоналізму». Одночасно проголошувався курс на зменшення залежності від США. Кабінет Вітлема припинив допомогу Південному В'єтнаму, ратифікував договір про нерозповсюдження ядерної зброї.

Надмірне втручання держави в економіку та нафтова криза 1973 року призвели до різкого погіршення економічної ситуації.

В останні місяці 1975 року боротьба між лейбористами та лібералами надзвичайно загострилася. Генерал-губернатор Джон Керр використав свої повноваження і 11 листопада 1975 року оголосив про нездатність кабінету міністрів управляти країною, створення Тимчасового уряду, достроковий розпуск парламенту і проведення позачергових виборів. На дострокових виборах у грудні 1975 року перемогла коаліція лібералів та аграріїв під керівництвом Малколма Фрейзера.

1.2.12. Австралія наприкінці ХХ століття

Головною проблемою прем'єрства Фрейзера стала корекція становища в економіці країни: у першу чергу необхідно було приборкати зростання інфляції і безробіття, скоротити дефіцит бюджету. У ході

реформи оподаткування були введені пільги приватному бізнесу і виділені субсидії на розвиток промисловості. На тлі режиму жорсткої фінансової економії скорочувалися виплати на соціальні потреби, мистецтво, охорону навколишнього середовища. Сфера послуг стала однією з найбільш динамічних галузей економіки: у 1975 році в ній було зайнято 55 % загальної кількості тих, хто працює. Пшениця і м'ясо випередили вовну як основні продукти експорту. Найбільші прибутки приносила торгівля енергетичною сировиною і мінералами. Загалом економічна політика Фрейзера виявилася недостатньо успішною. У результаті вжитих заходів інфляція пішла на спад, але одночасно кількість безробітних перевищило 400 тис. осіб.

У сфері відносин з корінним населенням кабінет Фрейзера продовжив лінію його попередників. У 1976 році парламент прийняв закон про право власності на землю аборигенів Північної Території: п'ята частина її земельного фонду переходила на правах тримання в розпорядження тих громад, які мали свої святилища в цих районах. Пізніше аналогічні закони з'явилися в інших штатах. У сфері імміграційної політики Фрейзер розширив приплив іммігрантів з Азії. На континенті знайшли притулок близько 30 тис. біженців з В'єтнаму.

У зовнішній політиці М. Фрейзер відновив тісні контакти зі США. Дію пакту АНЗЮС було поширено на Індійський океан. Було завершено будівництво ряду військових баз на прилеглий території Австралії.

Початок світової економічної депресії в 1982 році позначився і на Австралії. Збільшилися інфляція і безробіття, відбулися масові страйки. На репутацію уряду відчутно вплинув скандал з ухиленням від податків, у якому були замішані ряд видних членів Ліберальної партії. Значно послабив позиції коаліції і розкол у лавах лібералів. У квітні 1977 року частина незгодних з курсом прем'єр-міністра оголосила про створення партії

австралійських демократів. Підсумком цих змін стала поразка коаліції на виборах 1983 року [8].

До влади прийшли лейбористи на чолі з новим лідером Робертом Хоуком (рис. 1.55).

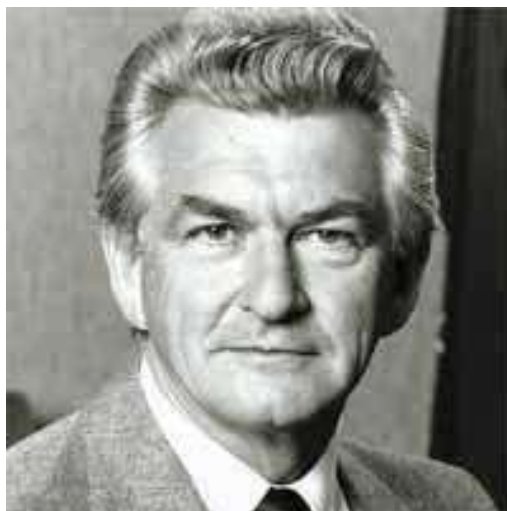

Рис. 1.55. Роберт Хоук

Стрижнем його внутрішньої політики стала угода з профспілками 1983 року для стабілізації фінансового становища країни. Рівень заробітної плати заморожувався, але з покращенням стану економіки він переглядався на основі індексації. Створена при Вітлемі і практично скасована при Фрейзері державна система медичного страхування «Медібенк» була в 1984 році відновлена під назвою «Медікеар». Значно збільшувалося субсидування всіх ланок системи освіти і розвитку науки. Було створено близько 1,5 млн нових робочих місць, і протягом 1980-х років рівень безробіття скоротився з 10 до 6 %. З 1984 року був введений плаваючий курс австралійського долара, скасований контроль над обміном іноземної валюти.

Відбувалося подальше розмежування з Великобританією. У 1985 році австралійський уряд офіційно заборонив усі звернення до Таємної Ради королеви, і Високий суд Австралії став останньою і єдиною апеляційною

інстанцією в країні. У 1986 році був прийнятий Закон про Австралію, що зафіксував остаточне відділення Австралійського Союзу від Великобританії. Закони Сполученого Королівства оголошувалися нелегітимними на території Австралії, а єдиним правом номінального глави держави – монарха Великобританії – залишалося право призначення свого представника в Австралії – генерал-губернатора.

Певні успіхи спостерігалися у сфері зовнішньої політики. Одним із основних, випробуваних і давніх, партнерів була Нова Зеландія. У 1983 році країни уклали важливий договір про тісне економічне співробітництво, що знімав перешкоди на шляху пересування товарів і капіталів. У 1991 році було підписано угоду про створення тісного оборонного співробітництва.

У 1989 році в Сеулі Хоук запропонував своїм найближчим сусідам створити зону вільної торгівлі в Азіатсько-тихоокеанському регіоні, і в складі нової організації Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва представники Австралії намагалися відігравати провідну роль. У 1991 році Хоук схвалив рішення американського уряду надати підтримку Кувейту під час війни в Перській затоці. На Близький Схід були відправлені частини австралійських військових чисельністю близько 2 тис. осіб.

Внутрішньополітична ситуація наприкінці 1980-х років погіршилася. Зі збільшенням соціальних виплат, яких постійно вимагали профспілки, зростали дефіцит бюджету і зовнішній борг. Як заходи з боротьби з фінансовими проблемами стали скорочуватись асигнування на соціальні потреби, вводилася плата за навчання у вузах, збільшувалися податки. Країну стрясали страйки, найбільшим з яких став страйк пілотів цивільної авіації в 1989 році, безробіття досягло 10 %. Стало практично відкритим протистояння Роберта Хоука і Пола Кітінга в їхній боротьбі за лідерство в партії. Наприкінці 1991 року Хоук змушений був піти у відставку.

Ставши прем'єр-міністром, П. Кітінг почав проводити політику, розраховану на схвалення лівих сил у суспільстві. Однією з найбільш

радикальних його ініціатив стало питання про зміну державного устрою в Австралії з монархічного на республіканський. Кітінг оголосив про свій намір створити Федеративну Республіку Австралії до 2000 року.

У 1991 році була розпочата кампанія національного примирення з аборигенами. Прийняття низки судових рішень на користь аборигенів у питаннях володіння земельними ділянками спричинило велику кількість судових процесів між племенами аборигенів і австралійськими корпораціями. У 1992 році у Квінсленді була створена Австралійська партія корінних народів – перша політична партія аборигенів. У тому ж році екологічні організації створили Австралійську партію зелених.

Чергові вибори 1993 року дали змогу лейбористам залишитися при владі. Кітінг головну увагу приділяв господарським питанням: значно знизив тарифи і зробив економіку Австралії однією з найбільш відкритих у світі. Але повністю впоратися з проблемами бюджетного дефіциту і податкової реформи йому не вдалося.

На виборах 1996 року перемогу здобула коаліція лібералів і Національної партії Австралії (так із 1982 року стала називатись аграрна партія), яку очолював Джон Говард. Ключовими моментами його політики стали податкова реформа, розвиток промисловості, зміни в імміграційному законодавстві, стосунки з аборигенами, боротьба з тероризмом і війна в Іраку.

У 1996 році був прийнятий закон, що обмежив вільний доступ громадян до напівавтоматичної зброї. Тривала широка програма приватизації державних корпорацій. Процес приватизації викликав запеклий опір жителів глибинки, які побоювалися підвищення тарифів на послуги. У 2000 році був введений податок 10 % на товари і послуги.

У лютому 1998 року була скликана спеціальна Конституційна Конвенція, яка мала вирішити питання про форму республіканської моделі в Австралії. Була розроблена концепція так званої «мінімальної

республіки», перехід до якої здійснювався переважно за допомогою стилістичної корекції Конституції – заміною в ній слів «королева» і «генерал-губернатор» на «президент». Референдум з питання про введення республіканської форми правління в Австралії відбувся 6 листопада 1999 року. За республіку проголосувало 45,13 %, проти – 54,87 %. Підсумком голосування на референдумі 1999 року стала відмова від запропонованої республіканцями моделі, яку більшість громадян розцінили як недемократичну. Австралія залишилася конституційною монархією [3].

Останньою знаковою подією ХХ століття для країни стали Олімпійські ігри 2000 року в Сіднеї – другі на території Австралії. Протягом 100 днів олімпійський факел пронесли через тисячу австралійських міст. За барвистою церемонією відкриття змагань, у якій головні ролі відведені були аборигену і маленькій дівчинці як символам стародавньої і юної Австралії, стежив весь світ. Ігри стали яскравою подією світового спортивного життя, посиливши інтерес до держави-організатора Олімпіади (рис. 1.56).

Рис. 1.56. Відкриття Олімпіади в Сіднеї

1.2.13. Австралія на початку ХХІ століття

Зміни в господарському житті країни, що стали наслідком реформи податкової системи, призвели до того, що на початку ХХІ століття економіка Австралії була офіційно визнана однією з найбільш успішних, а життєвий рівень залишався одним з найвищих за світовими стандартами. У сфері агровиробництва постійно зростав обсяг продукції. Видобуток корисних копалин залишався головним джерелом експортних надходжень: Австралія зберігала свої позиції найбільшого у світі експортера бокситів, алюмінію, алмазів та інших мінералів.

На початку ХХІ століття північне узбережжя Австралії було буквально атаковано судами індонезійських контрабандистів, що перевозили цілі партії з сотень нелегальних іммігрантів. Переважно це були молоді люди-вихідці з Китаю, Іраку, Афганістану і країн Індокитаю. Уряд насилу справлявся з потоком тисяч нелегалів, помістивши їх у спеціально побудовані фільтраційні табори. Була досягнута домовленість з Науру про приймання і тимчасове розміщення біженців і посилена охорона морських кордонів. Урядом Дж. Говарда був розроблений план, який передбачав розміщення нелегальних мігрантів на прилеглих островах Тихого океану на час розгляду владою в установленому законами країни порядку їхніх документів. На деякий час гострота проблеми з біженцями була знята. Цей жорсткий крок різко підняв рейтинг австралійського прем'єр-міністра серед більшості виборців і допоміг йому здобути на виборах 2001 року чергову перемогу.

Проголошувалося дотримання балансу прав і обов'язків усіх без винятку громадян країни: від аборигенів до недавніх мігрантів. Відповіддю на це стало наростання невдоволення з боку мусульман Австралії, які особливо активізувалися після початку боротьби з тероризмом у 2001 році,

побачивши в цьому нападки на їхню релігію. Наприкінці 2005 року відбулися масові заворушення в Сідней, що тривали два тижні.

Одним із останніх заходів прем'єр-міністра в цьому напрямі став закон 2007 року «Про громадянство», який посилював вимоги до його отримання, збільшуючи для претендентів на натуралізацію термін постійного, без порушення законів, перебування в Австралії з двох до чотирьох років і вводячи тест на знання англійської мови, історії та культури країни.

Після трагедії 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку Австралія взяла активну участь у кампанії з боротьби з міжнародним тероризмом, яку проголосили і очолили США. У жовтні 2001 року Дж. Говард надіслав 1550 австралійських військовослужбовців для участі в операціях в Афганістані [10, р. 29]. У відповідь ісламістами був організований у 2002 році вибух клубу на острові Балі, де загинули 88 австралійських туристів. У 2003 році австралійський контингент був відправлений до Іраку.

Важливу роль у системі міжнародних зв'язків Австралії продовжувала відігравати Нова Зеландія. У 1998 році була підписана Транстасманська угода про взаємне визнання, яка знімала всі обмеження на взаємну та професійну діяльність для громадян обох країн. У січні 2006 року став чинним договір між урядами Австралії і Нової Зеландії щодо встановлення виключної економічної зони і кордонів континентального шельфу, що стосувався розмежувань в акваторії Тасманового моря і південно-східних вод Тихого океану.

Головними торговими партнерами Австралії стали держави Азії: Японія, Китай, Республіка Корея. У квітні 2001 року була підписана Сіднейська декларація про партнерство з Японією, яка визначила основні напрями двосторонніх відносин. Збільшувалися контакти з Китаєм. Особливий попит у Китаї мали австралійські залізні руди, мідь, вугілля та інші види корисних копалин, а також вовна.

Відносини з Індонезією розвивалися непросто. У 1999 році жителі однієї з індонезійських провінцій – Східного Тимору висловилися про відділення від Індонезії. Внаслідок конфлікту між Індонезією та Східним Тимором до Східного Тимору були направлені миротворчі сили ООН, у яких головна роль належала Австралії. Сюди прибули 4,5 тис. австралійських військових під командуванням генерала Пітера Косгроува. Цей крок призвів до розриву дипломатичних відносин з Індонезією.

У 2005-2006 роках уряд Говарда провів у життя нове законодавство в царині трудових відносин. Відмовившись від колишньої системи державного арбітражу з неодмінною участю профспілок, уряд запровадив нові принципи регулювання трудових відносин, що базувалися на свободі індивідуальних контрактів. Такі підходи викликали масові протести тред-юніонів.

У результаті в листопаді 2007 року на виборах переконливу перемогу отримали лейбористи на чолі з Кевіном Раддом (рис. 1.57).

Рис. 1.57. Кевін Радд

Ставка була зроблена на оновлення кадрів і омолодження керівництва країни: уперше на пост заступника прем'єр-міністра була висунута жінка –

Джулія Гілард; а на пост генерал-губернатора Австралії була призначена Квентін Елліс Брайс.

3 липня 2009 року почав працювати новий урядовий орган «Справедлива робота Австралії», завданням якого стали питання встановленого мінімуму зарплати, виплати премій, вирішення виробничих конфліктів. Лейбористи багато в чому відновили ту систему регулювання виробничих відносин, що існувала до Говарда, але зберегли обмеження на проведення бойкотів, локаутів, втручання профспілок і прав працівників на страйки. Був також пом'якшений курс щодо нелегальних біженців. Знову на порядок денний вийшла досить суперечлива концепція «Великої Австралії», яка передбачала з-поміж іншого збільшення імміграції з метою допомогти нації впоратися з проблемами старіння населення.

Важливим рішенням уряду Радда стала ратифікація Кіотських протоколів, які регулюють викиди вуглецевого газу з метою збереження клімату. Радд оголосив зміну клімату «великою моральною проблемою нашого покоління», і його уряд запропонував схему торгівлі квотами на викиди для вирішення цієї проблеми. Однак необхідний закон двічі відхилявся Сенатом, оскільки опозиція та зелені відмовлялися його підтримувати.

У зовнішній політиці К. Радд висунув доктрину «Три стовпи»: зв'язки з ООН, зв'язки з Азією і союз зі США. У 2009 році був виведений австралійський контингент з Іраку. Натомість австралійські війська в Афганістані залишилися.

Радд одразу після приходу до влади по суті зламав тільки-но налагоджений механізм стримування біженців, створений при Говарді. Кількість нелегалів, які отримали доступ до Австралії, почала зростати, що у свою чергу викликало неприйняття в широких колах населення. Політика заохочення імміграції породила не тільки збільшення потоку нелегальних біженців, а й бунти в центрах їхнього тимчасового розміщення. Радд

змушений був визнати свої помилки, і програма «Великої Австралії» була скасована.

Популярність Радда пішла на спад. У квітні 2010 року його звинуватили в невиконанні своїх передвиборних обіцянок щодо вирішення проблем екології та змін клімату. Заходи щодо запобігання наслідкам економічної кризи 2008 року призвели до зростання бюджетного дефіциту.

Лейбористи були змушені змінити лідера. Місце Радда зайняла його заступниця Джулія Гіллард, яка стала першою в історії Австралії жінкою – главою уряду. Вона відхрестилася від непопулярних рішень, прийнятих своїм попередником. У сфері внутрішньої політики Гіллард закликала підприємців до переговорів з проблем податків і запропонувала компромісний варіант. Особливу увагу Дж. Гіллард звернула на питання імміграційної політики, відхиливши проєкт «Великої Австралії». Натомість вона закликала розробити нову стратегію «збалансованого населення».

Незабаром після вступу на посаду Гіллард закликала до нових виборів, які відбулися у 2010 році. Результати були надзвичайно близькими, і ні лейбористи, ні ліберали не отримали абсолютної більшості в Палаті представників. Лейбористи в кінцевому рахунку заручилися підтримкою кількох незалежних членів парламенту і «зелених», що дало змогу Гіллард сформувати уряд меншини.

Поступово популярність Гіллард як у державі, так і її партії знизилася. У червні 2013 року Гіллард зазнала поразки від Радда на виборах лідера лейбористів. Потім Гіллард подала у відставку з посади прем'єр-міністра, і цю посаду знов посів Радд. Внутрішні чвари в Лейбористській партії, уповільнення національної економіки та суперечки щодо імміграційної політики сприяли зменшенню популярності лейбористів, а перебування Радда на посаді прем'єр-міністра тривало лише кілька місяців.

На виборах у вересні 2013 року ліберально-національна коаліція, очолювана головою Ліберальної партії Тоні Ебботтом, здобула перемогу. У

першу чергу Еббот розгорнув боротьбу з нелегальними біженцями, запровадив переміщення їх в інші країни і домігся майже повного припинення нелегальної міграції. Він також скасував податки на викиди парникових газів і прибуток від видобутку залізної руди і вугілля. Однак інші напрями його економічної політики та соціальний консерватизм зазнали критики.

У вересні 2015 року новим лідером лібералів став Малкольм Тернбулл, а відтак він став і новим прем'єр-міністром Австралії. На виборах у липні 2016 року ліберально-національна коаліція здобула мінімальну більшість, а Тернбулл залишився прем'єр-міністром. Уряд оголосив Національну програму інновацій і науки та зменшив податки на прибуток компаній. Економічна політика Тернбулла виявилася досить вдалою і призвела до економічного зростання, яке супроводжувалося низькою інфляцією, низьким рівнем безробіття і розвитком ринку житла. У листопаді 2017 року австралійські виборці виступили на референдумі на підтримку легалізації одностатевих шлюбів, і парламент зробив відповідні поправки в законі про шлюб.

Через прийняті в Австралії закони, спрямовані проти іноземного впливу у внутрішній політиці, які обмежували в країні дії китайських компаній, зокрема в налагодженні зв'язку 5G, стосунки з Китаєм погіршилися. Однак Китай залишався найбільшим торговельним партнером Австралії. У березні 2018 року Австралія підписала торговельну угоду про Транстихоокеанське партнерство з 10 іншими країнами.

Однак у 2018 році відбувся розкол в урядовій коаліції. У серпні Тернбулл подав у відставку. Новим лідером ліберальної партії та прем'єр-міністром Австралії став Скотт Моррісон. Вибори в травні 2019 року закінчилися перемогою коаліції на чолі з Моррісоном [3].

У другій половині 2019 року Австралію спіткало велике стихійне лихо. Починаючи з вересня рекордна спека, тривала посуха, сильні вітри

призвели до широкомасштабного спалаху пожеж, які не обминули жодного австралійського штату і тривали до початку 2020 року. По всій країні згоріло понад 7 млн га лісів, і понад два десятки людей загинули (рис. 1.58).

Рис. 1.58. Лісова пожежа в Автралії

Натомість у березні 2021 року східна Австралія зазнала тривалого зливового дощу, який спричинив великі руйнівні повені, особливо в Новому Південному Уельсі, де було евакуйовано близько 18 тис. осіб.

У проміжку між цими двома катастрофічними погодними явищами життя в Австралії докорінно змінилося внаслідок поширення коронавірусу SARS-CoV-2, який викликав глобальну пандемію з березня 2020 року. Завдяки швидкій реакції уряду на пандемію, включаючи суворі заходи карантину, Австралія пережила перший етап пандемії набагато краще, ніж більшість країн. До березня 2021 року менше 30 тис. австралійців захворіли на COVID-19, трохи більше 900 померли від ускладнень хвороби.

Унаслідок пандемії у 2020 році Австралія вперше за 29 років занурилася в економічну кризу. Рівень безробіття зріс у півтора раза. Утім, вже в другій половині 2020 року економіка почала виходити з рецесії, а тривалість робочого часу повернулася до докризового рівня.

Повільні темпи впровадження вакцинації перетворилися на серйозну проблему в червні 2021 року з появою дельта-варіанта коронавірусу SARS-CoV-2. У липні прем'єр-міністр оголосив план, спрямований на повернення країни до нормального життя. План пов'язував скасування карантинних

вимог і обмежень на міжнародні поїздки, а також можливість нових карантинних заходів з досягненням ряду цільових показників з вакцинації.

Незважаючи на те, що до січня 2022 року рівень вакцинації в Австралії перевищив 90 %, країна була вражена появою іншої, більш заразної, версії вірусу – варіанта «Омікрон», який призвів до рекордного рівня інфекцій і збільшив кількість смертей, пов'язаних з COVID-19, в Австралії – більш ніж 2700. Однак до лютого він також зменшився, і Моррісон оголосив, що країна готова вступити в останню фазу повернення до нормального стану.

У зовнішній політиці Австралії часів Моррісона найважливіша подія відбулась у вересні 2021 р. Австралія, Великобританія та США домовилися про створення розширеного тристороннього партнерства з безпеки, яке отримало назву AUKUS. Перша ініціатива AUKUS для Австралії – придбання технологій атомних підводних човнів. У результаті угоди Австралія розірвала контракт 2016 року на підводні човни з французькою компанією. Це призвело до погіршення стосунків як з Китаєм, так і Францією.

Всеосяжна регіональна угода про вільну торгівлю, що охоплює товари, послуги та інвестиції між Австралією, Новою Зеландією та дев'ятьма тихоокеанськими острівними країнами, отримала назву Тихоокеанська угода про тісніші економічні відносини (PACER Plus) і набула чинності 13 грудня 2020 року.

Угода про економічне співробітництво і торгівлю між Австралією та Індією (AI ECTA) набула чинності 29 грудня 2022 року. Угода про вільну торгівлю між Австралією та Великобританією була підписана 17 грудня 2021 року.

Неоднозначна зовнішня політика і зменшення громадської підтримки дій Моррісона щодо боротьби з пандемією призвели до того, що на виборах в травні 2022 року перемогла Лейбористська партія на чолі з Ентоні Альбанезе.

У січні 2023 року Альбанезе оприлюднив нову національну культурну політику «Відродження». Центральним елементом її є створення «творчої Австралії» з новими органами, спрямованими на розвиток літератури, музики, живопису Австралії та мистецтва аборигенів.

1.3. Політичний устрій та економічний розвиток Австралії

1.3.1. Адміністративний устрій

Австралія складається з двох материкових територій (Північна територія і Територія федеральної столиці), шести штатів (Тасманія, Новий Південний Уельс, Західна Австралія, Квінсленд, Південна Австралія і Вікторія) та інших дрібніших територіальних одиниць. Крім того, Австралія має контроль над ще декількома територіями: Кокосові острови, острови Різдва, Норфолк, Ашмор і Картьє, Херд і Макдональд, острови Коралового моря і Австралійська антарктична територія, суверенітет якої не визнається багатьма державами (рис. 1.59) [8].

Рис. 1.59. Політична карта Австралії

Новий Південний Уельс – найстаріший австралійський штат. У ньому проживає більше 30 % жителів країни – 7,192 млн осіб. Площа штату складає 809 444 км², територіально він межує з Південною Австралією, Вікторією і Квінслендом, а його східне узбережжя омиває Тасманове море. Саме тут у 1770 році зійшла на берег експедиція Джеймса Кука, який оголосив усі виявлені ним землі власністю британської корони і назвав їх Новим Південним Уельсом. Перші колоністи-в'язні, яким не вистачало місця в англійських тюрмах, прибули в бухту Ботані на початку 1788 року. Вони і заснували трохи північніше від місця висадки поселення Сідней, що стало згодом одним із найбільших і найдорожчих мегаполісів планети.

Вікторія – найменший штат на материковій частині Австралії. Незважаючи на те, що його площа становить 237,6 тис. км² і займає лише лише 3 % австралійського континенту, тут проживає близько чверті всіх жителів країни – 5,496 млн осіб. Слід зазначити, що етнічний склад населення Вікторії різний, що пов'язано з двома хвилями імміграції, які пережив свого часу штат. Першу з них викликала «золота лихоманка», що спалахнула в 1851 році, яку спровокувало відкриття багатих родовищ золота, друга ж трапилася після закінчення Другої світової війни. Своєю назвою штат зобов'язаний англійській королеві Вікторії. Саме вона в середині ХІХ століття прислухалася до прохання підприємливих жителів Мельбурна, що входив у той час до складу Нового Південного Уельсу, і дозволила заснувати новий незалежний штат зі столицею в місті.

Південна Австралія – штат, розташований у центрі південної частини материка. Населення штату близько 1,5 млн осіб – це 10 % усіх мешканців країни. Загальна площа Південної Австралії складає близько 990 км². На півночі штат межує з Квінслендом і Північної територією, на заході – Західною Австралією, на сході – Вікторією, Південним Уельсом і Квінслендом. Штат омивають Південний океан і Австралійська затока. Південна Австралія за кількістю населення займає п'яте місце в країні.

Більшість вважають за краще жити в Аделаїді – столиці штату. У штаті багато сільських мешканців, які працюють на родючих територіях уздовж усього південно-східного узбережжя. У Південній Австралії проживають представники більше 200 країн світу.

Найбільший із штатів Австралії – **Західна Австралія**. Територія Західної Австралії складає 2,6 млн км² і займає третину австралійського континенту. Природа щедро обдарувала цю землю: поруч сусідять приголомшлива синява Індійського океану і доісторичні гірські масиви з розкішною зеленню південних районів. Населення штату – 2 млн осіб. Західна Австралія посідає четверте місце серед усіх штатів країни. Штат на сході межує з Південною та Північною Австралією.

Квінсленд – штат, розташований у північно-східній частині Австралії. Води затоки Карпентарія і Коралове море омивають материк з північної частині, зі сходу – Тихий океан. Квінсленд межує з Новим Південним Уельсом на півдні, Північною Територією і Південною Австралією з заходу. Населення штату становить 3,94 млн осіб. Більшість жителів проживають на південному сході Квінсленду, де розташовані міста Тувумба, Голд-Кост, Редланд-Сіті, Іпсвіч. Остров'яни протоки Торреса і австралійські аборигени – перші поселенці регіону, які прибули приблизно 5000 років тому. Пізніше, після прибуття колоністів з Європи, була створена колонія Британії, яка стала адміністративно-територіальною одиницею 6 червня 1859 року. Зараз ця дата святкується як День Квінсленду.

Тасманія – невеликий австралійський штат, що розташований на південь від Австралії і відділяється від неї Бассовою протокою шириною в 240 км. Ланцюжки островів на сході і заході протоки з'єднують Австралію з Тасманією та нагадують про те, що колись давно материк і острів складала єдине ціле. Тасманію відкрив Абель Тасман, на честь якого вона і була названа. Це найменший штат Австралії, населення його становило близько 500 тис. осіб.

Північна Територія - суб'єкт федерації на півночі материкової частини Австралії. Це величезна, але малонаселена область, чверть її жителів – аборигени. Через нечисленність області не присвоєно статусу штату. Після виникнення Австралійського Союзу вона підпорядкована федеральному уряду, що, однак, не сприяло її розвитку.

Австралійська столична територія включає місто Канберру та невелику навколишню територію, у тому числі національний парк Намаджі. Має площу 2358 км² і має населення близько 427 тис. осіб. Столична територія була виділена зі складу Нового Південного Уельсу в 1911 році.

1.3.2. Міста Австралії

Сідней – столиця австралійського штату Новий Південний Уельс, найбільше і найстаріше місто Австралії, розташоване на південному сході країни. Сідней був заснований 26 січня 1788 року Артуром Філіпом, главою першої партії британських колоністів, і названий на честь англійського міністра внутрішніх справ лорда Сідні. Статус міста присвоєно 20 липня 1842 року. Станом на 2023 р. населення Сіднея складає 5 230 тис. осіб. У Сідней знаходяться найвищі будівлі країни – Сіднейська телевежа (259 м) і штаб-квартира найбільшої страхової компанії (244 м). У Сіднейської опери, крім концертного залу, є драматичний оперний театр, кінозал, ресторани, бібліотека. У місті безліч садів і парків, найбільший з них – Королівський ботанічний сад. На іншому, північному, березі затоки Таронга – один з кращих зоопарків світу. У районі глибоководної затоки Піттуотер знаходяться фешенебельні передмістя Мона-Вейл, Ньюпорт, Авалон, Палм-Біч, що потопають у зелені, серед якої можна побачити коал. Сідней – діловий центр країни, її фінансова столиця. Тут зосереджена основна частина обробної промисловості штату [18, с. 78] (рис. 1.60).

Рис. 1.60. Панорама Сіднея

Мельбурн – друге за величиною місто Австралії, столиця штату Вікторія, розташоване навколо затоки Порт-Філіп. Чисельність населення з передмістями складає 4 936 тис. осіб станом на 2023 рік. Мельбурн був заснований вільними поселенцями в 1835 році як сільськогосподарське поселення на березі річки Яррі (це сталося через 47 років після появи першого європейського поселення в Австралії). Завдяки золотій лихоманці у Вікторії місто швидко перетворилося на метрополію і стало до 1865 року найбільшим і найважливішим містом Австралії. Але вже на початку ХХ століття воно поступилося пальмою першості Сіднею. У період з 1901 року, коли була утворена Федерація Австралії, і до 1927 року, коли столицею держави стало місто Канберра, у Мельбурні розташовувались австралійські урядові установи. Мельбурн знаменитий своїм поєднанням вікторіанської і сучасної архітектури, численними парками і садами, багатонаціональним населенням. Мельбурн вважається одним з основних комерційних, промислових і культурних центрів Австралії. Місто також часто називають «спортивною та культурною столицею» країни, оскільки в ньому відбувається багато спортивних і культурних подій. У 1956 році Мельбурн приймав у себе літні Олімпійські ігри, а 2006 році – Ігри

Співдружності. Тут же 1981 року проходила зустріч глав держав Британської Співдружності націй, а у 2006 році – саміт G20 [18, с. 86]. (рис. 1.61).

Рис. 1.61. Оперний театр Мельбурна

Канберра – столиця Австралії, є найбільшим містом, побудованим не на узбережжі, а всередині Зеленого континенту. Канберра знаходиться на південному сході країни, у 650 км на північний схід від Мельбурна і 280 км на північний захід від Сіднея. Від берега Тасманового моря місто віддалено на 150 км на захід. Точна етимологія назви «Канберра» не відома. Вважається, що на одному з діалектів аборигенів це слово позначає «місце зборів». Місто цікаве тим, що зводилося спеціально для виконання столичних функцій. Канберру проголосили столицею Австралії в 1908 році, причиною такого рішення стало багаторічне протистояння між містами Сідней і Мельбурн. Початковий проєкт столичної забудови був підготовлений у 1913 році завдяки талановитим американським архітекторам Уолтеру Берлі і Меріон Махоні Гріффіні. Вони спроектували центр майбутнього міста-саду у вигляді кільця, з якого радіально розходилися головні вулиці. Щоправда в більш пізній час околиці столиці

забудовували вже без урахування початкового проєкту. У 1964 році річку Молонгло, що протікає через центр міста, перегородили дамбою. У результаті в Канберрі утворилася штучна водойма, яку назвали озером Берлі Гріффін на честь архітекторів. У наші дні в австралійській столиці існує багато прогулянкових зон, садів і парків. Недарма самі австралійці називають це місто «bush capital» – «лісовою столицею». Населення Канберри складає 431 тис. осіб (рис. 1.62).

Рис. 1.62. Австралійська академія наук у Канберрі

Брісбен – велике місто на східному узбережжі Австралії. Адміністративний центр штату Квінсленд. Це третє велике місто після Сіднея і Мельбурна. У Брісбені і околицях проживає 2462 тис. мешканців. Назву цьому місту дала річка Брісбен-Рівер, названа так на честь губернатора Томаса Макдугала Брісбена. Цілий рік теплий клімат Брісбена, вражаючі пейзажі і приємні місцеві жителі приваблюють населення з інших частин континенту, що робить Брісбен найбільш швидкозростаючим містом в Австралії. Зараз місто являє собою оригінальне переплетення сучасного і колоніального стилів архітектури. Шпилі вікторіанських церков тут поєднуються з пальмами, висадженими перед фасадами хмарочосів. При цьому слід зазначити, що найбільш популярною мовою в місті (після англійської) є китайська, інші, за популярністю, – в'єтнамська та італійська (рис. 1.63) [2].

Рис. 1.63. Брісбен

Перт – найбільше місто і столиця штату Західна Австралія (рис. 1.64). Місто розташоване на південному заході Австралії на березі Індійського океану.

Рис. 1.64. Військовий меморіал у Перті

Населення міста становить 2 059 тис. осіб (за даними 2023 року). Перт – четверте за чисельністю населення місто Австралії після Сіднея, Мельбурна і Брісбена, і при зростанні 2 % є найбільш швидкозростаючим містом Австралії. У Перті проживає близько 75 % населення всього штату

Західна Австралія. Етнічний склад міста змінився в середині минулого століття, коли сюди прибула велика кількість іммігрантів з Європи. У Перті проживає багато італійців, греків, голландців, німців, хорватів і представників інших етнічних груп. Місто розташоване між океаном і нижнім береговим уступом, відомим як Дарлінг Рейндж. Центральний діловий округ і околиці міста розташовані на річці Свон.

Аделаїда – адміністративний центр штату Південна Австралія. Це місто входить до п'ятірки найбільших на Зеленому континенті. В Аделаїді проживає 1 345 тис. осіб. Міські квартали простяглися на 20 км вздовж узбережжя затоки Сент-Вінсент і віддалені від столиці країни Канберри на 1160 км на захід. Поселення почали будувати в грудні 1836 року і названо на честь королеви Аделаїди – дружини правлячого в ті часи британського короля Вільгельма IV. Для майбутніх вулиць будівельникам довелося звільняти землі від буша і осушувати прибережні болота. Це була єдина на всьому континенті вільна колонія британців. Для іншої частини країни Аделаїда відіграла роль центру релігійної свободи, прогресивної соціальної політики та захисту цивільних прав. Сучасне місто має просторі площі і красиві бульвари, а його центральні квартали оточує кілька мальовничих ландшафтних парків. Аделаїда прославилася чудовим якісним вином, яскравими фестивалями і роботами місцевих художників (рис. 1.65).

Рис. 1.65. Аделаїда

Дарвін – столиця австралійської Північної Території. Населення в 148 тис. осіб (за даними 2023 року) робить його найбільшим містом у малонаселеній Північній Території, але найменше заселеним з усіх австралійських столиць. Місто двічі практично повністю перебудовувалося: один раз після повітряних нальотів японської авіації під час Другої світової війни, вдруге – після руйнівного циклону Трейсі в 1974 році. Після відновлення вважається одним з найбільш сучасних в архітектурному плані міст Австралії. Дарвін знаходиться на березі моря Тимор. Місто побудоване на низькому березі навпроти Дарвінської бухти, обрамлене затоками Френсіс (на сході) і Куллен (на заході). Велика частина міста низинна і пласка, вздовж узбережжя розкинулися пляжі (рис. 1.66).

Рис. 1.66. Дарвін

Хобарт – столиця австралійського штату Тасманія. Засноване в 1804 році в нижній течії річки Дервент на південному сході острова Тасманія, де Тасманово море зустрічається з водами Індійського океану, а гора Веллінгтон захищає берег від негоди. Це друге за старшинством місто Австралії. Населення агломерації на 2023 рік склало 236 тис. осіб. Хобарт – фінансовий і адміністративний центр Тасманії, також слугує пунктом відправлення для австралійських і французьких антарктичних експедицій. Як глибоководний порт, Хобарт ідеальний для базування китобійних суден,

тут сформувався центр кораблебудування і деяких інших видів промисловості. Китобійний промисел давно заборонений, а місто є сьогодні туристичним центром (рис. 1.67).

Рис. 1.67. Хобарт

1.3.3. Державно-політичний устрій

Австралія – держава федеративного типу з конституційно-монархічною формою правління. В основу законодавчого і політичного життя покладені британська та американська моделі організації незалежної держави. Головним законодавчим документом країни є Конституція, яка була прийнята ще за часів Британського парламенту 1900 року. Для внесення будь-яких змін або ж доповнень до Конституції необхідно проведення загального народного референдуму, а також схвалення більшістю штатів. Вагому роль у цьому процесі відіграє федеральна палата парламенту. Головою держави визнаний англійський монарх, однак це лише формальність. На рівні федерації його представляє генерал-губернатор, на якого і покладено всі основні функції першої особи країни. Його кандидатура призначається особисто британським монархом, а кандидатів пропонує прем'єр-міністр, який зазвичай обирається на п'ять років. До

повноважень генерал-губернатора входить робота у Виконавчій Раді держави і командування збройними силами Австралії. Як показує практика, усі життєво важливі питання генерал-губернатор вирішує тільки після консультації з прем'єр-міністром, хоча в Конституції така умова не прописана [6].

Законодавча влада цілком і повністю належить двопалатному парламенту. Верхня палата називається традиційно Сенат, а нижня – Палата представників. До першої структури входить 76 чиновників, по два представники від кожної адміністративної одиниці. Сенаторів обирають терміном на шість років, але вибори проходять кожні три роки, отже половина верхньої палати постійно змінюється. У палаті представників лише 148 депутатів, які потрапляють на свої пости шляхом народних виборів терміном на три роки (рис. 1.68) [46].

Рис. 1.68. Будинок парламенту в Канберрі

Виконавча влада в Австралії знаходиться в руках прем'єр-міністра, який очолює кабінет міністрів. На практиці саме пост прем'єр-міністра вважається в цій державі найбільш значущим, з політичної точки зору, незважаючи на це, посада не занесена до Конституції. Єдина умова – прем'єр-міністром може стати чиновник, який представляє політичну

організацію або навіть коаліцію, яка зуміла домогтися підтримки більшості. Кожен член кабінету міністрів несе відповідальність перед самим прем'єр-міністром і генерал-губернатором. Кожне засідання проходить в умовах суворої конфіденційності, у рамках цих зустрічей обговорюються найважливіші проблеми політики. У державі діє неписане правило – представник міністерства (найчастіше сам міністр), який не може публічно обґрунтувати і захистити роботу уряду, повинен з власної волі піти у відставку [9].

Судова влада в Австралії представлена Вищим судом і інстанцією з апеляцій. Усі повноваження верховного судді описані в Конституції держави. В австралійських штатах також діють власні окремі суди, у межах своєї юрисдикції вони визнані вершиною судової ієрархії. До Верховного суду входять сім суддів, включаючи голову. Нижчі судові інстанції можуть вирішувати тільки ті питання, які визначить для них чинний парламент.

Система правління Австралії заснована на існуванні політичних партій. Партія (або коаліція партій), яка має підтримку більшості членів Палати представників, формує уряд. З 1910 року в Австралії найчастіше існували уряди більшості, за яких при владі перебувала або Австралійська Лейбористська партія, або коаліція ліберальної та аграрної, а потім Національної партій.

У Палаті представників три основні партії – Австралійська Лейбористська партія, Ліберальна партія Австралії та Національна партія. Лейбористська партія – найстаріша політична партія Австралії, створена на федеральному рівні в 1901 році. Нинішня Ліберальна партія була утворена в 1944 році. Аграрна партія була утворена в 1920 році, у 1975 році перейменована в Національну аграрну партію, а 1982 – Національну партію Австралії. Після загальних виборів 1949 року Ліберальна партія та Націонали (під різними назвами) діяли як коаліція при формуванні уряду.

Поодинокі місця в парламенті також отримують представники партій Австралійські зелені, «Об'єднана Австралія», «Родина понад усе», аграрна ліберальна партія, каттерівська австралійська партія.

1.3.4. Державні символи Австралії

Традиційно, як і будь-яка інша держава, Австралійський Союз має власні державні символи, головним з яких, безсумнівно, є прапор. До початку XX століття Австралія була колонією Великобританії, тому не мала власного прапора і використовувала Юніон Джек. Після утворення Австралійського Союзу Уряд оголосив конкурс на створення головної державної емблеми. Третього вересня 1901 року з 30 тис. ескізів був вибраний той, який став основою сучасного прапора. У 1903 році Король Едвард VII схвалив два варіанти прапора Австралії, які відрізнялися лише кольором фону. Синій прапор був визнаний офіційним і військово-морським прапором країни, а червоний використовувався її торговим флотом. Австралійський національний прапор був вперше вивішений у 1901 році в Мельбурні і відтоді символізує єдність території та народу, що проживає на ній.

Австралійський прапор має прямокутну форму зі співвідношенням сторін 1:2 і виконаний з полотна темно-синього кольору. На ньому присутні три глибоко символічних для австралійців зображення: Юніон Джек, Зірка Співдружності і Південний Хрест. Юніон Джек – назва державного прапора Великобританії, і його присутність на австралійському прапорі свідчить про те, що колись країна була британської колонією, а сьогодні входить до складу Співдружності націй разом із іншими колишніми колоніями і домініонами Британської корони. Юніон Джек розташований на кантоні прапора, тобто в його верхній лівій частині, а під ним зображена семиконечна Зірка Співдружності. Цей символ був введений у 1901 році

разом із утворенням Федерації Австралії. Шість променів Зірки Співдружності уособлюють шість тодішніх австралійських штатів, а сьомий промінь – інші австралійські території. У правій частині прапора знаходиться стилізоване зображення Південного Хреста – сузір'я, яке видно на небі лише в Південній півкулі, воно присутнє на прапорах багатьох країн, розташованих на південь від екватора: Бразилії, Нової Зеландії, Самоа і Папуа Нової Гвінеї. Південний Хрест символізує географічне положення країни. Третє вересня вважається Днем австралійського прапора, однак це офіційне свято не є для австралійців вихідним днем (рис. 1.69) [7].

Рис. 1.69. Прапор Австралії

Прапор австралійських аборигенів був створений місцевим художником і корінним жителем континенту Гарольдом Томасом у 1970 році і вперше піднятий через два роки в Канберрі. Для корінних народів він став символом боротьби за рівні права з нащадками європейських переселенців, які прибули сюди у XVIII столітті. Прапор аборигенів має форму прямокутника, розділеного на дві рівні половини по горизонталі. Верхня частина чорного кольору, а нижня – червоного. Рівно по центру прапора зображене жовте коло як уособлення сонця, що дарує життя, світло і тепло землі і людям, які живуть на ній. Червоний і чорний кольори символізують відповідно територію Австралії і народи, які її населяють. Ще одним значенням червоного на прапорі австралійських

корінних жителів є їхня кривава боротьба проти європейських завойовників (рис. 1.70).

Рис. 1.70. Прапор аборигенів Австралії

Довгий час офіційним гімном Австралії вважалася «God Save the Queen» – пісня, яку знали і любили перші переселенці Великобританії. Природно, що наприкінці ХХ століття постало питання про новий гімн. У 1973 році був оголошений конкурс на нову пісню, у фінал вийшло три популярних варіанти, однак єдиної думки судді тоді так і не дійшли. У результаті референдумом 1977 року було вирішено вважати гімном Австралії пісню «Advance Australia Fair» («Розвивайся, прекрасна Австралія»), складену в 1878 році Пітером Д. Маккорміком, оскільки її підтримала більшість населення країни. З 1 січня 2021 року до тексту гімну були внесені поправки, щоб краще відобразити мультикультурність Австралії.

Разом із прапором і гімном герб є одним з головних символів Австралійського Союзу. Герб у цієї країни з'явився порівняно недавно, на самому початку ХХ століття. У 1908 році, після утворення Австралійського Союзу указом короля Великобританії Едварда VII йому був дарований державний герб, проте вже через чотири роки інший англійський монарх Георг V схвалив новий ескіз герба, який використовується і тепер. За

традицією, державний герб містить головні для Австралії символи і є однією з найбільш змістовних і красивих емблем у світі. Увесь герб у цілому і його окремі елементи мають особливе значення для країни та її народу. Щит є центральною фігурою на гербі Австралійського Союзу. На ньому розташовані два рядки емблем кожного штату країни. У верхньому рядку символи Нового Південного Уельсу, Вікторії і Квінсленду. Під ними розташовуються емблеми Південної Австралії, Західної Австралії і Тасманії. Кожна з цих шести частин щита містить традиційні емблеми місцевих територій. Зверху над щитом сяє шестикутна Зірка Співдружності. Шість зіркових променів означають кількість первинних об'єднаних штатів, а промінь, що залишився, – інші союзні території. Щитотримачами були обрані страус ему і червоний кенгуру, як тварини-символи країни. Жодна з цих тварин не здатна рухатися назад, тому вони означають для австралійців постійне прагнення до прогресу і руху вперед. Фоном для герба служить стилізоване зображення офіційної квіткової емблеми Австралії – золотистої акації. Вона присутня на державних орденах і медалях країни, а з 1992 року щорічно 1 вересня відзначається її свято. Під щитом розташовується сувій, на якому великими латинськими літерами надруковано назву країни – АВСТРАЛІЯ (рис. 1.71) [7].

Рис. 1.71. Герб Австралії

1.3.5. Економіка Австралії

Станом на 2022 рік Австралія з розрахунковим ВВП в 1,55 трлн дол. США є 13-ю за величиною економікою світу. В Австралії з населенням 25 млн осіб проживає лише 0,3 % населення світу, але її економіка становить 1,7 % світової економіки. Країна посідає 18 місце у світі з ВВП на душу населення 60 443 дол. США.

У 2021 фінансовому році сектор послуг і товарів Австралії становив близько 81 % і 19 % реальної валової доданої вартості (ВДВ) відповідно. На гірничодобувний сектор припадає 10,6 % ВДВ, фінансові послуги 9,3 %, володіння житлом 8,9 %, охорону здоров'я та соціальну допомогу 8,2 %. Сектори, орієнтовані на технології, включаючи професійні, наукові та технічні послуги, освіту та інформаційні технології, становлять 15 % загального економічного виробництва.

Австралія – відкрита ринкова економіка з мінімальними обмеженнями на імпорт товарів і послуг, що робить економіку високопродуктивною і динамічною. Австралія має угоди про вільну торгівлю в рамках двосторонніх і багатосторонніх угод з Новою Зеландією, Сінгапуром, США, Таїландом, Чилі, АСЕАН, Малайзією, Кореєю, Японією, Китаєм, Гонконгом, Перу, Брунеєм-Даруссаламом, Канадою, Мексикою, В'єтнамом і останнім часом з Індією.

Австралія залишається великим експортером природних ресурсів, енергії та продуктів харчування переважно завдяки своїм великим запасам вугілля, заліза, міді, золота, природного газу, урану та відновлюваних джерел енергії, а також ефективній сільськогосподарській виробничій базі. Зовнішньоторговельний профіль Австралії незвичайний серед країн з розвиненою економікою: вона експортує переважно природні ресурси і сільськогосподарські товари, а імпортує промислові товари. Із загального обсягу товарного експорту в розмірі 401 млрд дол. США у 2022 році

п'ятірку основних статей склали залізні руди і концентрати – 88 млрд дол. (21,9 %), вугілля – 83 млрд дол. (20,7 %), скраплений природний газ 63 млрд дол. (15,6 %), золото – 16 млрд дол. (4,1 %), пшениця – 10 млрд дол. (2,5 %). Сукупний внесок сільськогосподарських товарів в експорт склав 48 млрд дол. (11,9 %). М'ясо та пшениця становили близько 46 % експорту сільськогосподарської продукції. Основними напрямками експорту були Китай – 104 млрд дол. (25,9 %), Японія – 49 млрд дол. (12,2 %), Південна Корея – 24 млрд дол. (6,0 %), Індія – 15 млрд дол. (3,7 %), США – 14 млрд дол. (3,4 %) і Китайський Тайбей – 13 млрд дол. США (3,1 %).

Із загального обсягу товарного імпорту в розмірі 289 млрд дол. США основними імпортними товарами були мінеральне паливо – 46 млн дол. (15,9 %), машини і механічні пристрої – 39 млрд дол. (13,6 %), легкові автомобілі – 36 млрд дол. США (12,4 %), електричні машини та обладнання – 29 млрд дол. (10,2 %), фармацевтична продукція – 13 млрд дол. (4,5 %). Основними джерелами імпорту були Китай – 77 млрд дол. (26,6 %), США – 29 млрд дол. (10,1 %), Південна Корея – 18 млрд дол. (6,3 %), Японія – 17 млрд дол. (5,9 %) і Малайзія – 12 млрд дол. (4,1 %) [16].

За рік до пандемії, тобто у 2019 році, експорт послуг Австралії становив 71 млрд дол., а імпорт - 73 млрд дол. США. Через обмеження, пов'язані з Covid, міжнародна торгівля послугами у 2020 році залишалася істотно перекошеною. У 2020 році експорт австралійських послуг становив 50 млрд дол. США, а імпорт – 39 млрд дол. США. Найбільшим експортом послуг Австралії у 2020 році були туристичні послуги, пов'язані з освітою, професійні, телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні послуги. Основними імпортованими послугами були вантажні перевезення.

1.3.6. Сільське господарство Австралії

Сільське господарство Австралії – одна з найважливіших економічних галузей. У першій половині ХХ століття воно становило майже

половину бюджету країни і втратило свої лідерські позиції лише з приходом нової технологічної ери. Але і сьогодні сільське господарство дає безліч робочих місць і забезпечує населення конкурентоспроможною продукцією. Саме тому в цей сектор економіки вкладають великі кошти з бюджету (рис. 1.72).

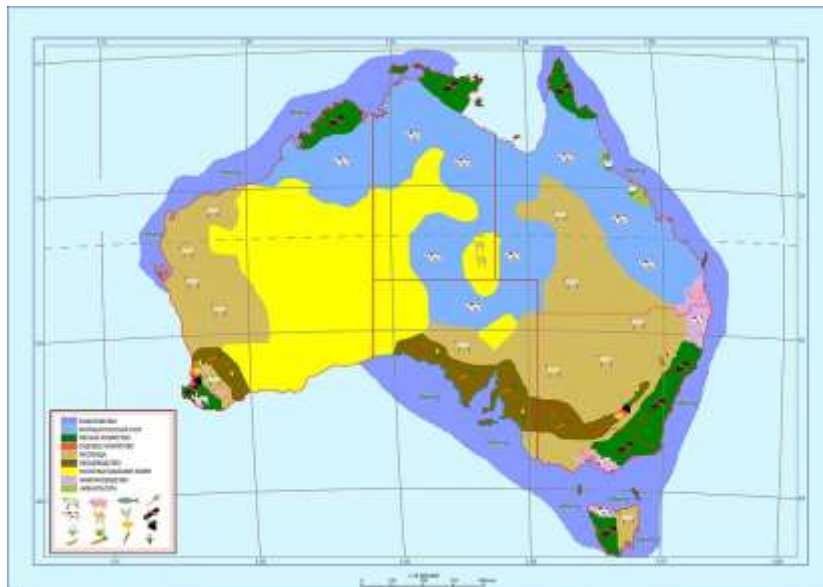

Рис. 1.72. Сільське господарство Австралії

У ВВП Австралії частка сільського господарства становить близько 12 % і при цьому збільшується. Близько 60 % території країни вкриті різними сільськогосподарськими угіддями.

Пасовищне тваринництво – найстаріша галузь. «Австралія скаче на вівці» – цей вислів пішов від того, що вирощування овець було однією з головних статей доходів протягом довгого часу. І зараз близько 60 % усіх доходів від сільського господарства становить продаж цінного хутра, м'яса і молока великої і середньої рогатої худоби.

Австралія є другим у світі постачальником яловичини після Бразилії. Під пасовища відведено понад 200 млн га. З порід великої рогатої худоби домінують європейські та британські, у північній частині присутні власні породи, більш пристосовані до жаркого клімату.

Вівчарство залишається найбільш вигідним за рахунок цінного овечого хутра та м'яса. Австралія також експортує живих овець у країни ближнього зарубіжжя. Понад 2/3 усіх овець – мериносові. Вони мають багатий хутряний покрив і м'ясо відмінної якості. Поголов'я складає близько 150 млн, проте у зв'язку з різким падінням цін на вовну наприкінці ХХ століття воно не збільшується (рис. 1.73).

Рис. 1.73. Вівчарство в Австралії

Чисельність поголів'я свиней становить близько 5 млн і має невеликий приріст. Свиноферми знаходяться переважно в південному регіоні.

Оскільки Австралія має велике поголів'я великої рогатої худоби, то молочна промисловість досить розвинена. З порід молочної худоби переважають гернсі, гольдштейн і джерсі, а також спеціально виведені шортгон.

Клімат Австралії відмінно підходить для рослинництва. Австралія спеціалізується на певних культурах. Передусім це пшениця, під яку виділено велику кількість посівної площі. Так званий «пшеничний пояс» охоплює територію від міста Брісбен і йде далеко на південний схід. У басейні Муррея – Дарлінга розташована найбільша за площею зрошувана

земля. Саме вона дає найбільш рясний урожай. Більше 50 % зрошуваних земель відводиться для польових культур, решта під пасовища. Ячмінь і овес також вирощують у великих кількостях. На сьогодні Австралія є третім постачальником вівса у світі. Далі в порядку значущості – кукурудза (для фуражу), тритикале (гібрид жита і пшениці) і сорго. З олійних культур виділяються соняшник, ріпак і соя. На їхню частку припадає близько 20 % площ посіву. Особливу статтю доходу для бюджету становить цукрова тростина. Найбільші плантації знаходяться на узбережжі Квінсленда і в Новому Південному Уельсі. Країна утримує лідерські позиції за обсягами виробництва цукру.

Субтропічний клімат завжди сприяв Австралії успішно вирощувати на своїй землі овочі та фрукти, а багатий вибір серед фруктових культур – збільшенню площ під плодові дерева, і з кожним роком їх усе більше. Зараз під овочівництво відведено близько 150 тис. га родючих земель. Найбільш продуктивними залишаються зрошувані землі Муррей і Маррамбіджі, які дають рясний урожай цитрусових і винограду. Також слід відзначити кісточкові культури на зразок персика, вишні, абрикоса. Їхня частка близько 25 % усього обороту овочів і фруктів у країні. У Північній території, а також штаті Квінсленд вирощують екзотичні види плодів – це манго, ківі і ананаси, які цінуються в усьому світі. Для експорту вирощують виноград, яблука, груші, апельсини. Понад 300 тис. т щорічно експортує Австралія в країни близького і далекого зарубіжжя. Це дає змогу виручити близько 2 млрд австралійських доларів на рік, а також забезпечує робочі місця [40, с. 122] (рис. 1.74).

Рис. 1.74. Фрукти Австралії

Такі культури, як томати, картопля, морква, вирощують здебільшого для внутрішнього ринку, вони не становлять істотну частку виробництва. У той же час це досить якісний продукт. Австралія дозволяє своїм підданам вирощувати опіумний мак. Усе це під суворим контролем держави і тільки на острові Тасманія. Мак використовується у фармацевтичних цілях.

Виноробство займає важливу нішу в економіці Австралії. Для виноробства найбільш пристосовані південні райони. Їхній клімат дає змогу вирощувати найякісніший виноград, який йде на виготовлення всіх сортів вина. Найвідоміші марки Каберне, Совіньон, Шираз, Шардоне, Семільон, хоча їх, звичайно, набагато більше. До кінця ХХ століття Австралія виробляла в основному столові, недорогі вина, зараз же частка елітних марок не менше 40 %. Експорт становить близько 400 млн л на рік. Це означає, що Австралія входить до п'ятірки країн з найбільшим оборотом винної продукції.

Усе більш актуальною галуззю стає рибальство. Цьому сприяє географічне положення і величезна прибережна смуга. У ХХ столітті рибна промисловість більше орієнтувалася на внутрішній ринок, тепер же більша частина продукції йде на експорт. Основні статті доходу складають тунець, креветка, лангуст, омар, морське вушко, лосось. Останній був спеціально завезений до Австралії для розведення на особливих фермах. Близько 30 % улову йде на консерви, решта зберігається у свіжомороженому вигляді. На півночі країни розвинене виробництво перлів, яке зростає швидше, ніж в інших акваторіях.

1.3.7. Промисловість Австралії

Промисловість Австралії – це гірничодобувна, харчова, хімічна галузі. Тут також добре розвинена паливна, лісова галузь, машинобудування, транспорт.

Надра країни багаті на корисні копалини, якими майже повністю забезпечена обробна промисловість. Гірничодобувна галузь за останні 50 років показала високі темпи зростання, крім того, Австралія – найбільший постачальник мінеральної сировини на світовий ринок. Вона займає лідируючу позицію з виробництва алмазів, бокситів, свинцю, циркону. Країна експортує кам'яне вугілля, залізну руду, цинк, свинець. Особливо розвиненою в державі вважається вугільна промисловість, основні поклади вугілля розташовуються в штатах Новий Південний Уельс і Квінсленд. Родовища експлуатуються з 1800 року, вугілля стало першою сировиною, що експортувалася з країни. Коксівне вугілля видобувають у басейні Боуен, поклади бурого вугілля розташовуються в штаті Вікторія.

Інші галузі гірничодобувної промисловості розташовані в таких районах: залізна руда – острови Кокату і Кулан; алюмінієва руда – півострів Кейп-Йорк, Гов, хребет Дарлінг; мідна руда – район Капанда, Маунт-Айз, Маунт-Лайелла; поліметалічна руда – Брокен-Хілл, Маунт-Айз, Рід-Розбері; нікель – Камбалда; золото – Калгурлі, Леонора, Уїлуна, Норсмен, Іст-Мерчисон; рідкоземельні метали – район Рам-Джангл; марганець – острів Грут-Айленд; вольфрам – північний схід Тасманії; уран – Джабіру; дорогоцінні камені – західна Австралія. Наприклад, видобуток марганцю в рази перевищує потреби держави, тому більша частина сировини йде на експорт (рис. 1.75).

Рис. 1.75. Уранові рудники

Харчова галузь країни поділяється на цукрову, кондитерську, маслоробну, борошномельну, соляну, м'ясо-молочну, рибну. Основний вид сировини цукрової галузі – цукрова тростина і цукровий буряк. З огляду на те, що кожен житель споживає близько 50 кг цукру на рік, галузь виробництва затребувана. Харчова галузь має чітко виражену експортну спрямованість. У містах портового типу розташована величезна кількість заводів і фабрик з виробництва харчових продуктів. Ці підприємства забезпечують сировиною місцеві хлібопекарні, кондитерські заклади. Переробка м'яса – це комбінати у Квінсленді і міста Нового Південного Уельсу. Тут виробляють консерви, ковбаси, бекон, сосиски. Підприємства з виробництва молочної продукції найчастіше розташовані в сільській місцевості – там сприятливі екологічні умови для вирощування та утримання тварин. Також тут роблять масло, сир, вершки та інші продукти цієї категорії. Рибна промисловість розвинена в затоках Західної Австралії: тут добувають лангустів, королівських креветок, австралійського тунця. Устричний промисел добре розвинений у Новому Південному Уельсі [16].

Прискорений розвиток хімічної галузі припав на післявоєнні роки. У цьому випадку спостерігається зв'язок сільського господарства з виробництвом хімії: оскільки господарство потребує мінеральних добрив, країна виробляє у великих кількостях суперфосфат. Головні центри з виробництва хімічної продукції розташовані в Сідней, Клайді, Перті, Мельбурні, Гладстоні. Серед поширеної продукції хімічної галузі в Австралії є кислоти, вибухові речовини, добрива, пластмаси, гербіциди, а також синтетичний каучук і волокно. Паливна галузь у країні – це енергетичні та гірничодобувні ресурси. Сюди також відносять переробку нафти, видобуток кам'яного і бурого вугілля, що складає основу паливного виробництва. Поклади сировини розташовані в південно-східній частині держави. Електричні теплові станції працюють на вугіллі: вони дають

більшу частину електроенергії мешканцям материка, саме тому зосереджені в місцях, де відбувається видобуток сировини.

Австралія не може похвалитися високими обсягами видобутку нафти і газу. Ці цінні паливні ресурси були виявлені на шельфі неподалік від берегової лінії. Велика частина виробництва і продажу газу відбувається з Карнарвона. Саме звідси ресурс постачається в західні країни. Родовища Гіпсленд-Бейзін і Купер-Бейзін знаходяться в південній частині материка, вони забезпечують газом азіатський ринок. Баю-Унда – ще одне родовище газу, розташоване в акваторії моря Тимор. Добутий тут газ Австралія ділить з республікою Східний Тимор.

Австралія експортує нафту до В'єтнаму та африканських країн. Виділяють кілька виробничих і видобувних компаній: «Вест Аустреліан Петролеум», «Апачі Енерджі», «Бі Ейч Пі Петролеум». Крім цих двох цінних паливних ресурсів, Австралія має великі запаси пального сланцю, зосередженого на Тасманії і у Квінсленді.

Ключові напрями лісової промисловості – виробництво технологічної тріски; виготовлення деревних і волоконних плит; виробництво деревно-пластикових композитів; виготовлення фанери; виробництво будівельних і оздоблювальних матеріалів з деревини; плантаційне виготовлення деревини. Заготівля пиломатеріалів відбувається на сході материка, але найбільшим лісовим регіоном вважається штат Тасманія. Раніше природні ліси переводилися в плантації – спеціально висаджували швидкорослі сорти дерев для отримання ресурсів. Сьогодні таку практику припинили. Ключовий сорт деревини – евкалипт. Його заготовляють до 300 тис. м³ на рік. На плантаційних господарствах також поширена сосна.

Австралійські підприємства випускають сільськогосподарські машини, автомобілі, локомотиви, промислові верстати. Виробництво сільськогосподарських машин налагоджено в Сіднеї, Мельбурні, Перті, а також дрібних містах сільськогосподарських районів. Важке

машинобудування розташоване в Брісбені, Ньюкаслі, Мельбурні, а також тих районах, де знаходяться центри металообробної промисловості. Виготовлення автомобілів зосереджено в Аделаїді, Джилонзі, Сіднеї і Мельбурні. Окремо можна виділити виробництво автобусів, які активно використовуються місцевими транспортними компаніями. Показує істотне зростання і суднобудування. В Австралії проводять складання та будівництво вантажних суден. Корабельні цехи зосереджені в штаті Вікторія, а також передмістях великих міст – Мельбурна і Сіднея. Крім того, місцеві заводи випускають авіаційні та автомобільні двигуни, електронну апаратуру і радіодеталі [40, с. 166-168].

Промислова міць країни переважно орієнтована на експорт. При цьому внутрішній попит практично повністю задовольняється місцевими виробниками.

1.3.8. Транспорт та інфраструктура

Завдяки розвиненій економіці країни транспортна інфраструктура в Австралії знаходиться на найвищому рівні. Величезні території і низька густота населення не є перешкодою для будівництва високошвидкісних магістралей, аеропортів внутрішнього і міжнародного значення, розгорнутої мережі залізничного сполучення і громадського транспорту.

З розвитком промисловості і заселенням штатів почалося активне будівництво залізниць в Австралії. Перші лінії залізничного сполучення були побудовані приватними компаніями. У кожному штаті, що були на той час колоніями Великобританії, будівництво велося за різними стандартами, тож так вийшло, що в одній державі мережа залізниць складається з трьох видів колії: європейська колія, капська колія та ірландська колія. У підсумку ця ситуація вилилася в глобальну проблему уніфікації ширини залізничного полотна, яка донині залишається невирішеною. Одним із рішень проблеми

було будівництво подвійної колії, але така ділянка довжиною 172 км не змогла кардинально змінити ситуацію при загальній протяжності всієї мережі в 34 тис. км. На сьогодні все австралійські штати зв'язані між собою залізничним сполученням. Найбільша міжрегіональна мережа – Велика Південна залізниця. Нею курсують поїзди трьома маршрутами: Сідней – Аделаїда – Перт, Мельбурн – Аделаїда, Аделаїда – Аліс-Спрінгс – Дарвін. Іншими сполучними лініями між штатами є маршрути Брісбен – Сідней – Канберра – Мельбурн і Аліс-Спрінгс – Дарвін. У середині штатів Австралії функціонують різні приватні і державні залізничні компанії, що поєднують пасажирські перевезення залізницею та автобусними лініями [59, с. 362].

А ось метро в Австралії не отримало такого масштабного розвитку, як у Європі. У Мельбурні та Сідней побудовано лише кілька підземних станцій, велика частина міських залізниць використовують наземні лінії. Австралійське метро більше схоже на міські електрички.

Через малу кількість річок і каналів в Австралії річкове транспортне сполучення розвинене слабо. На деяких річках або тільки ділянках річок пасажирське і вантажне сполучення функціонує в періоди дощів, коли рівень води достатній для проходження річкових суден і поромів.

Морські перевезення завжди були необхідні для переміщення важких масових вантажів. За масштабами обороту масових вантажів провідні позиції займали порти Дампір, Порт-Хедленд (залізна руда), Ньюкасл (кам'яне вугілля і залізна руда) і Хей-Пойнт (кам'яне вугілля). Столиці всіх штатів розташовані на узбережжі та є вантажними портами загального типу. Мельбурн, Сідней, Брісбен і Фрімонтл (аванпорт Перта) є найбільшими портами за показниками загального вантажообігу. Найбільший перевізник – державна компанія «Australian national line».

Австралія посідає друге місце у світі за кількістю автомобілів на душу населення. Такий параметр, як кілометраж автодоріг на одного жителя, в Австралії в кілька разів перевищує європейські показники. Незважаючи на

те, що протяжність ґрунтових доріг суттєво більше магістралей з твердим покриттям, якість і своєчасний ремонт дорожньої мережі виводить автомобільне сполучення на перше місце за популярністю і використанням у країні.

Пасажирські авіап перевезення в Австралії є одним з найбільш розвинених транспортних напрямків. У країні функціонують кілька сотень аеропортів, які задовольняють потреби внутрішніх і міжнародних авіаперельотів. Найбільші з них розташовані у великих містах і приймають рейси зі 144 країн світу. Найбільші авіакомпанії Австралії: «Qantas» – міжнародні перевезення, «Jetstar» – внутрішні авіап перевезення, «Virgin Australia» – внутрішні перельоти, а також рейси до Океанії і Нової Зеландії (рис. 1.76).

Рис. 1.76. Аеропорт Сіднея

В останні роки в Австралії збільшується популярність громадського пасажирського транспорту. На першому місці в мережі громадського транспорту – автобусне сполучення. Сучасні комфортні кондиціоновані автобуси курсують численними маршрутами всіх великих і не дуже міст країни. У найбільших містах також функціонують лінії міської залізниці. А

ось регулярні трамвайні маршрути закриті в усіх містах, крім Аделаїди і Мельбурна. Та сама сумна доля спіткала і тролейбусні лінії – їх тепер не зустріти в жодному місті Австралії. У великих містах, розташованих на багато кілометрів навколо морських гаваней, наприклад Сіднеї та Брісбені, для пасажирських перевезень використовуються пороми.

1.3.9. Гроші та фінансова система

Фінансова та банківська галузь країни відрізняється своєю сталістю і надійністю. Довгий час в Австралії була заборонена робота іноземних фінансових організацій, тому основне розміщення капіталів лягло на державний банк. На сьогодні Австралія допустила іноземні банки на свій ринок, але 90 % усіх вкладів і кредитних операцій так і залишилися в державного банку і декількох комерційних фінансових організаціях, які мають чисто австралійські коріння.

Австралія – країна, де в обігу перебуває австралійський долар. Ця валюта була в Австралії не першим платіжним засобом. До прийняття австралійського долара в країні користувалися фунтами стерлінгів. У 1966 році уряд вирішив випустити нові гроші, які спочатку передбачалося назвати просто «королівськими», але назва не прижилася, і нова валюта стала називатися «австралійський долар». Підготовка Резервного банку Австралії до прийняття нових грошей почалася за шість років до їхнього реального введення в обіг. Тепер австралійський долар вважають шостою валютою у світі, яка торгується. Він займає близько 5 % усіх світових грошових операцій. Долар в Австралії з 1988 року друкують на найтоншому пластиці, а не папері, підвищуючи тим самим його зносостійкість. Один долар у цій державі дорівнює 100 місцевим центам. На сьогодні курс австралійської валюти вважається плаваючим. В обігу знаходяться такі банкноти: п'ять доларів із зображенням Єлизавети Другої; десять доларів з

портретом Банджо Патерсона; двадцять доларів з зображенням Мері Рейбен; п'ятдесят доларів з малюнком Девіда Юнайпона; сто доларів із зображенням Неллі Мелба (рис. 1.77).

Рис. 1.77. Австралійські долари

Австралійські гроші мають дуже багату кольорову палітру. Наприклад, 20 доларів майже повністю червоні, а 5 доларів є рожевими. Ще в грошовому обігу країни можна зустріти монети в 1, 2, 5 і 10 центів. Є монети по 20 і 50 центів. Також в обігу присутні монети в один і два долари.

1.4. Населення і культура Австралії

1.4.1. Населення Австралії

Населення Австралії, станом на 2021 рік, складає 25 млн 946 тис. осіб. За чисельністю населення країна займає 54 місце у світі (0,33 % населення Землі).

Густота населення – 3,4 на 1 км², що є низьким показником. Найбільша густота населення спостерігається на сході і південному сході

країни, тут вона досягає 10, а місцями 50 осіб на 1 км². За рівнем урбанізації Австралія займає одне з перших місць у світі (частка міського населення близько 86 %) (рис. 1.78).

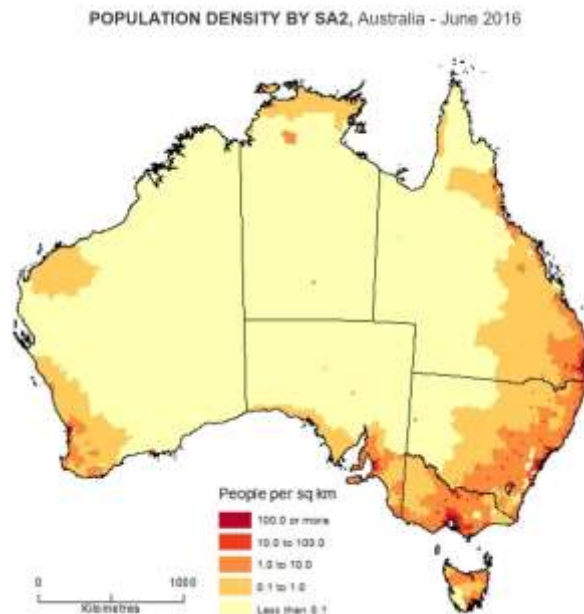

Рис. 1.78. Щільність населення Австралії

Співвідношення статей майже рівномірне. На одну жінку припадає 0,99 чоловіків. За типом відтворення населення Австралія нагадує багато європейських країн, для неї характерні низька смертність, низька народжуваність і низький природний приріст. Віковий склад також близький до європейського. Висока питома вага осіб похилого віку. 18,3% – частка людей молодше 15 років, 67,7% – частка людей у віці від 15 до 65 років, 14% – старше 64 років. Середній вік населення 37,4 роки. Очікувана тривалість життя складає 81,8 років (79,4 – чоловіки, 84,4 – жінки), що приблизно на 10 років більше, ніж у середньому по планеті.

Рівень народжуваності поступово знижується і станом на 2021-22 роки становить 1,69 дитини на одну жінку. Природний приріст (кількість народжень мінус кількість смертей) поступово зменшується і у 2021 році становив 124 тис. осіб.

Міграція з-за кордону була основною рушійною силою зростання населення, збільшившись до 241 тис. осіб у 2019 році, Перепис населення 2021 року показав, що 29 % австралійців народилися за кордоном, а майже половина (48 %) мали батьків за кордоном. Австралія має високі показники внутрішньої міграції порівняно з іншими країнами, хоча з часом вони знижуються.

Основне ядро населення Австралії становлять англоавстралійці (близько 80 %), 9 % - іммігранти з Британських островів, приблизно 2 % – вихідці з Італії, менш численні іммігранти з Греції, Югославії, Німеччині, Нідерландів, є групи іммігрантів з Індії та Китаю.

Австралійські аборигени разом з метисами становлять менше 1 % населення країни (близько 150 тис.). Аборигенне населення поділяється на численні племена, говорить більш ніж 200 мовами (які в основному не мають писемності).

1.4.2. Аборигени Австралії

Австралійські аборигени вважаються, можливо, найдавнішою з цивілізацій, що живуть на Землі, і в той же час однією з найменш досліджених і зрозумілих. Прибули в Австралію (тоді вона називалася «Нова Голландія») у 1788 році англійські колоністи назвали її корінних жителів «аборигенами», запозичивши цей термін з латини: «ab origine» – «від початку». До цього часу точно не встановлено, і навряд чи коли-небудь точно буде встановлено, коли і як саме потрапили предки сучасних аборигенів на цей материк. Але прийнято вважати, що корінні мешканці Австралії потрапили сюди через море приблизно 50 тис. років тому з території нинішньої Індонезії. До приходу європейців в Австралію, аборигени жили по всій її території і налічували близько 300 народностей з власними мовами (які не належать до жодної іншої мовної групи), більшість

з яких зараз вже «вимерли». Аборигени вели первісний спосіб життя (збирали плоди, полювали на птахів і тварин, ловили рибу, палили багаття і жили в лісах, пустелях, саванах) протягом тисячоліть аж до недавнього часу [17, с. 56-57] (рис. 1.79).

Рис. 1.79. Аборигени Австралії

У той же час не можна однозначно сказати, що австралійські аборигени були первісними людьми, оскільки в них існувала свого роду релігія (вірування, міфологія «Часу сновидінь», церемонії, традиції, ініціації) і підтримувалася власна культурна спадщина (музика, танці, наскельні малюнки, петрогліфи). Аборигени Австралії мали певні поняття про астрономію, хоча тлумачення і назви зірок і сузір'їв зовсім не збігалися з європейською астрономією. Деякі племена на віддалених островах півночі Австралії зберігали такий спосіб життя до початку ХХ століття, продовжуючи жити наодинці з природою. З приходом європейців життя і майбутнє аборигенів Австралії докорінно змінилися. З 1788 року розпочалася чорна смуга в історії давніх мешканців Австралії. Більшість її корінних жителів спочатку мирно і з цікавістю зустрічали прибульців з Європи, хоча деякі племена були налаштовані вороже. Протягом перших

двох-трьох років близько половини (а в деяких випадках і більше) усіх австралійських аборигенів, що мали контакт з європейськими прибульцями, вимерли від невідомих їм хвороб і вірусів, занесених європейцями, від яких у корінних жителів Австралії не було імунітету. Крім того, колоністи вбивали аборигенів, проганяли їх зі споконвічних земель, заковували в кайдани і ланцюги, знущалися з них, гвалтували їхніх жінок, труїли, насильно переселяли і відбирали в них дітей. Державна політика насильницького відбирання дітей з аборигенських сімей під титулом «Асиміляція корінних жителів Австралії» тривала аж до 1970 року (а в деяких місцях і довше). Цих дітей аборигенів, позбавлених власних батьків, зараз називають «украденим поколінням». А в середині 1950-х років у центральній частині австралійського материка на традиційних землях кількох аборигенських племен англійці провели 12 випробувань ядерної зброї, зрозуміло, без консультації і отримання схвалення з боку корінних жителів. У результаті цих випробувань багато місцевих аборигенів отримали радіоактивне опромінення і загинули. До 1967 року в аборигенів Австралії не було навіть громадянства, а кайдани і ланцюги часто використовувалися щодо них до 1960-х років [17, с. 134-138].

У наші дні ситуація стала змінюватися на краще. Починаючи з 1998 року, 26 травня в Австралії відзначається як «День Жалю» або «День вибачення» перед австралійськими аборигенами за все те, що їм довелося пережити і перетерпіти, починаючи з 26 січня 1788 року, коли англійський капітан Артур Філіп заснував першу британську колонію в Австралії. Довгий час австралійський уряд відмовлявся принести публічне вибачення перед аборигенами за несправедливості, геноцид і цілеспрямовану політику щодо викорінення аборигенської раси, які проводилися протягом XIX і XX століть. Проте 13 лютого 2008 року прем'єр-міністр Австралії Кевін Радд вперше публічно вибачився перед усіма австралійськими аборигенами від імені парламенту Австралії. Це був важливий крок до «примирення»

аборигенів з іншою частиною населення Австралії. У наші дні аборигени проживають по всій території Австралії, хоча у великих містах їх нечасто можна зустріти. Більшість аборигенів тепер говорять англійською мовою і живуть у центральних і північних територіях Австралії. Серед аборигенів поширене зловживання алкоголем і наркотиками, у них вища смертність і злочинність і дуже високий рівень безробіття, що знову ж таки частково «стимулюється» державою. У той же час серед аборигенів Австралії є видатні особистості: відомі спортсмени, талановиті музиканти, винахідники, вчені, бізнесмени і політики. Найбільш відомий з них письменник і винахідник Девід Юнайпон, зображений на австралійській 50-доларовій купюрі.

1.4.3. Мови Австралії

В Австралії нема мови офіційного використання, яка була б закріплена в Конституції країни. Проте англійська, якою говорить більшість населення, де-факто вважається національною мовою Австралії. За результатами перепису 2011 року, 76,8 % австралійців повідомили, що розмовляють вдома англійською.

Для більшості населення Сіднея, найбільш багатокультурного міста Австралії, де проживає близько 30 % населення країни, англійська не є рідною. У Сіднеї та Мельбурні проживають понад 65 % неанглійських іммігрантів, які використовують при спілкуванні 240 іноземних діалектів. Багато переселенців користуються рідною мовою і володіють англійською. Близько 1 млн іммігрантів взагалі не говорять англійською, що є переважною кількістю для країни, де проживає лише 26 млн осіб. У сукупності в країні більше 200 розмовних мов. Друга за розповсюдженням – китайська, нею користуються понад 336 тис. осіб, або 1,6 % населення. Інші мови, якими розмовляють в країні: італійська – 1,4 % населення, арабська –

1,3 %, грецька – 1,3 %, кантонська – 1,2 %. Активно поширюються панджабі і філіппінська/тагальська (рис. 1.80).

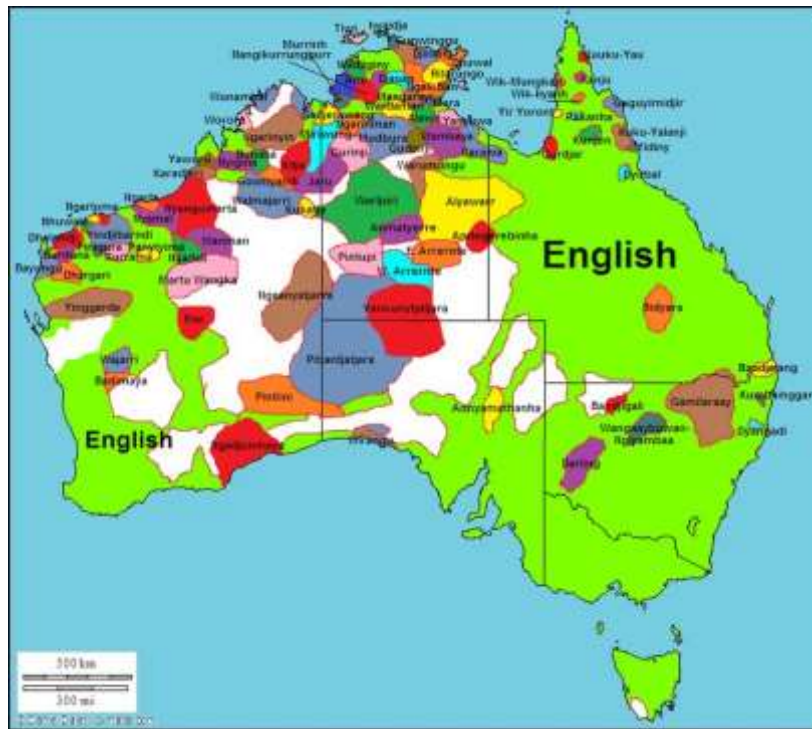

Рис. 1.80. Мовна карта Австралії

На той час як перший європейський флот прибув у країну, в Австралії налічувалося близько 250 мов корінних народів. Пама-ньонганська мовна сім'я є найбільшою та найпоширенішою групою, що охоплює приблизно 90 % корінних мов Австралії. Вона включає мови, якими розмовляють на більшій частині континенту, за винятком північних і східних країв. Не-пама-ньонганські мови поширені в північній і східній частинах Австралії, включаючи регіон Кімберлі в Західній Австралії та частини Квінсленда та Північної території.

З 250 мов аборигенів тільки 20 дожили до наших часів – ними говорять і вивчають їх у школах. Найпоширеніша мова аборигенів – це австралійський кріол, або піджин Північної території, якою спілкуються близько 30 тис. осіб. Австралійська креольська – це суміш англійської,

аборигенних мов та інших діалектів. Серед аборигенів використовується також мова жестів Auslan Yolŋu і деякі інші.

Жителі островів Торресової протоки, крім англокреольської, використовують дві мови корінних народів: мову кала-лагав-я і меріам мир. Кала-лагав-я має декілька діалектів і належить до мовної сім'ї пама-ньюнга, що охоплює більшу частину країни. Мова меріам мир належить до мов Папуа Нової Гвінеї.

Тасманійські мови були корінним діалектом острова, у Тасманії налічувалося п'ять-шість мов, які ґрунтувалися на коротких списках слів. З цієї причини виникла нагальна потреба у створенні лінгва франка – змішаного надрегіонального діалекту, який давав змогу спілкуватися між собою всім жителям. Останні записи цієї мови як засобу спілкування були зроблені в 1830-ті роки, а останній носій тасманійської мови помер у 1905 році.

Мови корінних народів Австралії демонструють неймовірне лінгвістичне розмаїття зі значними варіаціями в лексиці, граматиці та вимові в різних мовних групах. Деякими мовами розмовляли лише кілька десятків людей, тоді як інші мали більші спільноти носіїв. Корінні австралійські мови були переважно усними традиціями, які передавалися від одного покоління до наступного через оповідання, пісні та культурні практики. Ці мови мали глибокий зв'язок із землею, культурою та духовними віруваннями корінних народів. Багато корінних мов мали специфічні терміни та вирази, тісно пов'язані з навколишнім середовищем, ландшафтом і природними ресурсами їхніх традиційних територій. Цей глибокий зв'язок із землею відображував культурне значення країни для корінних громад.

Вплив британської колонізації та її політики мав серйозні наслідки для мов корінних народів. Багато мов опинились під загрозою зникнення, а в деяких випадках і зникнення через примусову асиміляцію та руйнування

традиційного способу життя. Проте останніми роками було докладено спільних зусиль для відродження та збереження корінних мов, визнаючи їхнє культурне значення та важливість для підтримки культурної самобутності.

1.4.4. Особливості австралійського діалекту англійської мови

Австралійська англійська – це тип англійської мови, рідної для Австралії. Австралійська англійська мова виникла в результаті заселення Австралії британськими колоністами, зазнала сильного впливу регіональних діалектів англійської та ірландської мов. Вперше відмінності австралійського діалекту були відзначені ще в 1820-х роках. Австралійська англійська також зазнала впливу особливостей американської англійської мови, що в основному пов'язано з впливом поп-культури (наприклад телебачення та кіно). З часом австралійська англійська еволюціонувала і тепер містить власні відмінні риси.

Як і в більшості інших різновидів мови, в австралійській англійській мові існують різні акценти – кожен з дещо різними рисами. Але, на відміну від британської англійської, яка має близько 40 регіональних акцентів, австралійська англійська має лише кілька, і відмінності між ними є більш тонкими.

Загальна австралійська англійська мова – це найбільш часто використовуваний австралійський акцент, який також найчастіше використовується в засобах масової інформації (наприклад на телебаченні та радіо). В основному на ньому говорять у міських районах. Загальна австралійська англійська мова не дає багато інформації про географічне походження людини або її соціально-економічне становище.

Австралійці мають тенденцію створювати зменшувальні форми слів, що передбачає додавання *-o*, *-ie* або *-u* наприкінці слова. Загальний

австралійський акцент англійської мови має виразні особливості вимови, які роблять його впізнаваним.

Австралійська англійська відома своїми унікальними голосними звуками. Однією з визначних особливостей є голосний «strUt», де голосний звук у таких словах, як «bus» і «luck» вимовляється як централізований голосний, який часто описують як звучання ближче до «uh» у «butter». Ще один чіткий голосний звук – це «широка «а» у таких словах, як «dance» і «grass», яка вимовляється з більш відкритим ротом [52].

Австралійська англійська часто використовує довгі голосні звуки (як у стандартній британській, але зазвичай довші), що означає, що вони вимовляються протягом тривалого часу. Це часто означає, що односкладові слова можуть бути подовжені до двох складів, тобто «pear» вимовляється скоріше як «pee-uh» замість «peer». Для тих, хто не є носієм мови, це може здатися досить перебільшеним.

Також слід згадати довгий звук «о», оскільки це досить унікальний звук, який тепер став чимось на кшталт мему в Інтернеті. Австралійське «о» звучить як суміш /ɑ:/ та /ʌ/ з відтінком /r/. Наприклад, слово «по» більше схоже на «paur».

Довгий / ai / у таких словах, як «night» і «fin», більше схожий на більш м'який звук /ɔi/ (oi). Наприклад, «noight» і «foind».

Довгий / ei / у таких словах, як «save» і «mate», є більш витягнутим і містить сильніший звук «у», тому буде звучати більше як «ауе». Наприклад, «s-aye-ve» and «m-aye-te».

Короткий / æ / у таких словах, як «sat» і «hand» вимовляється трохи більше як /e/. Наприклад, «seht» і «hehnd».

На відміну від деяких інших англійських діалектів, австралійська англійська є не ротичною, що означає, що звук «г» не вимовляється в кінці слів або якщо за ним не йде голосний звук. Наприклад, «car» вимовляється

як «sah», «hard» – як /hɑ:d/. Наприкінці слів також не вимовляється. Наприклад, «фермер» вимовляється /fɑ:mə/.

В австралійському акценті є деякі специфічні приголосні звуки. Наприклад, звук «t» у таких словах, як «watter» і «better», вимовляється як звук «d», що звучить як «wadder» та «bedder».

В австралійській англійській мові є унікальні дифтонги, які є двома голосними звуками, поєднаними в одному складі. Наприклад, «i» у «ride» можна вимовляти як дифтонг, ковзаючи від «ah» до «ah-ee», що робить його звучання більше схожим на «gaahd».

У більшості різновидів англійської мови, включаючи австралійську англійську, наголос розрахований за часом. Це означає, що зразки наголосу (наголос, розставлений на певних словах/фразах у реченні) розподілені рівномірно.

Інтонація (спосіб підвищення або зниження висоти голосу) в австралійській англійській мові, як правило, досить рівна, що схоже на стандартну британську англійську. Проте в ряді випадків австралійці використовують висхідну інтонацію в кінці речень, навіть у висловлюваннях, через що висловлювання можуть звучати як питання. Цю функцію іноді називають «австралійським тегом питання».

Австралійська англійська мова зазвичай дотримується більшості правил граматики британської англійської мови, що відрізняється від американської англійської. Наприклад, «colour», а не «color», «analyse», а не «analyze».

Окрім своєрідної вимови, австралійська англійська також використовує власні жаргонні слова та словосполучення (іноді їх називають австралізмами). Австралійська англійська мова багата на сленг і розмовні вирази. Австралійці часто використовують унікальні терміни та фрази, які можуть бути незнайомими носіям інших англійських діалектів.

Лінгвісти розрізняють такі основні шари вимови в Австралії: широкий акцент (Broad Australian pronunciation), загальний (General Australian pronunciation), культурний (Cultivated) або освічений акцент (Educated Australian pronunciation) [22, с. 341-350].

Найвідомішою формою австралійської вимови за межами Австралії є широкий акцент – властивість мови робітничого класу, фермерів, тобто менш освіченої частини австралійського суспільства, у тому числі тих, хто проживає в сільській місцевості і на периферії.

У широкому австралійському акценті багато сильно спотворених фонетичних рис класичного британського англійського, оскільки історично переселенці з туманного Альбіону переважно становили неосвічену частину британського суспільства: злочинців, робітничий клас – це не могло не позначитися на вимові наступних поколінь австралійців.

Загалом широкий австралійський акцент можна охарактеризувати як більш розслаблене вимовляння звуків, менш педантичний підхід до формування як голосних, так і приголосних звуків і більш «розв'язні» інтонаційні зразки.

Загальна австралійська вимова являє собою, як і впливає з назви, загальноприйнятий варіант, який використовують більшість популярних ЗМІ: телебачення, радіо, а також кіноіндустрія. Цей тип вимови використовує більшість вчителів у державних загальноосвітніх школах, особливо у великих містах.

Повна протилежність широкій австралійській вимові – культурна австралійська вимова, або вимова освічених людей. Через історичні причини вища частина австралійського суспільства говорила (або змушена була говорити) максимально наближено до загальноприйнятої британської вимови, так званого Received Pronunciation, або варіанта, який широко відомий як Queen's English, тобто вимова, властива вищому британському

суспільству, наближеному до королеви. Однак культурна австралійська вимова має ряд відмінностей і особливостей.

Загалом особливості австралійського діалекту сприяють його самобутності та роблять його легко впізнаваним у всьому світі. Використання сленгу, унікальних голосних і приголосних звуків і розмовних виразів є одними з аспектів, завдяки яким австралійська англійська виділяється як яскравий і різноманітний різновид англійської мови. Британці, як і австралійці, також використовують римований сленг, де слова або фрази замінюються словами, які римується з передбачуваним значенням. Однак римований сленг не такий поширений або складний, як у британській англійській мові. Загалом унікальність австралійського діалекту полягає в поєднанні історичних впливів, географічної ізоляції, взаємодії з корінними мовами та яскравого мультикультурного суспільства, що призвело до появи мови, яка є чітко австралійською та легко впізнаваною в усьому світі.

1.4.5. Релігія

Конституція Австралії гарантує своїм громадянам повну свободу віросповідання, тому офіційно визнаної релігії в державі нема. На сьогодні приблизно три чверті місцевого населення вважають себе християнами. Більше за все серед них католиків – 38 % та англікан – 31 %, однак є й інші християнські церкви. Православні складають близько 4 % населення, баптисти і лютерани – по 2 % (рис. 1.81) [16].

Унаслідок масової імміграції в Австралії з'явилися найрізноманітніші релігійні напрямки. Тут живуть і мусульмани, і буддисти, і навіть іудеї. Однак кількість представників цих вірувань не перевищує 1-1,5 % кожного. Альтернативними релігійними течіями вважаються спіритизм і теософія. Вони були особливо популярними в середині минулого століття,

створювалися громади, які проповідували правильний спосіб життя, відродження духовності та поширення окультних практик.

Рис. 1.81. Собор Діви Марії в Сіднеї

Хоча Австралія вважається світською країною, уряд продовжує активно співпрацювати з релігійними організаціями, якщо вони пропонують ті чи інші освітні або соціальні програми. Під впливом Америки і Європи в Австралії поступово зменшується кількість віруючих, і молоде покоління все рідше відвідує церкву.

Особливими є стародавні вірування аборигенів. На думку аборигенів, життя на Землі створило якесь божество, яке потім віддалилося на небеса. Багато корінних австралійців вважали і продовжують вважати, що, крім фізичної реальності, є світ духів (світ снів), з якими можна зустрітися на небі. Такі духи нібито управляють Сонцем, Місяцем та іншими небесними світилами, але на те, що відбувається в космосі, можуть впливати і живі люди. Деякі вчені стверджують, що стародавні наскельні зображення

страуса ему, зроблені аборигенами, можуть насправді бути фігурою, утвореною в небі пиловими хмарами Чумацького шляху, яким австралійці, як і інки, надавали великого містичного значення. Аборигени вважають, що духи іноді можуть спускатися на Землю, скориставшись деревом або сходами, під час ритуальних обрядів, що здійснюються племенами (рис. 1.82). І таких обрядів у племен багато, наприклад посвята в шамани і свято статевого дозрівання хлопчиків або дівчаток.

Рис. 1.82. Відтворення міфів аборигенів

1.4.6. Освіта в Австралії

Австралія має добре налагоджену освітню систему з високим, за світовими стандартами, охопленням населення шкільною середньою і вищою освітою. Шкільне навчання обов'язково для дітей 6-15 (на Тасманії до 16) років. Шкільне навчання поділяється на школи першого (залежно від штату – 1-6-й або 1-7-й класи) і другого ступеня (7-12-х або 8-12-х класів). У школах другого ступеня навчається понад 72 % дітей відповідного віку. 6961 школа – державні, 2634 – приватні, переважно католицькі. Більше 50 % випускників шкіл другого ступеня продовжують навчання. Вельми розгалуженою є система професійної освіти, в основному державної, що

складається з-понад 250 установ. Професійне навчання щорічно проходять понад 1,7 млн осіб (13 % працездатного населення).

Перші університети в Австралії були відкриті ще в другій половині XIX століття. Найвідомішими з них є Сіднейський (заснований у 1850 році), Мельбурнський (1853) (рис. 1.83), Аделаїдський (1874), Тасманійський (1890) у Хобарті, Квінслендський (1909) у Брісбені і Західно-Австралійській (1911) у Перті [19, с. 42].

Рис. 1.83. Мельбурнський університет

У 1946 році був заснований Австралійський національний університет у Канберрі. Крім класичних університетів, слід відзначити і більш спеціалізовані – Сіднейський технологічний університет і Технологічний університет штату Вікторія. З 42 університетів 38 так чи інакше фінансуються державою. Система вищої освіти поєднує платність з державною підтримкою у вигляді стипендій або надання студентських кредитів. Є тільки один повністю приватний університет, а також ряд інших приватних інститутів, що дають вищу освіту. Для здобуття вищої освіти, крім університетів, є спеціальні навчальні заклади (разом їх 92) освітні центри, технічні та спеціальні коледжі. Приділяється велика увага залученню іноземних студентів. В Австралії навчається понад 280 тис. іноземних студентів більш ніж із 80 країн.

1.4.7. Література Австралії

1.4.7.1. Поезія Австралії

Перші поети Австралії належали до романтичної течії та перебували під сильним впливом англійської літератури. Одним із перших взірців австралійської поезії є патріотична поема Вільяма Чарльза Вентворта (1790-1872) «Австралазія», написана в 1823 році.

Серед перших поетів, які народились в Австралії, слід виділити Адама Ліндсея Гордона (1833-1870) і Генрі Кендалла (1839-1882), які писали балади про сільське життя в Австралії [56, с. 120-122].

Наприкінці XIX століття формується перша поетична школа баладистів, провідними представниками якої були Ендрю Бартон Патерсон на прізвисько «Банджо» (1864-1941) і Генрі Лоусон (1867-1922). Патерсон є автором відомої балади «Танцююча Матильда», яка є неформальним гімном Австралії (рис. 1.84).

Рис. 1.84. Поштова картка з «Банджо» Патерсоном

Лоусон, крім низки пісень, пронизаних революційним духом, є автором оповідань про простих австралійців, серед яких найвідоміші «Діти буша» і «Поки закипить казанок».

Серед поетів початку ХХ століття виділяється Мері Гілмор (1865-1962), яка перша звернулась у своїй творчості до образів міфів аборигенів Австралії. У роки Другої світової війни великої популярності набув її вірш «Вороги не зберуть наш врожай!» Популярними поетами були також Крістофер Бреннан і Бернард О'Дауд [56, с. 206-207].

У збірниках Джона Шоу Нілсона (1872-1942) «Баладні і ліричні вірші» (1923), «Збори віршів» (1934) простежується зв'язок з баладною традицією, але поетові були властиві лірична споглядальність і релігійне почуття.

Перша світова війна також знайшла відображення в австралійській літературі. Поет Фернлі Моріс у збірці «Пильні» (1920) виступив із засудженням війни.

Період між двома світовими війнами позначився поширенням модерністських течій в австралійській літературі.

Кеннет Слессор (1901-1971) звернувся до популярної в австралійській літературі теми подорожей і відкриттів в історико-філософському ключі. Його сама відома поема «П'ять дзвонів» (1939).

У 1938 році поет Р. Інгамелс заснував «Джіндіуоробак клуб», об'єднавши поетів, які прагнуть розвивати національну літературу шляхом освоєння усної поезії аборигенів.

У 1940-х роках поети-авангардисти на чолі з М. Харрісом об'єдналися в гурток «Розгнівані пінгвіни» і видавали журнал під тією ж назвою. Доротія Маккеллар (1883-1968) випустила багато збірок віршів, але найбільшу популярність їй принесла поема «Моя країна» (1945), яку визнають перлиною австралійської поезії.

Найбільш видатними поетами другої половини ХХ століття стали Джеймс Маколі (1917-1976), Гвен Харвуд (1920-1995), Уджеру Нунакал (1920-1993, писав під псевдонімом Кет Уокер).

В останні роки Лес Маррі (1938-2019) став, мабуть, найвідомішим із сучасних поетів Австралії. Він удостоєний багатьох літературних нагород,

включаючи престижну міжнародну премію Т. С. Еліота в 1997 році. Маррі опублікував понад 30 книг. Найбільш відомі його твори – «Батрацькі поеми» (1996), роман у віршах «Фреді Нептун» (1998), поема «Абсолютно звичайна райдуга» (2000).

1.4.7.2. Проза Австралії

Перші прозові твори в австралійській літературі з'являються на рубежі XVIII-XIX століть. Найпоширеніші в цей час літературні жанри – ода, пастораль, елегія, памфлет, мемуари, подорожні щоденники, сімейно-побутовий і пригодницький романи. Серед перших романів слід виділити твір Х. Сейвері «Квінтус Сервінтон» (1830-1831), роман А. Харріса «Поселенці і каторжани» (1847). У XIX столітті було опубліковано близько 300 творів белетристики, в основному це були романи пригодницької тематики. Серед романів XIX століття слід виділити твір Маркуса Кларка «Довічно засуджений» (1872), у якому зображена жорстока, але правдива історія життя в каторжному поселенні на Тасманії, і роман «Збройне пограбування» Рольфа Болдрвуда, який описує історію злочинців-втікачів в австралійській глибинці [56, с. 100].

На рубежі століть розвивають і поглиблюють демократичні національні літературні традиції Г. Лоусон і Т. Коллінз, які показали суворе життя народу.

Панорама австралійського життя представлена Т. Коллінзом у реалістичному романі – подорожньому щоденнику «Таке життя» (1903).

Кетрін Сьюзан Прічард і В. Палмер стали зачинателями соціального роману. Основна тема Прічард («Погонич волів», 1926) і Палмера («Аванпост», 1924, «Переправа», 1930) – доля австралійського народу. Роман Кетрін Прічард «Кунарда» (1929) – чудовий твір про відносини аборигенки з білим чоловіком [56, с. 143].

У зв'язку з економічною кризою 1930-х років виникає тема міста з його гострими соціальними конфліктами: романи «Семеро будинків з Сіднея» (1934) К. Сед, «Тайбурон» (1935) К. Теннант, «Вбивство в Сіднеї» (1937) Л. Манна тощо.

Провідним автором австралійської літератури стає Патрік Уайт, автор романів «Щаслива долина» (1939), «Живі і мертві» (1941). Ряд дослідників вважають Уайта найбільш визначним австралійським романістом ХХ століття.

Після Другої світової війни починається новий етап розвитку австралійської літератури. Популярними стають романи, що розповідають про долю австралійської нації. Серед них виділяється трилогія Прічард: «Дев'яності роки» (1946), «Золоті милі» (1948), «Крилаті насіння» (1950).

Популярним романістом стає уродженець Австралії Джеймс Олдрідж (1918-2015). Найвідоміші його романи «Справа честі» (1942), «Морський орел» (1944), «Дипломат» (1949), «Гори і зброя» (1974). З середини 1960-х років Олдрідж писав переважно для дітей і юнацтва, найбільш відома повість «Останній дюйм» (рис. 1.85).

Рис. 1.85. Джеймс Олдрідж

Ще один уродженець Австралії – автор ряду історичних романів Джек Ліндсей (1900-1980) – «Люди сорок восьмого року», «Ганнібал», «Підземний грім», «Поль Сезанн».

Герої, які страждають від індивідуалізму і самотності, шукають рішення життєвих конфліктів у втечі від реальної дійсності, – такий світ романів Патріка Уайта «Древо людини» (1955), «Восс» (1957), «Мчаться в колісниці» (1961), «Амулет» (1966), «Око бурі» (1973), «Бахрома листя» (1976) і «Справа Туайборна» (1979). Уайт був удостоєний Нобелівської премії з літератури 1973 року.

Мартін Бойд (1893-1972) – видатний мемуарист, прозаїк і поет, чий твори включали соціальні комедії та серйозні роздуми пацифіста, який зіткнувся з часом війни. Серед його романів – «Картонна корона» (1952), «Складний молодий чоловік» (1955), «Спалах кохання» (1957).

Відомим автором дитячих творів став Алан Маршал (1902-1984). Його найвідоміша книга «Я вмю стрибати через калюжі» (1955) є першою частиною автобіографічної трилогії, куди також входять «Ця трава, що всюди росте» і «В серці моєму».

За останні 30 років з'явилося багато чудових романів австралійських письменників. Томас Кенілі, один з найбільш плідних авторів, став популярним завдяки роману «Ковчег Шиндлера» (1982), на основі якого був знятий знаменитий голлівудський фільм «Список Шиндлера».

Серед інших успішно екранізованих визначних австралійських романів: «Велика втеча» Пола Брикхілла; «Мері Поппінс» Памели Ліндон Треверс; Морріс Вест «Взуття рибалки».

Пітер Кері тричі вигравав премію Майла Франкліна (Джек Меггз (1998); Оскар і Люсінда (1989) і Блісс (1981)). Він двічі отримував букерівську премію за художню літературу за «Оскара і Люсінду» (1988) і «Справжню історію банди Келлі» (2001).

Девід Малуф – лауреат багатьох літературних премій, у тому числі букерівської премії (1994) за роман «Згадуючи Вавилон».

Колін Маккалоу (1937-2015) уславилася романом «Ті, що співають в терні» (1977), який описує побут австралійської глибинки, а також серією історичних романів «Владика Риму». «Ті, що співають в терні» є найпопулярнішим романом в Австралії та одним з найбільш продаваних романів усіх часів, було продано близько 30 млн примірників (рис. 1.86).

Рис. 1.86. Колін Маккалоу за роботою

Серед сучасних письменників Австралії одним з найвідоміших є Маркус Зузак (1975), автор уславленої «Книжкової злодійки» (2006).

1.4.7.3. Драматургія Австралії

Перші реалістичні австралійські п'єси з'являються на рубежі XIX і XX століть. У «Нашій добірці» (1912) Стіла Радда розповів про пригоди піонерської фермерської родини і став надзвичайно популярним.

В австралійській драматургії виділяються два імені – Луїс Ессон (1879-1943) і Дуглас Стюарт. У п'єсах Стюарта «Корабельна аварія» (1947), «Нед Келлі» (1943) і «Полум'я на снігу» (1941) розглядаються події історії

Австралії. Критики порівнюють «Полум'я на снігу», де описується експедиція Скотта до Південного полюса, з кращими віршованими драмами. У традиції Г. Ібсена написана історична драма Х. Портера «Вежа» (1963). Успіх п'єс Рея Лоулера «Літо сімнадцятої ляльки» (1956) і «Селюк на Пікаділлі» (1959) у Лондоні і Австралії вельми сприяв подальшому розвитку австралійської драматургії. П'єса Алана Сеймура «Один день року» (1962) теж вважається шедевром [56, 2009, с. 192-195].

Нова хвиля австралійського театру дебютувала в 1970-х роках із творами письменників, серед яких Девід Вільямсон, Барі Оклі та Джек Хібберд. П'єси Вільямсона не сходять зі сцен австралійських театрів (рис. 1.87).

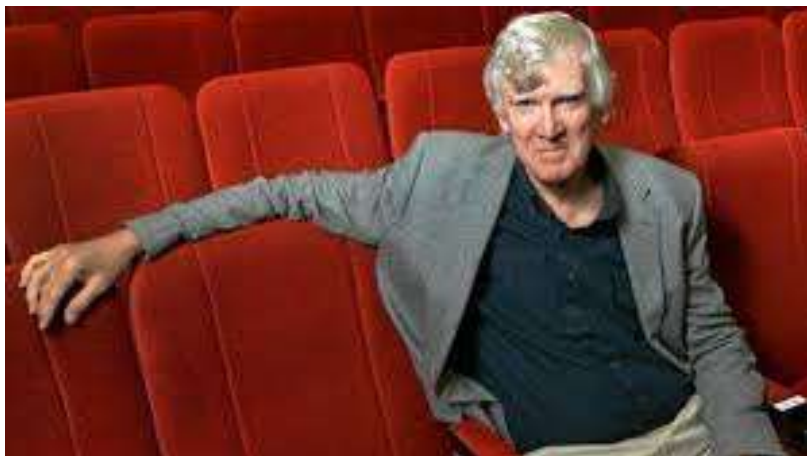

Рис. 1.87. Девід Вільямсон

Часто вони зачіпають соціальні та політичні проблеми: «Компанія ватажка мафії» (1971), «Відсторонений» (1971), «Кафедра» (1975), «Мандрівка на північ» (1979), «Смарагдове місто» (1987), «Діамантові ілюзії» (1993) і «Мертві білі чоловіки» (1995). Патрік Уайт зробив свою літературну кар'єру як романіст і потім став плідним драматургом, найвідоміші його п'єси «Сезон в Сарсапаріл'ї» (1965), «Ніч на безлісній горі» (1965) і «Бакенщик» (1983).

В «Одному дні року» Алан Сеймур вивчав парадоксальний характер вшанування австралійцями Дня АНЗАК з приводу поразки у битві при Галліполі.

Скотт Ренкін і Тревор Джеймисон у п'єсі «Нгапартжі» розповідають історію наслідків ядерних випробувань на аборигенах у Західній пустелі під час «холодної війни».

1.4.8. Мистецтво Австралії

Мистецтво в Австралії підтримується завдяки державним субсидіям і філантропічній діяльності. У 1968 році була створена Австралійська рада, яка розподіляє гранти художнім організаціям і діячам мистецтва. Особливу допомогу приділяють фінансуванню мистецтва аборигенів. Багато великих корпорацій виступають спонсорами різних художніх організацій і мистецьких заходів.

У країні проводиться ряд регулярних мистецьких фестивалів. Найважливішим із них вважається Аделаїдський, започаткований у 1960 році. Цей фестиваль охоплює всі види мистецтв. У ньому беруть участь понад 7000 митців з Австралії та всього світу, не лише професіонали, але і аматори. У його межах відбувається також Тиждень письменників Аделаїди. Щорічно в січні проводиться фестиваль мистецтв у Сіднеї, а в лютому – у Перті. Виділяються також фестиваль кантрі-музики в Тамуерті, фестиваль поп-музики «Мумба» в Мельбурні.

1.4.8.1. Живопис

До 80-х років XIX століття в австралійському живописі переважав англійський вплив. Перші художники входили до складу дослідницьких експедицій, які висаджувалися на австралійських берегах наприкінці

XVIII – початку XIX століття. Вони замальовували ландшафт, аборигенів, зразки флори і фауни. Це були англійці С. Паркінсон (1745-1771), який брав участь у першому плаванні Кука, та У. Вестолл (1781-1850), що супроводжував М. Фліндерса. Були художники й серед каторжників, такі як Ш. Уотлінг і Дж. Ейр. Т. Уейнрайт (1794-1847) – один з кращих портретистів-малювальників колоніального періоду. У перші десятиліття колонізації зроблені малюнки Дж. Льюїна (1770-1819) корисні здебільшого природодослідникам. У 1813 році Рід відкрив першу в Австралії художню школу.

У 1830-ті роки в колонії з'являються художники-професіонали, які писали в традиціях англійського романтичного пейзажу. Дж. Гловер (1767-1849) ідилічно зображував первозданний світ і дітей природи – аборигенів; на акварелях Конрада Мартенса (1801-1878) – види Сіднея і сіднейської гавані, обрамлені купами дерев на першому плані. К. Мартенс поєднав достовірність спостереження з романтичним хвилюванням художника. Основоположник австралійської школи пейзажу швейцарець А. Л. Бювело (1814-1888) приніс в Австралію ідеї реалістичного емоційного пейзажу барбізонської школи. Бювело, який відмовився від романтичної «мальовничості», надихали невигадлива простота і спокій сільського ландшафту. Родоначальником побутового жанру був С. Т. Гілл (1818-1880), що відобразив у безлічі малюнків і акварелей сцени «золотої лихоманки», міського життя, побуту аборигенів [19, с. 153].

Творцями реалістичної школи мистецтва Австралії стали Том Робертс (1856-1931), який закликав вибирати теми, що мають національне значення, Артур Стрітон (1867-1943) і Фредерік Мак-Каббін (1885-1917). «Гейдельберзька школа» (1885-1900) – найважливіше явище художнього розвитку XIX століття. Свою назву вона отримала на ім'я міста, в околицях якого працювали Том Робертс, Фред Мак-Каббін, Артур Стрітон і Чарльз Кондер (1868-1909). Зазнавши впливу європейського мистецтва 1880-х

років, художники «Гейдельберзької школи» сприяли проникненню живопису на відкритому повітрі до Австралії. Стрітон зі своїм майстерним переданням кольору і світла був прикладом для багатьох поколінь австралійських ландшафтних живописців. Нескінченне спекотне літо і гарячі вітри відчуваються в одній з найвідоміших картин Стрітона «Прозора міць пурпурного полудня» (рис. 1.88).

Рис. 1.88. А. Стрітон «Прозора міць пурпурного полудня»

Значного досягнення імпресіонізму в австралійський пейзаж наприкінці XIX століття додав Ч. Кондер. Неповторним ліризмом наповнена його робота «Відплиття корабля «Орієнт»». (рис. 1.89).

Рис. 1.89. Ч. Кондер «Відплиття корабля «Орієнт»

Особливо майстерно відтворюють художники цієї школи побут і драми буша (Робертс, «Пограбування диліжанса» і «Золоте руно»; Мак-Каббін, «Заблукала дитина», «Невдаха» (рис. 1.90)).

Рис. 1.90. Ф. Мак-Каббін «Невдаха»

Трудові будні і доля знедаленої людини стають темами жанрових картин художників цієї школи. Сучасники і послідовники прославлених

майстрів утворили велику реалістичну пейзажну школу. Наслідуючи приклад «гейдельберців», Г. Хейзен (1877-1968) пише пейзажі буша з масивними, химерно викривленими евкаліптами і суворими обрисами древніх гір. Імпресіонізм і постімпресіонізм вплинули на Е. Філіпса Фокса (1865-1915) і Р. Банні (1864-1947), найбільш відомого великими декоративними полотнами.

На початку ХХ століття розвивалися тенденції академізму (Джордж У. Ламберт (1873-1930)), а також салонності і декадентства (Н. Ліндсей (1879-1969)). Дж. Ламберт був першим австралійцем, обраним до Королівської Академії. Ламберт вплинув на розвиток національних художніх шкіл і зробив вагомий внесок в австралійське портретне мистецтво.

Прихильники «нового мистецтва» С. Лонг (1878-1955), Н. Ліндсей намагалися перенести на австралійський ґрунт образи античної міфології.

З 1930-х років мистецтво Австралії вступає в новий етап: поширюються впливи кубізму (Р. Файзелл), сюрреалізму (Джеймс Глісон), абстракціонізму. Риси сюрреалістичної фантастики притаманні живопису Сіднея Нолана (1917-1992). Він розробив спеціальний метод подання австралійської міфології.

У 1940-х роках виникло нове мистецтво аборигенів, у якому відбився підйом їхньої самосвідомості. Воно привертає увагу чуйним, любовним сприйняттям австралійської природи. Світову популярність мали акварелісти-аборигени «Хермансберзької школи». Хермансберг – місія в Центральній Австралії, де в 1930-ті роки вперше взяв у руки пензель Альберт Наматжира (1902-1959). Художник-абориген оспівував свій рідний край. У сотнях акварелей Альберта Наматжири – зображення ландшафтів центральної Австралії: величні гори, сині, червоні, фіолетові, стрункі евкаліпти з примарно-білими стовбурами, суха трава, блакитно-білясте, опалове небо. Однак нове мистецтво аборигенів розвивалося в нелегких

умовах – глава школи Альберт Наматжира був доведений цькуванням до загибелі (рис. 1.91).

Рис. 1.91. А. Наматжира «Долина пальм»

Напередодні і особливо після Другої світової війни посилюється вплив різних шкіл модерністського живопису. З сюрреалізмом пов'язана творчість Дж. Глісона, абстракціонізм – Е. Вільсона, Л. Френча. Умовно-алегоричні картини, що втілюють «міфи» австралійської історії, створюють «експресивні реалісти», які живуть в Англії: Сідней Нолан і Артур Бойд (1920-1999). Бойд став піонером неоекспресіонізму в ландшафтному живописі. Основоположником сучасного австралійського регіонального живопису називають Рассела Драйсдейла (1912-1981). Драйсдейл з виразним лаконізмом передав дух життя маленького глухого містечка, малював фермерів, змучених боротьбою з посухою, гуртівників, мисливців на кроликів. Його художній інтерпретації притаманні гіркота, ліризм і разом із тим підкреслення ексцентричного.

Видатний майстер реалістичного портрета – Вільям Добелл (1899-1970). Серед його робіт, позначених глибоким проникненням у сутність людського характеру, портрети відомих австралійських письменників Мері

Гілмор, Брайана Пентона, Манері Добелла. Їм притаманне гротескне загострення образу. Динамізм відрізняє його пейзажі австралійського узбережжя.

Трагічні виразні графічні роботи Е. Дьюрека, що зображують аборигенів.

Л. Рис, який у ранній період творчості виявляв особливий інтерес до пам'ятників архітектури, у 1960-ті роки створює ряд панорамних пейзажів австралійських міст.

Серед молодших художників можна також зазначити видатних художників-портретистів Айвор Хілл і Вільяма Дарджі, а також майстриню натюрмортів Маргарет Престон.

1.4.8.2. Скульптура

Серед монументальних скульптур, встановлених на площах і парках Австралії, переважають роботи майстрів, які тимчасово приїжджали в країну. Т. Вулнеф – автор пам'ятника капітану Куку в сіднейському Гайд-парку (рис. 1.92).

Рис. 1.92. Пам'ятник Куку в Сіднеї

А. Сімонетті створив пам'ятник першому губернатору Нового Південного Уельсу Артуру Філіпу в Сіднейському ботанічному саду. Ч. Саммерс – мандрівникам Берку і Уїллсу в Мельбурні. Французький скульптор Л. Анрі, учасник Паризької комуни, який втік до Австралії, викладав у Сіднейському технічному коледжі. В архітектурний рельєф він ввів мотиви австралійської флори і фауни. Скульптура на початку ХХ століття отримала менший розвиток, ніж живопис. Австралійські скульптори кінця ХІХ - початку ХХ століття здобували освіту в Англії і Франції. Б. Мак-Кенналу (1863-1931) належить меморіальна група Шекспіра в Сіднеї, Дж. Ламберту - пам'ятник Генрі Лоусону в сіднейському парку Домейн.

Бертрам Мак-Кеннан був першим видатним австралійським скульптором. Його твори мають чарівність епохи короля Едуарда. Ряд бюстів відомих австралійців і маорійських вождів створив Н. Іллінгворт (1862-1926); Ч. Гілберт (1869-1925) – автор меморіалу мореплавців Басса і Фліндерса в соборі св. Павла в Мельбурні і монументальної фігури австралійського солдата в Брокен-Хіллі.

Найбільш австралійською за своїм духом була творчість Д. Річардсона (1853-1932): «Піонер», «Міраж», «Відкриття золота». Розвиток австралійської скульптури в 20-30-ті роки ХХ століття пов'язаний з ім'ям Р. Хоффа (1894-1937), директора Школи скульптури, яка відкрилася в 1924 році при Сіднейському технічному коледжі. Хофф, який наслідував принципи мистецтва античності і Ренесансу, вважав, що скульптура має бути тісно пов'язана з архітектурою. У найбільш відомих його творах – фігурах і бронзових меморіалах у сіднейському Гайд-парку – позначився досвід учасника Першої світової війни. Продовжили діяльність Хоффа Ліндон Дадсуелл, а також Д. Мейо. Роберт Кліппел прославився як майстер сучасної скульптури, пов'язаної з поєднанням металевих конструкцій.

Меррік Бойд (1889-1959) ефектно використав зображення австралійських тварин і рослин у керамічних виробих.

1.4.8.3. Архітектура

Бурхливе будівництво в Сіднеї та Мельбурні розгорнулося з першої чверті XIX століття. Забудова міст відбувалася безладно, підкоряючись інтересам новоявлених багатіїв. Ситуація змінилася в 1829 році після приписів губернатора Дарлінга, коли планування міст уніфікували, а в його основу була покладена прямокутна сітка вулиць.

Видатний архітектор Френсіс Гринуей (1777-1837) прибув у колонію як каторжник, але був відпущений на волю, як тільки побудував перший будинок – маяк на мисі Південний. Роботи Гринуея – казарми в Гайд-парку в Сіднеї, церкви св. Матвія у Віндзорі і св. Якова в Сіднеї – відрізняються раціональністю рішень і відповідністю компонентів (рис. 1.93).

Рис. 1.93. Церква св. Якова в Сіднеї

Слід зазначити, що каторжанин Ф. Гринуей під час правління губернатора Лаклана Маккуорі був головним архітектором колонії.

До кінця 1830-х років з'явилися будівлі в англійському стилі Регентства такі, як особняк Елізабет-Бей-Хаус у Сіднеї, побудований

архітектором Дж. Верджі (1782-1861). Місцевими умовами були підказані деякі особливості житлового будинку в «колоніальному» стилі, який отримав поширення в ХІХ столітті. З усіх боків його оперізувала веранда зі стовпами, пофарбованими в білий колір, яким іноді надавався вид доричних колон.

Зі збільшенням міст і подорожчанням землі з'явився стиль «терас-хаус» як вигідне вміщення капіталу. Він являв собою ряд однотипних триповерхових секцій, кожна з окремим входом, з верандами на перших двох поверхах. Секції об'єднувалися під одним дахом або піднімалися уступами вздовж вулиць Сіднея, Хобарта, інших міст.

«Золота лихоманка» 50-х років ХІХ століття стала рубежем, який відокремив ранній, колоніальний період розвитку австралійської архітектури від вікторіанського, що тривав до початку ХХ століття. Відкриття золота, збільшення імміграції, розвиток промисловості викликали бурхливе зростання міст. У центральних кварталах з'явилися великі будівлі в стилі вікторіанської архітектури. У містах у 1850-60-ті роки панували два стилі: «готичне відродження» – для церков і навчальних закладів, неокласичний – для громадських будівель: урядових установ, муніципалітетів, судів, банків. Головними поборниками відродження готичного стилю в Австралії були Вільям Уорделл (1823-1899) і Едмунд Блекет (1817-1883). У дусі готики збудовані церква св. Іоанна в Кемдені М. Льюїсом (1796-1879), будівля Сіднейського університету – Е. Блекетом, собор св. Патрика в Мельбурні – В. Уорделлом (рис. 1.94), неокласичному – Публічна бібліотека Мельбурна – Дж. Рідом (1824-1870), будівля парламенту Вікторії.

Рис. 1.94. Собор св. Патріка в Мельбурні

Загалом архітектура вікторіанського періоду, особливо в останні десятиліття XIX століття, була досить помпезна, ніби стаючи зовнішнім свідченням багатства і процвітання. Масивні кам'яні стіни, висічені з каменю колони античних ордерів, вежі і куполи, ліпні прикраси – усі ці різноманітні елементи еkleктично з'єднувалися в ошатних будинках, прозваних «весільними пирогами». Однак є своєрідна краса в збережених житлових будинках із витонченими чавунними ґратками балконів, мереживними аркадами і колонами, у візерунки яких, крім чисто декоративних елементів, вплетені і місцеві емблеми – листя папороті, зображення птахів, масок, зброї аборигенів.

У 1880-ті роки зі зміцненням позицій і ділової могутності підприємництва збільшилася кількість багатопверхових будинків банків, страхових компаній, гранд-готелів. Для більшості великих міст стала

характерною прямокутна сітка вулиць у дусі англійської неокласики і неоготики, правда, менш виражена в Сіднеї, а також відсутність виділеного центру, паркові передмістя з одноквартирними будинками. Найтиповішим для сільської Австралії залишався дешевий одноповерховий будинок, обшитий дошками. У Квінсленді він ставився на палях, а веранда використовувалася як житлове приміщення.

До Австралії з деяким запізненням докочувалися хвилі європейських архітектурних віянь. Серед міських будівель кінця XIX і перших років XX століття можна знайти наслідування італійського Ренесансу – будинки з аркадами, лоджіями і квадратними сторожовими вежами, зустрічаються і будинки з червоної цегли в стилі королеви Анни з гостроверхими дахами, шпилями, багатокутними еркерами. До 1905 року з'являються ознаки модерністського «нового мистецтва» – форма будівлі спрощується, його прикрашають візерунки з хвилястих ліній. У 1912 році в Сіднеї і Мельбурні були споруджені перші хмарочоси. Однак було заборонено зводити будівлі понад 150 футів (45 м), що перешкоджало розвитку хмарочосів в американському стилі. Прогрес будівельної техніки – використання армованого бетону, сталевих конструкцій і скла – призвів до відмови від стилізаторства і утвердження принципів функціональності, гармонійної єдності будівлі та навколишньої природи.

Загалом архітектура Австралії наслідувала течії в англійському зодчестві, але поступово в ній визначилася міцна традиція місцевого варіанта англійського «колоніального стилю»: житлові будинки з товстими стінами з червоної цегли і невеликими вікнами і верандами, що примикають до однієї або декількох стін. У XX столітті, а особливо після Другої світової війни, розвивається будівництво малоповерхових будинків зі світлими оштукатуреними стінами, що нагадують споруди в країнах Середземномор'я. Тоді ж стало популярним поняття «австралійської мрії», коли сім'ї прагнули володіти своїми будинками з земельними ділянками.

У 1913-1927 роки будувалася нова столиця Австралії – місто-сад Канберра. У конкурсі, оголошеному в 1912 році, на кращий проєкт забудови нової столиці переміг американець Уолтер Берлі Гріффін (1876-1937), представник чиказької архітектурної школи і учень знаменитого Ф. Л. Райта. На відміну від традиційного планування австралійських міст, він запропонував радіальну мережу з чітко виділеним центром, у якому зосереджені урядові установи. У створенні простих, з плоскими дахами, котеджів, побудованих Гріффіном у Канберрі, вперше використані інноваційні запатентовані методи для бетонного будівництва. Після цього Гріффін залишився жити в Австралії, де мав значний вплив [59, с. 160-162].

Для сучасних австралійських міст – столиць штатів і великих промислових центрів – характерні багатоповерхові будівлі в ділових, портових, адміністративних кварталах і розтягнуті на багато кілометрів житлові передмістя, забудовані одноповерховими (рідше двоповерховими) будинками індивідуального користування. Суворий функціоналізм був переважаючим напрямом у цивільній архітектурі, переважно з економічних міркувань.

Серед споруд післявоєнного часу виділяються роботи Р. Граундса, Г. Зайдлера і Й. Утзона. Рой Граундс (1905-1981) був главою «геометричного» напрямку – невеликої мельбурнської школи, яка створила ряд будівель у формі геометричних фігур – кіл, трикутників, квадратів. За проєктом Граундса в 1959 році в Канберрі було споруджено будинок Австралійської Академії наук – занурений у землю купол з аркадами, йому ж належить проєкт Мельбурнського центру мистецтв. Ця споруда у вигляді масивної прямокутної призми з трьома внутрішніми двориками була завершена в 1970-ті роки.

Хмарочоси нового типу з'явилися в Сіднеї і Мельбурні. Це були споруди компаній «Імперіал Кемікал Індастріз» (архітектори Бейтс, Старт і Маккатчен) і «Юнілівер» (архітектори Стефенсон і Тернер). Тепер же

хмарочоси є приналежністю будь-якого більш-менш великого міста, у них зазвичай міститься банк або страхова компанія. У 1967 році до хмарочосів Сіднея приєдналася 50-поверхова циліндрична вежа на Площі Австралії, побудована одним із найбільш видатних представників сучасної австралійської архітектури – Гаррі Зайдлером (1923-2006), який оселився в 1948 році в Сіднеї. Надзвичайно своєрідна архітектура Сіднейського оперного театру, збудованого в 1959-1972 роках (рис. 1.95).

Рис. 1.95. Сіднейський оперний театр

Автор проєкту, який зазнав деяких змін під час будівництва, – датчанин Йорн Утзон (1918-2008). Будівля розташована на скелястому мисі Беннелонга, біля самого моря. Завдяки унікальній формі даху – три групи мушлеподібних бетонних склепінь, покритих глазурованими керамічними плитками (найвищий із них сягає 60 м над рівнем моря), і фасадним стінам зі скла, зверненим до гавані, будівля нагадує чи то вітрила, надуті вітром, чи то гігантські мушлі. Це – театральний комплекс, у якому є концертний зал і приміщення для драматичного театру. Будівля оперного театру в Сіднеї досі

породжує суперечки і розцінюється як радикальний відхід від традиційного стилю.

У ХХІ столітті багато австралійських архітекторів прийняли авангардистський підхід до дизайну, що дало змогу створити по-справжньому унікальні будівлі, що відображують культуру і цінності Австралії.

1.4.8.4. Музика

З кінця ХVІІІ століття, у зв'язку з колонізацією Австралії англійцями, поширюється європейська музика, спочатку – англійська народна. У 1840-х роках Вінсент Уоллес, Айзек Натан та інші імпресарію організували гастролі знаменитих заморських співаків і музикантів в Австралії і субсидували ораторії, опери і камерну музику. З 30-х років ХІХ століття в Сідней були організовані концерти інструментальної та вокальної музики, у 1833 році було створено Сіднейське філармонійне товариство. У 1843 році тут відбувся перший спектакль італійської опери, 1847 р. – австралійської опери («Дон Іоанн Австрійський» А. Натана). У 1844 році засновано Австралійське філармонійне товариство, а потім філармонійні та хорові суспільства були створені у всіх великих містах Австралії. У 1883 році в Аделаїді заснований музичний коледж, 1906 році в Мельбурні – симфонічний оркестр, який разом із сіднейським є одним з кращих оркестрів країни. На рубежі ХІХ і ХХ століть Неллі Мелба здобула світову популярність як оперна співачка. Серед видатних музичних діячів Австралії ХХ століття - композитори Альфред Хілл, багато творів якого, у тому числі опера «Тапу» (1908), засновані на фольклорі маорі; Джон Антілл, автор балету «Корроторі» (1946), в основу якого покладено релігійно-обрядові танці аборигенів; композитори і піаністи Персі Грейнджер і Артур Бенджамін; Річард Бонінг здобув міжнародне визнання як музикознавець і

диригент. Річард Міл переробив роман Патріка Уайта «Восс» в оперу (1986) [19, с. 147-148].

Австралія має значні досягнення у сфері популярної музики. Серед найяскравіших зірок раннього австралійського рок-н-ролу був Джонні О'Кіф, який організував групу в 1956 році; хіт «Wild One» зробив його першим австралійським рок-н-ролом, які досягли національних чартів. У той час як американський і британський контент домінував в ефірі і продажах пластинок у 1960-х роках, почали з'являтися місцеві успіхи, зокрема «The Easybeats» і фолк-поп-група «The Seekers» мали значний успіх на місцевому та міжнародному рівні визнання, у той час як групи «Bee Gees» і «AC/DC» (рис. 1.96) створили свої перші хіти в Австралії перед тим як домогтися міжнародного успіху [16].

Рис. 1.96. Група «AC/DC»

Поява андеграундного руху 1961 року в мейнстрімі на початку 1970-х років назавжди змінила австралійську музику. «Skyhooks» були не першими, хто написав пісні про Австралію, але першими, хто на цьому заробив гарні гроші. Два найбільш продаваних австралійських альбоми, випущених на той час, зробили австралійську музику популярною.

Протягом декількох років новизна пройшла, і стало звичайною справою чути суто австралійські тексти і звуки пліч-о-пліч з імпортованими. У 1970-, 1980- і 1990-х роках австралійські виконавці продовжували процвітати на місцевій і міжнародній музичній сцені, наприклад «Cold Chisel», «INXS», «Men at Work» і Кайлі Міноуг (рис. 1.97), Наталі Імбрулья, «Savage Garden» і «Silverchair».

Рис. 1.97. Кайлі Міноуг

На початку XXI століття такі групи, як «Jet», «Wolfmother», «Eskimo Joe», «Grinspoon», «The Vines», «The Living End», «Pendulum, Delta Goodrem» тощо мали успіх на міжнародному рівні. Джон Фарнхем залишається одним із найвідоміших виконавців в Австралії, його кар'єра налічує більше 40 років. Співак і автор пісень Пол Келлі, чий музичний стиль поєднує фолк, рок і кантрі, – найвідоміший поет-лауреат австралійської музики. Радіостанція «Triple J» протягом 1990-х років збільшила значущість і доступність вітчизняних талантів для слухачів по всій країні. З середини 1990-х років з'явилася низка успішних альтернативних австралійських груп. Серед артистів, які досягли як андеграундного, так і комерційного успіху, – «You Am I», «Grinspoon», «Powderfinger» і «Jet».

1.4.8.5. Кінематограф Австралії

Кінематограф Австралії наприкінці XIX – початку XX століття займав одне з провідних місць у світі. Виробництво фільмів в Австралії почалося в 1900 році, коли Дж. Перрі зняв перший ігровий фільм «Ранні християнські мученики». Перший у світі повнометражний художній фільм «Келлі і його молодці» був створений в Австралії в 1905 році. У 1906-1914 роках вийшло 90 фільмів. У роки Першої світової війни знімалися фільми про війну, легкі комедії. Однак у 1920-ті роки австралійське кіно не витримало конкуренції з Голлівудом. У ці роки випускалося лише сім-вісім фільмів на рік, а під час Другої світової війни – до трьох-чотирьох фільмів. Найбільш відомі австралійські фільми цього періоду – «Сентиментальний хлопець» (1919), «Австралія кличе» (1923), «Лісові бродяги» (1925) режисера Р. Лонгфорда. Перший звуковий фільм «Зі світу тіней» А. Р. Харвуда з'явився в 1930 році. Серед фільмів воєнного часу виділялись ігрові фільми режисера Ч. Чауелла, сюжети яких були пов'язані з життям країни. У 1955 році Ч. Чауелл зняв перший кольоровий фільм «Джедда» про проблеми аборигенів. Висока майстерність відрізняла роботи С. Холмса («Три в одному» (1957)). Однак до кінця 1960-х років скорочення кіновиробництва тривало.

У 1970-1980-ті роки у зв'язку з державною підтримкою і створенням Австралійської кінематографічної комісії почався підйом кіномистецтва [44, с. 14]. Австралійська кінематографія знову піднялася на міжнародний рівень завдяки талановитим режисерам і акторам. Серед видатних австралійських режисерів відзначимо Джиліана Армстронга – «Моя блискуча кар'єра» (1979), «Зоряний удар» (1982) і «Маленькі жінки» (1994); Пітера Уейра – «Пікнік на прямовисній скелі» (1975), «Галліполі» (1981), «Рік небезпечного життя» (1983), «Товариство мертвих поетів» (1989) (рис. 1.98) і «Шоу Трумана» (1998); Брюса Бересфорда – «Правопорушник Морант» (1980) і «Міс Дезі за кермом» (1989).

Рис. 1.98. Кадр з фільму «Товариство мертвих поетів»

Серед найвідоміших австралійських фільмів виділяються «Данді на прізвисько Крокодил» (режисер П. Фейман (1986)), що обійшов екрани всього світу і зібрав 175 млн дол. на початок 1999 року; «Малюк» (1995), який отримав премію австралійської Академії за спецефекти, і «Блиск» (1996), який також отримав премію Академії за гру актора Джеффри Раша. Створений Австралією спільно з Новою Зеландією і Францією фільм «Піаніно» (1993), режисер Джейн Кемпін, три премії «Оскар», Гран-прі Міжнародного кінофестивалю в Канні тощо, ФІПРЕССІ визнала одним із видатних кіношедеврів десятиліття. Сучасні «зірки» австралійського кіноекрану – Еррол Флінн, Пітер Фінч, Мел Гібсон, Джуді Девіс, Хью Джекман, Рассел Кроу, Кріс Хемсворт і Ніколь Кідман.

1.4.9. Культура аборигенів

Культура австралійських аборигенів заслужено і загальноновизнано зараз вважається найдавнішою людською культурою у світі, яка налічує вже більше 50 тис. років і представлена в церемоніальних танцях, музиці, наскельних малюнках і зображеннях аборигенів у різних частинах Австралії, а також традиціях, зброї, легендах і віруваннях аборигенів.

Гра на диджериду – стародавнє мистецтво аборигенів Австралії. Це дуже складний музичний інструмент, і мало білих людей вміють грати на диджериду, особливо так добре, як аборигени. Австралійські аборигени споконвіку вміли виготовляти музичні інструменти. Найвідоміший з них – диджериду – труба довжиною від 1 до 2 м з сука або стовбура евкалипта, проїдених термітами по центру (рис. 1.99).

Рис. 1.99. Аборигени з диджериду

Дуже важко навчитися на ній грати: для цього потрібно дуже багато практики і сильні легені. Під час гри на диджериду часто виконавець урізноманітнює гру гортанними звуками або мовою для додаткового ефекту і ритму, а також наслідує звуки тварин і птахів, таких як кукабарра (австралійський пересмішник), собака дінго, одночасно створюючи паралельно кілька різних звуків з однієї труби. Крім труби диджериду, австралійські аборигени використовували спеціальні музичні палички з дзвінкої деревини та бумеранги для створення звуків і музики, особливо у ритуальних церемоніях і танцях під час «корроборі», тобто міжплемінних зустрічей [15, с. 115].

Аборигени часто у своїх танцях імітують різних тварин Австралії – кенгуру, валабі, ему, змія – наслідуючи їхні ходу і рухи, а також зображують сцени зі свого традиційного життя, такі як полювання на різних тварин,

пошук потрібних рослин, страхітливі танці для незнайомців. Багато танців схожі один з одним і супроводжуються грою на диджериду і ударних палицях. Деякі танці використовуються аборигенами тільки в певних цілях чи пору року, є ритуальні танці, які можуть танцювати тільки окремі люди і заборонено показувати іншим, навіть аборигенам з інших племен.

Наскельний живопис австралійських аборигенів, а також петрогліфи та інші малюнки аборигенів в Австралії вважаються найдавнішими видами людського живопису і одними з найдавніших ознак людської цивілізації на нашій планеті. По всій Австралії налічується близько 50 тис. місць, де виявлені сліди наскельного живопису аборигенів (малюнки на каменях або петрогліфи, вибиті в камені, або відбитки долонь і пальців, зроблені за допомогою вохри). Однак з метою уникнення вандалізму велика частина цих місць тримається в секреті і недоступна для відвідування нефахівцями (рис. 1.100).

Рис. 1.100. Наскельний живопис аборигенів

1.4.10. Спорт

Спорт дуже популярний в Австралії. Близько 13 млн дорослих і 3 млн дітей в Австралії регулярно займаються різними видами спорту.

Австралійський спорт має дуже давню історію. Перші змагання з різних видів спорту відбулися ще в ХІХ столітті. Оскільки населяли Австралію переважно вихідці з Великобританії, то і види спорту, які отримали популярність, багато в чому запозичені саме у британців. Але австралійська специфіка полягає в тому, що деякі з цих видів спорту мають свої власні правила.

Серед спортивних ігор перше місце традиційно займають австралійський футбол і регбі. В Австралії існують два різновиди гри в регбі. Більш популярним є різновид регбі-ліг, або регбі-13, за кількістю гравців у команді. В Австралії зареєстровано близько 170 тис. гравців національної регбійної ліги. До складу НРЛ входять команди з Нового Південного Уельсу, Квінсленда, Вікторії, Австралійської столичної території та Нової Зеландії. Австралійська національна команда з регбі також брала участь у всіх чемпіонатах світу з регбі-13 і виграла цей турнір 12 разів, що є рекордом.

Трохи менш популярним вважається регбі-юніон, або регбі-15. Збірна Австралії є дворазовим чемпіоном світу з цього виду регбі.

Австралійський футбол – це контактний вид спорту, у який грають дві команди по 18 осіб на овальному полі, яке часто є модифікованим майданчиком для крикету. За своїми правилами він ближчий до регбі, ніж до звичайного футболу. Ліга з австралійського футболу складається з 18 команд із п'яти різних австралійських штатів – це вид спорту, у який грають лише в самій Австралії. За один сезон матчі ліги з австралійського футболу відвідують близько 6 млн вболівальників (рис. 1.101).

Рис. 1.101. Поле для гри в австралійський футбол

Європейський футбол, який в Австралії відомий як сокер, довгий час був менш популярним. Однак наприкінці ХХ-початку ХХІ століття він набув значного поширення. Збірна Австралії з футболу виступала на чемпіонатах світу з футболу в 1974, 2006, 2010, 2014, 2018 і 2022 роках. На чемпіонаті світу 2006 року австралійці показали свій кращий результат, вийшовши в 1/8 фіналу.

Збільшилась і популярність баскетболу. Представник корінних австралійців Патті Міллс став у 2014 році чемпіоном NBA.

Крикет вважається національним літнім видом спорту, у якому люди беруть участь з вересня по квітень. Міжнародний матч з крикету на Різдво – найпопулярніша спортивна подія влітку. Збірна Австралії з крикету брала участь в усіх чемпіонатах світу і є п'ятиразовим чемпіоном цих змагань.

Нетбол – різновид баскетболу, дуже популярний в Австралії, особливо серед жінок. «Квінсленд Файєрбердз» – найуспішніша австралійська команда з нетболу в історії. Збірна Австралії з сетболу – 11-разовий чемпіон світу.

Дуже популярним в Австралії є великий теніс. Найвідоміший австралійський тенісист Род Лейвер виграв за кар'єру 11 турнірів Великого шолома в одиночному розряді (рис. 1.102), тоді як Марк Вудфорд і Годд Вудбридж виграли 11 турнірів Великого шолома в парі. Збірна Австралії

28 разів виграла найпрестижніший командний турнір у тенісі – Кубок Девіса.

Рис. 1.102. Род Лейвер

Природні умови країни дуже сприятливі для занять водними видами спорту. Одне з найкращих у світі місць для серфінгу знаходиться в Австралії. Тут налічується близько 3,5 млн активних серферів. Серфінг став візитною карткою австралійського спорту.

Понад 3 млн австралійців займаються плаванням. Австралійські пловці виграли понад 60 золотих олімпійських медалей. Найуспішніший з них – Ян Торп, який на іграх у Сіднеї та Афінах отримав дев'ять нагород, п'ять із них – золоті.

Популярним в Австралії є також велоспорт. У 2011 році Кадел Еванс став першим австралійцем, який виграв найпрестижнішу велогонку «Тур де Франс».

В Австралії існує ряд професійних спортивних ліг, які проводять змагання з австралійського футболу, регбі-ліг, регбі-юніон, крикету, баскетболу, футболу, бейсболу. Основні професійні спортивні ліги в Австралії подібні до основних професійних спортивних ліг у США та Канаді тим, що вони не практикують підвищення та виліт, на відміну від спортивних ліг у Європі та Південній Америці.

Австралія бере участь у багатьох міжнародних змаганнях, таких як Олімпійські ігри, Ігри Співдружності, Чемпіонати і кубки світу з багатьох видів спорту. В Олімпійських іграх Австралія є однією з небагатьох країн, яка з 1896 року не пропустила жодних змагань. За цей час на Олімпійських іграх австралійські спортсмени загалом завоювали 566 медалей, з них 170 золотих.

Розвиненим в Австралії є жіночий спорт. Австралійки неодноразово перемагали на вищому рівні. Збірна Австралії з нетболу виграла Чемпіонат світу рекордні 11 разів. Австралійська жіноча національна команда з крикету п'ять разів виграла чемпіонат світу. Жіноча збірна Австралії з хокею на траві тричі виграла золоті медалі на Олімпійських іграх. Баскетболістки Австралії є чемпіонками світу 2006 року та неодноразовими призерками чемпіонатів світу і Олімпійських ігор.

Австралія також приймала низку великих міжнародних спортивних подій, включаючи літні Олімпійські ігри 1956 і 2000 років, п'ять разів Ігри Співдружності.

У країні також щорічно проходять тенісний турнір Великого шолома – Відкритий чемпіонат Австралії, етап чемпіонату світу Формули-1, етап мотоциклетного MotoGP, етапи чемпіонату світу з супербайку, чемпіонату світу з ралі, знаменитий Кубок Мельбурна з кінного спорту, гонки на яхтах з Сіднея в Хобарт і багато інших всесвітньо визнаних змагань [60].

1.4.11. Традиції, звичаї та свята Австралії

Сучасна австралійська нація, яка майже повністю складається з нащадків європейських іммігрантів, справді унікальна. Увібравши в себе риси, властиві різним народам, вона наділила своїх представників особливим світосприйняттям: сьгоднішні жителі Австралії не мають нічого спільного зі своїми предками з Європи, які заселили материк у

колоніальну епоху. Вони немов взяли від них усе найкраще і з часом виробили своєрідний менталітет, який дав змогу побудувати комфортне середовище для проживання у відриві від решти світу. Довгий шлях до набуття власної нації дав австралійцям право пишатися своєю країною та культурою. Саме патріотизм виділяє жителів Австралії серед інших, так само як і інші штрихи портрета типового австралійця. Так, в Австралії кожен – індивідуаліст. Цінність особистого простору проявляється в багатьох аспектах життя: від гастрономічних уподобань до організації дозвілля і більш серйозних питань. Австралійці нечасто переймаються тим, що думають інші про їхній зовнішній вигляд, манеру поводження, погляди на життя, та й самі вони ніколи не стануть вчити життю інших людей. Вони дуже доброзичливі, відкриті і з легкістю заводять знайомства. Жителі Австралії славляться доброзичливим і ліберальним ставленням до іноземців, що дає змогу туристам почуватися в країні досить розкуто. Прагнення не доставляти іншим незручностей виростає з трепетного ставлення австралійців до зручності, особливо в побутовій сфері. Вибираючи між красою і комфортом, вони, найімовірніше, віддадуть перевагу другому. На вулицях австралійських міст нерідко можна зустріти людей у ділових костюмах і кедах: комфорт при русі для них важливіший, ніж сполучуваність стилів. Це ж демонструє й іншу особливість жителів Австралії – їхнє чудове почуття гумору. Австралійці люблять жартувати і роблять це з задоволенням. Типовий представник австралійської нації ніколи не втримається, щоб не пошуткувати в розмові на нейтральну тематику або доброзичливо пожартувати над собою чи співрозмовником. При цьому вони не прагнуть висміяти інших: в австралійській культурі гостроти і жарти – один із атрибутів неформального спілкування. Жителям Австралії властиво критичне ставлення до авторитетів: вони вільно критикують уряд і його дії, не відчуваючи поваги до можновладців тільки з міркувань ієрархії. Австралійському суспільству не притаманний поділ на

класи за рівнем добробуту і соціальним статусом, у ньому на рівне ставлення заслуговують як заможні громадяни, так і працівники сфери обслуговування. Австралійці як ніхто вміють адекватно себе оцінювати. Не вважаючи себе гірше або краще за інших, вони шанобливо і доброзичливо ставляться і до всіх, хто поруч із ними. Вискочку в Австралії завжди поставлять на місце, подібна поведінка тут не вітається.

Австралійська нація – одна з найбільш мобільних. Життя в одному і тому самому місці навіває нудьгу на її представників, що змушує їх багато подорожувати по країні і світу і не залишає часу на роздуми при вирішенні питання про переїзд в інше місто або штат за умови кращих умов для проживання. Австралійці постійні в одному – дбайливому ставленні до природи, яке вони прищеплюють кожному наступному поколінню. Жителі Австралії відчувають гордість за те, що велика частина природних багатств континенту знаходиться сьогодні в практично первозданному вигляді. Турбота про екологію широко підтримується австралійським законодавством. Так, Австралія – одна з перших країн, де був прийнятий закон про захист тварин. Дружелюбність, відкритість і демократичність австралійців особливо добре проявляються у сфері особистих взаємин. Краща розвага для них – зустріч з друзями в пабі або домашня вечірка, а кращий спосіб розслабитися після робочого дня – провести вечір у компанії рідних і друзів. Двері австралійських будинків завжди відчинені для гостей, яким ввічливі господарі надають усе найкраще. Однак, незважаючи на це, в австралійському суспільстві не поширена практика жити великими сім'ями. Австралійці вважають за краще селитися окремо від членів сім'ї, а тому рано стають самостійними і залишають батьківський дім. Цьому сприяють матеріальна підтримка від держави і відсутність браку робочих місць.

Офіційних загальнонаціональних свят в Австралії сім: Новий рік, День Австралії, Страсна п'ятниця, Великодній понеділок, День АНЗАК, Різдво і День подарунків. Також у всіх штатах і материкових територіях

відзначають День народження короля, але не скрізь в один час. Їх не завжди вісім, тому що в штатах і територіях передбачені свої урочистості. Так, у більшості є День праці.

Раніше в Австралії, як і багатьох країнах, у дні головних свят відпочивали працівники як державних організацій, так і приватних. Зараз багатьом, особливо співробітникам другої сфери, необхідно виконувати професійні обов'язки в цей час.

Новий рік – 1 січня. Нехай у цей день в Австралії зовсім інша погода, ніж у нас, але святкується він схоже: напередодні багато вечеряють у колі рідних і близьких, о 00:00 починають по-різному голосно висловлювати радість і йдуть туди, де влаштовуються масштабні заходи. Одним із найбільш видовищних подій є феєрверк біля Сіднейського оперного театру. Хоча вихідний дається лише один, відзначають Новий рік австралійці приблизно тиждень.

День Австралії – 26 січня. У цей день у 1788 році з Великобританії в Австралію припливли перші колоністи і утворили Новий Південний Уельс, почали будувати Сідней. Вперше День Австралії був відсвяткований у 1808 році, а на офіційному рівні – 1818 році. У всіх штатах/територіях офіційні урочистості з цієї нагоди проходять з 1994 року. Якщо 26 січня припадає на суботу або неділю, то вихідним стає понеділок. Однією з найважливіших подій Дня Австралії є традиційне з 1960 року оголошення напередодні переможця церемонії «Австралієць року».

Страсна п'ятниця та Великодній понеділок – березен-квітень. Ці два свята – частина Пасхи. У результаті святкування триває чотири дні, дати завжди різні. Багато великодніх традицій тут такі самі, як у Європі, але є відмінності. Так, оскільки кролики в Австралії вважаються тваринами-шкідниками, то роль цього символу стали відігравати кролячі банди кути – маленькі сумчасті. Протягом великодніх вихідних проходять не тільки

богослужіння, а й світські фестивалі, спортивні змагання. Багато сімей із дітьми грають у гру «Знайди пасхальне яйце».

День АНЗАК – 25 квітня. Це день пам'яті про учасників воєн. Свято так названо на честь австралійського та новозеландського армійського корпусу, а дата обрана тому, що 25 квітня 1915 року це формування разом із військовими почало брати участь у Галліполійській кампанії. У цій битві було багато жертв, Австралія та Нова Зеландія вперше зіткнулися з такою трагедією. В Австралії свято відзначається з 1921 року. Після Другої світової його зміст був розширений і на ветеранів цієї війни. У день АНЗАК часто звучить «Ода пам'яті» англійського поета Лоренса Біньона (рис. 1.103) [11].

Рис. 1.103. Святкування Дня АНЗАК

Різдво і День подарунків – 25 і 26 грудня. Звичайно, і до цього дуету слід ставитися як до одного свята. Різдво відзначається у всіх штатах і територіях, а День подарунків у семи: у Південній Австралії замість нього – День проголошення, присвячений створенню штату в 1836 році. Там це додає різдвяній атмосфері нових відтінків. Ця атмосфера майже така сама, як у Європі, тільки Санта-Клаус одягається набагато легше. Ялиці цілком можна знайти і натуральні, хоча все більше штучних. 26 грудня важливий

день для любителів покупок, оскільки починаються післясвяткові розпродажі, а для любителів спорту проходять великі змагання, як гонка на яхтах з Сіднея в Хобарт.

День народження короля – другий понеділок червня або перший понеділок жовтня. Це залежить від рішення місцевого уряду, але перший варіант прийнятий більшістю – шістьма штатами/територіями. Австралія є членом Співдружності, і хоча з 1942 року вона стала політично незалежною від Британії, проте король Великобританії Карл III з вересня 2022 року став монархом і для австралійців. Традиція святкування дня народження монарха влітку, незалежно від справжньої дати народження, була закладена Едвардом VII на початку XX століття і відтоді не змінювалася. Сам ж король Карл III народився 14 листопада. Він тричі відвідував Австралію з офіційними візитами, але ще як принц Уельський. Раніше в цей день люди запускали дуже багато феєрверків, але тепер піротехніка у вільному продажу тільки в Північній території і Тасманії. Але все одно урочистостей відбувається багато, наприклад оголошення нових володарів Ордена Австралії та інших нагород.

Серед місцевих найвідоміша традиція належить штату Вікторія. Мельбурнський кубок – «найвідоміший вівторок» Австралії, перший листопадовий вівторок. Кубок Мельбурна – це кінні перегони, у яких робить ставки вся країна. У цей день також проводиться лотерея. Сигнал, що звучить о 15.00, зупиняє всіх і кожного, незалежно від занять і професій, і означає початок Кубка. Для городян цей захід є ще своєрідним фестивалем моди – «день стилю» проходить у четвер, і костюм до нього готують особливо ретельно. Кубок Мельбурна – центральна подія шеститижневого фестивалю, що проходить навесні в штаті Вікторія. Перші перегони проводились переселенцями в 1861 році. І якщо тоді призовим фондом були 170 фунтів і срібний годинник, то сучасний призовий фонд становить близько 4,5 млн австралійських доларів.

Розділ 2

ГЕОГРАФІЯ, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

2.1. Географія, клімат, природа Нової Зеландії

2.1.1. Географічне положення

Нова Зеландія – один із найвіддаленіших від України куточків світу. Нова Зеландія – держава в Тихому океані, яка входить до регіону Океанія, що займає західну та центральну частину Тихого океану. Океанія включає понад двадцять п'ять тисяч окремих невеликих островів, більшість з яких дуже малі. Вона поділяється на три частини: Мікронезію, Меланезію та Полінезію. Нова Зеландія входить до складу Полінезії.

Нова Зеландія за своєю територією є найбільшою державою Океанії. Вона розташована на відстані близько 1600 км від Австралії, від якої її відділяє Тасманове море. Територія Нової Зеландії – це близько 700 островів. Загальна площа країни становить 268 680 км². Її три основні острови – це Північний і Південний острови та острів Стюарт. Південний острів (150 437 км²), який його мешканці часто називають «материком», на третину більший за Північний острів (113 729 км²). Острів Стюарт набагато менший, його площа становить 1680 км². Він лежить за 30 км на південь від Південного острова і відокремлений від нього протокою Фово. Північний і Південний острови Нової Зеландії розділені протокою Кука, ширина якої в найвужчому місці становить близько 20 км (рис. 2.1).

Обидва основні острови мають форму, витягнуту з півночі на південь. Три головні острови простягаються на 1500 км між 34° і 47° південної широти. Більшість із інших островів невеликі й лежать у межах 50 км від основних островів. Ці острови є видимою поверхнею великого підводного плато і дають змогу країні користуватися величезною винятковою

економічною зоною (рибальськими угіддями). Острови Чатем розташовані за 800 км на схід від Південного острова; острови Кермадек розташовані приблизно за 1000 км на північний схід від Окленду. На південь лежать безлюдні субантарктичні острови Баунті, Снерес, Антипод, Окленд і Кемпбелл (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Фізична карта Нової Зеландії

2.1.2. Геологія та рельєф Нової Зеландії

Нова Зеландія є частиною суперконтиненту Гондвана. Острови – лише видима частина значно більшого затопленого субконтиненту, який відокремився від Австралії на східній околиці Гондвани приблизно 85 мільйонів років тому.

З кембрійського геологічного періоду (понад 500 мільйонів років тому) рівень моря та суші багато разів підвищувався і опускався. Після періодів горотворення наступали епохи, коли гори розмивалися.

Вивергалися величезні вулкани, землетруси та зсуви спустошили землю. Великі льодовики покрили значну частину суші, розтанули, а потім повернулися, оскільки клімат неодноразово охолоджувався і нагрівався з часом.

Острови Нової Зеландії входять до складу однієї з острівних дуг, що простягаються вздовж західної околиці Тихого океану. Геологічно ще молода Нова Зеландія становить частину знаменитого тихоокеанського «вулканічного кільця». Донедавна вулканізм був характерний для всієї території островів, зараз його прояви відомі лише на Північному острові. На обох островах значною є також і сейсмічна активність — за рік реєструється кілька сотень землетрусів. Непоодинокі тут і сильні землетруси. Один із найсильніших землетрусів стався в 1929 році, коли біля міста Вестпорту на Південному острові земля в деяких місцях була піднята на висоту п'ятиповерхового будинку. У 1934 році сильний землетрус на Північному острові на узбережжі затоки Хок призвів до великих руйнувань і людських жертв.

Нова Зеландія – гірська країна: одна восьма її території має позначки понад 1000 м, дві третини – від 200 до 1000 м і лише чверть поверхні зайнята низовинами. Найбільш високий і гористий – Південний острів. Гори Північного острова нижчі та займають меншу площу, тут також багато піднесених і горбистих ділянок [61, с. 96-97].

Найпримітніший район Північного острова – Вулканічне плато, що є заповідником сучасного вулканізму. Тут є гейзери, грязьові вулкани, гарячі джерела і навіть група вулканів, що діють і періодично проявляють досить бурхливу активність (рис. 2.2).

Основний гірський ланцюг країни – Новозеландські Альпи (на Південному острові), простягаються на 370 км, їхня середня висота — 2400 м, а найвища точка — гора Кука (маорійська назва Аоран-гі) – 3764 м.

Рис. 2.2. Вулканічне плато

Вершини гір вкриті льодовиками, які живлять численні річки та озера. Найвідоміший і найкраще досліджений один із найбільших льодовиків Нової Зеландії – Тасман (ширина його понад 2 км, довжина – 29 км). Спускаючись східним схилом гори Кука, це «крижане море», як його часто називають, приймає в себе язики сусідніх льодовиків, багато з яких, зриваючись з крутих уступів, мають вигляд замерзлих водоспадів. «Крижаною Ніагарою» називають один із цих притоків — льодовик Хохштеттера. Льодовики західних схилів нерідко спускаються дуже низько; так, льодовик Франца-Йосифа сягає 213 м над рівнем моря.

Нова Зеландія – це справді земля вулканів. Тільки на території найбільшого міста країни – Окленду – налічується 48 порівняно невеликих вулканів, розташованих на території приблизно 20 км². Усі 48 вулканів становлять Оклендське вулканічне поле. Найбільший, а також наймолодший – острів-вулкан Рангітото. Його виверження, що відбулося лише близько 600 років тому, було засвідчено племенами маорі, які жили тоді на островах. Його вершина височіє в 11 км від узбережжя Окленду.

У центральній частині північного острова височить унікальний вулканічний масив Тонгаріро. Масив складається з 12 вулканічних вершин.

Найвищий вулкан комплексу – Руапеху, досягає 2797 м, а наймолодший і найактивніший із вулканів гряди – Нгаурухо. Вулкани масиву Тонгаріро настільки величні та живописні, що були обрані режисером трилогії «Володар Перстнів» Пітером Джексоном для знімання сцен гори Ородруїн. Найбільша рівнина Нової Зеландії – Кентербері тягнеться у східній частині Південного острова. Уздовж західного берега острова смугою десятикілометрової ширини простяглася низовина Уестленд [61, с. 110-112].

Острів Стюарта – це переважно низькі пагорби. На відміну від двох основних островів, він залишається майже повністю покритим місцевою рослинністю.

У Новій Зеландії нема місця, яке б віддалялося більш ніж за 130 км від моря. Вона має дуже довгу берегову лінію – від 15 000 до 18 000 км. Точні вимірювання є неможливими через незліченну кількість заток, мисів, фіордів, протоків і лиманів. Хоча Північний острів менший за Південний, він має довшу берегову лінію.

Близько двох третин узбережжя Нової Зеландії – це тверді кам'янисті береги, а решта – м'які береги з піску або гравію. Західне та південне узбережжя більш відкриті, ніж східне та північне.

2.1.3. Клімат

Більшість Нової Зеландії, крім північної території Північного острова, що входить у субтропіки, лежить у помірному кліматичному поясі (рис. 2.3). Морське оточення робить клімат країни прохолоднішим, ніж на відповідних широтах материків, але водночас і м'якшим – коливання температур тут зовсім невеликі. На рівнинах цілий рік температури вище нуля. У Новозеландських Альпах кілька вершин піднімається над сніговою лінією, і взимку нерідкі рясні снігопади. Середні температури зими – від 12 °С на півночі до 5 °С на півдні. Влітку середні температури на півночі від 19 °С,

півдні – 14 °С. Найвища зареєстрована температура 42,4 °С була зафіксована на Південному острові в Рангіорі 7 лютого 1973 року. У 1903 році в Ранфурлі в Центральному Отаго був зафіксований мороз -25,6 °С.

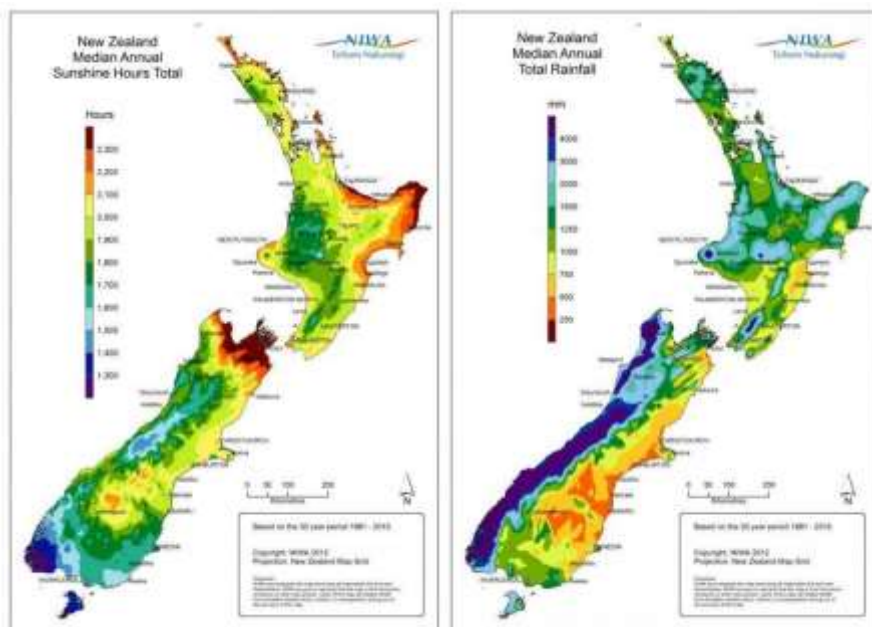

Рис. 2.3. Кліматична карта Нової Зеландії

Теплі, солоні субтропічні течії омивають північ і захід країни, а холодні, менш солоні, субантарктичні течії - з півдня. Літня температура води на континентальному шельфі коливається від близько 21 °С на півночі до 14 °С на півдні.

Західні вітри, що постійно панують у цих широтах, зумовлюють істотні відмінності у зволоженні західних і східних схилів. На поширення зазвичай достатньої кількості опадів у Новій Зеландії сильно впливають гори. Загальне правило полягає в тому, що на сході сухіше, заході — вологіше. У населених пунктах середня річна кількість опадів коливається від 350 мм у Центральному Отаго до понад 6000 мм у Мілфорд-Саунд, на південно-західному узбережжі. Найбільша зареєстрована річна кількість опадів становить понад 18 000 мм на річці Кропп на західному узбережжі.

Сезонний розподіл опадів у країні досить рівномірний, невеликий максимум спостерігається взимку [67, с. 794].

Більша частина країни отримує щонайменше 2000 сонячних годин на рік, і навіть дощовий Вестленд має 1800 годин. Але сонце Нової Зеландії суворе, а в Окленді один з найвищих показників меланому (рак шкіри) у світі.

Весна настає у вересні або жовтні, оскільки дні подовжуються. Весна часто буває вітряною, і це сезон з найбільш мінливою погодою. Літо на півдні прохолодне або м'яке, а на півночі – від м'якого до теплого. Хоча Різдво настає відразу після літнього сонцестояння, погода часто все ще непередбачувана. Осінь – найбільш приємна пора року. На крайній півночі тривале «бабине літо» буває досить часто. Зима холодна, особливо на Південному острові та внутрішніх районах. Січень і лютий – найтепліші місяці, а липень – найхолодніший.

2.1.4. Водні ресурси Нової Зеландії

Річкова мережа на островах дуже густа і завдяки великій кількості опадів річки повноводні. Живлення річок на Північному острові переважно дощове, а на Південному – дощове та льодовикове. Іноді гарячі та сухі вітри-фени в Новозеландських Альпах провокують швидке танення снігів і льодів, що призводить до катастрофічних повеней на рівнині Кентербері.

Як правило, річки мають невелику довжину. У гористій місцевості Північного острова річки глибокі та швидкоплинні. Схід Південного острова відомий своїми широкими звивистими річками, такими як Вайрау, Ваймакарірі та Рангіта. Утворені з льодовиків, вони розширюються на багато пасом на гравійних рівнинах.

Найдовша річка Нової Зеландії – Вайкато має довжину 425 км. Найбільш повноводна річка — Клуа в Отаго. Загальна довжина річок країни становить понад 180 000 км.

У річках мешкає 40 видів місцевої риби, у тому числі вугор і камбала. Річки є домом для водно-болотних угідь і болотних птахів, таких як качки та ходулі.

Нову Зеландію можна назвати країною озер. Вулканічні, тектонічні, льодовикові озера займають значну частину її території. Не враховуючи прибережні острови, Нова Зеландія має 775 озер довжиною щонайменше 0,5 км. Озера займають близько 1,3 % площі суші [16].

Найбільше озеро Нової Зеландії – Таупо в центрі Північного острова, його площа становить 623 км² (рис. 2.4). Воно розташоване у глибокій улоговині, створеній у результаті масивного виверження вулкана Таупо близько 26 500 років тому. Це місце унікальне завдяки своєму походженню та мальовничості прибережних скель, а також має велике значення в культурі маорі.

Рис. 2.4. Озеро Таупо

Вісім наступних за величиною озер є льодовиковими озерами Південного острова. Найглибше озеро – озеро Хауроко на заході Південного острова, яке досягає 462 м. Це шістнадцяте найглибше озеро у світі.

Альпійські озера-сусіди Пукакі і Текапо, мабуть, найпопулярніші озера Нової Зеландії. Вони розташовані на Південному острові в заповідній зоні Те-Вахіпоунаму. Озера набули світової популярності завдяки дуже незвичайному кольору води. Озеро Текапо має яскравий бірюзово-синій колір, а води Пукакі – молочно-бірюзові. Забарвлює воду «льодовикове борошно», яке потрапляє в озера завдяки річкам, що беруть свій початок у Південних Альпах.

Слово маорі для позначення озера – «рото», і багато назв озер починаються з цього. Деякі приклади: Ротоіті (маленьке озеро), Ротороа (довге озеро), Ротоману (озеро птахів) і Ротомахана (тепле озеро).

2.1.5. Ґрунти Нової Зеландії

Загалом ґрунти Нової Зеландії бідні на гумус і малородючі. Повсюди, за винятком ділянок, що періодично затоплюються паводками і перекриваються мулом, для збереження продуктивних пасовищ потрібно вносити велику кількість добрив.

Найбільш поширеними зональними типами ґрунтів у Новій Зеландії є буро-сірі, жовто-сірі та жовто-бурі. Перші характерні для сухих міжгірських улоговин Південного острова зі злаковою рослинністю, що отримують менше 500 мм опадів. Зайняті ними площі використовують переважно як овечі пасовища і лише зрідка для землеробства. У вологих областях, перехідних від злакових степів до змішаних лісів, і в нижній частині східних схилів гір поширені жовто-сірі ґрунти. Вони більш родючі і використовуються для інтенсивного землеробства (наприклад на Кентерберійській рівнині) і як пасовища. Для більш вологих районів з розчленованим горбистим рельєфом і лісовою рослинністю характерні сильно вилужені бідні жовто-бурі ґрунти. Місцями в таких районах на глинистій корі вивітрювання поширені підзолисті ґрунти («пакіхи»), як,

наприклад, у Вестленді на Південному острові, або субтропічні глинисті ґрунти, поширені під лісами з сосни каурі в Нортленді. У профілі таких ґрунтів на невеликій глибині залягає щільний водонепроникний горизонт, що ускладнює дренаж і орання [61, с. 214].

Близько 6 млн га займають різні азональні та інтразональні ґрунти, властивості яких визначаються материнською породою. Такі родючі ґрунти поширені на вулканічному попелі в центральній частині Північного острова, торф'янисті ґрунти долини Вайкато, алювіальні ґрунти річкових долин, а також ґрунти осушених ділянок морського узбережжя.

Майже половину площі країни (13 млн га) займають гірські ґрунти, зазвичай малопотужні та слаборозвинені, часто щебенисті. Близько 1,6 млн га їх припадає на верхній пояс гір, практично позбавлений рослинності. Ґрунти на схилах схильні до ерозії, тому випалювання і вирубування лісів, що їх покривали, у багатьох місцях призвели до поганих результатів.

2.1.6. Природні ресурси та корисні копалини

Виявлені в Новій Зеландії природні копалини дуже різноманітні, проте промислові розробки ведуться лише для родовищ нафти, газу, золота, срібла, кам'яного вугілля та залізистого пісковика. Крім цих копалин, земельні надра країни багаті на запаси глини і вапняку. Також зустрічаються невеликі запаси міді, цинку, алюмінію, сурми, платини, титаністого залізняку, марганцю, хрому, шпату, ртуті та вольфраму (рис. 2.5).

Нова Зеландія має великі запаси вугілля, щорічно країна виробляє 3-4 млн т мінеральної сировини, з яких близько половини призначається для експортного ринку. Загальні запаси вугілля в країні оцінюються більш ніж у 15 млрд т, розташовані переважно в районах Таранакі, Вайкато, Південного узбережжя та Отаго.

Рис. 2.5. Корисні копалини Нової Зеландії

Підраховано, що близько 80 % запасів корисних копалин у країні знаходяться на півдні країни, і переважно це буре вугілля, вартість якого оцінюється більш ніж у 1000 млрд дол. Промисловий видобуток вугілля постійно нарощувався протягом багатьох років. Але із запровадженням на початку XXI століття програм зі зниження споживання вугілля він був стабілізований. Сьогодні в країні налічується близько 60 працюючих вугільних шахт. Більшість вугілля, що видобувається, призначена для продажу за кордон. Найбільшою гірничодобувною компанією Нової Зеландії є державна компанія «Solid Energy».

Запаси нафти Нової Зеландії становлять приблизно 14 млн т. Промисловий видобуток нафти ведеться з 1935 року, проте за останні роки він суттєво знизився. Так, за даними 2005 року, у країні видобуто близько 7 млн барелів нафти. Щодо природного газу, то його підтвержені запаси в країні становлять 68 млрд м³. Промисловим способом природний газ почали

видобувати в 1970 році. За даними 2005 року, у Новій Зеландії видобуток газу склав приблизно 50 млн м³.

Видобуток золота в Новій Зеландії ведеться з середини ХІХ століття, спочатку золото видобувалося в алювіальних родовищах, але пізніше кращим способом стало видобування у кварцових жилах. За оцінками, у 2013 році в Новій Зеландії було видобуто близько 10,3 тис. т золота, що еквівалентно 580 млн дол. США. Запаси золота, за дослідженнями, становлять близько 370 т. Запаси срібла – 308 т при видобуванні 29 т у 2002 році.

Запаси залізистого пісковика в Новій Зеландії становлять близько 874 млн т. Початок його промислового видобування було покладено в 60-ті роки ХХ століття. А за даними на 2002 рік, видобування залізистого пісковика в країні – 2,4 млн т.

Вироби з нефриту займають особливе місце в культурі маорі, тому видобування нефриту і його родовища були віддані в управління цьому народу.

2.1.7. Флора Нової Зеландії

Найвизначніша риса природи країни – унікальність її рослинного та тваринного світу. Більше 75 % рослин островів ендемічні, тобто не зустрічаються більше ніде. Дивовижні та своєрідні ліси країни. Місцеві дослідники виділяють до 78 їхніх типів. Багатоярусні, дуже різноманітні за видовим складом, з великою кількістю ліан, епіфітів, деревоподібних папоротей, ці ліси зовсім несхожі на ліси помірною поясу північної півкулі. На території островів зростає велика кількість печінкових мохів, їх тут налічується понад 600 видів – це найбільша популяція у світі, більшість зростає виключно в Новій Зеландії. Відзначається величезне видове розмаїття листостеблових мохів (523 види), 70 видів незабудок (1/3 частина

є ендеміками). Зі 187 видів квіткових рослин понад 80 % виростають виключно в цій місцевості. Національним символом країни, зображеним на її гербі, є срібна папороть.

Ліси, що вкривають значну частину Північного острова, мають низку рис, що дають змогу віднести їх до субтропічного типу. На півночі цього острова ще збереглися ліси з каурі – дерева, що належить до роду *Agathis*. Каурі належать до дерев-гігантів, які поступаються лише північноамериканській секвої. Раніше звичайні були 50-метрові гіганти з діаметром стовбура до 3 м. Наразі таких екземплярів майже не залишилося – європейські колонізатори по-хижацькі вирубували ці «священні дерева» маорі (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Дерево каурі

До 1918 року у країні майже не залишилося більш-менш великої ділянки лісу з каурі. Проблема відновлення цих лісів виявилася складною – насилу було налагоджено збирання та зберігання насіння, вироблено способи закладання розплідників, але найважчим став пошук сприятливих місць для посадок — винятково вимогливе до ґрунтів, це дерево погано росте навіть на власних вирубках, оскільки ґрунти там уже виснажені.

У горах Північного острова та в передгір'ях Південного острова є змішані ліси, бідніші за складом. Більшість їх, особливо на Південному острові, була зведена людиною, і тепер на їхньому місці панують чагарники.

На момент появи маорі ліси покривали близько 90 % території Нової Зеландії; на початку європейської колонізації лісові простори становили лише 54 % площі країни, а 1947 року ця цифра скоротилася до 16 % [16].

Рівнини Південного острова і меншою мірою Північного острова зайняті тасеком – злаком, що нагадує нашу степову рослинність. Тасек поширений у найбільш сухих і спекотних районах островів. Припускають, що тасек виник унаслідок нерозумної діяльності – вирубок, палів. У наших дні простори, зайняті тасеком, найбільш схильні до ерозії.

Оскільки Нова Зеландія – країна гірська, для неї характерна висотна поясність рослинності, причому ландшапти на схилах суттєво відрізняються один від одного. Так, на західних схилах Новозеландських Альп у низькогір'ях є пояс чагарників, що переходить вище в ліси: на Північному острові – субтропічні, а Південному – змішані, які на висоті 600-800 м змінюються лісами з вічнозеленого південного бука. Приблизно з 1500 м серед дерев починають панувати листопадні та хвойні породи, ще вище з'являються зарості карликових дерев. Межа лісу на Північному острові піднімається майже до 1800 м, а на Південному до 1000 м. У субальпійському поясі можна зустріти чагарники або ділянки тасека, а в альпійському – високотравні луки. Найвище піднімаються в гори так звані «рослинні вівці» - подушкові форми деяких рослин сімейства складноцвітих.

2.1.8. Фауна Нової Зеландії

Фауна островів настільки своєрідна, що вчені особливо виділяють новозеландську фауністику.

Для тваринного світу Нової Зеландії характерні високий рівень ендемізму (так, наприклад, 93 % усіх птахів Нової Зеландії – ендеміки); відсутність деяких важливих груп тварин (наприклад копитних, хижаків

тощо); низька чисельність багатьох видів, що послужила однією з причин їх вимирання (цікавий такий факт – одна-єдина кішка наглядача маяка знищила всіх птахів, що належали до ендемічного виду, який мешкав тільки на острові, де стояв маяк); швидкий темп еволюції, що сприяв появі таких відхилень, як гігантизм (нині вимерлі птахи моа досягали висоти 3 м), або, навпаки, карликовість, скорочення кінцівок тощо.

У Новій Зеландії велика кількість птахів, що не літають (тут зареєстровано лише трохи менше половини всіх відомих на земній кулі безкрилих форм). Широко відомий і став символом Нової Зеландії нелітаючий птах ківі, покритий довгим бурим пір'ям, більше схожим на волосся. Можливо, останні дні на землі доживає унікальний вид папуг — какапо, який зовні майже не відрізняється від сови. Обидві ці нелітаючі птахи, як і багато інших тварин, безжально винищувалися людьми [1, с. 11] (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Ківі

Цікаві й інші не такі оригінальні, але також унікальні представники орнітофауни островів. Дивне враження справляє зуйок-криводзьоб (дзьоб його загнутий вправо). Більше ніде на земній кулі не зустрічається улюблений новозеландцями птах туї, який відрізняється надзвичайно красивим співом.

Світову популярність набув такахе – птах, який вважався вимерлим. Вдруге він був відкритий у 1948 році, і зараз ведеться боротьба за збереження цього унікального виду (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Такахе

Жовтоокий пінгвін, що живе в Новій Зеландії, на відміну від інших пінгвінів, що гніздяться на узбережжі і йдуть на зиму в море, гніздиться і живе в лісі [37].

Мабуть, найдивовижніша тварина Нової Зеландії – туатара, або гатерія – найдавніша наземна хребетна тварина (рис. 2.9). А от змії тут нема. Єдиний вид отруйних павуків – катипо, мешкає 40 видів мурах. Єдиний представник комахоїдних, що прижився в Новій Зеландії, – європейський їжак.

Рис. 2.9. Гаттерія

У річках і озерах живе близько 30 видів риб, вісім із них вже відносять до зникаючих і рідкісних видів.

У прибережних водах Нової Зеландії живуть сотні видів риб і багато морських безхребетних. У цих водах також з'являються морські котики, морські леви, дельфіни та кити; є багато вкритих ламінарією рифів, які приваблюють рибу та інше життя.

Літня температура води коливається від 9 °С на острові Кемпбелл до 24 °С на острові Кермадекс. Отже, існують значні відмінності у видах риб та інших морських мешканців. Деякі види, такі як окунь і риба-зимородок, є чітко північними, тоді як інші, такі як пуансон, риба-телескоп і морський окунь, характерні для півдня.

Лимани і прибережні води рясніють молюсками. Мідії, пауа (ушко), піпі та багато інших молюсків є важливою частиною харчування маорі.

До появи людини на островах повністю були відсутні ссавці, за винятком двох видів кажанів, китів, що мешкають у прибережних водах, і морських левів і котиків, що гріються на березі. З приходом людини на острови потрапили не завжди навмисне принесені ним тварини: спочатку щури та собаки, пізніше, з приходом європейців – коти, кролики, опосуми, тхори, вівці, свині, корови, олені і навіть лосі. Ссавці, і особливо хижаки, а також господарська та мисливська діяльність людини завдали значної шкоди різноманітності унікальних видів життя островів.

Одним із яскравих прикладів стала втрата гігантського нелітаючого птаха моа, що досягала висоти 3,5 м. Вважається, що моа вимерли в 1500-х роках, будучи знищеними маорійськими племенами, для яких гігантський птах був об'єктом полювання. Слідом за моа, втративши основне джерело харчування, вимер найбільший відомий людству орел Хааста – він мав розмах крил до 3 м і важив до 15 кг. Загроза зникнення також нависла над унікальним птахом ківі. Головним ворогом для нього стали хижаки та гризуни, а також скорочення довкілля через вирубку лісів.

Щоб уникнути подальшої втрати унікальних форм життя, урядом Нової Зеландії було вжито безліч заходів з охорони дикої природи. Серед них вилучення завезених людиною тварин, які згодом поширилися по всій країні. На території Нової Зеландії створено 16 національних парків, включаючи три морські, сотні заповідників і особливих зон, що охороняються. Загалом близько 30 % території країни зайнято природними зонами, що охороняються. Оголошені об'єктами всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, на Північному та Південному островах розташовані два найкрасивіші природні феномени: заповідники Тонгаріро на Північному острові та Те-Вахіпоунаму – на Південному. Обидва заповідники несуть велику культурну та природну цінність.

Фіордленд – найбільший національний парк країни з територією понад 12,5 тис. км². Він розташований на південному заході Південного острова. Національний парк Фіордленд містить 15 фіордів, найбільш відомі з яких – захоплюючий своєю красою Мілфорд Саунд, найглибший чорноводний Даутфул Саунд і найбільший, що досягає 40 км у довжину і 8 км завширшки Даскі Саунд. Фіорди утворилися тут більше 100 тис. років тому завдяки льодовиковій діяльності (рис. 2.10) [37].

Рис. 2.10. Мілфорд-Саунд

Саме тут розташований, мабуть, один із найвідоміших треків у Новій Зеландії – Мілфорд Трек. Починаючи з невеликого та затишного містечка Те-Анау, трек триває понад 53 км, проходячи через найзахоплюючі пейзажі: гори, озера та величезні долини, аж до водоспаду Сазерленд – найвищого водоспаду в Новій Зеландії.

Крім національних парків, у Новій Зеландії існує понад 1300 природних резерватів, призначених для охорони флори та фауни, історичних пам'яток і чудових ландшафтів.

2.2. Історія Нової Зеландії

2.2.1. Нова Зеландія до відкриття європейцями

Тихий океан був одним із останніх куточків Землі, досліджених і заселених людьми. Лише близько 3000 років тому люди почали просуватися на схід від Нової Гвінеї та Соломонових островів далі до Тихого океану.

Потрібна була велика майстерність і мужність, щоб перетнути величезні простори відкритого моря. Між 1100 і 800 роками до н. е. ці мандрівники поширилися на Фіджі та Західну Полінезію, включаючи Тонгу та Самоа. Близько 1000 років тому люди почали заселяти центрально-східні полінезійські архіпелаги, першими заселивши найближчі.

Полінезійська культура виникла на Фіджі, Самоа і Тонзі з більш ранньої культури лапіта, що сформувалася в результаті змішання меланезійських народів, які вже проживали поблизу Океанії, з мігрантами з околиць Тайваню. Приблизно наприкінці I тисячоліття н. е. полінезійці відплили на схід до теперішньої Французької Полінезії, перш ніж мігрувати на Маркільські острови та Гаваї, Рапа-Нуї (острів Пасхи) і Нову Зеландію, у далекі куточки «полінезійського трикутника». Ці мігранти, які плавали на двокорпусних каное зі Східної Полінезії (зокрема з островів Товариства,

Кука та островів у Французькій Полінезії), були предками народу маорі. Нова Зеландія стала останньою значною частиною суходолу за межами Арктики та Антарктики, яка була заселена (рис. 2.11).

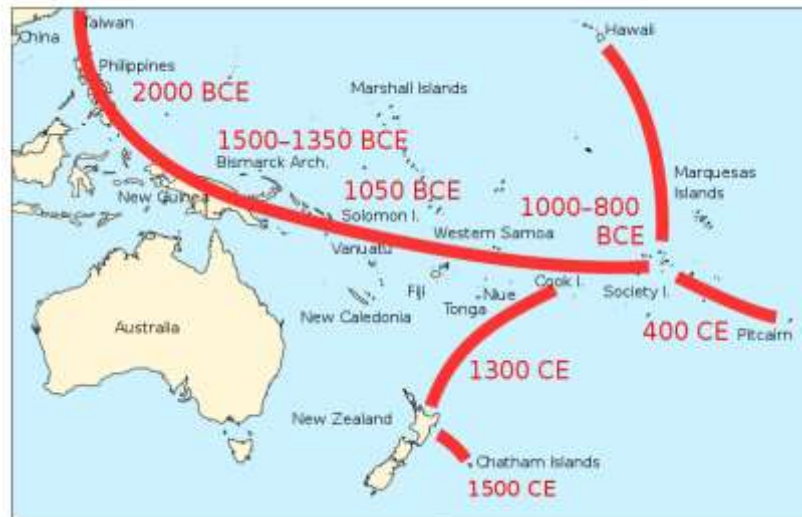

Рис. 2.11. Міграція полінезійців у Тихому океані

Широкий спектр доказів, включаючи радіовуглецеве датування, аналіз пилку (який вимірює зміну рослинності) і вулканічного попелу, дані ДНК, генеалогічне датування та дослідження вимирання тварин, свідчать про те, що перші постійні поселення в Новій Зеландії були засновані між 1250 і 1300 роками, найбільш імовірно близько 1280 року.

У міфології маорі збереглася легенда про те, як їхні предки прибули до Нової Зеландії на семи каное з прабатьківщини Гаваїки. На кожному каное було кілька людей на чолі з вождем, які сформували окремі племена. Кожне плем'я отримало назву свого човна і оселилося на строго виділеній території. Легенда зберегла як назви каное, так й імена вождів племен.

Відомо, що люди з Полінезії іноді відпливали на пошуки нових земель, їхні каное були добре забезпечені їжею та рослинами для вирощування, і цілком імовірно, що першовідкривачі Нової Зеландії були в такому плаванні. Після довгих морських подорожей тихоокеанськими

островами вони залишилися жити на сприятливих великих новозеландських островах. Згодом вони сформували нову культуру, а їхня мова відокремилася від полінезійської. Так з'явилися маорі [30, с. 24-25].

Оригінальна назва країни з кількох островів, заселених маорі, не збереглася донині. Північний острів вони називали Ті Іка-а-Мауї, що перекладається як «риба Мауї». За маорійськими легендами, Мауї був напівбогом, який упіймав в океані величезну рибу і перетворив її на острів. Південний острів місцевою мовою називається Те Вака-а-Мауї – «човен Мауї». За іншою легендою, під час чергової подорожі по безкрайніх водах Полінезії вождь маорі Купе помітив білу хмару – це була ознака того, що суша близько. І дійсно, попереду з'явилася земля. Причаливши, Купе назвав відкриту ним землю на честь цієї хмари – Аотеароа.

Десь між 1300 і 1550 роками маорі з Нової Зеландії оселилися на островах Чатем, більш ніж за 750 км на південний схід від материка. Близько 400 років їхні нащадки жили на островах Чатем без контактів з іншими народами, внаслідок чого утворилася унікальна культура моріорі. Нині ці острови входять до складу Нової Зеландії, а їхнє корінне населення практично повністю винищено маорійськими завойовниками.

Полінезійці привезли з собою кумару (солодку картоплю) і ямс, які добре росли на теплішому Північному острові. Але навіть на півночі птахи, риба та молюски займали важливе місце в раціоні маорі. Полінезійські собаки і щури з'явилися разом із першими прибулими, але домашні свині і кури з островів – ні, з причин, до кінця не зрозумілих.

Полінезійський період до приходу європейців був поділений на ранню «архаїчну» фазу, переважно з прибережними поселеннями та господарством, заснованим на полюванні, особливо на моа, рибальстві та обмеженому вирощуванні сільськогосподарських культур, а також пізнішу «класичну» фазу, що характеризується переміщенням вглиб країни, забудовою слабо захищених сіл і широким розведенням садів. Інший підхід

до історії маорі поділяє період на «колонізацію», «перехідну» і «традиційну» фази. Колонізація, коли новоприбулі оселилися в базових таборах уздовж узбережжя і використовували багаті харчові ресурси тварин, тривала приблизно до 1400 року. Перехідна фаза, відзначена зростанням населення, переходом на рибу, молюсків і рослинний раціон, появою ям для зберігання їжі та зміною форм мистецтва, тривала приблизно до 1600 року. А традиційна фаза, під час якої будувалися внутрішні села, артефакти з кістки, дерева та каменю ставали все більш поширеними, а садівництво — звичною справою, тривала до прибуття європейців.

Маорі передавали багату і детальну історію та легенди усно. Суспільство було організовано навколо груп, які вели своє походження від спільних предків. Читання вакапапи (генеалогії) було важливим способом передавання знань.

Поняття мана (статус) і уту (взаємність) були центральними в культурі маорі і призвели до широкомасштабних війн. Але насильство було епізодичним. Більшу частину часу маорі жили не в укріплених фортецях — па, а в незахищених поселеннях.

Найбільшими досягненнями матеріальної культури маорі були різьблення по дереву для важливих будівель і каное, а також виготовлення знарядь праці та прикрас з каменю і кістки. Війна не перешкоджала регулярній торгівлі цінними каміннями та продуктами харчування, а сама по собі була засобом привласнення ресурсів (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Побут маорі

2.2.2. Європейські дослідження Нової Зеландії

У 1642 році береги Нової Зеландії відвідали перші європейці – голландський мореплавець Абель Тасман і його команда, споряджені Ост-Індською компанією. Тасман досліджував південні та східні води Тихого океану в пошуках легендарної Terra Australis Incognita – Невідомої Південної Землі, а також нових морських шляхів і можливостей для торгівлі.

Спочатку Тасман відкрив острів біля берегів Австралії, названий згодом Тасманією, а потім повернув на схід і через деякий час виявив ще один незнайомий острів – Південний острів, який належить до Нової Зеландії. Мореплавець назвав Нову Зеландію Staten Landt – Земля Штатів.

Тасман і його команда зупинилися у зручній бухті біля берегів острова та зустрілися з маорі. Войовниче корінне населення напало на прибульців і вбило кількох матросів. Шокований зустріччю мореплавець назвав це місце бухтою Вбивць, зараз воно відоме як затока Голден-Бей.

Тасман поплив на північ – до берегів Північного острова, хоча він не знав, що це різні острови, розділені протокою. Мореплавець досліджував західне узбережжя, дістався краю острова і поплив далі, на північний схід – до архіпелагу Тонга [47, с. 40-44] (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Плавання Тасмана

Керівництво Ост-Індської компанії вважало, що плавання Тасмана було марним – він не відкрив зручні морські проходи і не виявив районів для торгівлі. У 1645 році відкриті ним острови назвали Новою Зеландією на честь однієї з провінцій Нідерландів – Зеландії. Багато географів і картографів вважали досліджені ним береги Нової Зеландії узбережжям Південного Материка. На цілих сто років європейці забули про ці землі.

У 1768 році британський мореплавець Джеймс Кук вирушив до південно-східних вод Тихого океану, щоб знайти міфічний Південний Материк. У 1769 році Кук дістався Нової Зеландії, проплив уздовж західного берега і став в одній із бухт, щоб відремонтувати корабель. Мореплавці дали бухті назву на честь Королеви Шарлотти. Під час стоянки Кук піднявся на височину і побачив протоку між двома островами: з'ясувалося, що Нова Зеландія розділена на Південний і Північний острови і не має відношення до Південного Материка. Цю протоку згодом назвали його ім'ям – протока Кука [47, с. 97-98].

Мореплавець намагався встановити дружні стосунки з тубільцями Нової Зеландії, але вони були налаштовані агресивно. Сутички з корінним населенням не зашкодили експедиції, але завдали деяких втрат самим маорі. Через кілька років він ще раз побував у Новій Зеландії під час своєї другої експедиції, ретельно досліджував берегову лінію островів і наніс її на карти. Кук разом із дослідником і натуралістом Джозефом Бенксом здійснили перші систематичні спостереження за життям і культурою маорі. Журнал Кука, виданий як «Подорож до Південного полюса та навколо світу» (1777), приніс європейцям знання про нову землю. Він підкреслював інтелект тубільців і придатність країни для колонізації (рис. 2.14).

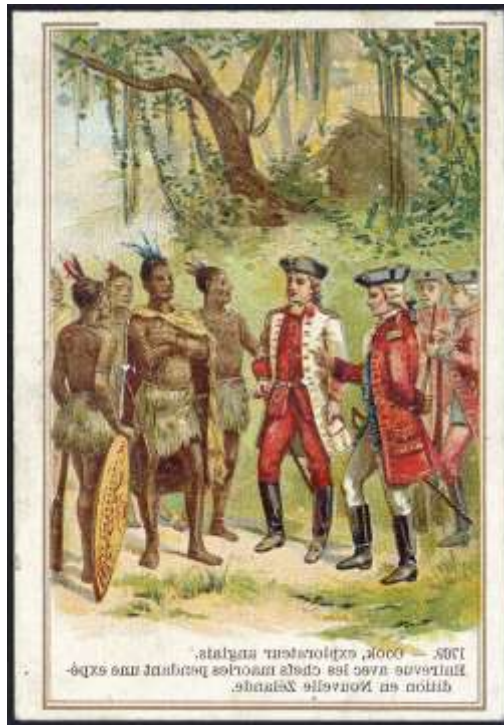

Рис. 2.14. Зустріч Кука з маорі

2.2.3. Початок колонізації Нової Зеландії

Мальовничі описи природи Нової Зеландії Куком зацікавили британців. Після Джеймса Кука береги Нової Зеландії почали відвідувати європейці та північноамериканці: колоністи, китобії, мисливці на тюленів і торговці.

Перше європейське поселення виросло в Корорареку, коли китобої почали заходити в затоку Айлендс за їжею і водою. З 1790-х років маорі виробляли свинину та картоплю для цієї торгівлі. Ще одним місцем ранньої взаємодії між маорі та іншими народами були місця для полювання на тюленів у протоці Фово. Присутність торговців приваблювала маорі до певних місць. Те, що серед них жив європеєць, дало деяким племінним групам перевагу в гонці за придбанням європейських товарів, особливо вогнепальної зброї.

Сіднейський капелан Семюель Марсден заснував першу християнську місію в затоці Айлендс у 1814 році. У наступному році він створив першу школу для дітей маорі. Колоністи створювали ферми, вирощували картоплю, пшеницю, звичні фрукти. До 1840 року було створено понад 20 християнських місій. Від місіонерів маорі дізналися не тільки про християнство, а і європейські методи ведення сільського господарства і ремесла, а також про те, як читати і писати. Місіонери також переклали мову маорі в письмову форму.

Місіонер Вільям Йейт у 1830 році почав друкувати тексти мовою маорі. Пізніше церковне місіонерське товариство направило друкаря Вільяма Коленсо до Пайхії, що дало змогу друкувати повні книги. До 1837 року повний текст Нового Завіту був доступний мовою маорі. До середини 1840-х років більше половини маорі були охрещені в християнську віру.

Однак ще помітніші наслідки для маорі мало знайомство з вогнепальною зброєю. Маорі швидко зрозуміли її переваги і в обмін на свої товари просили саме мушкети. Мушкети, які маорі отримали від торговців, спонукали до хвилі міжусобних конфліктів, які увійшли в історію як мушкетні війни між різними племенами маорі.

У 1821 році один із маорійських вождів, Хонгі Хіка, здійснив поїздку до Великобританії, де отримав різні подарунки від англійського уряду, які він, потрапивши на зворотному шляху до Сіднея, обміняв на рушниці. Озброївши придбаною зброєю людей свого племені нгапухі, Хонгі Хіка почав криваву війну. В Окленді він вбив тисячу людей, а у Вайкато — півтори тисячі. До його смерті в 1828 році кількість жертв досягла 10 тис. осіб. Його суперник Те Ропарага відправив свого двоюрідного брата у Великобританію, дістав там рушниці і знищив майже повністю кілька племен маорі на Південному острові [26, с. 21-34].

У міжусобну війну втягувалися все нові і нові племена. Широке застосування вогнепальної зброї зробило цю війну безпрецедентно кривавою. До 1840 року близько 40 тис. корінного населення загинуло в міжплемінних мушкетних війнах. Але хвороби, завезені європейцями, призвели до ще більшої кількості смертей, ніж вогнепальна зброя. У результаті відбулося різке падіння чисельності маорі. Якщо за часів Кука їх було не менше 200-300 тис. осіб, то до 1840 року – лише 100-150 тис. (рис. 2.15).

Рис. 2.15. Воїни маорі

У цей час значна кількість європейських авантюристів оселилася серед маорі. Оскільки вони вміли поводитися з рушницями і лагодити їх, то були добре прийняті тубільцями і відігравали значну роль у війнах. Спочатку маорі вітали прибульців. Європейці були для них корисними. Вони навчали маорі користуватися інструментами та обробляти ґрунт. Корінне населення вже звикло до європейців і стало переймати в них багато звичок, у тому числі шкідливих, наприклад до азартних ігор або алкоголю.

У 1835 році витіснені в ході мушкетних війн зі своїх родових земель воїни племен нгаті-мутунга і нгаті-тама захопили британський корабель і дісталися архіпелага Чатем, який знаходиться в 700 км на південний схід від Нової Зеландії. На архіпелазі з кінця XIV століття проживали вихідці з Нової Зеландії, які призвичаїлися до місцевих умов і називали себе моріорі. Чисельність цього невеликого племені приблизно дорівнювала 2000 осіб. Через складні природні умови моріорі не мали змоги займатися сільським господарством і жили за рахунок рибальства і полювання на морських звірів і птахів. У моріорі існували жорсткі заборони на війну та використання насильства.

У результаті маорі легко захопили острови Чатем, знищили більшість моріорі, а решту направили в рабство [16].

Перша спроба британської колонізації була зроблена в 1825 році. Група політичних діячів і комерсантів на чолі з Джоном Лембтоном звернулася до британського уряду з петицією про створення новозеландської компанії з метою торгівлі новозеландським лісом і льоном. Ця пропозиція була прийнята. У 1826 році корабель компанії «Розанна» під команду капітана Джеймса Херда увійшов у гавань Хоніанга. На борту корабля перебувала група британських колоністів з 60 осіб, які мали оселитися в районі гавані. Але, побачивши маорійські войовничі танці, колоністи так злякалися, що майже всі вирішили повернутися у Великобританію.

Проте коли європейці стали утискувати маорі, намагаючись заволодіти їхніми землями, стосунки між колоністами та корінним населенням зіпсувалися. Під загрозою зброї племена відступали, але потім мстилися та нападали на білих людей. Колоністи почали запрошувати каральні загони з Австралії, які винищували цілі племена. Маорі були жорстокими у своїй помсті, але вони захищали себе і свої землі, у колоністів не було такого виправдання.

Завдяки швидкому розвитку китобійного промислу в Тихому океані значення Нової Зеландії зросло. Налагоджувалася торгівля між Новою Зеландією і Новим Південним Уельсом. У Нову Зеландію ввозилися зерно, борошно, рис, цукор, сир, чай, спиртні напої, вироби з заліза, полотно, шкіри, ковдри, але головними предметами імпорту були мушкети і порох. З Нової Зеландії в Австралію поставлялися льон, ліс, маїс, свинина, китовий жир, хутро морських котиків.

Європейське населення Нової Зеландії зростало досить повільно. До 1832 року воно становило не більше 100 осіб. У 1838 році на Північному острові жило близько 1 тис. осіб. Невеликі поселення, переважно станції китобіїв, знаходилися і на Південному острові.

2.2.4. Заснування колонії Нова Зеландія

У 1833 році Джеймс Басбі був відправлений до затоки Айлендс як резидент Великобританії, але його реальна влада була обмежена.

На початку 1830-х років посилювалося французьке просування до Нової Зеландії. Французький авантюрист барон де Тьєррі в серпні 1835 року, перебуваючи на Таїті, опублікував прокламацію, у якій проголошував себе суверенним вождем Нової Зеландії і королем Маркізьких островів.

У відповідь Басбі зібрав біля Вайтангі 28 жовтня 1835 року всіх маорійських вождів, племена яких жили в районі Бей-оф-Айлендс. За його намовою 35 вождів підписали документ, який називався «Декларація про незалежність Нової Зеландії». У декларації проголошувалося створення незалежної держави під назвою Об'єднані племена Нової Зеландії. Вожді маорі погодилися щорічно восени зустрічатися у Вайтангі для здійснення правосуддя, збереження миру і порядку, регулювання торгівлі. Вони також погодилися надіслати копію декларації королю Англії з проханням виступити протектором Нової Зеландії [54].

У 1837 році Тьєррі з'явився в Новій Зеландії, але, не маючи реальної підтримки від французької влади, опинився у становищі рядового колоніста. У тому ж 1837 році в Корорареку заснував римо-католицьку місію французький єпископ Помральє. Французькі та американські підприємці скупали великі ділянки землі в маорі.

Британські підприємці на чолі з Едвардом Вейкфілдом у 1839 році заснували Новозеландську земельну компанію, яка в травні 1839 року відправила дослідницьке судно «Торі». Агенти компанії на його борту мали придбати землю на обох островах навколо протоки Кука. Компанія діяла поспіхом, оскільки її засновники розуміли, що ймовірна анексія Великобританією Нової Зеландії спричинить монополію корони на продаж землі та подальше підвищення цін. Багато купівель були дуже сумнівними, оскільки майно маорі було у власності всього племені, а права племен на землю були порушені в ході мушкетних війн.

З метою взяти цей процес під державний контроль до Нової Зеландії був призначений британський консул Вільям Хобсон, який пізніше став першим губернатором цієї країни (рис. 2.16).

Рис. 2.16. Вільям Хобсон

6 лютого 1840 року у Вайтангі Вільям Хобсон, перший губернатор Нової Зеландії, запросив зібраних вождів маорі підписати договір з британською короною. Договір був рознесений по всій країні, аж до протоки Фово на півдні, для підписання місцевими вождями, і врешті-решт його підписали понад 500 осіб.

За Договором, маорі передавали каванатангу (це слово приблизно перекладається як «суверенітет») британській короні в обмін на захист і гарантоване володіння їхніми землями; вони також погодилися продавати землю лише короні. Хобсон пообіцяв провести розслідування минулих продажів землі приватним особам, щоб забезпечити чесне ведення справ. Цей договір наклав на британський уряд серйозний моральний обов'язок діяти як опікун маорі. За ним, Великобританія володіє Новою Зеландією і опікується племенами маорі. Договір Вайтангі діє досі [30, с. 68-71] (рис. 2.17).

Рис. 2.17. Договір Вайтангі

Отже, британський суверенітет був проголошений над Новою Зеландією на основі згоди маорі, хоча спочатку претензії на Південний острів були висунуті на підставі відкриття. У наступні роки відмінності в тлумаченні текстів англійською та маорійською мовами призвели до численних порушень договору.

У тому ж 1840 році французький капітан Лаво прямував до Акароа на Південному острові з метою створення там французької колонії, але з'ясував, що Великобританія вже заявила про свій суверенітет над Новою Зеландією. Лаво не наважився розпочати військові дії проти британців. Врешті в 1846 році Франція визнала владу Великобританії в Новій Зеландії, але на умовах збереження у власності французів земель, раніше викуплених у маорі [26, с. 52-55].

Наприкінці 1840 року королівським указом Нова Зеландія була перетворена в окрему, незалежну від Нового Південного Уельсу, колонію. Хобсон призначався губернатором колонії, були створені законодавча і виконавча ради, а в 1841 році – суд з земельних спорів і департамент у справах аборигенів, головне завдання якого – спостереження за вчиненням земельних угод. Столицю нової колонії обрали не одразу. Хобсон відмовився заснувати свою резиденцію в Порт-Ніколсоні, де зосереджувалися поселення колоністів Новозеландської земельної компанії.

У березні 1841 року Хобсон переніс свою резиденцію в селище, назване ним Окленд на честь Джорджа Окленда – генерал-губернатора Індії. Місто Окленд залишалося столицею Нової Зеландії до 1865 року. Але Хобсон був губернатором недовго. У вересні 1842 року він помер у заснованій ним столиці.

2.2.5. Розвиток колонії Нова Зеландія в середині XIX століття

Договір у Вайтангі, який закріпив панування Великобританії в Новій Зеландії, забезпечував британським колоністам підтримку і захист

наймогутнішої в той час світової держави. Потік колоністів збільшувався буквально з кожним місяцем. Так, у Порт-Ніколсоні, пізніше перейменованому у Веллінгтон, кількість поселенців через декілька місяців після укладення договору досягла тисячі осіб. Загалом за десятиліття (1842-1852) британське населення в Новій Зеландії зросло з 11 до 18 тис. осіб. Більшість колоністів були надіслані Новозеландською земельною компанією. Компанія, поєднуючи вмілу пропаганду з відвертим обманом і жорстокістю, відстоювала свої претензії на землю, на якій у 1840-х роках були засновані Нью-Плімут, Вангануї і Веллінгтон на Північному острові і Нельсон на Південному острові. Пізніше їй вдалось отримати нові землі на Південному острові, де були засновані Отаго (1848) і Кентербері (1850).

Основними видами землеробства були вирощування пшениці і картоплі. У 1847 році компанія прийняла рішення надати землевласникам додаткові 75-150 акрів на кожні 100 акрів землі, яку вони мають. Втім, більшість британських переселенців були зайняті здебільшого в установах колоніального управління, торгівлі, ремеслах, транспорті.

Маорі постачали європейським колоністам свинину, батат, картоплю, фрукти, рибу. З 1845 року маорі почали швидко освоювати європейські методи сільськогосподарського виробництва. Вони купували в колоністів коней, сільськогосподарські знаряддя, почали будувати млини. У 1840-х роках у Новій Зеландії починає розвиватися скотарство. Швидко зростає поголів'я овець, великої рогатої худоби, коней [26, с. 164-168].

У 1840-х роках у Новій Зеландії починається банківська діяльність. Свої відділення в найбільших британських поселеннях відкривають Об'єднаний банк і Новозеландська банківська компанія.

У період 1841-1852 років новозеландський зовнішньоторговельний оборот виріс майже в три рази. Вивозили льон, смолу сосни каурі, зерно, китовий жир, сало, ліс і вовну, яка почала експортуватися з Веллінгтона в

1846 році. Новозеландські товари вивозилися переважно до британських колоній в Австралії та Англії.

У європейських поселеннях почалося виробництво борошна, пива, одягу, свічок, мотузок, шкіри, мила, цегли. Крім того, тут почали видобувати залізо, вугілля, свинець, марганець, сіль, налагодилося будівництво невеликих суден.

У 1847 році британський уряд здійснив реорганізацію управління Новою Зеландією. Вона була розділена на дві провінції – Новий Ольстер (Північний острів) і Новий Мюнстер (Південний), кожна з яких управлялася губернатором і мала законодавчий орган, що складався з двох палат – палати представників і законодавчої ради. Тоді ж було встановлено, що вся земля, крім тих ділянок, на які після договору Вайтангі було визнано право власності маорі, ставала землями, що належали британській державі. Тому були заборонені будь-які угоди з маорі на купівлю землі. Продаж землі ставав прерогативою британської колоніальної влади [54].

Другим кроком був акт британського парламенту 1852 року, який змінив систему управління Новою Зеландією. Після набрання чинності Законом про Конституцію в 1853 році створювалося шість провінцій – Окленд, Таранакі, Веллінгтон, Нельсон, Кентербері і Отаго. Законодавчим органом колонії була генеральна асамблея, що складалася з двох палат – верхньої палати, що називалася законодавчою радою, куди входило не більше 10 членів, призначуваних довічно британським монархом, і нижньої – палати представників, що складалася з не менше 24 і не більше 42 членів, які обиралися на п'ять років загальним голосуванням. У провінціях були створені однопалатні ради, члени яких обиралися населенням провінції на чотири роки. Виборчі права були надані чоловікам старше 21 року, які мали власність вартістю понад 50 фунтів стерлінгів. Вища влада в колонії перебувала в руках губернатора — голови генеральної асамблеї [39].

Перша сесія генеральної асамблеї відкрилася 27 березня 1854 року. На ній одразу ж постало питання про створення відповідального уряду. Перший такий уряд, створений за англійським зразком у 1856 році на чолі з Генрі Сьюеллом, проіснував недовго. Стабільний кабінет (1856-1861) вдалося сформувати тільки Е. Стаффорду. Відтоді в Новій Зеландії діяла конституційна угода, за якою губернатор при прийнятті рішень дотримувався думок, висловлених міністрами. Міністри мали бути членами парламенту і нести відповідальність перед ним (рис. 2.18).

Рис. 2.18. Перший будинок генеральної асамблеї в Окленді

Для більшості цілей протягом 1850-х років Новою Зеландією керували не центральні, а провінційні установи. Ці органи влади безпосередньо впливали на поселенців шляхом управління землею та контролю за імміграцією та громадськими роботами. Департамент справ корінного населення, підпорядкований безпосередньо губернатору, купував землю у маорі. Уряди провінцій регулювали імміграцію та будували дороги та мости.

Кожна провінція використовувала доходи, отримані від продажу землі. Найшвидше розвивались Кентербері та Отаго, де маорі склали невелику частину населення. На Північному острові численні маорі трималися за бажану землю. Тут наприкінці 1850-х років більшість земель,

доступних для поселення, були зайняті спекулянтами, а частина була роздана для залучення іммігрантів. До 1870-х років на острові практично не було доріг, настільки бідними були його уряди. Але до того часу головна перешкода на шляху до заселення острова європейцями була усунута внаслідок тривалої війни з маорі.

2.2.6. Земельні війни з маорі

У 1840-1850-х роках відносини між поселенцями та маорі погіршилися. Чисельність поселенців і попит на землю, особливо пасовищні угіддя, зросли. Багато маорі, побоюючись за своє майбутнє, стали неохоче продавати землі.

У 1843 році колоністи, що знаходилися в заснованому Новозеландською земельною компанією поселенні Нельсон на Південному острові, вирішили розширити межі своїх ділянок за рахунок району Вайрау. Представник компанії в Нельсоні Артур Вейкфілд підтримав колоністів.

Вожді племені нгатітоа, що мешкало в південно-західній частині Північного острова, Те Раупараха і Те Рангіхаеата продовжували вважати цю землю власністю племені. Спроби вождів переконати Вейкфілда в незаконності спроби захоплення землі виявилися марними. Тоді маорі знищили всі знаки поділу землі, зроблені британськими землевпорядниками, а потім спалили і їхнє житло. Магістрат Нельсона виніс рішення про арешт вождів. Вейкфілд із групою колоністів у п'ятдесят осіб попрямував в Уайрау, щоб провести арешт. Справа дійшла до стрілянини. У сутичці було вбито 27 англійців, у тому числі Вейкфілда. Маорі втратили чотирьох людей.

Внаслідок цих подій губернатор Роберт Фіцрой, призначений на цю посаду через рік після смерті Хобсона, особисто розслідував причини сутички і визнав винними в ній представників Новозеландської компанії.

Але основні події розгорнулися на півночі країни, де жило плем'я нгапухі. Одним з головних його вождів був Хоне Хеке. Після укладення договору у Вайтангі в Корорареці на пагорбі Маїкі на знак британського панування над Новою Зеландією був піднятий англійський прапор. Маорі, яких англійці найбільш утискували на півночі, де землі були найбільш придатні для землеробства, зосередили свою ненависть на цьому символі.

У липні 1844 року Хоне Хеке, який на той час сильно змінив своє ставлення до англійців, прийшовши зі своїми людьми в Корорареку, опустив британський прапор і зрубав флагшток, заявивши англійцям, що буде боротися з ними. Губернатор Фіцрой попросив уряд Нового Південного Уельсу негайно надіслати війська. У серпні 1844 року 170 солдатів з двома гарматами висадилися в заливі Айлендс [39] (рис. 2.19).

Рис. 2.19. А. Д. Маккормік «Хоне Хеке зрубає прапор в Корорареці»

Але це не злякало Хоне Хеке. 10 січня 1845 року британський прапор був опущений і флагшток зрубаний вдруге. Фіцрой наказав поставити новий стовп для прапора, але і він був зрубаний наступної ж ночі. Поки губернатор чекав на нові підкріплення в 200 солдатів, маорі ще тричі зрубали флагшток.

Знову встановивши флагшток, англійці вжили всіх заходів для захисту його від маорі. Пагорб Маїкі був оточений британськими солдатами, встановлені гармати, побудовані укріплення.

Тим не менш у ніч на 11 березня 1845 року Хоне Хеке на чолі загону в 200 бійців зненацька захопив блокгауз на пагорбі Маїкі, маорі змусили британців відступити, і Хоне Хеке знову зрубав ненависний стовп.

Поки Хоне Хеке і його загін воював із англійцями на пагорбі Маїкі, інший загін під керівництвом вождя Кавіті напав на Корорареку. Зав'язався запеклий бій з солдатами і моряками з кораблів, що стояли на рейді в затоці Айлендс. Зазнавши великих втрат, ворогуючі сторони уклали перемир'я. Британці поспішно евакуювали сім'ї колоністів, відправивши їх в Окленд.

Англійці були серйозно налякані. Окленд готувався до відбиття можливого нападу маорі. Була організована міліція з колоністів. Прибуло підкріплення британських військ з Нового Південного Уельсу. У травні англійські війська чисельністю 500 осіб виступили з затоки Айлендс у похід углиб новозеландської території. З ними було кілька маорійських вождів, які перейшли на бік ворога.

Однак успішні дії маорі при захисті своїх укріплених селищ-фортець, які називались па, змусили британців відступити з великими втратами. У наступний похід англійці відрядили близько 600 бійців з п'ятьма гарматами. Проте облога па Охаеаваї завершилася повним розгромом англійців. Вони втратили більше 100 солдат вбитими і пораненими і вимушені були відступити, тоді як маорі втратили лише близько 10 бійців.

Нарешті замість губернатора Фіцроя, нездатного подавити виступ маорі, у листопаді 1845 року був призначений новий губернатор Джордж Грей (рис. 2.20).

Зібравши військо чисельністю понад 1200 осіб, у січні 1846 року він обложив па Руапекапека. Однак лише тоді, коли новоспечені християни-

маорі вийшли з укріплень для того, щоб відслужити недільну службу, Грей зумів застукати їх зненацька і захопити селище маорі.

Рис. 2.20. Джордж Грей

Втім, невдовзі Грей був вимушений піти на поступки, укласти мир з маорі і навіть відмовився від подальших спроб встановлення англійського прапора.

Досягнувши миру, Джордж Грей прагнув всіляко зміцнити і розширити владу колоніальної адміністрації в Новій Зеландії. Купівля земель у маорі тепер зосереджувалася в руках губернатора, який потім перепродував її колоністам. За вісім років свого губернаторства Грей скупив близько 12 млн га землі на Південному острові і понад 1 млн га — на Північному.

Для асиміляції маорі в 1847 році Грей підписує указ про освіту, де, зокрема, вказує на необхідність проведення навчання дітей-маорі англійською мовою. Цей підхід був продовжений у законі про освіту 1867 року.

Потік колоністів усе збільшувався, створювалися нові поселення. Так, на Південному острові виникають два нових центри — Отаго і Кентербері. До кінця 50-х років XIX століття європейське населення колонії вже набагато перевершує корінне.

Певний процес консолідації спостерігається з початку 1850-х років і в корінного населення Нової Зеландії. У 1851-1852 роках один із вождів маорі, Таміхана, відвідав Великобританію і був прийнятий королевою Вікторією. З цієї поїздки він повернувся з твердою думкою створити сильну, централізовану королівську владу в маорі. У 1857-1858 роках Таміхана провів дві міжплеменних наради. Вирішувалося питання, кого обрати королем маорі. Нарешті королем був обраний старий вождь Потатау Те Ферофери. Він прийняв ім'я короля Потатау I. Землі, що належали племенам, вожді яких голосували за Потатау, були об'єднані в єдину область, що отримала назву «Країна короля» [39].

Новий губернатор колонії Томас Гор Браун, який змінив Грея в 1853 році, намагався перешкодити обранню короля маорі, однак безуспішно. Об'єднання маорі сприяло посиленню їхньої боротьби за свої права.

Король Потатау I помер у червні 1860 року. Після його смерті вожді маорі обрали королем його сина Тафіао.

Новий конфлікт розгорівся через родючі землі біля річки Вайтара, які вождь племені нгатиава Вірему Кінгі навідріз відмовлявся продати колоністам з Нью-Плімутіа. Колоністи звернулися до губернатора з проханням про військову допомогу.

На початку 1860 року англійські війська в Нью-Плімутіі налічували вже 1200 солдат під командуванням полковника Голда. Водночас Вірему Кінгі збудував на спірній землі укріплене па. У березні 1860 року за підтримки артилерії англійці зуміли захопити укріплення маорі, але ті відступили, перейшовши до партизанської боротьби, будуючи все нові і нові фортеці. Після тяжкої поразки при штурмі па Пукетакауере в червні

1860 року полковник Голд був відсторонений від командування, яке перейшло до генерал-майора Пратта. Під командуванням Пратта перебувало вже 3500 солдатів і офіцерів.

З листопада 1860 по березень 1861 року Пратт провів серію облог маорійських фортець і врешті-решт зміг захопити важливі па на південному березі ріки Вайтара. Наприкінці березня було укладено мир. Однак бунтівний вождь Кінгі не брав участі в мирних переговорах. Він пішов на північ до Вайкато, де жило плем'я нгатма-піорото.

Нарешті в 1861 році і губернатор Браун, і генерал Пратт були відкликані з Нової Зеландії. Губернатором був знову призначений Джордж Грей, а командувачем військами – генерал Дункан Камерон.

Грей намагався завоювати прихильність вождів маорі, одночасно вживаючи заходів для зміцнення військової могутності англійців. Чисельність британських військ у колонії в 1862 році досягла 6 тис. осіб. Особливу увагу приділяв Грей будівництву стратегічно важливих доріг.

Стрімко зростала на початку 1860-х років і кількість європейських колоністів. Це пояснювалося відкриттям родовищ золота в провінції Отаго на Південному острові. Закон про землю корінного населення 1862 року легалізував приватні земельні угоди між поселенцями та маорі, і протягом наступних років маорі втратили більшість своїх найкращих земель.

У 1863 році військові дії в Таранакі поновилися. У червні генерал Камерон несподівано для маорі рушив свої війська, що знаходяться в Нью-Плімуті, до ріки Катікара і завдав поразки маорі, які не встигли побудувати будь-які оборонні укріплення.

Головні бойові дії в цій кампанії розгорнулися на півночі, у районі Вайкато. У листопаді 1863 року генерал Камерон вирішив захопити укріплення маорі в Ранірірі на південь від Окленду. Маорі відбили три атаки англійських військ, а вночі таємно покинули фортецю, непомітно пройшовши лінії англійських військ. У цій битві втрати англійців склали 47

убитих і 85 поранених. Захоплення Рангірірі відкривало англійцям прохід у «Країну короля». Незабаром вони захопили столицю цієї країни Нгарува-хія. Чисельність британських військ до цього часу становила вже 10 тис. осіб, але до закінчення війни було ще далеко [39].

Маорі застосовували свою колишню тактику вимотування противника при взятті па. Вони будували все нові і нові фортеці, які обороняли з безмежною хоробрістю. Особливо жорстокими бої були тепер на східному узбережжі Північного острова в районі Тауранга. У квітні 1864 року англійці знов зазнали великих втрат при штурмі фортеці маорі.

Загалом за період з червня 1863 по липень 1864 року англійські війська втратили в Новій Зеландії 158 осіб убитими і 330 пораненими. Однак, незважаючи на всі ці зусилля, англійці не змогли зламати опір маорі (рис. 2.21).

Рис. 2.21. Англійські війська потрапляють у засідку маорі

Приблизно в цей же час відновилися військові дії в районі Таранакі. Там у 1862 році виник антианглійський релігійний рух Пай Маріре, суміш єврейських, християнських і корінних вірувань, друга назва цього руху –

«хау-хау» пішла від войовничого кличу, який видавали учасники цього руху, нападаючи на ворога [54].

У січні 1865 року в районі Вангануї генерал Камерон зосередив 2000 солдатів для розгрому маорі, які обороняли па Верероа. Протягом п'яти місяців англійці вели безуспішні військові операції в цьому районі. Лише 22 липня їм вдалося захопити па, але в ньому вони не знайшли захисників, які змогли відступити. Після цього губернатор Грей оголосив про перемогу над маорі і встановлення миру в колонії. Але наприкінці 1865 року йому довелося відновити військові дії проти маорі в районі Вангануї. Тепер англійськими військами командував генерал Тревор Шат, який змінив відкликаного Камерона. Протягом шести тижнів війська Шата вели запеклі бої з маорі і захопили багато па. Але боротьба не була закінчена. Рух «хау-хау» поширився по всій колонії.

Протягом 1866-1868 років англійцям наносили удари в самих різних частинах країни. Особливе занепокоєння для англійців мали події, що відбулися в середині 1868 року в Поверті-Бей на східному узбережжі Північного острова. Героєм цих подій був вождь Те Кооті. У 1866 році Те Кооті був заарештований англійцями і разом з багатьма маорі висланий на острови Чатам. Там він став готувати масову втечу. У червні 1868 року керовані ним 300 ув'язнених маорі захопили шхуну «Райфлмен» і 10 липня таємно висадилися в бухті Поверті. Тільки через два дні англійці дізналися про висадку Те Кооті. Але він уже почав свій похід углиб країни. Усі спроби англійців захопити Те Кооті закінчувалися невдачею, і популярність його росла. Він був засновником іншого релігійного руху. Його адаптація християнства – «Рінгату» – досі має чимало послідовників [16] (рис. 2.22).

У Таранакі вождь племені нгаріахіне Тітоковару завдав англійцям відчутних ударів. Уряду колонії довелося кинути війська одночасно проти Те Кооті і Тітоковару. Але англійці не змогли домогтися успіху, більш того, вони зазнали поразки в битві біля Мотуроа проти військ Тітоковару.

Рис. 2.22. Те Кооті

Не мали успіху англійці і в битві з ними ж біля па Таурангаїка, хоча чисельність їхніх військ у цьому районі зросла до 1000 осіб. Унаслідок сильних бомбардувань фортеця була захоплена англійцями, але вони знайшли її порожньою, Тітоковару зі своїми людьми пішов на північ.

На східному узбережжі Північного острова, де діяв Те Кооті, військові дії тривали до 1872 року. Кожен раз спроби англійців розбити його закінчувалися невдачею. Те Кооті так і не був остаточно переможений, але на початку 1870-х років він був змушений відступити в «Країну короля» і присвятив решту свого життя релігійним справам. Саме там ще довгий час продовжував перебувати центр опору англійцям. Остаточний мир був підписаний лише через дев'ять років, у липні 1881 року.

Війна коштувала маорі великих жертв і завдала величезних руйнувань. Англійці спалювали селища, вирубували сади, витоптували поля. Навіть старі могили не залишалися в спокої: їх розривали і грабували. Маорі вимирали. Наприкінці XIX століття їх залишалося трохи більше 40 тис.

Утім, боротьба маорі за свої права не була марною. Один із лідерів маорі, вождь Те Уїті, коли боротьба стала безнадійною, закликав до миру, але без капітуляції перед завойовником, без прийняття його порядків і звичаїв. Маорі під духовним проводом Те Уїті розпочали кампанію ненасильницького опору британцям. Британський уряд переконався в стійкості маорі і здатності до наполегливого опору. Ще в ході війни британці змушені були піти на певні поступки.

Значна частина землі, що належала маорі, була залишена за ними. За актом про представництво 1867 року маорі отримали право представництва в новозеландському парламенті у вигляді чотирьох делегатів.

Опір британським колонізаторам набував у маорі різних форм. Серед племен Північного острова велике місце займала діяльність «маорійського парламенту». З кінця 1880-х років у Вайтангі щорічно почали збиратися представники племен для обміну думками з найважливіших справ, вироблення петицій до британської влади. На зборах у 1889 році був прийнятий документ про створення «маорійського союзу Вайтангі» для розгляду внутрішніх справ маорійських племен. У 1891 році було обрано комітет у складі 30 осіб на чолі з Уї Парата Те Каракура для розроблення та передання Веллінгтону законопроектів про права органів самоврядування маорі та створення комітету для розслідування земельних конфліктів між маорі та європейцями. Але парламент відмовився розглядати цей законопроект. У тому ж році маорі звернувся з петицією до британської королеви з проханням створити представницьку раду, обрану маорі. Це звернення теж не мало успіху.

Тоді на цілому ряді міжплемінних зборів, що відбулися в різних частинах Північного острова на початку 1892 року, було вирішено скликати у Вайтангі збори племен для створення власної представницької ради без дозволу влади. У квітні 1892 року у Вайтангі зібралися вожді всіх племен, що жили на території Північного острова, і створили Котахітангу, тобто

союз, який був уповноважений захищати права маорі згідно з договором Вайтангі. Так був створений маорійський парламент [51, с. 105].

Перше засідання парламенту відбулося у Вайпату в червні 1892 року. Парламент діяв протягом 11 років. У 1894 році маорійський парламент розробив законопроект про звичаї корінного населення Нової Зеландії, у якому передбачалося конституційне зрівнювання в правах маорі з європейцями. Лише в 1896 році законопроект був розглянутий і відхилений парламентом Нової Зеландії.

У ці ж роки створилась і почала активно діяти маорійська преса. Першою газетою маорі стала «Хаіа Тангата Котахі», яка видавалася з 1893 року. Розуміючи, що новозеландський парламент нехтує їхніми інтересами, маорійські лідери бойкотували ті чинні закони, які особливо порушували інтереси корінного населення. У 1895 році маорійський парламент організував рух за відмову продавати земельні ділянки, що належали маорі. Маорі також виступали за збереження традиційних прав полювання і рибальства, проти системи оподаткування маорійських племен. У другій половині 1890-х років маорі почали боротьбу за надання їм автономії.

2.2.7. Розвиток колонії Нова Зеландія в другій половині XIX століття

З самого початку економічний розвиток Нової Зеландії був підпорядкований насамперед інтересам метрополії. Вже в перше десятиліття після встановлення британського суверенітету Нова Зеландія стала на шлях, що перетворив її досить швидко у велику «сільськогосподарську ферму» Великобританії. 1850-ті роки показали стрімке зростання тваринництва, особливо вівчарства. Землеробство розвивалося значно повільніше. Основою імпорту залишалися харчові

товари та промислові вироби. Увесь імпорт практично йшов з Австралії та Англії. З Нової Зеландії вивозилися переважно вовна, зерно і ліс. До 1853 року припинився експорт льону, але почалося вивезення з країни золота.

Золото в Новій Зеландії було виявлено в 1852 році. Його видобування почав Чарльз Хіфі, один з перших британських колоністів, який прибув до Нової Зеландії на кораблі «Торі». На початку 1860-х років вивезення золота стало провідною статтею новозеландського експорту, обійшовши експорт вовни.

Поступово розвивалася промисловість. У 1840-х роках у Новій Зеландії запрацювали перші хлібопекарні, борошномельний завод, кондитерська фабрика, пивоварні, швейна майстерня, цегельний і лісопильні заводи. Були засновані перші друкарні (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Європейські поселенці в Новій Зеландії

Економічне зростання на Північному острові було значно уповільнене війнами з маорі. Тим часом Південний острів, особливо Кентербері та Отаго, ставав усе більш процвітаючим. Скотарство неухильно розширювалося, і відкриття золота, спочатку в Отаго, а потім на західному узбережжі, призвело до раптового буму виробництва і торгівлі. Населення зростало, коли сюди хлинули золотошукачі. Щорічно в країну прибувало від

6 до 20 тис. осіб, у першу чергу з Великобританії. З 1861 по 1876 рік європейське населення Нової Зеландії зросло зі 100 до 400 тис. осіб, при цьому частка населення Південного острова збільшилася протягом 1860-х років з 40 до 60 %. Північний острів відновив своє колишнє лідерство лише у XX столітті [16].

Провідною фігурою новозеландської політики 1860-1870-х років був Джуліус Фогель (рис. 2.24).

Рис. 2.24. Джуліус Фогель

Фогель, уродженець Лондона, прибув до Нової Зеландії в період «золотої лихоманки». Він розпочав свою діяльність у колонії як журналіст. У 1863 році був обраний до палати представників. Через шість років увійшов до складу уряду, а в 1873 році став прем'єр-міністром Нової Зеландії. У 1870 році Фогель був скарбником колонії і розробив політику розвитку країни. За його ініціативи з початку 1870-х років новозеландський уряд субсидував імміграцію з метою прискорення розвитку економіки країни. Ця політика дала свої результати. До 1895 року європейське населення країни зросло до 700 тис. осіб. Маорійське населення в цей час

скоротилось до 40 тис. осіб і лише до 1910 року поступово збільшилося до 50 тис.

Протягом останніх десятиліть XIX і на початку XX століття Нова Зеландія швидко розвивалася як аграрна країна. Кількість овець з 1861 по 1911 роки збільшилася з 2,7 до 24 млн голів, великої рогатої худоби – з 193,3 тис. до 2 млн голів.

У 1860-х роках прискорюється розвиток промисловості. Її головними галузями були лісопильна, борошномельна і пивоварна. Але, крім того, будувалися суднобудівні підприємства, машинобудівні та металообробні заводи. У 1884 році в Окленді вперше були створені підприємства з виробництва цукру з цукрової тростини, що надходила з Фіджі. У гірничодобувній промисловості перше місце займало золотодобування. У 1907 році в країні працювало 9138 золотодобувних рудників, що дали протягом року майже 16 т золота. Головними районами золотодобування були провінції Окленд, Отаго і Кентербері. Наступною за значенням була вугільна промисловість. У Новій Зеландії добувалися також залізна руда і мідь [25, с. 324-332].

Фогель запозичив закордонний капітал у безпрецедентних масштабах. За десятиліття було взято в борг, переважно у Великобританії, 20 млн фунтів стерлінгів. До третини всіх державних витрат спрямовувалося на будівництво доріг, мостів. Довжина залізниць зросла з 234 км у 1873 році до 1840 км у 1889 році; було проведено до 6,5 тис. км телеграфних ліній.

Досить швидко розвивалася банківська система колонії. У 1880-х роках у Новій Зеландії діяло шість банків, причому Національний банк Нової Зеландії мав більше ста відділень.

У 1876 році була проведена реформа системи управління. Фогель скасував провінційні органи влади, передавши їхні повноваження в столицю. Після цього інтереси провінцій відстоювалися відповідними делегатами генеральної асамблеї. У 1879 році була проведена виборча

реформа, фактично скасований майновий ценз для участі у виборах. Депутати палат стали отримувати плату за свою роботу [39].

Закон про освіту 1877 року створив першу в Новій Зеландії світську, обов'язкову та безкоштовну національну систему початкової освіти. Закон визнав обов'язковим для дітей європейців у віці від 7 до 13 років відвідувати початкову школу. Діти маорі могли відвідувати ці школи не в обов'язковому, а добровільному порядку. Закон також мав на меті встановити стандарти якості освіти, оскільки школи сильно відрізнялися за своїми ресурсами та підходами.

Уряд Фогеля вжив ряд заходів із посилення позицій Нової Зеландії в Тихоокеанському регіоні. У 1871 році розпочала свою діяльність Тихоокеанська поштово-пароплавна лінія, яка з'єднала Нову Зеландію спочатку з Фіджі, а потім з іншими островами Океанії. Фогель першим із новозеландських діячів відверто висловився за захоплення в тій чи іншій формі островів Самоа і Фіджі. Фогель інспірував рух серед білих колоністів Фіджі за федеративне об'єднання островів із Новою Зеландією. У жовтні 1873 року він надіслав британському уряду меморандум, у якому наполягав на захопленні цих територій. Однак відповідь британського уряду була негативною.

1878-1895 роки в Новій Зеландії називають роками довгої депресії. Основною причиною стагнації стали залежність економіки від господарства метрополії, велика заборгованість, різке падіння цін на вовну. Колонія виявилася неспроможною забезпечити роботою велику кількість іммігрантів. У 1892 році було призупинено субсидування імміграції. У 1881 році новозеландський парламент прийняв закон про введення обмежень для в'їзду в країну китайців, що поклало початок політиці «білої Нової Зеландії». У 1889 році був прийнятий ще один закон про обмеження імміграції до Нової Зеландії всіх вихідців з Азії [51, с. 104-105].

Низька заробітна плата, безробіття змушували багатьох новозеландців залишати країну. У 1885-1891 роках емігрувало понад 20 тис. осіб, переважно до Австралії.

Тимчасове погіршення економічної ситуації призвело до посилення робітничого руху. До цього часу в країні вже існували профспілки робітників. У січні 1885 року в Данідіні відбувся перший конгрес профспілок Нової Зеландії. Найвпливовішою була профспілка моряків, яка мала тісні зв'язки з австралійською профспілкою. Під час масштабного страйку австралійських моряків у 1890 року новозеландські моряки також розгорнули страйковий рух, але також зазнали невдачі.

Велике значення для подальшого розвитку Нової Зеландії мали винахід і впровадження в країні холодильних установок. У 1882 році перше судно-рефрижератор з мороженою бараниною відбуло до берегів Великобританії. Відтепер Нова Зеландія могла експортувати в Європу швидкопсувні м'ясо-молочні продукти. До 1890 року морожене м'ясо витіснило золото як другу за значенням (після вовни) статтю новозеландського експорту. Сприятливі умови для розвитку тваринництва зумовили провідне становище Північного острова в економіці країни, яке він почав займати з кінця XIX століття.

Економічна криза вплинула і на політичне життя. У 1870-80-х роках у країні не було чітких політичних партій. Політична боротьба велася в першу чергу на основі інтересів різних регіонів, а не політичних переконань. У 1890 році ліберали сформувалися як єдина партія.

2.2.8. Нова Зеландія наприкінці XIX – початку XX століття

Енергійний ліберальний уряд на чолі з Джоном Баллансом, який вступив на посаду в 1891 році, прискорив процес реформ. Основною проблемою країни було визнано нестачу роботи для робочої сили країни. Як

вихід було запропоновано більш ефективне користування землею. Уряд викупив нові землі в маорі, надав їх фермерам у безстрокову державну оренду, надав кредити на купівлю землі та благоустрій, а також побудував дороги. Закон 1892 року обмежував розмір продаваних земельних ділянок. Уряд також скуповував великі землеволодіння у приватних осіб, ділив їх на невеликі ділянки і продавав дрібним фермерам. Ці заходи значно збільшили кількість дрібних і середніх земельних власників, що зрештою допомогло покращити ситуацію в економіці. Так з'явилися великі молочні та м'ясопереробні райони, особливо на Північному острові.

У 1891 році міністерство праці розробило і провело через парламент понад сорок законів про працю. Одним з найбільш широко застосовуваних був «Фабричний акт». Він поширювався на всі підприємства з кількістю робітників більше двох. Акт регламентував працю дорослих чоловіків і жінок, а також підлітків. Зокрема, чоловік старше 16 років міг працювати не більше 48 год на тиждень, праця підлітків до 14 років могла використовуватися на підприємствах в особливих випадках і тільки з дозволу спеціального інспектора. «Акт про роботу магазинів і установ» детально регулював працю службовців. Спеціальні акти були присвячені санітарним умовам праці, компенсаціям за нещасні випадки на виробництві [42, с. 70].

Розвивалося законодавство, присвячене врегулюванню трудових конфліктів. У 1894 році з ініціативи міністра праці Вільяма Рівза був прийнятий «Закон про виробниче примирення і арбітражі». Закон карав як несанкціоновані страйки робітників, так і локаути з боку роботодавців. Арбітражна система дуже скоро отримала в Новій Зеландії поширення. Ще одним важливим заходом соціального забезпечення став закон про пенсії за віком, прийнятий у 1898 році, який надавав пенсії всім особам старше 65 років.

Однією з найважливіших політичних подій стало завоювання виборчого права жінками в 1893 році після боротьби, що тривала більше двох десятиліть. Нова Зеландія стала першою країною у світі, де жінки отримали виборчі права [51, с. 108] (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Меморіал суфражисток у Крайстчерчі

Проводили новозеландські уряди і енергійну зовнішню політику експансії щодо тихоокеанських островів.

У жовтні 1885 року новозеландський уряд звернувся до британського уряду з меморандумом, де просив дозволу на анексію безлюдних островів Кермадек, які розташовані в 1000 км на північний схід від Окленду. Після отримання дозволу в серпні 1887 року на найбільший острів архіпелагу Сандей прибули представники новозеландського уряду і оголосили про анексію островів Кермадек Новою Зеландією.

У 1888 році Великобританія оголосила своїм протекторатом острови Кука. Управління ж новим протекторатом покладалося на Нову Зеландію: вона мала призначати і оплачувати резидента на островах. Остаточне проголошення анексії островів Кука і Ніуе відбулося в червня 1901 року. Так, маючи ще статус колонії, Нова Зеландія сама стала колоніальною державою.

З 1893 по 1906 рік лідером ліберальної партії та прем'єр-міністром Нової Зеландії був Річард Джон Седдон, який вів енергійну як внутрішню, так і зовнішню політику (рис. 2.26).

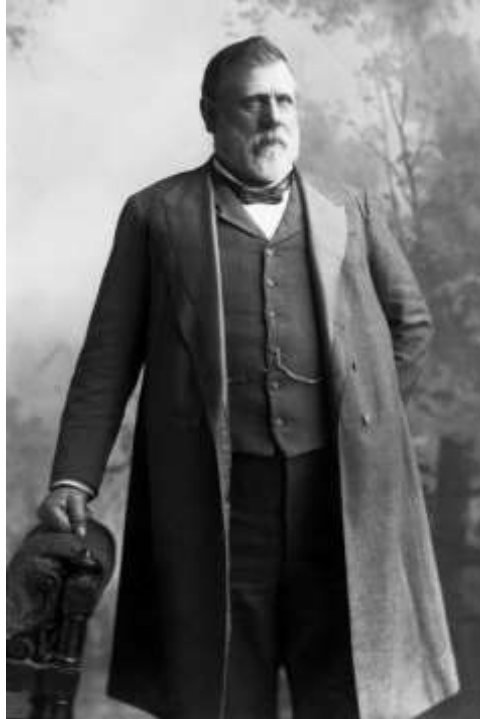

Рис. 2.26. Річард Седдон

У 1899 році з початком англо-бурської війни новозеландський уряд поспішив заявити про свою солідарність з Великобританією. 21 жовтня перший загін новозеландських військ вирушив до Південної Африки. Загалом у військових операціях проти бурів взяло участь 6,5 тис. новозеландців. Втрати новозеландських військ у цій війні склали 230 вбитих і 166 поранених.

Не забував Седдон і про колоніальні претензії Нової Зеландії в Тихому океані. Новозеландський уряд через свого представника в Лондоні всіляко намагався схилити британський уряд до рішення анексувати острови Самоа і передати їх в управління Нової Зеландії. Однак Великобританія, яка вела складну політичну гру з Німеччиною та США, залишалася байдужою до колоніальних прагнень новозеландців. Політичні маневри великих держав у

самоанському питанні закінчилися підписанням 2 грудня 1899 року англо-американо-німецької угоди, за яким Великобританія відмовлялася від своїх прав на Самоа, отримавши компенсацію на Тонга, Соломонових островах і в Західній Африці.

Здійснюючи вояж по тихоокеанських островах під приводом поправки здоров'я, Седдон у травні 1900 року прибув на острови Тонга, які незадовго до цього були передані під протекцію Великобританії. Там він одразу ж вступив у контакт з представниками білих колоністів, які висловлювали бажання, щоб острови Тонга були анексовані Новою Зеландією. У травні 1902 року, дізнавшись про смерть короля Тонга, Седдон негайно телеграфував британському уряду, просячи дозволу анексувати Тонга. Але Лондон відповів відмовою.

Такою ж невдачею закінчилася спроба Седдона поставити під новозеландський контроль Нові Гебриди. Заради цього Седдон їздив і у Великобританію, і в Австралію, ведучи тривалі переговори з імперським і австралійським урядами. Смерть наздогнала його в червні 1906 року на шляху з Австралії до Веллінгтона, куди він повертався після чергових переговорів.

2.2.9. Створення держави Нова Зеландія

Наприкінці XIX століття багато новозеландців почали вважати себе представниками окремої нації. Більшість із тих, хто мав європейське походження, народилися в Новій Зеландії і не мали спогадів або ностальгії за Великобританією. Успіхи в спорті, особливо регбі, викликали національну гордість. Ще більший вплив на піднесення місцевого патріотизму справила англо-бурська війна, у якій новозеландці брали активну участь.

Наприкінці XIX – на початку XX століть у Британській імперії існувала відчутна різниця між колоніями – домініонами, які мали

самоврядування, і колоніями, які такого права не мали. У 1867 році першою з колоній статус домініону отримала Канада.

У 1890-х роках австралійські колонії розпочали діяльність з об'єднання у федерацію. Спочатку в цих переговорах брала участь і делегація Нової Зеландії. У 1901 році Нова Зеландія не ратифікувала Конституцію Австралії та не приєдналася до австралійської Федерації. Уряд Нової Зеландії відмовився від входження до складу Австралійського Союзу, вирішивши самостійно добиватися визнання своїх прав.

У 1907 році з ініціативи прем'єр-міністра Джозефа Уорда новозеландський парламент направив петицію до короля Едуарда VII. 26 вересня 1907 року британський король оголосив Нову Зеландію домініоном Британської імперії, офіційно підтвердивши її фактичне самоврядування. Цей день святкується в країні як «День Домініону». Главою Нової Зеландії залишався британський монарх, Великобританія займалася обороною і частково зовнішніми зв'язками, проте інші питання офіційно переходили під ведення Нової Зеландії. Статус домініону був публічною ознакою політичної незалежності, яка розвивалася понад півстоліття завдяки відповідальному уряду. Це також закріплювало право Нової Зеландії на володіння власними колоніями в Тихому океані [51, с.122-123] (рис. 2.27).

Рис. 2.27. Проголошення Нової Зеландії домініоном

З отриманням статусу домініону скарбник колонії став міністром фінансів, а канцелярія міністра у справах колоній була перейменована в Міністерство внутрішніх справ.

Національний прапор, що зображує прапор британського Союзу, залишився незмінним, до 1911 року Нова Зеландія використовувала королівський герб Сполученого Королівства на всіх офіційних документах і громадських будівлях, але після її нового статусу був розроблений новий герб Нової Зеландії.

Представник королівської влади в Новій Зеландії в 1917 році був перейменований у генерал-губернатора, як в інших домініонах.

Отримання статусу домініону призвело до змін і у фінансовій сфері. У 1907 році в обіг був введений новозеландський фунт. За зразок нової валюти була взята британська грошова система з фунтом як основна грошова одиниця. Фунт складався з 12 шилінгів, які у свою чергу ділилися на 12 пенсів.

Підвищення статусу Нової Зеландії сприяло поживленню політичного життя країни, створенню нових політичних партій. У 1910-х роках були створені нові партії – Ліга політичних реформ і лейбористська. Ліберальний уряд під керівництвом Джозефа Уорда, який добився для країни статусу домініону, протримався до 1912 року. У 1912 році перемогу на виборах одержала Ліга політичних реформ, яка відстоювала більш консервативні ідеї. Опорою цієї партії були фермери та представники міського середнього класу. Її лідер Вільям Мессі (рис. 2.28) займав посаду прем'єр-міністра з 1912 по 1925 рік. Уряд Мессі не знайшов спільної мови з профспілками, що призвело до масштабного страйку в 1913 році. Лише використавши армію проти страйкарів, Мессі зумів придушити цей виступ.

Утім, початок Першої світової війни змусив новозеландців об'єднатися.

Рис. 2.28. Вільям Мессі

2.2.10. Нова Зеландія в роки Першої світової війни

У серпні 1914 року країна вступила у війну проти Німеччини на боці Великобританії. При цьому Нова Зеландія переслідувала і свої інтереси, сподіваючись придбати власні колонії.

Ще на початку ХХ століття був прийнятий закон про оборону, за яким більшість чоловіків проходило військову підготовку. Початок війни характеризувався великим ентузіазмом з боку новозеландців і масовим припливом добровольців. Загалом з 275 тис. чоловіків призовного віку в армію вступило майже 92 тис. добровольців. Утім, великі втрати під час війни змусили уряд Мессі в 1916 році ввести загальну військову повинність і провести мобілізацію, у ході якої до армії було набрано ще понад 32 тис. чоловіків. Уперше в бойових діях новозеландської армії було дозволено брати участь маорі. На них не поширювалася обов'язкова мобілізація, проте близько 2200 маорійців добровільно вступили до лав армії.

У середині серпня 1914 року Нова Зеландія окупувала німецьку колонію в Тихому океані Західне Самоа і встановила там військову

адміністрацію. Для Нової Зеландії це був добре продуманий крок на шляху до здійснення мрії про тихоокеанську імперію.

У жовтні 1914 року новозеландські війська вирушили на Західний фронт. Однак через те, що турецька армія несподівано почала наступ у Єгипті, було прийнято рішення послати новозеландців у район Суецького каналу. У грудні 1914 року був сформований Австрало-новозеландський армійський корпус (АНЗАК) під командуванням генерала Вільяма Бідвуда. Бійці АНЗАК отримали бойове хрещення в лютому 1915 року, відбиваючи турецький наступ на Єгипет.

25 квітня 1915 року бійці АНЗАК разом із англійськими і французькими підрозділами висадилися на півострові Галліполі. З квітня по грудень вони билися в одній із найкривавіших битв Першої світової війни. Зрештою битва з турками була програна. Віддаючи належне мужності і стійкості новозеландських і австралійських солдатів, проявлених у цій битві, 25 квітня в обох країнах – це Національний день пам'яті та вшанування ветеранів, день АНЗАК. Потім новозеландські війська були направлені в Палестину, брали участь у штурмі Єрусалиму та інших значущих операціях британських військ [62, с. 86-90].

На Західному фронті вони відзначилися в битві на річці Соммі, під Ам'єном у Франції, при Пашендалі в Бельгії. Пліч-о-пліч з європейцями билися маорі, розділивши нарівні з ними тягар війни (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Новозеландська дивізія в 1916 році

На полях битви загинули майже 17 тис. новозеландців, понад 41 тис. було поранено. Наприкінці війни вибухнула епідемія «іспанки», яка забрала понад 6,5 тис. життів. У результаті країна з населенням трохи більше мільйона осіб втратила за ці роки переважну більшість своїх жителів.

У внутрішній політиці країни політикам довелося докласти великих зусиль для того, щоб провести країну через тяжкі випробування. У 1915 році, незважаючи на взаємну антипатію, під тиском громадськості, яка вимагала, щоб політики залишили на час свої розбіжності і створили, як у Великобританії, національну коаліцію, Уорд і Мессі сформували тимчасовий коаліційний уряд. Брати участь у ньому запросили шість парламентаріїв-лейбористів, але ті відмовилися. Посилилася централізація влади. Великобританія скуповувала основну продукцію новозеландського експорту, зводячи тим самим нанівець ринкову конкуренцію. Держава фактично регулювала економіку. Уряд створив раду з торгівлі для контролю за цінами та запобігання спекуляціям. Наприклад, коли в Окленді в 1917 році підскочили ціни на м'ясо, уряд відкрив державні магазини, де воно продавалося набагато дешевше, і змусив господарів м'ясних крамниць знизити ціни. Однак, всупереч усім зусиллям, ціни на споживчі товари продовжували зростати, рівень життя знижувався. У результаті в 1918 році за прикладом Австралії арбітражний суд Нової Зеландії встановив мінімум заробітної плати.

Натомість під час війни посилювалися чвари між католиками і протестантами. Представники двох конфесій боролися за свій вплив у сфері освіти. Католики наполягали на допомозі з боку держави приватним школам. Ще до війни в 1913 році з метою тиску на уряд була створена Федерація католиків. Пізніше, у 1917 році, оформилася політична асоціація протестантів. У 1919 році вона налічувала понад 200 тис. членів. Незважаючи на те, що в армії був високий відсоток католиків-волонтерів, а католицька церква схвалила загальну мобілізацію, її звинувачували в союзі

з ворогами Великобританії. Причиною послужила духовна підтримка католиків, серед яких було багато вихідців з Ірландії, яку вони висловили учасникам ірландського повстання 1916 року.

Після закінчення військових дій у листопаді 1918 року за кордоном залишалося 52 тис. новозеландських військовослужбовців. Був прийнятий Акт про репатріацію і створено департамент з метою допомогти їм повернутися на батьківщину і працевлаштуватися. Для тих, хто повернувся з фронту, були створені спеціальні класи при технічних школах, їх приймали в університети. Солдатам і солдатським вдовам надавалася фінансова допомога у вигляді пільгових позик. Маорі відчували себе рівними з білими і очікували пом'якшення дискримінації. Їхні надії не збулися: постраждалі на фронті маорі не отримали навіть допомоги для реабілітації здоров'я.

Утім, хоробрість, стійкість і вміння битися з ворогом, проявлені новозеландцями в Першій світовій війні, підвищили національну самооцінку, призвели до вибуху в країні патріотизму. Саме Перша світова війна стала вирішальним етапом у формуванні новозеландської нації.

Займаючись зовнішніми справами, Мессі очолював делегацію на Паризькій мирній конференції і підписав Версальський мирний договір, тим самим забезпечивши Новій Зеландії членство в Лізі Націй. Отже, Нова Зеландія почала набувати статусу суверенної держави [51, с. 147-148].

2.2.11. Нова Зеландія між світовими війнами

Участь у Першій світовій війні сприяла зміцненню позицій Нової Зеландії в районі Тихого океану. При розподілі колоній Німеччини Нова Зеландія домоглася мандата Ліги Націй на управління Західним Самоа і Науру (спільно з Австралією і Великобританією), а в 1923 році в односторонньому порядку поширила свій суверенітет на землю Росса в

Антарктиді, у 1925 році отримала від колишньої метрополії право на управління Токелау. Тож Нова Зеландія стала володаркою досить значної території в басейні Тихого океану.

Але в ці роки країна не прагнула до самостійної зовнішньої політики, неодноразово підкреслюючи нерозривність своїх зовнішньополітичних інтересів з імперськими, хоча ще під час війни в 1917 році був створений Імперський військовий кабінет, де спільно з представниками Великобританії засідали представники її домініонів. За його рішенням, прийнятим на імперській військовій конференції в тому ж році, слід було змінити конституційні відносини між імперією і домініонами. Останні отримували автономію і як самостійні держави увійшли в Лігу Націй.

Лише на імперській конференції 1930 року був остаточно визначений статус суверенітету домініонів у рамках Британської Співдружності. Резолюції конференцій були затверджені в договорі, який набув чинності в грудні 1931 року під назвою Вестмінстерський статут. Цей документ свідчив про юридичну рівність законів метрополії і домініонів: останні могли приймати закони, не рахуючись з думкою Великобританії, а її закони не поширювалися на домініони без їхньої згоди. Домініони отримали право самостійно вирішувати внутрішні і зовнішні справи, укладати і ратифікувати міжнародні договори, посилати і приймати дипломатичні місії, не вимагаючи схвалення імперського уряду [51, с. 156-158].

У повоєнні роки характер новозеландського суспільства зазнав суттєвих змін. Характерною рисою стала урбанізація країни. Зростала кількість міст, вони швидко розвивалися. Урбанізація породила нові проблеми. Найгостріша з них – нестача якісного житла. Уряд прийняв у 1919 році закон про житло, що санкціонував будівництво державних будинків. Протягом 1920-х років держава надавала позики на придбання або оренду житла військовослужбовцям.

Господарство Нової Зеландії цілком залежало від світового ринку, зокрема її головного торгового партнера – Великобританії. У 1921-1922 роках ціни на товари новозеландського експорту на світовому ринку різко впали, що розорило багатьох фермерів [12, с. 50].

Нестабільність економічного і соціального становища обумовлювала і розбрід у політичному житті. За владу боролися три партії: Партія реформ, ліберальна і лейбористська. У 1919, 1922, 1925 роках на виборах перемагала Партія реформ, у 1928 році до влади прийшли ліберали, які в цьому ж році змінили назву на Об'єднану партію. У 1922 році була створена Аграрна партія, яка ратувала за вільну торгівлю, створення сільськогосподарських банків, дешеві кредити.

Виникнення Аграрної партії змусило Мессі піти на ряд поступок своїм виборцям у сільських районах. Були прийняті акти про контроль над експортом м'яса та молокопродуктів. Після смерті Мессі в 1925 році його наступник Джозеф Коутс створив фонд для надання фермерам іпотечних позик.

У 1930-х роках, як і майже всі країни світу, Нова Зеландія потерпала від Великої депресії. За три роки національний дохід країни знизився на 40 %, а безробіття склало 80 тис. осіб. Державний борг Нової Зеландії на душу населення станом на 1933 рік виявився одним із найбільших у світі. Загострилися економічні розбіжності між Новою Зеландією і Великобританією, яка, як і раніше, була основним ринком збуту для новозеландської сільськогосподарської продукції. На оттавській конференції в 1932 році Нова Зеландія отримала преференції, що стосувалися її м'ясо-молочної промисловості.

У результаті на виборах 1931 року перемогла коаліція Об'єднаної партії і партії реформ під керівництвом Джорджа Форбса. Коаліція здійснила ряд кардинальних заходів для поліпшення економічного і соціального становища в країні: була скорочена заборгованість орендарів,

введено поправки до законів про промислове примирення та арбітраж, які зробили звернення до нього добровільним. Щоправда, зі зростанням безробіття це призвело до падіння рівня заробітної плати. В інтересах сільськогосподарських виробників двічі – у 1931 і 1933 роках – проводилася девальвація новозеландського фунта. У цілому обмінний курс був знижений на 25 %. Полегшення фермерам принесло і зниження тарифів на перевезення товарів. Був створений Резервний банк, покликаний видавати дешеві позики.

До 1932 року стало зрозуміло, що урядова програма з боротьби з безробіттям зазнала поразки. Більше половини безробітних концентрувалися в чотирьох великих містах: Веллінгтоні, Окленді, Крастчерчі, Данідіні. Зневірені люди виходили на вулиці, розбивали вітрини магазинів, нападали на товарні вагони, вступали в сутички з поліцією (рис. 2.30).

Рис. 2.30. Черга за безкоштовним супом у роки Великої депресії

У складній економічній ситуації в 1935 році прийшла до влади Лейбористська партія. Коаліція Партії реформ і Об'єднаної партії утворила в 1936 році Національну партію Нової Зеландії. У країні сформувалася стійка двопартійна система. Після 1943 року кілька десятиліть у парламенті не було ні незалежних депутатів, ні членів будь-якої іншої, третьої, партії.

Національна і Лейбористська партії поперемінно правили країною, змінюючи один одного.

Перше правління лейбористів тривало 14 років. У 1935-1940 роках прем'єр-міністром був Майкл Севідж (рис. 2.31).

Рис. 2.31. Майкл Севідж

Після його смерті прем'єр-міністром став Пітер Фрезер. Одним із перших кроків лейбористського уряду була націоналізація створеного в 1933 року Резервного банку. Держава забезпечувала фермерам стабільні ціни на сільськогосподарську продукцію, встановила мінімальний рівень заробітної плати для найманих сільськогосподарських робітників. У містах будувалися заводи і фабрики, збільшувалася кількість робочих місць, уряд розробив план створення нових галузей промисловості і більш ефективного розвитку старих. Унаслідок цього в 1938-1947 роках обсяг промислової продукції зріс на 47 %.

У перші ж роки свого правління лейбористи скасували всі урізування заробітків, вимушено проведені в період депресії, підвищили їхній базовий рівень, відновили у правах арбітражний суд, ввели 40-годинний робочий тиждень. Членство в профспілках стало обов'язковим. Була проведена успішна реформа медицини, створена система соціального забезпечення, що включала пенсії за старістю (60 років – чоловікам, 55 років – жінкам),

допомоги з безробіття, а також виплати на дітей незалежно від достатку сім'ї. За 14 років лейбористського правління покращилося становище маорі. Вони були зрівняні з європейцями в розмірах допомоги з безробіття, оплаті праці [36, с. 114-115].

У своїй зовнішній політиці Лейбористська партія по суті продовжувала курс попередників. Вона слідувала у фарватері Британської імперії, вважаючи себе її складовою частиною. Зокрема, у 1938 році Нова Зеландія підтримала Мюнхенську угоду з Гітлером. Безпека Нової Зеландії, збереження її колоній залежало від Великобританії, яка обіцяла оборонні дії на Тихому океані у випадку нападу з боку Японії. Ще в 1937 році, на останній передвоєнній імперській конференції, Севідж висловив сумнів у здатності Великобританії захистити Нову Зеландію і Австралію, якщо їй самій доведеться воювати на два фронти – у Європі та Азії. Однак англійський уряд запевнив домініони у своєму прагненні в разі небезпеки послати флот на Далекий Схід. Ключову роль в обороні Далекого Сходу мала відігравати військово-морська база в Сінгапурі.

Перед Другою світовою війною Нова Зеландія була однією з найбільш процвітаючих країн світу. Її дохід на душу населення за паритетом купівельної спроможності валют становив у 1938 році 6462 дол. – більше, ніж у розвинених країнах Західної Європи.

2.2.12. Нова Зеландія в роки Другої світової війни

Коли спалахнула війна, Нова Зеландія звичайно опинилася на боці Великобританії. 3 вересня 1939 року вона оголосила війну Німеччині. 6 вересня М. Севідж у своєму зверненні по радіо заявив, що «в подяку за минуле і з надією на майбутнє» країна стане поруч з Великобританією.

Швидко сформовані експедиційні війська Нової Зеландії на вимогу Великобританії були послані в Європу і на Близький Схід. Після поразки у

квітні 1940 року союзника Великобританії – Франції – становище на європейському театрі військових дій змінилося. У липні 1940 року Великобританія зізналася домініонам, що не може виконати свої зобов'язання щодо їхнього захисту.

У період війни з 16 липня 1940 року в Новій Зеландії, крім кабінету міністрів, діяв і військовий кабінет у складі шести осіб. Пізніше, до 16 червня 1942 року, з метою більшої участі обох партій у вирішенні завдань, пов'язаних з обороною країни, була сформована і військова адміністрація, куди увійшло сім представників від правлячої Лейбористської партії і шість – від Національної. Але внаслідок міжпартійних розбіжностей військова адміністрація проіснувала недовго. З жовтня 1942 року нагальні питання знову вирішували в тандемі звичайний і військовий кабінети міністрів.

До середини 1940 року служба в армії була добровільною. Закон про обов'язкову військову повинність був прийнятий у червні через введення надзвичайного стану. На початку війни в армію регулярно призивалося приблизно по 3 тис. чоловік на місяць. У листопаді 1941 року її чисельний склад досяг 82 тис., або 72 % усіх чоловіків у віці 18-45 років. Більше половини їх перебували за кордоном. Крім того, налічувалося 35 тис. осіб, які служили у внутрішніх військах. Після вступу у війну з Японією вони були повністю мобілізовані. До середини 1942 року кількість військовослужбовців досягла свого піку – 157 тис. осіб.

З початком війни в 1939 році багато новозеландців служили разом з іншими моряками Співдружності на кораблях Королівського флоту і продовжували це робити протягом усієї війни.

Новозеландський військовий корабель «Ахіллес» брав участь у битві при Рівер Плейт 13 грудня 1939 року у складі британських сил проти німецького кишенькового лінкора «Адмірал граф Шпее». У результаті цих

дій німецьке судно пішло в нейтральний Уругвай і через кілька днів було затоплено (рис. 2.32).

Рис. 2.32. Битва при Рівер-Плейт

Інший новозеландський крейсер «Ліндер» знищив італійський допоміжний крейсер біля Мальдівських островів 27 лютого 1941 року.

До початку битви за Великобританію до Європи було відправлено близько 100 новозеландських пілотів, деякі з них зіграли в ній помітну роль.

Новозеландський льотчик Едгар Кейн став першим асом у роки Другої світової війни, знищивши 16 ворожих літаків. Кейн загинув у червні 1940 року. Інший льотчик Алан Дір збив 17 літаків і був нагороджений Хрестом за льотні заслуги.

Значну роль під час війни відіграли і новозеландські сухопутні сили. Влада Нової Зеландії розгорнула 2-й новозеландський експедиційний корпус для ведення бойових дій. Спочатку він був сконцентрований у Єгипті, але після вторгнення Німеччини до Франції одна дивізія була направлена до Шотландії. У квітні 1941 року, після періоду навчання в Єгипті, друга новозеландська дивізія була розгорнута для участі в обороні Греції від вторгнення італійських військ, а незабаром і німецьких військ, коли вони приєдналися до вторгнення [16].

Коли 6 квітня німецькі танки почали стрімкий наступ на Грецію, британські війська та війська Співдружності виявили, що їх обійшли з

флангу, і були змушені відступити. До 9 квітня Греція була змушена капітулювати, і 40 тис. військовослужбовців союзників відступили на Крит і в Єгипет. Під час цієї короткої кампанії новозеландці втратили 261 вбитих, 1856 полонених і 387 поранених.

Дві з трьох бригад 2-ї новозеландської дивізії були евакуйовані на Крит з Греції. Новозеландський генерал Бернард Фрейберг (рис. 2.33) став командувачем союзними силами на Криті. Але в травні-червні 1941 року після висадки німецького десанту на Криті війська союзників знов зазнали поразки і були вимушені відступити з Криту зі значними втратами.

Рис. 2.33. Генерал-лейтенант Фрейберг

Після евакуації з Криту 2-га новозеландська дивізія була відведена до Єгипту, де отримала поповнення з Нової Зеландії. У листопаді 1941 року дивізія була повністю задіяна в північноафриканській кампанії проти військ німецького генерала Роммеля. Саме новозеландські війська звільнили Тобрук. Але перемога далася дорогою ціною – 879 чоловік було вбито і 1700 поранено під час цієї операції.

У червні 1942 – травні 1943 років новозеландці взяли участь у другій битві під Ель-Аламейном, яка закінчилася розгромом німецьких військ у Північній Африці. Загальні втрати 2-ї новозеландської дивізії з листопада

1941 року становили 2989 вбитих, 7000 поранених і 4041 полонених [13, с. 183-186].

У жовтні 1943 року війська з 2-ї новозеландської дивізії висадились у місті Барі в Апулії після вторгнення союзників в Італію. Дивізія відзначилася при форсуванні ріки Сангро, у боях під Монте-Кассіно при захопленні міст Ареццо, Фаенца і Падуя. Завершили свій бойовий шлях новозеландці 2 травня 1945 року в Трієсті.

Коли Японія вступила у війну в грудні 1941 року, уряд Нової Зеландії сформував ще один експедиційний корпус для служби у складі командування союзних військ у районах Тихого океану. Основним бойовим формуванням була 3-тя новозеландська дивізія. Бригади, що входили до її складу, брали участь у складі союзних військ на Соломонових островах.

Зрештою американські формування замінили підрозділи армії Нової Зеландії на Тихому океані, а солдати цих підрозділів були направлені для служби до 2-ї новозеландської дивізії в Італії або повернулися в Нову Зеландію для покриття дефіциту цивільної робочої сили. Ескадрильї ВПС Нової Зеландії та підрозділи ВМС продовжували брати участь у кампанії союзників у Тихому океані.

У грудні 1941 року після початку війни на Тихому океані частина новозеландських льотчиків повернулася додому. Оскільки в країні було мало боєздатних літаків, а Британія не могла допомогти, Нова Зеландія скористалася угодою про ленд-ліз – Америка постачала Новій Зеландії літаки для використання на Тихоокеанському театрі військових дій. Кілька новозеландських ескадрилей воювали на Тихому океані, починаючи з битви за Гуадалканал у середині 1943 року. Особливо відзначився Джефрі Фіскен, який збив 11 японських літаків.

Наприкінці 1941 – на початку 1942 років новозеландські бойові кораблі були переведені в Тихий океан для участі в бойових діях проти Японії. «Ахіллес», «Ліндер» і «Моновай» служили для супроводу

військових конвоїв на Тихому океані. «Ліндер» допоміг потопити японський крейсер «Дзінцу» в битві при Коломбангарі в ніч з 11 на 12 липня 1943 року.

У січні 1943 року новозеландські мінні тральщики «Ківі» і «Моа» вступили в бій з японською субмариною I-1 і знищили її. У квітні 1943 року внаслідок повітряної атаки «Моа» був потоплений у гавані Тулагі на Соломонових островах. Інший корабель з цієї ж серії «Туї» брав участь у потопленні японської підводного човна I-17.

Новозеландський крейсер «Гамбія» бомбардував Сабанг (на Суматрі) у липні 1944 року і обстрілював японські позиції на островах Сакісіма в травні 1945 року. «Гамбія» представляла Нову Зеландію на церемонії капітуляції в Токійській затоці 2 вересня 1945 року і залишилася в складі окупаційних сил. Віцемаршал авіації Леонард Ісітт підписав документ про капітуляцію від імені Нової Зеландії [51, с. 178].

Безпосередньо на території Нової Зеландії бойові дії не велися, однак німецькі та японські рейдери і підводні човни кілька разів діяли в новозеландських водах, потопивши загалом чотири кораблі, тоді як японські розвідувальні літаки літали над Оклендом і Веллінгтоном, готуючись до передбачуваного вторгнення Японії до Нової Зеландії.

У 1945 році деякі військовослужбовці, які нещодавно повернулися з Європи з 2-ю новозеландською дивізією, увійшли до складу окупаційних сил Британської Співдружності на півдні Японії.

У роки війни Нова Зеландія відійшла або скоріше змушена була повернути від ізоляціонізму в зовнішній політиці до більш активної участі в міжнародних справах.

Через японське захоплення французьких баз в Індокитаї Нова Зеландія приєдналася до економічних санкцій, прийнятих проти Японії Сполученими Штатами, і розірвала свій торговий договір з нею. У серпні 1941 року Нова Зеландія заявила про своє прагнення безпосередньо співпрацювати зі США

і надати їм свої колонії для створення там військових баз. Країна, що мала до цього дипломатичне представництво лише в Лондоні, встановила дипломатичні відносини зі США (1941), Канадою (1942), Австралією (1943), СРСР (1944). У 1943 році було створено новозеландське Міністерство закордонних справ.

У січні 1942 року уряд Нової Зеландії підписав Декларацію 26 держав про спільну боротьбу проти членів Берлінського пакту, тобто країна офіційно увійшла в антигітлерівську коаліцію. У лютому того ж року в руках Японії опинився Сінгапур, що красномовно свідчило про провал імперської зовнішньої політики на Далекому Сході.

Не сподіваючись більше на Великобританію, Нова Зеландія звернулася за допомогою до США. У травні 1942 року США взяли на себе відповідальність за оборону Фіджі і Тонга. У Новій Зеландії з'явилися перші підрозділи американських військ. Країна була включена в програму ленд-лізу.

У січні 1944 року Австралія і Нова Зеландія підписали Канберський пакт, спрямований на підтримку інтересів цих країн у південній частині Тихого океану (рис. 2.34) [12, с. 53].

Рис. 2.34. Пітер Фрезер (у центрі) підписує Канберський пакт

У травні 1944 року Нова Зеландія виступила за створення Всесвітньої організації для підтримки миру і безпеки, у 1945 році взяла активну участь у роботі Сан-Франциської конференції і стала однією з держав-засновниць ООН.

Нова Зеландія також надала союзникам важливу економічну підтримку в роки війни. Разом із Австралією Нова Зеландія постачала основну частину продовольства американським військам у південній частині Тихого океану за зворотним ленд-лізом. Виробництво консервованого м'яса та молока збільшилося в кілька разів порівняно з довоєнним періодом. Стимул для розвитку отримало не тільки сільське господарство, а й промисловість, перш за все обробна. Виникли нові галузі промисловості, такі, наприклад, як виробництво радіообладнання, спорудження невеликих військових кораблів, навчальних літаків; розвивалася будівельна індустрія. Задля обслуговування військ було створено безліч підприємств, що виробляли одяг, взуття, амуніцію, хімічні речовини, електрообладнання, військове спорядження. Взимку 1944 року уряд прискорив роботи з будівництва доків в Окленді та Веллінгтоні на прохання Великобританії, щоб доповнити бази, необхідні для британського Тихоокеанського флоту [36, с. 244-245].

Після проведення широкої мобілізації виникла гостра нестача робочої сили. Указ про військову повинність 1940 року давав змогу використовувати резервістів на роботах державної важливості. Повністю контроль над людськими ресурсами був введений у січні 1942 року. Особи, які працювали на підприємствах, віднесених до особливо важливих, не могли добровільно залишати їх. Наймання робочої сили на підприємства, не віднесені до цієї категорії, також проводилося за згодою місцевих чиновників. Цей контроль був повністю скасований лише після перемоги над Німеччиною. Зросла роль жінок, які виконували роботу, що до війни вважалася чоловічою.

Брак робочих рук обумовлював збільшення заробітної плати. Це у свою чергу вело до підвищення цін на товари і послуги. Уряд зіткнувся з проблемою інфляції. З 1941 року почала проводитися політика стабілізації, що включала контроль над рівнем цін на продовольство і промислові товари, землю, а також за зростанням заробітної плати. Був введений спеціальний військовий податок. Загалом економіка Нової Зеландії досить успішно пережила воєнні роки. Був навіть досягнутий паритет курсу новозеландського і британського фунта.

У роки війни на фронтах загинуло близько 12 тис. новозеландців, приблизно 17 тис. отримали поранення. Для колишніх солдат після війни була організована система реабілітації. Вони могли безкоштовно навчатися в будь-якому навчальному закладі, отримуючи стипендію. Позики, що видавалися військовослужбовцям, повністю покривали вартість купівлі або будівництва будинку.

2.2.13. Нова Зеландія 1945-1975 років

Перші повоєнні десятиліття загалом були цілком благополучними для Нової Зеландії. Сприятлива економічна кон'юнктура на світових ринках давала можливість для підтримання високого рівня життя населення. За рівнем валового національного продукту на душу населення в 1950-х роках Нова Зеландія була на третьому місці у світі, у 1960-х – п'ятому. Більшість новозеландців мешкали у власних будинках, мали один-два автомобілі на родину, побутову техніку. Рівень безробіття зазвичай не перевищував 1 %.

Політичну боротьбу в країні продовжували вести з перемінним успіхом дві основні партії – Лейбористська і Національна. Перші повоєнні вибори 1946 року були успішними для лейбористів на чолі з Фрезером. Певну роль у цьому зіграла проведена у 1945 році виборча реформа, яка скасувала 28-відсоткову квоту для сільських районів при виборах до

парламенту. Однак у 1949 році Національна партія, яку очолив новий лідер Сідней Холланд, одержала переконливу перемогу. У 1951 році була проведена реформа парламенту, ліквідована його верхня палата, що носила назву Законодавчої ради.

Перша половина 1950-х років була сприятливою для країни. Війна в Кореї зумовила розширення попиту на вовну – одну з основних статей новозеландського експорту, що позитивно позначилося на доходах фермерів. Утім, процвітання супроводжувалося зростанням інфляції, яка перевищила 10 %.

У 1951 році в портах почався страйк. До докерів приєдналися шахтарі, робітники інших професій. Уряд ввів надзвичайний стан. На п'ятий місяць страйкарі здалися. У підсумку Національна партія запровадила ряд жорстких заходів проти профспілок.

Основним напрямом новозеландської зовнішньої політики в повоєнні роки був курс на зближення зі США.

Новій Зеландії доводилося лавірувати між інтересами Великобританії і США, не забуваючи при цьому свої інтереси – зміцнити політичні та економічні позиції в Тихоокеанському регіоні. У 1951 році за ініціативи США був створений Троїстий союз – Австралія, Нова Зеландія, США (АНЗЮС). Основною метою союзу була проголошена координація зусиль з «колективної оборони» у районі Тихоокеанського басейну. Великобританії, незважаючи на вжиті спроби, приєднатися до цього союзу не вдалося. У 1954 році Нова Зеландія вступила в СЕАТО (організація договору Південно-Східної Азії, що містила, крім Нової Зеландії, Австралію, Великобританію, Пакистан, США, Таїланд, Філіппіни, Францію), 1955 році – в АНЗАМ (військово-політичне угруповання Великобританії, Австралії, Нової Зеландії та Малайзії [29, с. 72-74].

Унаслідок цього країна виявилася залученою в збройні конфлікти США. Вона послала свої війська до Кореї, пізніше, у 1960-х роках, брала

участь у в'єтнамській війні. Однією з причин поразки Національної партії на парламентських виборах 1957 року була позиція Нової Зеландії під час Суецької кризи. Оскільки Нова Зеландія мала угоду з Великобританією про надання останній своїх збройних сил для використання у воєнних діях на Близькому Сході, не дивно, що в Суецькій кризі 1956 року вона опинилася на боці Великобританії, що викликало незадоволення виборців.

У 1950 році країни Співдружності почали втілювати в життя так званий «план Коломбо», націлений на допомогу в економічному розвитку країн Південної і Південно-Східної Азії.

Перед парламентськими виборами 1957 року в Національній партії відбувся розкол. Її лідер Сідней Холланд був вимушений піти у відставку. Новим прем'єр-міністром став Кіт Холіок. Утім, на цій посаді він протримався недовго. Після перемоги на виборах 1957 року до влади прийшла Лейбористська партія, на чолі якої на той момент стояв ветеран новозеландської політики Уолтер Неш (рис. 2.35).

Рис. 2.35. Уолтер Неш

Через загострення суперечностей в англо-новозеландській торгівлі назріла необхідність переглянути оттавський договір, укладений у 1932 році

щодо преференцій у міжнародній торгівлі Великобританії зі своїми домініонами. У 1958 році Нова Зеландія досягла деяких поступок з боку Великобританії щодо зниження тарифів. Крім того, Нова Зеландія отримала можливість протягом 10 років поставляти до Великобританії в необмеженій кількості свою молочну продукцію і деякі інші продукти.

Щоб послабити залежність від зовнішнього ринку, уряд вважав за необхідне форсувати індустріалізацію. Був створений державний фонд промислового розвитку. Передбачалося побудувати підприємства з очищення нафти, виробництва сталевого прокату, скла, алюмінію. Масштабний проект підняття рівня води в озерах Манапурі і Те Анау, щоб використовувати дешеву гідроенергію для будівництва алюмінієвого заводу, викликав протест захисників навколишнього середовища.

За активної участі У. Неша в 1959 році був підписаний договір про Антарктику щодо заморожування всіх територіальних претензій на цьому континенті і використання його виключно в наукових, мирних цілях.

У 1959 році позиції Неша підірвав скандал, коли він на вимогу расистської влади Південно-Африканської республіки погодився виключити зі складу збірної з регбі гравців-маорі.

У результаті в 1960 році до влади знов прийшла Національна партія на чолі з К. Холіоком. Були проведені зміни в законодавстві країни, скасована смертна кара. Був лібералізований закон про розлучення. У 1962 році Нова Зеландія стала однією з перших країн світу, де був створений інститут омбудсмена. К. Холіок реорганізував профспілки, зробивши членство в них необов'язковим.

У 1961 році Нова Зеландія стала членом Міжнародного валютного фонду. Разом із Австралією Нова Зеландія брала участь у наданні незалежності Західному Самоа в 1962 році.

З 1961 року Великобританія розпочала переговори про приєднання до Європейського Економічного Співтовариства, що ставило під загрозу її

торговельні зв'язки з Новою Зеландією. У свою чергу Нова Зеландія почала розвивати торговельні відносини з Австралією, країнами Європи, Азії і Океанії. У 1965 році була підписана угода про вільну торгівлю з Австралією [12, с. 65]. У Новій Зеландії почали виробляти добрива, побутову хімію, ліки, товари споживчого побуту. Продовження розвитку промисловості створило нові статті експорту країни – ліс, пиломатеріали та папір.

За 30 повоєнних років населення Нової Зеландії збільшилося з 1,7 млн осіб до понад 3 млн. Цьому сприяли як природний приріст, так і імміграція. Політика «білої Нової Зеландії» відійшла в минуле. У країну переселялися тисячі індійців, китайців, полінезійців-вихідців з островів Океанії. Чисельність маорійського населення швидко зростала, досягнувши до 1976 року 270 тис. На початку 70-х років ХХ століття тривалість життя становила в англо-новозеландських жінок 75 років, у чоловіків – 69, а маорі відповідно – 64 і 60 років. Рівень безробіття в Новій Зеландії в ці роки був невисокий і не перевищував до початку 1970-х років 1,5 % дорослого населення.

Правління К. Холіока характеризується активною участю Нової Зеландії у військових блоках. Залишаючись членом АНЗЮС і СЕАТО, вона вступила у створений у 1966 році АЗПАК, куди, крім неї і Австралії, увійшли Таїланд, Філіппіни, Малайзія, Японія, Південна Корея, Південний В'єтнам і Тайвань; у 1971 році – в АНЗЮК, що включав Австралію, Нову Зеландію, Великобританію, Малайзію і Сінгапур. Холіоком було прийнято рішення про відправлення в 1965 році обмеженого контингенту регулярних військ до В'єтнаму.

Одним із ключових питань на парламентських виборах 1972 року було питання про участь у в'єтнамській війні. У країні проходили антивоєнні демонстрації. Позиція, зайнята в цьому питанні Національною партією, багато в чому зумовила її поразку. Напередодні виборів Холіоку довелося піти у відставку. Уряд очолив його заступник Дж. Маршал. У результаті

лейбористи перемогли з великою перевагою. Прем'єр-міністром і одночасно міністром закордонних справ став Норман Керк. Після раптової смерті Н. Керка в 1975 році прем'єр-міністром країни став У. Роулінг.

У 1973 році у світі почалося різке підвищення цін на нафту, що боляче вдарило по господарству Нової Зеландії, яка не мала значних власних енергоресурсів. У країні посилилася інфляція, розширилася армія безробітних. На додачу країну спіткала посуха, впав рівень води в озерах, внаслідок чого скоротилося виробництво гідроелектроенергії.

Лейбористи скасували військову повинність, яка існувала в країні з 1961 року. Була організована контрактна добре оплачувана військова служба. Віковий ценз для участі в парламентських виборах був знижений з 20 до 18 років. Лейбористський уряд замінив акт про примирення та арбітраж, що діяв у Новій Зеландії з 1894 року законом про відносини в промисловості. Були скасовані штрафи та судові переслідування за участь у страйках.

Страйк шоферів Північного острова, що почався в липні 1974 року, охопив працівників різних галузей багатьох районів країни і виявився найбільшим за попередні 20 років.

Посилилася боротьба маорі за свої права. У 1975 році відбувся марш маорі до столиці (рис. 2.36). Вони вимагали покінчити з будь-яким законодавством, що санкціонує відчуження маорійських земель. Унаслідок цього був заснований трибунал Вайтангі, який вирішив багато земельних спорів на їхню користь. Лідери Лейбористської партії прагнули залучити маорі до суспільного життя. Двоє маорі стали міністрами. Було розширено вивчення маорійської культури. У багатьох школах і всіх педагогічних коледжах було введено викладання маорійської мови [51, с. 186-187].

Рис. 2.36. Марш маорі у Веллінгтоні в 1975 році

Уряд прагнув всіляко розширювати зовнішньоторговельні зв'язки, знаходити нові ринки збуту. Було укладено нові торговельні угоди з Австралією, Китаєм, Індонезією, Іраном, іншими країнами. Збільшення імміграції призвело до нестачі житла. У відповідь уряд розгорнув програму державного житлового будівництва.

У середині 1970-х років Нова Зеландія виступила проти ядерних випробувань Франції в Тихому океані, заборонила заходити до своїх портів кораблям Сполучених Штатів з ядерним вантажем на борту; внесла спільно з Фіджі і Папуа-Новою Гвінеєю до ООН пропозицію перетворити південну частину Тихого океану на без'ядерну зону. Лейбористський уряд відкликав військових радників, які ще залишалися у В'єтнамі, і визнав Демократичну Республіку В'єтнам.

2.2.14. Нова Зеландія наприкінці ХХ століття

З середини 1970-х років Нова Зеландія вступила в смугу тривалої економічної кризи, що стала результатом тривалих внутрішніх протиріч, які

поглибилися під впливом світової економічної кризи. Якщо в 1950-1960-х роках Нова Зеландія стабільно входила до першої десятки країн світу за найвищим подушним доходом, у 1970-ті роки країна відкотилася в середину третього десятка, за цим показником. Економічні тяготи, з якими зіткнулася Нова Зеландія, показали, з одного боку, залежність країни від зовнішнього світу, з іншого – неефективність її промисловості, захищеної протекціоністською політикою держави.

У 1975 році на чергових парламентських виборах перемогу здобула Національна партія. Лідер Національної партії Роберт Малдун став прем'єр-міністром і одночасно зайняв посаду міністра фінансів. Зробити економіку країни більш відкритою і конкурентоспроможною Малдун розраховував за допомогою іноземного капіталу, який отримав вільний доступ до країни. Це мало сприяти переходу до «відкритої» економіки. З іншого боку, така політика вела до розорення багатьох дрібних місцевих виробників. Провідне місце в зовнішній торгівлі зайняли США, Австралія і Японія.

У руслі лібералізації зовнішньої торгівлі в 1983 році було підписано угоду з Австралією, що передбачала усунення всіх тарифних бар'єрів між Новою Зеландією та Австралією до 1988 року, а обмеження на імпорт – до 1995 року.

Після введення в 1978 році 200-мильної морської економічної зони Нова Зеландія стала володаркою акваторії площею 4,5 млн км². Спільно з компаніями Японії, Південної Кореї та інших країн був створений рибальський флот, стали будуватися заводи з переробки риби і морепродуктів. У підсумку за 10 років експорт риби збільшився у вісім раз.

Для заохочення виробництва експортних товарів з 1978 року фермерам давалися субсидії, що гарантували мінімальні ціни на м'ясо та вовну.

Світова енергетична криза виявила залежність Нової Зеландії від імпорту нафти. У 1978 році була створена державна компанія «Петрокорп»,

яка володіла 50 % акцій компаній, що здійснюють видобуток газу в Мауї – одному з найбільших у світі газових родовищ. У співпраці з американською «Мобіл ойл» будувався завод з виробництва синтетичного бензину в Мотунуї (Таранакі). У листопаді 1983 року дав першу продукцію завод, що виробляє метанол, у Вайтарі. Крім того, робився упор на розвиток вугільних багатств країни. Розпочалося будівництво трьох нових шахт у районі Вайкато і розширення старих, значно збільшився видобуток вугілля. У руслі диверсифікації енергетичної бази розроблялися проекти з будівництва гідроелектростанцій, використання геотермальної енергії.

Однак ключові проблеми економіки подолати не вдалося. Кількість безробітних зростає з 4,2 тис. осіб у 1975 році до 76,5 тис. у 1983 році. Загальний державний (внутрішній і зовнішній) борг майже потроївся і становив 21,9 млрд дол. Ширився потік осіб, які покидали країну. Якщо в 1976 році з Нової Зеландії виїхали 34,7 тис. осіб, то в 1980 році удвічі більше – 70 тис. Більшість економічних емігрантів прямували до сусідньої Австралії, де було легше знайти роботу і вона краще оплачувалася.

У листопаді 1976 року був прийнятий закон, який забороняв страйки з політичними цілями. Приводом послужили виступи моряків і докерів у Веллінгтоні, які протестували проти заходу в порт фрегата з атомними двигунами [16].

Новим етапом у розвитку економічної інтеграції стало набуття чинності в січні 1983 року нової угоди про тісні економічні зв'язки між Австралією та Новою Зеландією.

Невдачі в економіці призвели до розколу в Національній партії. У результаті на дострокових виборах 1983 року до влади повернулися лейбористи. Наймолодшим прем'єр-міністром за всю історію країни став 42-річний Девід Лонгі. Він зайняв також пости міністра іноземних справ і міністра у справах освіти.

Новий уряд почав програму економічної лібералізації Нової Зеландії. Одразу була здійснена девальвація валютного курсу на 20 %. У березні 1985 року був введений плаваючий курс новозеландського долара. Була проведена податкова реформа. Замість прямих податків був введений податок на додану вартість на всі товари і послуги.

Успішним було перетворення лейбористами державного сектора. Були акціоновані, а потім і продані багато державних підприємств. Приватизація державних компаній перетворила їх з малоефективних на високорентабельні, зокрема приватизували телефонну компанія «Телеком» і новозеландську пошту.

Після перемоги на наступних виборах лейбористи продовжили реформи. Були скасовані різні спеціальні пільги і обмеження щодо діяльності ощадних і будівельних товариств. У результаті тільки за рік кількість банків зросла з 4 до 14. У 1989 році було прийнято закон про державні фінанси, за яким були чітко розмежовані функції банку та уряду, і Резервний банк країни отримував певну автономію.

Найважливішим законом був прийнятий у 1986 році Конституційний акт, який остаточно засвідчив суверенність Нової Зеландії, уточнив співвідношення її верховної, законодавчої та виконавчої гілок влади (рис. 2.37).

Рис. 2.37. Конституційний акт 1986 року

У 1987 році було видано новий закон про імміграцію, за яким при в'їзді в країну на чільне місце ставилася кваліфікація людини, яка бажає оселитися в Новій Зеландія, що має бути вище, ніж у місцевих жителів. При цьому враховувалися вік і здоров'я іммігранта, його здатність оволодіти англійською мовою. Особливо заохочувалася імміграція підприємців. Від них потрібно було підтвердження, що вони здатні інвестувати в економіку Нової Зеландії протягом двох років, принаймні 1 млн новозеландських доларів. До країни хлинув потік бізнесменів з Азії. З політикою «білої Нової Зеландії» було остаточно покінчено, почалася ера мультикультуралізму.

Особливе місце в законодавчій діяльності лейбористського уряду займала політика щодо маорі. Уряд розширив діяльність трибуналу Вайтангі. Функції трибуналу були поширені і на вирішення спірних питань у далекому минулому, тобто починаючи з дати підписання договору в 1840 році. Закон 1988 року про державні підприємства забороняв при приватизації державної власності продавати ділянки землі, на які претендують маорі. Прийнятий у 1989 році закон про рибну ловлю передбачав ряд фінансових відрахувань уряду маорійцям, у тому числі 10 % вартості улову.

Перед трибуналом Вайтангі ставилися проблеми не тільки економічного, а й культурного характеру. Найбільш складним виявилось питання про мову. При підписанні договору Великобританія не зобов'язувалася ні визнавати мову маорі, ні тим більше сприяти її розвитку. Але трибунал розсудив, що користуватися рідною мовою – невід'ємне право маорі. У результаті рекомендацій трибуналу законопроект 1987 року визнав маорійську мову нарівні з англійською офіційною мовою новозеландської держави. Уряд прийняв «Пропозиції нового партнерства», які загалом зводилися до усунення розриву в освіті та соціально-економічних умовах життя між маорі та рештою населення; визнання маорійської мови та культури, справедливого виділення коштів на їхній розвиток; забезпечення

активної участі маорійських громад у виробленні та реалізації урядових рішень; залучення маорі до політичної діяльності [39].

Лонгі виконав свою передвиборчу обіцянку, заборонивши у вересні 1985 року входження американських кораблів з ядерними установками на борту до портів Нової Зеландії. У відповідь американці припинили всі військові контакти з Новою Зеландією, по суті скасувавши організацію АНЗЮС. У 1985 році Лонгі разом з керівниками інших п'яти країн регіону підписав на Раротонзі договір про без'ядерну зону в південній частині Тихого океану.

Відносини з Францією також пережили випробування. 10 червня 1985 року агенти французької спецслужби підірвали судно екологічної організації Грінпіс «Рейнбоу Ворріор», пришвартоване в Окленді, яке прагнуло перешкодити проведенню французьких ядерних випробувань, причому одна людина загинула (рис. 2.38). У червні 1986 року Лонгі, за посередництва генерального секретаря ООН Переса де Куельяра, домігся політичної домовленості з Францією. Остання погоджувалася виплатити Новій Зеландії компенсацію в розмірі 6,5 млн дол. і просили вибачення, а Лонгі обіцяв видати двох засуджених французьких агентів.

Рис. 2.38. Диверсія на «Рейнбоу Ворріор»

Нова Зеландія посилила свою діяльність у міжнародних організаціях. Спільно з Австралією вона були ініціатором створення організації АТЕС (Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво) у листопаді 1989 року.

Наприкінці 1980-х років відбувся розкол у Лейбористській партії, від якої відокремилася Нова лейбористська партія. За короткий час змінилося три прем'єри: у серпні 1989 року у відставку пішов Девід Лонгі, на його місце заступив Джеффри Палмер, якого у свою чергу змінив у вересні 1990 року Майкл Мур.

Послаблення лейбористів призвело до того, що на виборах 1990 року з 97 депутатських місць Лейбористська партія отримала 28 (удвічі менше, ніж мала), за неї проголосувало лише 34,5 % виборців, тоді як 68 місць завоювала Національна партія і одне – Нова Лейбористська партія.

Програма переможної Національної партії, яку на цей час очолював Джим Болджер, проголосила своїм девізом боротьбу за оздоровлення економіки під гаслом «Хороша економіка – це хороша політика». У своїй економічній політиці вони планували робити упор на стримування інфляції. Тактика, якої дотримувалася Національна партія, полягала в тому, щоб здійснити більшість непопулярних заходів у перший рік перебування при владі. Були скорочені соціальні виплати, рівень безробіття збільшився до 9 %. Хоча спочатку становище Болджера було хитким, його популярність зростає завдяки сильному економічному підйому та засудженню в 1995 році ядерних випробувань Франції в південній частині Тихого океану.

Ще в 1984 році була створена комісія, яка аналізувала чинну виборчу систему і розробляла їй альтернативу. Комісія запропонувала прийняти систему пропорційного представництва, схожу з німецькою. У 1993 році на референдумі населення проголосувало за неї. Вона стала чинною після виборів у 1996 році. На політичну арену, крім двох основних партій – Лейбористської і Національної, вийшли нові партії, зокрема «Нова Зеландія перш за все» на чолі з В. Пітерсом і «Альянс», очолюваний Дж. Андертоном.

Нові партії використовували для згуртування своїх лав невдоволення населення реформами.

Вибори в 1996 році проходили вже за новою виборчою системою, яка значно складніше за колишню. Оскільки до парламенту потрапляють депутати від кількох партій, імовірність того, що жодна партія не матиме там більшості голосів, дуже висока. Саме це і сталося в Новій Зеландії в 1996 році. Національній партії вдалося сформувати уряд тільки в коаліції з партією «Нова Зеландія перш за все». І в цьому випадку їхня перевага була незначна – 61 місце з 120. Другорядні партії, які в минулому мали вкрай мало місць у парламенті, значно збільшили кількість своїх депутатів. Так сталося з партією «Нова Зеландія перш за все», яка збільшила кількість депутатів з 2 до 17, і партією «Альянс» - відповідно з 2 до 13 [51, с. 255-256].

Через чвари всередині Національної партії і падіння її авторитету в народі прем'єр-міністр Дж. Болджер у грудні 1997 року пішов у відставку з поста глави кабінету і лідера Національної партії.

На посаді лідера Національної партії та прем'єр-міністра його замінила Дженні Шиплі, яка стала першою жінкою прем'єр-міністром Нової Зеландії. У серпні 1998 року коаліція розпалася, і представники партії «Нова Зеландія перш за все» вийшли з уряду. Національна партія, підтримана низкою малих партій і незалежними членами парламенту, продовжувала залишатися при владі.

На початку 1990-х років уряд затвердив значну фінансову, земельну та ресурсну компенсацію маорі за минулі несправедливості. Серед найбільш помітних нагород були грошове врегулювання в 1998 році з племенем Нгай Таху на Південному острові, яке на той час було найбільшим і найстарішим земельним позовом в історії країни, і обмін землею у 2008 році з групою з семи племен Північного острова. Уряд також вибачився за страждання та несправедливість, заподіяні маорі, і склав плани врегулювання всіх історичних претензій протягом короткого періоду часу

2.2.15. Нова Зеландія на початку XXI століття

У 1999 році економічне становище в країні погіршилося. Значно збільшився дефіцит торгового балансу. Іноземна заборгованість перевищувала 100 % ВВП. У цьому відіграли роль такі фактори, як підвищення цін на нафту, яку Нова Зеландія змушена імпортувати, а також ажіотажний попит на автомобілі, куплені за кордоном. Значно впав курс новозеландського долара. Він став майже вдвічі дешевше за американський.

Погіршення економічного становища, природно, позначилося на виборах, що проходили в листопаді 1999 року, які і призвели до зміни кабінету. У підсумку лівоцентристська коаліція: Лейбористська партія – «Альянс» отримала 59 місць зі 120, що не вистачало для парламентської більшості. Однак Партія зелених, не претендуючи на посади в кабінеті, обіцяла підтримувати коаліцію в її починаннях, що не суперечать її ідеології та інтересам. Це дало змогу лідеру лейбористів Хелен Кларк (рис. 2.39) сформувати уряд з 26 осіб – найрізномірніший за складом кабінет за всю історію Нової Зеландії. До уряду увійшли 11 жінок, чотири маорі і вперше один представник тихоокеанських островів.

Рис. 2.39. Прем'єр-міністри Джон Кі та Хелен Кларк

Цей лейбористський уряд залишався при владі протягом трьох термінів, після того як одержав перемоги на виборах у 2002 та 2005 роках. Він відійшов від політики економічної лібералізації, змінивши законодавство про трудові відносини, забезпечивши мінімальну заробітну плату і підтримку доходів сімей, а також розробивши план добровільних заощаджень, відомий як «Kiwisaver». Загальна політика уряду полягала в тому, щоб зосередитися на тому, що потрібно зробити Новій Зеландії, щоб конкурувати у все більш глобальній економіці, захищаючи при цьому своїх найбільш вразливих громадян. Лейбористський уряд повернувся до більш незалежної зовнішньої політики, відмовившись від участі в бойових діях під час війни в Іраку та обмеживши витрати на сили оборони, що певною мірою вплинуло на його тісні стосунки з Австралією. Економіка розвивалася, і низька інфляція та безробіття зберігалися до 2006 року, коли ситуація почала погіршуватися напередодні глобального економічного спаду, який досяг свого піку в 2008 році.

У розпал економічної кризи ситуація склалася проти уряду, який перебував при владі протягом дев'яти років. Національна партія під керівництвом Джона Кі повернулася до влади у 2008 році на платформі зміни оподаткування та скасування того, що стало називатися «державою-нянькою». Набравши більшість голосів, але не набравши абсолютної більшості, Національна партія змогла сформувати уряд за підтримки з трьох невеликих партій, включаючи партію маорі. Остання утворилася у 2004 році унаслідок відмови лейбористського уряду в домаганнях маорі на традиційні права на ділянки берегової лінії і морського дна країни.

У вересні 2010 року в Крайстчерчі та його околицях стався сильний землетрус. Хоча жертв не було, було завдано значної шкоди будівлям та інфраструктурі. У лютому 2011 року на Крайстчерч обрушився інший, набагато більш руйнівний землетрус, епіцентр якого знаходився лише в декількох милях від центрального ділового району міста. Унаслідок

землетрусу загинули 185 людей і був зруйнований центр міста. Очікувалося, що відновлення центру міста і ремонт пошкоджених житлових будинків і доріг по всьому місту займуть кілька років (рис. 2.40) [51, с. 280-281].

Рис. 2.40. Наслідки землетрусу в Крайстчерчі

Джон Кі отримав другий термін на посаді прем'єр-міністра, коли національна партія здобула перемогу на загальних виборах у листопаді 2011 року, набравши близько 48 % і 60 місць у Палаті Представників, а також при збереженні підтримки своїх молодших партнерів з правлячої коаліції більшості. Кі залишався популярним серед виборців і виграв третій термін на виборах у вересні 2014 року. Однією з його передвиборчих обіцянок було проведення загальнонаціонального референдуму про вибір нового державного прапора на противагу збереженню старого. Дворічний пошук нового дизайну приніс понад 10 000 заявок від громадськості, і було обрано п'ять фіналістів. Однак на референдумі, що відбувся в березні 2016 року, виборці країни вирішили зберегти існуючий прапор [16].

У грудні 2016 року Кі здивував новозеландців, оголосивши про відставку з посади лідера партії та прем'єр-міністра, щоб проводити більше часу з родиною. Його наступником став міністр фінансів Білл Інгліш, який раніше очолював Національну партію у 2001-2003 роках. Національна

партія отримала хороші результати на загальних виборах у вересні 2017 року, набравши близько 46 % голосів і 56 місць у Палаті представників. Друге місце на виборах посіла Лейбористська партія, що отримала близько 36 % голосів і 45 місць, яку перед виборами очолила 37-річна Джасінда Ардерн. Ардерн зуміла створити коаліцію з партією зелених, яка отримала сім місць, і партією «Нова Зеландія перш за все» (9 місць) і стала наймолодшим прем'єр-міністром за всю історію Нової Зеландії.

У червні 2018 року Ардерн привернула увагу міжнародної громадськості до Нової Зеландії, коли народила свою першу дитину.

У 2019 році було здійснено напад на дві мечеті у Крайстчерчі, унаслідок чого близько 50 людей загинули і ще стільки ж отримали поранення. Ардерн закликала змінити закони про зброю Нової Зеландії, що було суперечливою пропозицією в країні з надзвичайно високим відсотком власників зброї (понад мільйон одиниць зброї з населенням близько 4,9 млн) [16].

У грудні 2019 року Нова Зеландія знову занурилася в стан національного трауру, коли вулканічний вибух на безлюдному острові Вайт забрав життя 21 члена екскурсійної групи.

У 2020-2021 роках країна була змушена боротися з початком пандемії коронавірусу SARS-CoV-2, яка охопила земну кулю. Уряд швидко закрити кордони Нової Зеландії для міжнародних мандрівників і ввів суворий загальнонаціональний карантин. Ця політика завдала важкого удару по економіці країни. ВВП впав більш ніж на 12 % у червні 2020 року, проте Нова Зеландія обмежила поширення вірусу приблизно до 2000 випадків, а кількість загиблих – до 25 життів.

На парламентських виборах у жовтні 2020 року Лейбористська партія здобула переконливу перемогу, набравши близько 49 % голосів і отримавши 64 місця, і стала першою партією за 24 роки, яка змогла сформувати уряд більшості без залежності від партнера з коаліції. Партія зелених, яка входила

до правлячої коаліції Ардерн, також збільшила свою частку голосів до 8 %. Тим часом опозиційна Національна партія продемонструвала найгірші результати виборів за останні десятиліття, набравши 27 % загальної кількості голосів і втративши 21 місце в Палаті представників.

У відповідь на зміну характеру пандемії COVID-19 уряд змінив курс – замість карантину в лютому 2021 року розпочалася масова вакцинація. До кінця лютого 2022 року майже 80 % новозеландців були повністю вакциновані. Однак багато новозеландців не погодилися з політикою уряду щодо COVID-19, виступаючи спочатку проти карантину, а потім проти обов'язкової вакцинації військовослужбовців, поліції, вчителів, лікарів і медсестер. Ці скарги разом із економічними проблемами, такими як зростання вартості життя і падіння вартості житла, сприяли значному зниженню популярності Ардерн.

У лютому 2022 року велика колона вантажівок і легкових автомобілів прибула до столиці на демонстрацію проти Ардерн і її політики, зупинивши рух транспорту і порушивши життя у Веллінгтоні, дотримуючись сценарію, який використовували безкомпромісні консерватори в Канаді. Протестувальники кілька тижнів жили в таборі біля будівлі парламенту Нової Зеландії, перш ніж їх примусово вивезли правоохоронці. У ході цього процесу десятки демонстрантів були заарештовані.

Усі ці події вплинули на Ардерн. У січні 2023 року вона подала у відставку з посади прем'єр-міністра. Лейбористська партія висунула на заміну Ардерн Кріса Хіпкінса, який відповідав за реалізацію реагування країни на глобальну пандемію, спочатку тимчасовим міністром охорони здоров'я, а потім міністром COVID-19.

Протягом декількох днів країна зіткнулася з катастрофічною погодою, коли на Північний острів обрушилися проливні дощі. У середині лютого на Нову Зеландію обрушився циклон «Габріель», який став найсильнішим

штормом за останнє століття і спричинив повені і масштабні збитки, призвів до оголошення надзвичайного стану в усій країні.

Економіка Нової Зеландії також переживала важкі часи, страждаючи від наслідків інфляції, яка охопила більшу частину світу.

У жовтні 2023 року на парламентських виборах лейбористи набрали лише близько 27 % (порівняно з приблизно 50 % на виборах 2020 року), тоді як Національна партія набрала близько 39 %. Новим прем'єр-міністром став лідер Національної партії Крістофер Люксон.

2.3. Політичний устрій та економічний розвиток Нової Зеландії

2.3.1. Державно-політичний устрій Нової Зеландії

Офіційна назва Нової Зеландії – Королівство Нової Зеландії, форма правління – конституційна монархія. Главою держави є монарх Великобританії, яку представляє генерал-губернатор. Генерал-губернатор призначається монархом (за рекомендацією уряду Нової Зеландії) на п'ятирічний термін. Він має обмежені повноваження, при цьому канцелярія зберігає деякі залишкові повноваження щодо захисту конституції та дій у ситуації конституційної кризи. Наприклад, генерал-губернатор може за певних обставин розпустити парламент.

Законодавчим органом держави є парламент. У Новій Зеландії парламентська форма правління заснована на британській моделі. Законодавча влада належить однопалатній палаті представників (парламенту) (рис. 2.41), члени якої обираються на три роки.

Політична партія або коаліція партій, яка має більшість у Палаті представників, формує уряд. Як правило, лідер правлячої партії стає прем'єр-міністром, який разом із міністрами, відповідальними за різні аспекти уряду, формує кабінет.

Рис. 2.41. Будинок парламенту Нової Зеландії

Кабінет міністрів є центральним органом виконавчої влади. Більшість законодавчих ініціатив ініціюється в Палаті представників на основі рішень, прийнятих кабінетом міністрів. Тоді парламент повинен прийняти його більшістю голосів, перш ніж він стане законом. Однак кабінет міністрів має широкі регуляторні повноваження, які підлягають лише обмеженому парламентському огляду. Урядову діяльність здійснюють близько 30 відомств різного розміру та важливості [38].

Структура уряду Нової Зеландії відносно проста, але конституційні положення країни складніші. Як і у Великобританії, конституція Нової Зеландії є сумішшю статуту і конвенції. Там, де обидва стикаються, конвенція, як правило, переважає. Закон про Конституцію 1986 року спростив це шляхом консолідації та доповнення конституційного законодавства 1852 року.

Для перевірки можливих адміністративних порушень у 1962 році було створено офіс омбудсмена. Крім того, Закон про офіційну інформацію 1982 року дає змогу публічного доступу, за окремими винятками, до державних документів.

Право Нової Зеландії зазвичай наслідує прецеденти англійського права. Тим не менш суди Нової Зеландії зайняли більш незалежну позицію і тепер відіграють значну конституційну та політичну роль щодо публічного

та адміністративного права. У 2003 році було створено Верховний суд, який замінив британську Таємну раду. Нижче Верховного суду є ієрархія судів, які розглядають цивільні та кримінальні справи, включаючи — у порядку зростання – окружні суди, Вищий і Апеляційний суди. Існують також суди з питань навколишнього середовища та зайнятості, земельний і апеляційний суди маорі, а також ряд трибуналів, у тому числі Трибунал Вайтангі, який розглядає скарги маорі про порушення урядом Угоди Вайтангі.

Існує загальне виборче право для тих, кому виповнилося 18 років. У 1996 році в країні давню систему простої більшості було замінено методом змішаного пропорційного членства, за яким кожен виборець має два голоси, один за кандидата від округу і один за кандидата від політичної партії. Представництво партії в законодавчому органі пропорційне кількості голосів, які вона отримує. Нова система також розширила парламент до 120 місць — 71 обирається (у тому числі сім зарезервовано для маорі) від виборців і 49 за партійними списками [38].

Національна партія Нової Зеландії та Лейбористська партія Нової Зеландії залишаються двома основними політичними силами країни. Традиційна база підтримки Національної партії знаходиться в сільських і багатих міських районах, а також серед тих, хто займається бізнесом і управлінням. Лейбористи — це профспілки та міські сині комірці. Уряди зазвичай є коаліціями однієї з головних партій з однією або кількома меншими партіями, які займають місця в парламенті. На початку ХХІ століття серед таких партій виділяються Партія зелених і Партія маорі.

У 1893 році, після багаторічної кампанії жінок-суфражисток, Нова Зеландія стала першою країною у світі, яка поширила голосування на всіх своїх громадян. Проте лише в 1919 році жінки змогли балотуватися на виборах, і до 1980-х років до парламенту було обрано небагато жінок. Жіночий рух 1970-х і 1980-х років призвів до того, що все більше жінок вийшли на основну політичну арену, і до ХХІ століття Нова Зеландія мала

помітно високий рівень представництва жінок на національних посадах. Перша жінка-прем'єр-міністр країни, лідер Національної партії Дженніфер Шіплі, займала посаду з 1997 по 1999 рік. Її змінила лідер лейбористів Хелен Кларк (1999–2008). Інша жінка, Джасінда Ардерн з Лейбористської партії, стала прем'єр-міністром у 2017 році.

Участь у збройних силах, які називаються Сили оборони Нової Зеландії, є добровільною, і для вступу особи мають бути не молодше 17 років. Країна має відносно невеликі військові сили з армією та невеликим флотом. Його витрати на оборону у відсотках ВВП значно нижчі за середньосвітові. Військові розгорнуті за кордоном переважно в миротворчих силах. За дотримання законів відповідає поліція Нової Зеландії.

2.3.2. Адміністративний устрій Нової Зеландії

Загалом у Новій Зеландії 17 районів, дев'ять із яких розташовані на Північному острові, сім — на Південному острові. Один район належить до Чатемського архіпелагу, який розташований аж за 680 км на південний схід від основних островів. Острів Чатем має статус спеціальної територіальної одиниці (рис. 2.42). Назви регіонів Нової Зеландії мають або англійське, або маорійське походження. У деяких випадках вони дублюються обома мовами [38].

Регіони Північного острова Нової Зеландії

Нортленд – це території проживання маорійських племен. Адміністративний центр – місто Фангареї. Із західного боку регіон омивається Тасмановим морем, а зі східного — Тихим океаном. Ландшафт тут горбистий.

Окленд – це найбільш густонаселений район країни і економічно розвинений.

Рис. 2.42. Адміністративний поділ Нової Зеландії

Вайкато – найбільше місто тут Гамільтон. У цьому регіоні знаходиться найбільше озеро Таупо, з якого бере свій початок найдовша річка Нової Зеландії – Вайкато.

Бей-оф-Пленті – регіон, розташований на березі мальовничої затоки Пленті. Важливими містами є Тауранга, Роторуа, Факатані.

Гісборн — особливість цього регіону в тому, що більше половини населення становлять представники маорі. Регіон вважається одним із найкращих виробників вина в країні. У місті розташований торговий порт.

Таранакі – найбільше місто тут Нью-Плімут, а ще на території регіону знаходиться вулкан з тим самим ім'ям, що й регіон.

Манавату-Уонгануї – великий регіон на півдні Північного острова. Столиця його – місто Уонгануї. Це горбиста і рівнинна місцевість, де є досить великі річки.

Хокс-Бей – це один із основних виробників всесвітньо відомих новозеландських вин. Регіональна адміністрація розташовується у двох основних містах регіону Нейпір і Хейстінгс.

Веллінгтон розташований на крайньому півдні Північного острова. Тут знаходиться столиця держави, місто Веллінгтон.

Регіони Південного острова Нової Зеландії

Марлборо — завдяки м'якому клімату є одним з основних виноробних районів країни. Столиця регіону – місто Бленем.

Нельсон – це найменший за територією регіон на півночі Південного острова. Його центром є одноіменне місто.

Тасман – регіон, цікавий для туристів. Знаходиться він на березі затоки Тасман. У ньому розташований національний парк Абель-Тасман. У північно-східній частині затоки Тасман знаходиться острівець Д'Юрвіль.

Кентербері – найбільший за територією регіон Нової Зеландії. Східне узбережжя омивається водами моря, на заході тягнеться гірський хребет Південних Альп. Столиця регіону – місто Крайстчерч.

Уест-Кост – найбільше місто тут Греймут, а відомий цей регіон своєю природною особливістю, бушем, практично не освоєним людьми, ділянкою чагарників з особливою фауною.

Отаго – найбільшим містом тут є Данідін, у якому знаходиться найстаріший у країні університет Отаго.

Саутленд – найменш заселений регіон країни. Його столиця – місто Інверкаргілл. Із західного боку регіон омивається Тасмановим морем, східного – Тихим океаном, південного – Південним океаном. До складу регіону також входить острів Стюарт.

Регіонами управляють регіональні та місцеві ради, до обов'язків яких входять управління ресурсами, закладами освіти та культури, будівництво доріг, боротьба з повеннями, якість повітря та води, боротьба зі шкідниками, громадський транспорт, регіональні парки, водопостачання тощо.

2.3.3. Міста Нової Зеландії

Веллінгтон – столиця, порт і великий комерційний центр Нової Зеландії, розташований на крайньому півдні Північного острова. Його населення складає 415 тис. осіб. Він розташований на узбережжях і пагорбах навколо гавані Веллінгтон (Порт-Ніколсон), яка належить до найкращих гаваней світу. Гора Вікторія підноситься на 643 фути (196 метрів) недалеко від центру міста. Веллінгтон знаходиться в зоні розломів і пережив кілька землетрусів.

Поселення було засновано в 1840 році і названо на знак визнання допомоги, наданої герцогом Артуром Веллінгтоном. У 1842 році Веллінгтон став районом, а 1886 року — містом. У 1865 році сюди було перенесено місце перебування центрального уряду з Окленду [14, с. 796].

Веллінгтон — транспортний і комунікаційний вузол країни. Залізничне та автомобільне сполучення простягається від нього до всіх частин Північного острова, а пороми до Піктона зв'язують столицю з Південним островом. Міжнародний аеропорт міста є центром внутрішньої авіаційної мережі країни. У Веллінгтоні знаходяться університети Вікторії та Мессі.

Значна частина міста побудована на землі, відвойованій у затоки. До відомих установ належать будівлі парламенту (серед них характерна будівля «Вулик»), Національна бібліотека, міська галерея Веллінгтона, Новозеландська академія образотворчих мистецтв. І Те Папа Тонгарева – національний музей культури маорі. Старий будинок уряду, збудований у 1876 році, є однією з найбільших дерев'яних споруд у світі. У Веллінгтоні знаходяться Королівський новозеландський балет і Національний симфонічний оркестр (рис. 2.43) [37].

Рис. 2.43. Веллінгтон. Історичний музей

Окленд – місто, яке знаходиться на півночі Північного острова. Найбільш густонаселене місто країни і найбільший порт, Окленд займає вузький перешийок між гаванями Вайтемата в затоці Хауракі і Манукау. Населення Великого Окленду перевищує 1,4 млн осіб. Він був заснований у 1840 році губернатором Вільямом Гобсоном як столиця колоніального уряду і був названий на честь Джорджа Ідена, графа Окленда, британського першого лорда Адміралтейства. В Окленді також проживає найбільша кількість маорі та полінезійців з інших островів Тихого океану.

Коли європейці прибули на початку XIX століття, регіон був густо населений маорі. Європейські поселення розташовувалися переважно біля берегів затоки Хауракі. У 1851 році Окленд отримав самоврядування і залишався столицею, доки не передав цей статус Веллінгтону в 1865 році. Окленд став містом у 1871 році. На той час у ньому було майже 10 000 європейських поселенців, і місто Окленд незабаром стало адміністративним, військовим і торговим центром для всієї навколишньої території.

У 2010 році великий регіон Окленду став унітарною радою, яка об'єднала уряди складових частин колишнього регіону Окленд в один.

Міський район, який є центром автомобільного та залізничного транспорту, також обслуговує провідний міжнародний аеропорт Нової Зеландії в Мангері. Найважливішою особливістю Окленду є гавань Вайтемата, водний масив площею 180 км², який обслуговує закордонне та внутрішнє судноплавство. Міст Окленд-Харбор-Брідж перетинає гавань Вайтемата і з'єднує центральний діловий район Окленду з Північним берегом.

Галузі промисловості району Окленду охоплюють машинобудування, видавництво та металообробку; виробництво фарби, скла, пластмас, хімікатів, цементу і різноманітних споживчих товарів; складання транспортних засобів і суднобудування; харчову промисловість, пивоваріння та рафінування цукру. Девонпорт у районі Норт-Шор є головною військово-морською базою та верф'ю Нової Зеландії.

В Окленді знаходяться Меморіальний музей війни, Музей транспорту і техніки, Національний морський музей, Оклендська художня галерея, Оклендський університет, заснований у 1882 році. Також є пляжі для плавання та серфінгу, кілька згаслих вулканічних конусів, поля для гольфу, спортивні майданчики, а також парки та заповідники (рис. 2.44) [37].

Рис. 2.44. Окленд. Телевежа Скай-Тауер

Крайстчерч – місто на сході Південного острова, на річці Ейвон, регіон Кентербері. Крайстчерч був заснований Кентерберійською асоціацією, яка планувала створити зразкове поселення Англiканської церкви. Перші імiгранти прибули на п'ятьох кораблях у 1850–1851 роках. Їхнє поселення, відоме як Кентербері, було перейменовано на Крайстчерч. Проголошений містом у 1862 році і, отримавши самоврядування в 1868 році, Крайстчерч був розширений у 1903 році; зараз це найбільш густонаселене місто на Південному острові та третє за величиною місто в Новій Зеландії. Населення міста складає близько 380 тис. осіб [14, с. 797] (рис. 2.45).

Рис. 2.45. Кафедральна площа Крайстчерча

У другій половині ХХ століття Крайстчерч, який колись залежав переважно від багатих сільськогосподарських околиць, став другим за значенням промисловим центром Нової Зеландії завдяки хорошим транспортним засобам, достатнім запасам артезіанської води та недорогій гідроелектроенергії. До традиційних виробництва м'яса, вовни та сільськогосподарського інвентарю додалися виробництво одягу, килимів, гумових, дерев'яних і коркових виробів, транспортного обладнання, шин, мила, добрив, скла, взуття, борошна.

Оскільки значна частина території міста відведена під парки, сквери та інші зони відпочинку, Крайстчерч отримав прізвисько «Місто-сад рівнин». Одними з головних освітніх центрів країни тут є Університет Лінкольна, заснований у 1878 році, а також Коледж Христа і Кентерберійський університет (1873). Іншими визначними закладами є ботанічні сади, планетарій, Кентерберійський музей і музей транспорту і науки, а також Художня галерея Крайстчерча і Центр сучасного мистецтва.

4 вересня 2010 року Крайстчерч і його околиці постраждали від сильного землетрусу. Хоча серйозно поранених і загиблих було мало, землетрус і його вторинні поштовхи зруйнували сотні будівель у місті та пошкодили залізниці, дороги та іншу інфраструктуру. Менш ніж через півроку, 22 лютого 2011 року, у Крайстчерчі стався ще один землетрус. Він викликав ще більші руйнування, загинули понад 180 людей. Центр міста зазнав значних пошкоджень. До 50 тис. жителів назавжди переїхали в інші місця в Новій Зеландії або Австралії.

Гамільтон – місто на півночі Північного острова, належить до регіону Вайкато. Населення міста трохи перевищує 200 тис. осіб. Гамільтон виник як військове поселення на місці безлюдного села маорі. Отримав самоврядування у 1877 році, став містом у 1945 році. Він був названий на честь капітана Джона Гамільтона, офіцера Королівського флоту, який загинув у боротьбі з маорі. Зараз місто є найважливішим внутрішнім центром Нової Зеландії.

Гамільтон є скотарським і лісовим районом; галузі промисловості включають молочну та м'ясопереробну, пивоварну, цегельну, лісопильну, машинобудівну, а також виробництво харчових продуктів, сільськогосподарської техніки, одягу, картонних коробок, пластмас, збірних будівель і вугільного газу. Його визначні установи включають Університет Вайкато (1964), історичний англіканський собор, музей Вайкато, а також славетний Гамільтонський ботанічний сад (рис. 2.46).

Рис. 2.46. Гамільтон. Музей Вайкато

Данідін – місто і порт на південному сході Південного острова, належить до регіону Отаго. Він розташований у гавані Отаго. Населення складає близько 126 тис. осіб.

Засноване в 1848 році як поселення Шотландської вільної церкви, місто було обрано за його лісові ресурси та потенціал для фермерських поселень. Його назвали Данідіном за гельською назвою Едінбургу. Відкриття золота в 1861 році в Отаго дало Данідіну процвітання та викликало міграцію, що зробило його провідним містом Нової Зеландії в другій половині XIX століття. Статус міста отриманий у 1865 році. Незважаючи на повільне зростання після Другої світової війни, місто залишається промисловим центром (переробка харчових продуктів і напоїв, будівництво, машини та обладнання). Данідін також є регіональним центром фінансів і торгівлі. У Данідіні знаходиться заснований у 1869 році університет Отаго – найстаріший університет країни, також розташовані собор Святого Йосипа (рис. 2.47), музей і центр розваг «Кедберіворлд», створений провідною кондитерською компанією «Кедбері».

Рис. 2.47. Данідін. Собор святого Йосипа

2.3.4. Державні символи Нової Зеландії

Герб Нової Зеландії

Коли Нова Зеландія стала британською колонією в 1840 році, британський королівський герб став гербом Нової Зеландії.

Після того як Нова Зеландія отримала статус домініону, у 1908 році було проведено конкурс на розроблення герба. Було подано 75 заявок, три були відправлені на розгляд до Великобританії. Перший герб Нової Зеландії був прийнятий у 1911 році, однак він використовувався нечасто. Деякі урядові відомства продовжували використовувати королівський герб.

Нинішній дизайн був прийнятий у 1956 році. Герб Нової Зеландії є візуальним уявленням про спадщину, ландшафт і населення країни. Угорі розташована корона, що символізує історичні зв'язки країни зі Сполученим Королівством, які тривають і в 2000-х роках, коли правлячий британський монарх є главою держави Нової Зеландії. Унизу написано «Нова Зеландія».

У центрі — щит із трьома кораблями посередині, що свідчить про залежність країни від торгівлі та нагадує про заселення країни в XIX столітті

європейськими мігрантами, переважно з Великобританії. По обидва боки щита розташовані стислі символи ідентичності Нової Зеландії:

- Південний хрест, що являє собою нічне небо над країною;
- сніп пшениці на знак визнання сільськогосподарського виробництва країни;
- ягняче руно як визнання скотарської економіки, яка так довго мала вирішальне значення для процвітання нації;
- два схрещених молоти, що являють собою гірничодобувну промисловість або промисловість взагалі.

Під щитом і за словами «Нова Зеландія» — два листки папороті, що уособлюють місцеву рослинність [54] (рис. 2.48).

Рис. 2.48. Герб Нової Зеландії

Прапор Нової Зеландії

Перший прапор Нової Зеландії був обраний на зборі вождів у Вайтангі 20 березня 1834 року. Він став відомий як прапор Об'єднаних племен Нової Зеландії за назвою, яку використовували вожді, коли вони зустрічалися

знову. Цей прапор містив червоний Георгіївський хрест на білому тлі та менший Георгіївський хрест, облямований чорним кольором на синьому фоні у верхній чверті. У кожній чверті меншого хреста була розташована біла восьмикутна зірка.

Юніон Джек (британський прапор) замінив прапор Об'єднаних племен як визнаний прапор Нової Зеландії, коли 6 лютого 1840 року було підписано договір Вайтангі.

Сучасний прапор Нової Зеландії походить від морського британського прапора Blue Ensign. З 1865 року новозеландські військово-морські судна мали плавати під синім прапором (прапор із Union Jack у верхній лівій чверті) з додаванням новозеландського значка або печатки на правій стороні прапора. Першим значком був «NZ». У 1869 році його замінили чотири червоні зірки з білими межами, що уособлюють сузір'я Південного Хреста.

У 1899 році було схвалено додавання білого диска з червоними зірками. Незабаром цей прапор був використаний на суші. Під час участі Нової Зеландії у Південноафриканській війні (1899-1902) прапори майоріли по всій країні.

У 1900 році прем'єр-міністр Седдон вніс до Палати представників закон про те, що блакитний прапор із зірками Південного Хреста, але без білого диска стане офіційним прапором Нової Зеландії. У 1902 році був прийнятий змінений законопроект, і Юніон Джек був замінений нинішнім прапором Нової Зеландії (рис. 2.49).

Рис. 2.49. Прапор Нової Зеландії

У королеви Єлизавети II є особистий прапор Нової Зеландії, який був прийнятий у 1962 році. Він виглядає як щит новозеландського герба з додаванням круглої форми, що містить літеру «Е» і корону. Цей прапор піднімається, коли королева знаходиться в Новій Зеландії, у тому числі на морі у водах Нової Зеландії, і має перевагу над прапором Нової Зеландії [10].

Маорі мають власний прапор, відомий під назвою Тіно Рангатіратанга. Зображення прапора в 1990 році створили Хірайна Марсден, Ян Добсон і Лінда Манн. Він поєднує стрічки та фігури чорного, білого та червоного кольорів.

Чорний уособлює Те Корекоре, царство Потенційного буття, довгу темряву, звідки виник світ; білий – Те Ао Марама, царство Буття і Світла. Це фізичний світ. Білий колір також символізує чистоту, гармонію, просвітлення та рівновагу. Червоний символізує Те Вей Ао, царство появи. Червоний — це Папатуануку, колір Матері-Землі, що підтримує все живе та з якої була зроблена перша людина. Фігури прапора символізують форму листа, що в'ється, розгортання нового життя, відродження та безперервність, оновлення та надію на майбутнє. Конструкція прапора є балансом природних сил між собою. Офіційне визнання прапор маорі отримав у День Вайтангі 2010 року (рис. 2.50) [54].

Рис. 2.50. Прапор маорі

Гімн Нової Зеландії

З 1977 року в Новій Зеландії є два національні гімни: «Боже, бережи королеву» (або короля) і «Боже, захисти Нову Зеландію». Ця незвичайна ситуація виникла через те, що з 1840 року відчуття національної приналежності мешканців Нової Зеландії пройшло через різні фази. «Боже, бережи королеву» зазвичай співають, коли присутні королева, член королівської сім'ї або генерал-губернатор, щоб підкреслити зв'язки Нової Зеландії з Великобританією та Співдружністю. «Боже, захисти Нову Зеландію» також можна співати в таких випадках або коли в центрі уваги національна ідентичність Нової Зеландії.

«Боже, бережи королеву», національний гімн Великобританії, автоматично став державним гімном, коли Нова Зеландія стала британською колонією в 1840 році. Оскільки главою держави Нової Зеландії є британський монарх, він залишається офіційним гімном.

Національний гімн «Боже, захисти Нову Зеландію» уперше було опубліковано як вірш у Данідінській газеті Saturday Advertiser у 1876 році. Його написав Томас Брекен, молодий ірландський поет і журналіст, який прибув до Нової Зеландії в 1869 році. Публікація вірша супроводжувалася оголошенням конкурсу на кращу музику до нього. Переможцем стала музика Джона Джозефа Вудса, директора католицької школи в Лоуренсі. Перше вокальне виконання гімну «Боже, захисти Нову Зеландію» відбулося на Різдво 1876 року в данідінському королівському театрі. У жовтні 1878 року в газетах Отаго з'явився переклад гімну мовою маорі під назвою «Аотеароа».

Хоча він був опублікований як державний гімн, «Боже, захисти Нову Зеландію» довгий час не мав офіційного статусу. У 1940 році уряд Нової Зеландії надав «Боже, захисти Нову Зеландію» статусу «національної пісні». Нарешті в 1977 році він був оголошений офіційним національним гімном разом із «Боже, бережи королеву».

2.3.5. Економіка Нової Зеландії

Економіка Нової Зеландії розвинена, але на світовому ринку вона порівняно невелика. Наприкінці XIX і на початку XX століть рівень життя Нової Зеландії, заснований на експорті сільськогосподарської продукції, був одним з найвищих у світі, але після середини XX століття темпи зростання були одними з найповільніших серед розвинених країн. Перешкодами для економічної експансії були повільне зростання економіки Сполученого Королівства (яке раніше було основним напрямком експорту Нової Зеландії) і її членство в Європейському Співтоваристві (згодом Європейському Союзі), а також високі тарифи, введені основними промисловими країнами проти сільськогосподарської продукції країни (наприклад масла та м'яса). Економічна історія Нової Зеландії з середини XX століття переважно складалася зі спроб розвитку та диверсифікації економіки шляхом пошуку нових ринків і нових продуктів, таких як вино та паперові вироби, розширення своєї виробничої бази та підтримки вільної торгівлі [1, с. 9].

Сільськогосподарська база Нової Зеландії потребувала відносно складної економіки. Високопродуктивне скотарське господарство, яке включає екстенсивний випас вівець і велике виробництво молока, стало можливим завдяки помірному клімату, великим інвестиціям у поліпшення земель (включаючи впровадження європейських трав і регулярне внесення імпортованих добрив), а також висококваліфікованому керівництву. Цю економіку можна охарактеризувати як офшорну європейську ферму, яка експортувала вовну, переробляла молочні продукти, імпортувала різноманітні готові споживчі та капітальні товари, сировину та нафту. Скотарство, особливо молочне, залишалось значним, але інші сектори, такі як лісове господарство (і виробництво паперу та інших виробів з деревини), садівництво, рибальство, створили більш збалансовану економіку.

Виноградарство також процвітало, і багато вин Нової Зеландії стали одними з найкращих у світі.

Окрім короткого розквіту видобутку золота в середині-кінці XIX століття, біологічні ресурси завжди були більш значущими, ніж мінерали. Домашні тварини, завезені з Європи, процвітали в Новій Зеландії. Лісове господарство завжди було важливим, але акцент змінився від вирубки первісного лісу для отримання деревини до заліснення сосен і ялиць як для отримання деревини, так і целюлози. Хоча у світовому масштабі лісова промисловість Нової Зеландії невелика, вона є значним постачальником виробів з деревини в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Корисні копалини та енергетика

У Новій Зеландії зустрічаються більшість корисних копалин, як металевих, так і неметалевих, але лише деякі з них знаходяться в достатній кількості для промислового використання. Винятком є золото, яке в перші роки організованого поселення було основним експортом; значне видобування вугілля; залізні руди, а останнім часом природний газ. Крім того, добуваються будівельні матеріали, якими країна добре забезпечена. У Новій Зеландії енергію видобувають як із викопного палива, так і відновлюваних джерел, таких як гідроелектроенергія, вітрова та геотермальна енергії. Гідроелектроенергетика довгий час забезпечувала основну частину електроенергії країни (рис. 2.51). Однак із збільшенням попиту ця частка дещо знизилася.

Теплові електростанції, що працюють на вугіллі та природному газі, становлять більшу частину генеруючих потужностей, що залишилися. Невелика, але зростаюча кількість енергії надходить із геотермальних джерел. Електрична мережа Нової Зеландії має помітну особливість у вигляді підводних кабелів постійного струму через протоку Кука.

Рис. 2.51. Водозабір електростанції на озері Манапурі

Вони з'єднують два головні острови, що дає змогу використовувати надлишки гідроелектроенергії на Півдні для промисловості та населення, які сконцентровані на Півночі. Крім того, новозеландці розробили запаси природного газу та побудували перший у світі завод з виробництва бензину з природного газу. На морі проводиться успішне буріння для пошуку запасів нафти [38].

Виробництво

Навіть у XIX столітті через відносну географічну ізольованість Нової Зеландії значна частка населення була зайнята в промисловості: у виробництві та ремонті сільськогосподарської техніки, а також суднобудуванні, пивоварінні та переробленні деревини. Після 1880-х років зросла зайнятість у фабричному переробленні сільськогосподарської продукції, а тимчасова ізоляція країни під час Першої та Другої світових війн стимулювала виробництво широкого спектра промислових товарів, які раніше імпортувалися. Протекціоністська політика, яку спочатку підтримували, хоча й слабо, уряди наприкінці XIX століття, була посилена після Першої світової війни. З кінця Другої світової війни до початку 1970-х років обробна промисловість захищалася платою за ліцензування імпорту, щоб підтримувати повну зайнятість. Були впроваджені деякі

трудомісткі види діяльності, наприклад збирання автомобілів і споживчої електроніки (з виготовленням деяких деталей і компонентів), які, проте, у підсумку виявилися неконкурентоспроможними. Деякі галузі перенесли свою виробничу діяльність за кордон, хоча цей сектор залишався важливим роботодавцем і внеском у валовий внутрішній продукт.

Торгівля

Основним предметом експорту Нової Зеландії є сільськогосподарська продукція — переважно м'ясо, молочні продукти, фрукти й овочі; велике значення мають також сира нафта і вироби з деревини та паперу. Основним імпортом є сира та очищена нафта, обладнання і транспортні засоби. Головними торговими партнерами Нової Зеландії є Китай, Австралія, США, Японія, Німеччина та Південна Корея. Кілька торговельних угод лягли в основу Торгової угоди про тісніші економічні відносини між Австралією та Новою Зеландією, підписаної в 1983 році. Ця угода зрештою скасувала мита і квоти на товари між двома країнами і вважалася першим кроком до інтеграції економік цих країн. Нова Зеландія також має угоду про вільну торгівлю з Китаєм, а Австралія та Нова Зеландія разом є членами угоди про вільну торгівлю з Асоціацією держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) [33].

Послуги

Значна частка працівників зайнята в секторі державних послуг, особливо у Веллінгтоні, де розташовані головні офіси урядових відомств. Туризм є важливою частиною економіки Нової Зеландії. Більшість відвідувачів країни приїжджають з Австралії, Великобританії, США та Китаю. З кінця 1990-х років значно збільшилася кількість іноземних студентів, зокрема з Китаю, Південної Кореї, Японії, Індії та Саудівської Аравії, які навчаються в мовних школах, університетах і політехнічних закладах, тому освіта стала важливим джерелом отримання іноземної валюти.

Праця

Працівники об'єднувалися в сильні профспілки з кінця ХІХ століття. Як і Австралія, Нова Зеландія розвинула систему примусового арбітражу, у якій уряд відігравав головну роль. Однак з кінця 1960-х років в урядовій політиці загалом чергувалися періоди введеного урядом заморожування зарплат і цін з періодами офіційно допустимих переговорів між профспілками та роботодавцями, хоча через міцний зв'язок між ринками праці Нової Зеландії та Австралії державне регулювання цієї сфери, особливо для кваліфікованих працівників і робітників, було обмеженим. Після ухвалення Закону про трудові договори (1991), який скасував обов'язкове членство в профспілках, кількість членів профспілки різко скоротилася [7].

Транспорт і телекомунікації

Незважаючи на складний рельєф країни, більшість населених районів Нової Зеландії легко доступні. Мережа доріг добре розвинена навіть у сільській місцевості, а в головних містах є системи швидкісних доріг.

У ХІХ і більшій частині ХХ століття Нова Зеландія залежала від судноплавства для торгівлі та пересування людей. Основні міста розташовувалися в гарних природних гаванях або поблизу них. Основними портами зараз є Окленд, Веллінгтон і Літтелтон (який обслуговує Крайстчерч). Інші визначні порти – це Марсден-Пойнт, Тауранга і Нейпір на Північному острові та Нельсон, Вестпорт і Данідін на Південному острові. Новозеландська судноплавна компанія була створена в 1873 році. Після періоду буму після Другої світової війни скоротилися імпорт та експорт товарів морським шляхом, а отже, і зайнятість у морській галузі. Через протоку Кука курсують міжострівні пороми.

Перша залізниця в Новій Зеландії почала працювати в 1862 році. До кінця 1870-х років мережа залізниць з'єднала основні міста Північного та Південного островів. До 1990-х років мережа залізниць знаходилася у

власності та управлінні уряду, а потім була приватизована. З 2008 року вантажні та пасажирські залізниці країни належали та управлялися державним підприємством, відомим як «KiwiRail». Залізнична мережа включає головну магістраль, що проходить через обидва острови, разом з поромними переправами та гілками, що сполучають більшість міст. Після того як на початку 1980-х років були скасовані давні норми, що захищали залізниці від конкуренції з боку автомобільних перевізників, збільшилися міжміські автомобільні перевезення [16].

Через складний рельєф місцевості в Новій Зеландії зручніше пересуватися авіатранспортом. Більшість провінційних міст мають аеропорти, а всі великі міські центри пов'язані повітряним сполученням. Національна авіакомпанія «Air New Zealand» зараз знаходиться під контролем держави, хоча, як і залізниці, деякий час перебувала у приватній власності. «Air New Zealand» разом із кількома іноземними авіакомпаніями обслуговує міжнародні перевезення в країні, маючи міжнародні термінали в Окленді, Крайстчерчі (рис. 2.52) і Веллінгтоні. Гамільтон, Палмерстон Норт, Квінстаун і Данідін також пропонують обмежені міжнародні авіаційні послуги.

Рис. 2.52. Аеропорт у Крайстчерчі

Першим надійним засобом зв'язку в Новій Зеландії був телеграф. Уже в 1866 році телеграфний кабель був прокладений через пролив Кука, у 1876

році був встановлений телеграфний зв'язок з Австралією. У 1881 році в Окленді та Крайстчерчі запрацювали перші телефонні станції, з 1887 року працює регулярна поштова служба Нової Зеландії [8].

Після численних реформ у телекомунікаційній галузі Нової Зеландії країна перетворилася на одного з лідерів у цій галузі. Спочатку монополію на телекомунікаційні послуги мала пошта країни, але вона переживала економічні труднощі та погіршення обслуговування. У 1987 році була створена Державна телекомунікаційна корпорація Нової Зеландії (приватизована в 1990 році), яка у 2014 році була перейменована в «Spark New Zealand». Новозеландці швидко засвоїли зміни в інформаційно-комунікаційних технологіях. Користування Інтернетом поширене серед переважної більшості населення.

2.3.6. Гроші та фінансова система Нової Зеландії

Перший банк Нової Зеландії був створений в Окленді в 1861 році. Протягом багатьох років там виникло кілька великих державних та іноземних комерційних (торгових) банків. У перші десятиліття організованого розрахунку ті діяли самостійно і випускали власну валюту. Сьогодні всі банки мають бути зареєстровані в Резервному банку Нової Зеландії, який є центральним банком і випускає національну валюту країни – новозеландський долар. З початку 1980-х років фінансова галузь була трансформована шляхом дерегуляції. На початку XXI століття більшість великих банків були в іноземній власності.

У 1977 році була проведена фінансова реформа, внаслідок якої новозеландський фунт був замінений новозеландським доларом, який поділяється на 100 центів. У Новій Зеландії з паперово-пластикових грошей в обігу перебувають купюри номіналом 100, 50, 20, 10, 5 новозеландських доларів. На купюрах зображені видатні люди, що мають відношення до

Нової Зеландії, а також знакові архітектурні будівлі і природні пам'ятки країни, представники флори і фауни (рис. 2.53).

Рис. 2.53. Новозеландські долари

На купюрі 100 новозеландських доларів зображений лорд Резерфорд – британський фізик новозеландського походження. Резерфорд був першим, хто створив планетарну модель атома. На звороті 100-доларової купюри зображена пташка мохуа (мовою маорі), або канарка-жовтоголовка. Дерево, зображене там же, – це червоний бук, улюблене місце проживання пташки жовтоголовки. Це дерево і пташка дуже поширені в долині річки Еглінгтон. Сама долина теж зображена на задньому плані купюри.

На лицьовому боці купюри 50 новозеландських доларів зображений сер Апірана Нгата – перший представник маорі, який зробив кар'єру в політиці та науці. Також тут зображено Будинок зборів Поруранги, побудований за ескізами самого Апірана Нгати. Будинок є типовим зразком мистецтва маорі. На зворотному боці купюри зображена ворона кокако – новозеландський птах із сірим тілом, чорним обличчям і блакитною

борідкою, і ліс Пуреора, розташований у центральній частині Північного острова, де саме і живуть вищезгадані птахи. У лівому нижньому кутку листя і ягоди кареао, які їдять ворони кокако.

На лицьовому боці купюри номіналом 20 новозеландських доларів зображена її Величність королева Великобританії Єлизавета II і Парламент у Веллінгтоні, який у народі називають «Вулик», а на зворотньому – гора Тапуаенуку – найвища гора на Південному острові.

На 10-доларовій купюрі зображено найвідомішу новозеландську суфразистку Кейт Шеппард, а також білі камелії – квіти, які були передані членам парламенту, які підтримали проєкт про виборчі права жінок. Ця квітка стала символом боротьби жінок Нової Зеландії. На зворотньому боці купюри – синя качка – вид новозеландської фауни, що вимирає. Живе переважно у швидких річках у гірських новозеландських районах.

На купюрі в п'ять доларів зображений новозеландець сер Едмунд Хіларі – перший альпініст, який підкорив найвищу гору у світі – Еверест. Також там зображено найвищу гору в Новій Зеландії – гору Кука і трактор «Massey Ferguson», який Хіларі використав при досягненні Південного Полюса. На зворотньому боці п'ятидоларової купюри жовтоокий пінгвін – один з найрідкісніших пінгвінів у світі [54].

2.4. Населення та культура Нової Зеландії

2.4.1. Населення Нової Зеландії

За розрахунками, що ґрунтуються на результатах останнього перепису (2018 рік), чисельність населення Нової Зеландії у 2020 році досягла 5 млн осіб. За останні 17 років населення збільшилося на мільйон осіб і близько половини склали іммігранти. Отже, приріст населення з 2003 по 2020 рік склав у середньому 2 % на рік. При загальній густоті населення 17,2 особи на квадратний кілометр розподіл населення територією країни вкрай

нерівномірний. Тривалість життя корінних жителів Нової Зеландії становить 83 роки для жінок і майже 80 для чоловіків, що, за загальним показником, ставить країну на 17 місце в загальносвітовій статистиці за тривалістю життя. Народжуваність у країні вдвічі перевищує смертність.

На Північному острові зосереджено понад $\frac{3}{4}$ усього населення країни, більша частина якого живе у двох столицях країни: політичній – Веллінгтоні і діловий – Окленді. Прогнозується подальше збільшення цього показника (рис. 2.54).

Рис. 2.54. Населення Нової Зеландії

Щодо етнічного складу населення Нової Зеландії, то, за підсумками перепису, проведеного у 2018 році, трохи більше 64 % населення становлять нащадки європейських поселенців, переважно англійців. Корінні жителі маорі є другою за чисельністю етнічною групою – 16,5 % населення.

Третьою за обсягом етнічною групою є азіати – 15,3 %, основну частину яких становлять вихідці з Китаю та Індії. Проживає в країні і певна кількість вихідців з інших полінезійських островів, насамперед самоанці [7].

2.4.2. Мови Нової Зеландії

У Новій Зеландії існують три офіційні мови: англійська, маорі та новозеландська жестова.

Основне населення (близько 96 %) використовує англійську мову як мову спілкування. Вона переважає у ЗМІ, телебаченні, радіо, літературі. Новозеландський діалект англійської мови зберіг більше традиційної англійської, ніж австралійська. У ній також помітний вплив ірландського шотландського акцентів. Крім того, у новозеландській мові зустрічаються слова, що прийшли з мови маорі.

Друга державна мова – маорі – отримала статус офіційної в 1987 році. Це найпівденніша мова австронезійської мовної сім'ї. Нею розмовляють близько 150 тис. осіб. Її використання є обов'язковим у назвах державних установ. Багато географічних назв зберегли своє коріння в мові маорі. Так, назва пагорба висотою 350 м мовою маорі є найдовшою визнаною назвою (для стислості пагорб називають Таумата, в оригіналі Тауматафакатангіхангакоауауотаматеатуріпукакапікімаунгахоронукупокаі фенуакітанатаху). Вивчення мови маорі є обов'язковим у школах, а в деяких вищих навчальних закладах викладання ведеться одразу двома мовами (англійською та маорі) [54] (рис. 2.55).

Māori alphabet

A a	Ā ā	E e	Ē ē	H h	I i	Ī ī	K k	M m	N n
a	ā	e	ē	ha	i	ī	ka	ma	na
[a/ʌ]	[a:/ʌ:]	[e]	[e:]	[h]	[i]	[i:]	[kʰ]	[m]	[n]
Ng ng	O o	Ō ō	P p	R r	T t	U u	Ū ū	W w	Wh wh
nga	o	ō	pa	ra	ta	u	ū	wa	wha
[ŋ]	[o]	[o:]	[pʰ]	[r]	[tʰ]	[ʊ/u]	[ʊ:/u:]	[w]	[φ/f]

Māori diphthongs

ua	ūa	ue	ui	ūi	uo	oa	oe	oi	ōi
[uə]	[u:/a]	[ue/ue]	[ui/ui]	[u:/i]	[uo/uo]	[oə]	[oɛ]	[oi]	[o:i]
ou	ōu	ia	īa	ie	ae	āe	ai	ao	āo
[ou]	[o:/u]	[iə]	[i:/a]	[ie/ie]	[aɛ]	[a:/e]	[ai]	[aɔ]	[a:/o]
au	āu	ea	ei	ēi	eo	eu	iu	io	īo
[aʊ]	[a:/u]	[eə]	[ei]	[e:/i]	[eɔ]	[eʊ]	[iʊ]	[iɔ]	[i:/o]

Рис. 2.55. Алфавіт маорі

Третя державна мова Нової Зеландії — жестова новозеландська мова, яка стала офіційною у 2006 році. Ця мова виникла у зв'язку з широким використанням серед глухих і тих, хто слабо чув, для комунікації. Наразі таких людей налічується близько 25 тис. Основою жестової мови служить британська жестова мова.

Крім трьох офіційних мов країни, є представники ще понад 170 мовних груп. Найпоширенішими мовами після англійської та маорі є самоанська мова, французька, хінді та китайська.

2.4.3. Особливості новозеландського діалекту англійської мови

Новозеландська англійська – це змішання діалектів півдня Великобританії, шотландського та ірландського варіантів англійської і мови маорі, корінних мешканців острова. У результаті вийшла дуже незвичайна та цікава мова з вимовою, яка одночасно нагадує австралійську та південноафриканську. Сьогодні англійською говорять більшість жителів острова.

Поширена думка, що новозеландський діалект не відрізняється від австралійського, але це не так. Ці варіанти англійської справді схожі, але вони мають багато відмінностей. На початку ХХ століття і до Другої світової війни австралійська та новозеландська англійська звучали схоже, а в 1950-х роках стали відрізнятися.

Для новозеландського діалекту характерне чітке звучання; на відміну від американців, новозеландці не ковтають склади, тому їх легко розуміти. Але інтонація в них нестандартна – наприкінці речень тон підвищується, тому часто здається, що людина щось запитує, а не стверджує.

Чим вище соціальний рівень у людини, тим ближча його мова до Received Pronunciation – стандартної англійської вимови. Найбільш помітним є акцент у маорі. Вони вимовляють lady як laidī, а звук t у середині

слів задзвонюють і перетворюють на d: water – wader. Here у них римується з there, really і rarely або bear і beer вимовляються однаково, замість короткого звуку [i] вони вимовляють [e], і навпаки, тому часто буває плутанина: наприклад, sit звучить як set, a rid як red.

Новозеландці використовують багато діалектних слів і виразів, тому їх складно розуміти: слова звучать чітко та ясно, а що означають – незрозуміло. Англomовні туристи навіть користуються спеціальним розмовником у подорожах Новою Зеландією – Kiwi English Dictionary.

Найвідомішими маорійськими запозиченнями є *iwi* – народ, *kai* – їжа, *totara* – червоне дерево, *kumara* – солодка картопля, *pakeha* – іноземець. І, звичайно, *kiwi* – так називають не лише місцевого птаха та символ Нової Зеландії, а й самих новозеландців [45].

Деякі діалектизми не пов'язані з маорійською мовою, а розвинулися на основі англійської, наприклад:

Chilly bin – cool box (термос);

Shonky – not good (недобре);

Lollies – sweets (солодощі);

Yeah-nah – no, thank you (ні, дякую);

Stoked – very pleased (дуже задоволений).

Найулюбленіша і найвідоміша новозеландська фраза англійською – *sweet as*, що означає great, cool. Цю фразу можна назвати візитною карткою країни, вона зустрічається на сувенірах, футболках, туристичних путівниках. Іноді новозеландці будують схожі фрази з іншими прикметниками, підкреслюючи ознаку:

Your girlfriend is cute as. – Твоя дівчина дуже симпатична.

This book is sweet as. – Класна книга.

2.4.4. Релігія

Нова Зеландія – країна, яка була колонізована європейськими народами. Відповідно разом із іммігрантами сюди потрапили численні релігії, які швидко заповнили всі землі. Але все ж таки корінне населення, племена маорі, залишилися вірними своїм звичаям. Це тубільне населення острова на сьогодні дотримується первісних релігій своїх предків, таких як тотемізм (найпоширеніший), анімізм, фетишизм і магія. Для маорі надзвичайно важливе значення мають вожді, яких вони шанують не лише за життя. Так, після смерті їх вважають святими, і землі, де їх ховають, теж вважаються святими. Про могили вождів пам'ятають багато років, передаючи з покоління в покоління інформацію про місце поховання.

На сьогодні найпоширенішою релігією Нової Зеландії вважається, звісно, християнство. Більше половини населення стверджують, що вони є християнами. У той же час близько 30 % жителів країни вважають себе атеїстами. Оскільки першими колонізаторами Нової Зеландії були англосакси, природно, першими релігіями тут стали католицизм і протестантизм. Цю західну віру на острів принесли місіонери. Першими проповідниками тут стали протестанти, які почали знайомити племена маорі з дивовижною для них вірою в єдиного Бога ще 1814 року. За кілька років у нову країну підтягнулися і католицькі проповідники. Отже, вже з 1827 року на землях Нової Зеландії існує Католицька Апостольська префектура островів Південного Моря. Незабаром за католиками освоювати нову паству вирушили віруючі пресвітеріанського обряду, переважно з Шотландії, а також англіканці (рис. 2.56).

Вважається, що зараз найчисленнішою конфесією є англіканство, найбільше поширене на Північному острові, особливо в Кентербері, Таранакі та Вест-Кості. У той же час у Данідіні, та й у принципі по всьому Південному острову, велику популярність має пресвітеріанська релігія. На

острові проживають численні громади віруючих буддизму, індуїзму, іудаїзму, ісламу і навіть православ'я.

Рис. 2.56. Собор святого Причастя в Крайстчерчі

Частина маорі сповідує власні культу, які беруть коріння в християнстві. Найпопулярнішим із таких культів є Рінгату. Він був заснований у 1867 році вождем маорі Те Куті (1830–1893), коли він був ув'язнений на островах Чатем. Його глибоке вивчення Біблії породило нову релігію маорі, яка містила традиційні табу та зцілення вірою. Рух поширився після втечі Те Куті на материк у 1868 році та його помилування в 1883 році [54].

Богослужіння відбуваються в будинках племінних зборів по суботах і 12-го числа кожного місяця, коли відзначається бенкет причастя без хліба і вина. Літургія, включає тематичні поєднання біблійних віршів, пісень, співів і молитов, а закінчується тим, що члени Церкви підіймають праву руку на знак пошани (звідси Рінгату, або «Піднята рука»). Те Куті відзначається як пророк і мученик, а Рінгату ототожнюють із стражденним Ізраїлем.

2.4.5. Освіта в Новій Зеландії

Освіта в Новій Зеландії безкоштовна у віці від 5 до 19 років; вона є обов'язковою у віці від 6 до 16 років. На практиці майже всі діти вступають до початкової школи з п'яти років, хоча багато з них вже розпочали навчання в дошкільних закладах, які субсидуються державою. Освітою управляє Міністерство освіти. Опікунські ради контролюють усі початкові та середні державні школи. Є також понад 100 приватних початкових і середніх шкіл, більшістю з яких управляє римо-католицька церква чи інша релігійна група. Вони можуть претендувати на отримання державних субсидій і мають відповідати певним стандартам навчання та проживання. У державних початкових школах навчаються хлопчики і дівчата разом, але існує все ще багато одностатевих середніх шкіл.

Сектор вищої освіти складають університети, політехнічні та приватні навчальні заклади. Існує вісім університетів, у тому числі Університет Отаго у Данідіні (1869), Кентерберійський університет (1873), Оклендський університет (1883) та Університет Вікторії у Веллінгтоні (1899). Існує також близько двох десятків політехнічних інститутів, серед них Open Polytechnic, який надає освіту за допомогою дистанційного навчання по всій Новій Зеландії та в інших країнах (рис. 2.57).

Студенти сплачують часткову плату за навчання, але можуть взяти кредит на навчання в уряді, який також субсидує витрати на навчання шляхом прямих грантів політехнікам та університетам. Держава обмежує вартість навчання, яку навчальні заклади можуть стягувати зі студентів. Вступ до вишів традиційно був відкритим, на основі балів у шкільному атестаті зрілості або, у випадку старших студентів, віку. Однак зростання вартості вищої освіти разом з обмеженнями сум плати за навчання і державними обмеженнями щодо кількості студентів, які воно буде фінансувати, призвело до більш жорстких вимог до вступу, особливо для отримання диплома.

Рис. 2.57. Університет Отаго

З перших років колонії приділяли особливу увагу освіті, і практично все населення письменне. У заочних школах навчаються учні початкових і середніх класів, які живуть у віддалених місцях, а різноманітні центри безперервної освіти і освіти дорослих надають можливості для навчання протягом усього життя [55].

2.4.6. Література Нової Зеландії

Художня література про Нову Зеландію з'явилася наприкінці XVIII століття, а перші власне новозеландські романи були опубліковані в 1860-х роках. У 1872 році Семюел Батлер створив утопічний роман, «Идукін, або за межею», який у сатиричній формі зображував вікторіанське суспільство і отримав значну популярність.

Наприкінці XIX – на початку XX століття в новозеландській літературі панував романтизм. Майже всі жіночі романи цього часу ґрунтувалися на романтичному сюжеті, часто переплетеному з сімейною

сагою, що давало змогу казати про «колоніальний» або «місцевий колорит». Автори також писали про маорі, життя піонерів, землеробство та життя в буші [57, с. 50-52].

Однією з найбільш плідних письменниць була Луїза Бейкер, яка написала 16 романів під псевдонімом «Чужий». Її перший роман «Дочка короля» був опублікований у 1894 році. Як і її сучасниці Еллен Елліс та Едіт Сірл Гроссманн, Бейкер була частиною руху «нової жінки» в літературі і вважала, що підвищення статусу жінки в шлюбі покращить її життя. Книга Еллен Елліс «Все можливо хотіти», опублікована в 1882 році, пропагувала права і поміркованість жінок. Романи Гроссманн прогресивні у своїх поглядах на виборче право жінок, соціальний статус жінок і рівні можливості. Її найвідоміший твір — «Серце буша» (1910). Героїні, Аделаїді Борлас, доводиться вибирати між двома залицяльниками, розчарованим англійцем і грубим новозеландцем, які уособлюють проблеми та чесноти колоніальної культури.

У літературі другої половини XIX століття багато уваги приділялося маорі. Джон Уайт писав романи на основі усної традиції маорі. Найвідоміший з них — «Те Роу», написаний у 1874 році. Найпопулярнішою темою для пригодницьких романів про маорі були війни Нової Зеландії. У 1887 році була опублікована книга австралійця Роберта Вітворта «Хайнера», а потім «Вождь повстанців» Юма Нісбета (1896), «Нгаміхі» Роберта Х. Скотта (1895) тощо [57, с. 119-120].

Ряд романів кінця XIX – початку XX століття присвячені засвоєнню європейцями Нової Зеландії. Серед них виділяються романи Джорджа Шам'єра «Філософ Дік» (1891) і його продовження «Сирена південного моря» (1895). «Філософ Дік» розповідає про освіченого пастуха, який не на своєму місці на заміській вівчарській станції.

Вільям Сатчелл — найвідоміший з новозеландських романістів початку ХХ століття. Його кращі романи «Земля втрачених» (1902) і «Двері з зеленого каменю» (1914).

У 1889 році колишній прем'єр Нової Зеландії Джуліус Фогель опублікував утопічний науково-фантастичний роман під назвою «Anno domini 2000». Ряд аспектів книги згодом були реалізовані в реальному житті. Дія його відбувалася на зорі ХХІ століття. Жінки домінували в урядах, і бідність залишилася в минулому. Роман містив розповідь про авіаперельоти, електричні пристрої та систему соціального забезпечення.

Протягом 1920-1930-х років отримали популярність декілька новозеландських письменниць.

Найвідомішою серед них є Кетрін Менсфілд (рис. 2.58). Разом із Вірджинією Вулф та іншими членами лондонської групи «Bloomsbury» вона була одним із засновників літературного модернізму під час Першої світової війни та після неї. Більша частина письменницької кар'єри Менсфілд пройшла у Великобританії, куди вона переїхала жити в 1908 році у віці 19 років. У 1912 році вона публікувала «колоніальні» історії в авангардному журналі «Ритм», зокрема «Жінка в магазині» і «Як Перл Баттон був викрадений». Відомі оповідання Менсфілд, дії яких розгортаються у Веллінгтоні, – «Прелюдія», «Вечірка в саду», «У бухті» і «Ляльковий будинок». Менсфілд почала писати ці історії після смерті свого брата Леслі в 1915 році під час Першої світової війни. За своє життя Менсфілд опублікувала три збірки оповідань «У німецькому пансіоні» (1911), «Блаженство та інші оповідання» (1920) і «Вечірка в саду та інші оповідання» (1922). Місце Менсфілд в історії літератури пояснюється її технічними інноваціями та витонченістю як письменниці, використанням непрямого оповідача та її «безсюжетних» оповідань.

Рис. 2.58. Кетрін Менсфілд

Ще однією провідною письменницею 1920-1930-х років є Джейн Мандер. Її найвідоміший роман – «Історія річки Нової Зеландії» (1920). Роман описує культурне зіткнення, яке виникає, коли грубий начальник лісопильного заводу одружується на культурній англійці, яка грає на фортепіано. Вважається, що він був частиною вихідного матеріалу для фільму Джейн Кемптон «Фортепіано» (1993) [57, с. 302-304].

Робін Гайд – це псевдонімом Айріс Вілкінсон, яка вважала себе насамперед поетесою, але чий творчі, політичні та новаторські романи залишилися дуже цікавими для сучасних читачів і критиків через їхню феміністську політику та експерименталізм. Її найвідоміші романи «Паспорт до пекла» і «Шах своєму королю» були написані в 1936 році.

Плідна авторка популярної художньої літератури Ізабель Мод Пікок написала 50 романів для дітей і легких романів, дія яких відбувається в Окленді. Вона мала велику читацьку аудиторію у Великобританії, де були опубліковані її роботи, але не була добре відома в Новій Зеландії.

Журналістка Нелле Сканлан створила в 1932-1939 роках тетралогію «Пенкарроу» – сімейну сагу, яка зробила її найпопулярнішою письменницею свого покоління.

Королевою популярних письменників була Найо Марш, яка жила в Новій Зеландії та Великобританії. Вона найбільш відома своїми 32 детективними романами за участю інспектора Родеріка Алейна, перший із яких був опублікований у 1934 році. Дія чотирьох з них відбувається в Новій Зеландії: «Вбивство в стилі вінтаж» (1937), «Купатися заборонено!» (1943), «Вбита у вовні» (1945) і «Фотофініш» (1980). З 2010 року вручається премія Найо Марш за найкращий кримінальний, детективний роман або трилер, написаний громадянином або жителем Нової Зеландії (рис. 2.59).

Рис. 2.59. Кабінет Найо Марш у її будинку-музеї

Кращим майстром новозеландської новели вважається Френк Сарджесон. Короткі оповідання в його збірці «Розмова з моїм дядьком та інші оповідання» (1936) були схвалені за їхній реалізм і характерну новозеландську ідіому та настрій. Серед романів Сарджесона виділяється диалогія «Коли дує вітер» і «Я бачив уві сні». Народна мова Сарджесона була значною мірою наслідувана пізнішими письменниками.

Новела стала домінуючою формою художньої літератури в Новій Зеландії після Другої світової війни. Особливо в цей період виділяється Моріс Дагган зі своїми збірками «Земля Еммануїла» і «Літо в Гравійній ямі».

Важливою проблемою новозеландської літератури середини ХХ століття є самотність людини в суспільстві. Поштовх до розкриття цієї проблеми дав Джон Малган із романом «Самотня людина» (1939). Баррі Крамп закріпив популярну версію чоловіка наодинці, який тікає від соціальних обов'язків, у більш ніж 20 комічних романах, які розпочалися з роману «Добрий енергійний чоловік» (1960).

У період після Другої світової війни в новозеландській літературі з'явилися нові помітні автори.

Девід Баллантайн був одним із повоєнних письменників, які за життя не досягли визнання, якого заслужили. Його роман «Каннінгеми» (1948) отримав нагороди та отримав хороші рецензії на міжнародному рівні. Роман «Сіднейський міст догори ногами» (1968) став класикою місцевої літератури.

Перша книга письменниці-романтика Ессі Саммерс «Нова Зеландія» була опублікована англійським видавництвом у 1957 році. Вона стала найпліднішим автором – написала ще 51 книгу та продала 17 млн примірників 17 мовами. Її остання книга «Дизайн для життя» була опублікована в 1997 році, за рік до її смерті.

«Вугільна квартира» Білла Пірсона (1963) створювалася близько 20 років і після публікації була визнана найвизначнішим романом свого часу. Проте це був єдиний художній твір Пірсона.

Перша книга Моріса Шедболта «Новозеландці» (1959) розпочала його довгу кар'єру романіста, яка завершилася важливою трилогією про новозеландські війни: «Сезон єврея» (1986), «Воїни понеділка» (1990) і «Дім розбрату» (1993). У його художніх творах домінують історичні теми.

М. К. Джозеф найбільш відомий своїми науково-фантастичними творами «Діра в нулі» (1967) і «Час Ахамота» (1977) і військовим романом «Солдатська казка» (1976). Він незвичайний серед повоєнних новозеландських письменників своєю різноманітністю жанрів.

Моріс Джі — головна фігура художньої літератури кінця ХХ століття, автор 33 романів і збірок. Його ранній роман «Великий сезон» (1962) детально розглядає клубне регбі. Пізніші романи «У лігві мого батька» (1972) та «Ігри на вибір» (1976) встановлюють терен його художньої літератури — маленькі міста, складні підводні течії та соціальна критика.

Довга серія романів Джі — це витончена варіація цих глибоких тем. Його знаменита трилогія «Пламя» (1978), «Мег» (1981) і «Єдиний, хто вижив» (1983) заснована на історії його власної родини і охоплює три покоління. Романи відображують майже століття соціальних і духовних змін зі складними персонажами та переплетеними часовими послідовностями.

Джанет Фрейм — найпопулярніша новозеландська письменниця другої половини ХХ століття. Вона народилася в Данідіні, дитинство провела в Оамару, місці дії її першого роману «Сови плачуть» (1957). Фрейм виїхала до Великобританії в 1956 році, де провела сім років. За цей час вона видала дві збірки оповідань і три романи – «Обличчя у воді» (1961), «Край абетки» (1962) і «Запашні сади для сліпих» (1963). Фрейм повернулася до Нової Зеландії в 1963 році і написала романи «Птахи дощу» (1968), «Жити в Маніотото» (1979), «Карпати» (1989) [54].

Одним із переважних настроїв жіночої художньої літератури кінця ХХ століття були іронія та сатира з критичним і часто комічним поглядом на норми, встановлені новозеландськими чоловіками. Яскравим прикладом є збірка оповідань Барбари Андерсон «Я думаю, нам слід піти в джунглі» (1989). Її найвідоміша книга — відзначений нагородами роман «Портрет дружини художника» (1992) — історія жінки, яка прагне реалізувати свій художній талант і впоратися з вимогами сімейного життя.

Перший роман Крістіана Стеда «Сон Сміта» (1971) став культовою класикою. Антиутопічна історія сучасної Нової Зеландії, вона поширила тему самотності людини на політику та була екранізована – фільм «Сплячі

собаки». Дуже продуктивний автор, Смед став одним із найвидатніших письменників Нової Зеландії. Його численні романи охоплюють широкий спектр тем: «Мене звали Юда» (2006) переосмислює біблійну історію, дія «Сестри Голлівуду» (1989) розгортається в 1930-х роках у США, «Ризик» (2012) — трилер, а «Необхідний ангел» (2018) розповідає про життя вчених. Смед отримав низку нагород за свою художню творчість, у тому числі у 2010 році виграв англійський конкурс коротких оповідань Sunday Times.

Збірка оповідань Вінсента О'Саллівана «Хлопчик, міст, річка» (1978) була опублікована після того, як він став добре визнаним поетом, а потім автор створив ще чотири збірки оповідань протягом наступного десятиліття. Його перший роман «Чудо» (1976) був сатиричним, пізніше він видав романи «Нехай стоїть річка» (1993), «Віруючі до світлого берега» (1998) і «Все це випадково» (2018).

Першим романом Ллойда Джонса був «Молочна ферма Гілмора» (1985), дія якого розгортається у звичайнісінькому передмісті Нової Зеландії, але відрізняється елементами фентезі, темного гумору та сатири. Його відзначена нагородами «Книга слави» (2000) збільшила його авторитет у Новій Зеландії, а його роман «Містер Піп» 2006 року увійшов у шорт-лист престижної Букерівської премії.

Видатною фігурою новозеландської літератури була Елізабет Нокс, чий роман «Удача виноградаря» (1998) був опублікований у Великобританії та США, отримав численні нагороди та був екранізований. Художня література Нокс демонструє велику різноманітність: від автобіографічних повістей до роману про вампірів «Денне світло» (2003) і надзвичайно успішної підліткової фантастики «Мисливець на сновидіння» (2006).

Ще одна успішна на міжнародному рівні письменниця – Емілі Перкінс, чия перша книга «Не її справжнє ім'я та інші історії» (1996) отримала кілька нагород, включаючи премію Faber. Художня література

Перкінс отримала широку оцінку у Великобританії, де публікуються її пізніші романи, наприклад «Роман про мою дружину» (2008).

Перший роман Елеонор Кеттон «Репетиція» був опублікований у 2008 році і перекладений багатьма мовами. Її другий роман, «Корифеї» (2013), отримав Букерівську премію 2013 року.

Демієн Вілкінс і Найджел Кокс показали продуктивність і технічну витонченість, які характеризують новозеландську фантастику ХХІ століття.

Хеміш Клейтон пішов за цими новаторськими письменниками у своєму першому романі «Вульф» (2011), у якому староанглійська поема «Беовульф» змішується з історичною розповіддю про Те Раупараха.

Найвідомішим письменником-маорі є Віті Іхімера, який опублікував 16 романів і численні збірки оповідань, а також відредагував значні антології письменства маорі. У 1972 році він опублікував «Поунаму, поунаму» – першу книгу оповідань письменника маорі. Далі Іхімера випустили два романи: «Тангі» (1973) і «Ванау» (1974). У 1980-х роках його художня література стала відверто політичною та більш різноманітною. Роман «Матріарх» (1986) охоплює п'ять поколінь історії маорі під час колонізації; «Наїзник на киті» (1987) про спорідненість молодої дівчини з її предками здобув міжнародне визнання і був екранізований; «Булібаша» (1994) — це вестерн про маорі, який руйнує західні стереотипи [54].

Перший роман Алана Даффа «Колись були воїни» (1990) описує бідне й насильницьке життя членів банди маорі та їхніх сімей. Цей твір – звинувачення в насильстві та умовах, у яких воно процвітає. За цим романом зняли широко відомий фільм.

Останніми роками популярність новозеландської літератури у світі зростає, і вона стає все більш різноманітною.

2.4.7. Мистецтво Нової Зеландії

2.4.7.1. Живопис

Перші європейці, які почали малювати в Новій Зеландії, прийшли з ранніми дослідниками Абелем Тасманом і Джеймсом Куком. Вільям Ходжес під час другої подорожі Кука створив картини «Водоспад у Сутінковій бухті» і «Вид на мис Стівенс з водостоками», у яких відтворив велич природи Нової Зеландії. У першій половині 1800-х років митці, у тому числі Август Ерл і Джордж Френч Ангас, відвідали Нову Зеландію, щоб візуально зафіксувати країну та її жителів маорі.

Однією з цілей картин цього часу було залучення поселенців до Нової Зеландії. Щоб сприяти імміграції в поселення Новозеландської компанії, книга Едварда Джернінгема Вейкфілда «Пригоди в Новій Зеландії» була проілюстрована гравюрами, які подавали поселення в привабливому світлі, з рівнинною землею та процвітаючою діяльністю. Чарльз Хіфі, кресляр Новозеландської компанії, також зобразив Нову Зеландію в позитивному світлі – у своїй знаменитій акварелі під назвою «Гора Егмонт з півдня» (рис. 2.60).

Рис. 2.60. Чарльз Хіфі «Вид на гору Егмонт з півдня»

У XIX і на початку XX століття в новозеландському живописі переважав консервативний англійський стиль. Основним жанром був пейзаж. Найдавнішими художниками були переважно «аматори»: шкільні вчителі, домогосподарки, міністри, політики та землеміри. У перших новозеландських пейзажистів були новозеландські сюжети, але вони дивилися на пейзаж очима європейців.

Серед художників цієї доби варто зазначити Джона Галлі з Нельсона, чий сцени засніжених Південних Альп перегукувалися з горами та долинами Шотландії, і Чарльза Бломфілда, жителя Окленду, чий грандіозні полотна Рожевих і Білих терас на озері Таравера мали підкреслити велич природи.

Наприкінці XIX століття прибуття кількох впливових професійних художників із Європи оживило місцеву мистецьку сцену. У 1890-х роках у Новій Зеландії оселилися троє професійних художників, які мали успіх у європейських мистецьких колах, – Петрус ван дер Велден, Джироламо Нерлі та Джеймс Нейрн. Ніхто з них не залишився в Новій Зеландії надовго, але їхній вплив був значним. Ван дер Вельден був членом школи художників-реалістів у Гаазі, у Крайстчерчі він був добре відомий завдяки серії олійних картин ущелини Отіра під час повені.

Уродженець Італії Джіроламо Нерлі також недовго провів у Новій Зеландії – лише п'ять років із 1893 року. Його важливість для мистецтва Нової Зеландії полягала в тому, що він відкрив власну приватну художню академію, був авторитетним викладачем, який мав значний вплив на місцевих художників, включаючи Грейс Джоел і Френсіс Ходжкінс. Джеймс Нейрн заснував Веллінгтонський мистецький клуб. Серед його картин найбільш відомий пейзаж «Річка Хатт». Пейзажі Нерлі та Нейрна за стилем були близькі до імпресіонізму [54] (рис. 2.61).

Рис. 2.61. Джеймс Нейрн «Річка Хатт»

Протягом першої чверті ХХ століття деякі молоді художники, натхненні європейськими професійними вчителями 1890-х років, розчаровані провінціалізмом новозеландського суспільства, за рахунок коштів своїх сімей переїхали в більш творче середовище живопису в Європі.

Найвідомішою емігранткою була Френсіс Ходжкінс, учениця Джироламо Нерлі. Її ранні роботи, виконані аквареллю, – це переважно портрети, у першу чергу маорі. Сідні Томпсон, учень Петруса ван дер Вельдена, який вирушив до Європи в 1900 році, став послідовником французького імпресіонізму.

Інші художники повернулися додому. Так, Маргарет Стоддарт, була провідною фігурою в мистецтві Крайстчерча в міжвоєнні роки і зберегла динамізм у своїх пейзажних акварелях. Відома її картина «Стара садиба, Діамантова гавань».

У свою чергу до Нової Зеландії продовжували прибувати художники з Європи, які мали значний вплив на розвиток живопису країни. Серед цих митців слід зазначити Роберта Філда та Крістофера Перкінса. Зокрема, Перкінс наполегливо виступав за місцеву тематику і стиль. Його «Таранакі» став другою дуже відомою картиною цієї гори після «Гора Егмонт» Хіфі.

Протягом 1930-х і 1940-х років новозеландський живопис виробив більш своєрідну ідентичність, виражену в основному через регіональний стиль. Після Другої світової війни розуміння та знання сучасного міжнародного мистецтва посилювалися. З'явилася більша свобода подорожей, мистецькі журнали та книги стали легкодоступними, відтворення кольорів покращилося, а гастрольні виставки відкрили новозеландських художників до більш авангардного мистецтва.

Серед художників цієї епохи виділяються майстер Рита Ангус, пейзажист Тосс Вулластон і Колін Маккехон, який створив ряд картин на біблійну тематику. На творчість усіх цих митців значний вплив мали такі течії, як постімпресіонізм і кубізм.

На Північному острові в післявоєнні роки кілька художників, особливо Ерік Лі-Джонсон і Мервін Тейлор, зображували характерні сільські сцени Нової Зеландії.

З середини 1950-х років новозеландські художники почали приділяти більш увагу модерністському абстрактному мистецтву. Серед представників цієї течії виділяються Гордон Волтерс і Мілан Мркусіч.

Післявоєнні десятиліття також стали початком ренесансу націоналізму та культури маорі. Молодші художники маорі почали створювати роботи, які можна розглядати як синтез маорі та європейських форм і практик мистецтва. Безумовно, найбільш значущим з них був Ральф Хотер, який написав багато сильних робіт з політичним підтекстом.

Громадське визнання модерністського мистецтва і збільшення кількості покровителів мистецтва в останній третині ХХ століття сприяли появі інших стилів живопису.

Експресіонізм – це живопис, який досліджував і прагнув викликати внутрішні бажання та почуття. Зазвичай це означало сміливі сюрреалістичні кольори і сильні форми. Серед художників-експресіоністів виділяються Філіп Клермонт і Пет Хенлі.

Постмодернізм виник у новозеландському живописі частково як реакція проти вузької місцевої ландшафтної традиції та холодного формалізму абстракції. Мистецтво постмодерну часто включало фігуративні елементи і порушувало межі високого та популярного мистецтва. Дік Фрізелл, наприклад, спирався на зображення комерційного брендингу, які вставляв в офіційні композиції. У своєму знаменитому образі «Mickey to tiki tu meke» він ризикнув перетворити голлівудський символ – Міккі Мауса – на символ маорі.

У ХХІ столітті стало важко відокремити живопис від інших видів художньої творчості. Практично всі, хто малював, також знімали або фотографували. У своїх дотепних портретах Ронні Ван Хаут використовував скульптуру, відео, живопис, фотографію, вишивку та звукозапис. У цьому сенсі живопис більше не був головним засобом, яким був колись.

Ті, хто продовжував створювати роботи для підвішування на стінах, успадкували та працювали в широкому діапазоні різних стилів – абстракції, експресіонізму та фігуративного живопису, включаючи портрети, все ще мали своїх послідовників. Серед сучасних пейзажистів виділяється Карл Моган з гіперреальними зображеннями садів [39].

Загалом новозеландські митці демонструють різноманіття стилів і жанрів у своїй творчості.

2.4.7.2. Архітектура

У ХІХ – на початку ХХ століття архітектура Нової Зеландії спиралася на традицію архітектури Великобританії. Був створений ряд визначних будівель у вікторіанському та едвардіанському стилях, більшість із яких збереглася до нашого часу. Провідну роль у будівництві того часу відігравали церковні споруди. Так, у 1864 році розпочалося будівництво

собору в Крайстчерчі, яке було завершене в 1904 році. Саме цей собор став центром новозбудованого міста. Однак після завершення собор зазнав значних пошкоджень від землетрусів. Найбільш значним був землетрус у лютому 2011 року, який зруйнував більшу частину собору. У 2017 році було оголошено про відновлювальні роботи. Заплановано, що відновлення триватиме до 10 років. Був побудований тимчасовий собор у Крайстерчі, спроектований японським архітектором Сігеру Баном і відкритий у 2013 році. Він збудований із картонних трубок, і розрахований на те, щоб витримувати удари стихії. Барвисті трикутні скляні вікна спереду натхненні традиційними вітражами в церквах (рис. 2.62).

Рис. 2.62. Картонний собор у Крайстчерчі

Ще однією пам'яткою цієї епохи є Перша церква Отаго в Данідіні. Церква була побудована в оздобленому готичному архітектурному стилі, зі шпилем, що піднімається на величезні 185 футів (56,4 м). Ця церква досі є найвищою будівлею міста. Вітражі церкви присвячені солдатам, загиблим у боях.

Єдиний замок у Новій Зеландії – Ларнах – був побудований у 1871 році Вільямом Ларнахом, який використовував лише першокласні матеріали та найняв висококваліфікованих європейських майстрів для

будівництва палацу своєї мрії. Після самогубства Ларнаха в 1898 році замок був проданий і деякий час використовувався для різних цілей: притулку, шпиталю для солдатів тощо. У 1967 році замок був відновлений у його первісному стані.

Ще одна архітектурна пам'ятка Данідіна – залізничний вокзал у стилі фламандського ренесансу. Побудований у 1906 році з чорного і білого каменю, добутого в Отаго, залізничний вокзал часто порівнюють з пряничним будиночком. Вражає не тільки зовнішній вигляд: підлога всередині прикрашена 750 тис. порцелянових плиток. Основна функція будівлі в наші дні – це не стільки залізничний вокзал, скільки художня галерея та ресторан (рис. 2.63).

Рис. 2.63. Залізничний вокзал у Данідіні

На початку ХХ століття був збудований Antrim House у Веллінгтоні, який поєднує вікторіанську та едвардіанську архітектури. Цей будинок успішного бізнесмена Роберта Ханни був побудований з найсучаснішими зручностями, такими як газопостачання, електричне освітлення та ванна кімната з водопроводом. Інтер'єр Antrim House з вітражами та витончено оформленими стелями є чудовим.

Середина ХХ століття характерна розповсюдженням такого архітектурного стилю, як ар-деко. Найбільш яскраво він представлений у містечку Нейпір, яке було сильно зруйноване землетрусом 1931 року. Нові будівлі відновленого Нейпіра були створені саме в цьому стилі (рис. 2.64).

Рис. 2.64. Площа в Нейпірі в стилі ар-деко

Друга половина ХХ століття – просування модерністських тенденцій в архітектурі Нової Зеландії. Яскравим прикладом є храм у Гамільтоні, будівництво якого почалося в 1955 році. Витонченого сучасного зовнішнього вигляду будівлі, збудованої зі сталі, пофарбованої в білий колір, надає єдиний шпиль, що піднімається до небес.

Одним із найцікавіших сучасних об'єктів Нової Зеландії є будівля парламенту Нової Зеландії у Веллінгтоні. Круглі ґратчасті конструкції нагадують вулик. Під цією назвою будівля відома кожному новозеландцю. Будівництво будівлі за проектом британського архітектора Бейзіла Спенса розпочалося в 1969 році і тривало до початку 1980-х років. Інтер'єр «Вулика» такий же цікавий, як і його зовнішній вигляд. У фое відвідувачів зустрічають мармурові підлоги та напівпрозора скляна стеля. Місцеве мистецтво прикрашає будівлю, підвищуючи її історичну цінність.

У 1997 році в Окленді була збудована телевежа Sky Tower, яка має висоту 328 м і є найвищою будівлею Південної півкулі. Завдяки своєму

унікальному дизайну вона стала однією з найцікавіших пам'яток архітектури Нової Зеландії [54].

2.4.7.3. Музика

Першим міжнародно відомим новозеландським артистом була новозеландська сопрано Френсіс Альда, яка народилася в Крайстчерчі. У 1906-1908 роках вона виступала в лондонському Ковент-Гардені та міланській Ла-Скала. Популярним був її дует з Енріко Карузо.

У 1927 році успіх популярного дуету Діна Варетіні та Ани Хато викликав міжнародний інтерес до новозеландської музики. У 1930-х роках була зроблена серія записів хору маорі з Роторуа.

У 1948 році у Веллінгтоні була збудована перша в Новій Зеландії студія звукозапису. Там була записана перша платівка, повністю виготовлена в Новій Зеландії – «Blue Smoke» у виконанні групи «Ruru Karaitiana Quartet».

Ще однією успішною групою були «Tumbleweeds» з Данідіна, які мали ряд синглів номер один у 1940-х і 1950-х роках. Їхня найвідоміша пісня – «Maple on the Hill». У 1955 році Пет Макмінн записав «Oro the Crazy Dolphin» – ще один новозеландський хіт.

Рок-н-рол прийшов до Нової Зеландії в середині 1950-х через маорі Джонні Купера. Відомий співак і ведучий шоу талантів, він у 1956 році написав пісню «Pie Cart Rock and Roll», яка дала поштовх популярності цього напрямку в Новій Зеландії [54].

Джонні Девлін, відомий як новозеландський Елвіс Преслі, став популярним як виконавець хіта «Lawdy, Miss Clawdy», який досі залишається одним із найбільш продаваних синглів Нової Зеландії.

На початку 1960-х років відродилася популярність пісень у стилі кантрі. У 1960 році були записані перші пісні Пітера Кейпа, оригінального

виконавця та автора народної музики, який здобув національну популярність завдяки своїм пісням, що стали класикою, «Down the Hall on a Saturday Night» і «Taumaranui».

Після того як у 1964 році по Новій Зеландії гастролювали «Бітлз», у них з'явилося чимало послідовників, найвідомішими з яких стали Рей Коламбус і його група «Invaders». Вони досягли успіху в австралійських і новозеландських чартах із піснею «She's a Mod».

Макс Мерріт, лідер групи «The Meteors», відомий як виконавець музики в стилі соул. Його найвідоміші хіти – «Slippin' Away», який посів друге місце в чартах синглів 1976 року, і «Hey, Western Union Man».

Діна Лі почала свою кар'єру в Крайстчерчі. Вона записала пісню «Don't you know, Yockomo», яка стала номером один в Австралії. Тоді вперше новозеландський виконавець очолив закордонний чарт. Пізніше Джон Роулз записав альбом «If I only had time», який посів третє місце в британських хіт-парадах.

Вейн Мейсон з групою «The Fourmyula» написав пісню «Nature», яку пізніше назвали піснею номер один у Нової Зеландії всіх часів. Пізніше цю пісню переспівала інша новозеландська група – «Mutton Birds».

Наприкінці 1970-х – на початку 1980-х найпопулярнішою групою Нової Зеландії були «Split Enz» із фронтменом Філом Джаддом. Їхній найвідоміший альбом «True Colours» був лідером хіт-парадів Австралії та Нової Зеландії.

Ніл Фінн створив групу «Crowded House» і мав міжнародний успіх з такими хітами, як «Don't Dream it's Over» і «Take the Weather With You». Один із найвідоміших авторів пісень Нової Зеландії, він також записав сольні альбоми та музику до саундтреків до фільмів.

Провідною групою 1980-х років була «Herbs», творчість якої мала і політичний контекст. У 1981 році група випустила свій перший альбом «Whats' Be Harpen», на обкладинці якого зображені протестувальники,

оточені поліцією. Їхній наступний сингл «French Letter» був протестом проти випробувань ядерної зброї Францією на атолі Муруроа. У середині 1980-х «Herbs» гастролювали по Новій Зеландії разом із найкращими групами маорі того часу «Aotearoa» і «Ardijah». Це сприяло популярності музики маорі, і в 1984 році пісня «Poi E» групи «Patea Māori Club» досягла першого місця в чартах [54] (рис. 2.65).

Рис. 2.65. Група «Herbs»

Наприкінці 1980-х і в 1990-х роках новозеландські артисти урізноманітнювали жанри – реп, електроніка, важкий рок і джаз.

З 2000 року музика Нової Зеландії набирає сили. «Salmonella Dub», Anika Moa, Zed, «The Feelers», Bic Runga, Boh Runga, Hayley Westenra — популярні сучасні новозеландські виконавці.

Scribe — найвідоміший хіп-хоп виконавець Крайстчерча, а його дебютний альбом «The Crusader» був надзвичайно популярним. Його сингл «Stand» посідав 12 тижнів перше місце в чартах і є рекордом новозеландського виконавця. Ще одним популярним треком був «Not Manu».

Співачка і гітаристка Кімбра Джонсон у 2011 році записала разом з австралійським співаком Готье сингл «Somebody That I Used to Know», який

став першим в австралійському хіт-параді. У лютому 2012 року дует Кімбри з Готьє посів перше місце в британському хіт-параді синглів.

У 2013 році підліток з Окленду Лорд (Елла Єліч-О'Коннор) разом із «Royals» стала наймолодшою сольною виконавицею, яка коли-небудь посідала перше місце в чарті синглів США. Пісня з її альбому «Pure Heroine» стала найкращим поп-виконанням і піснею року на церемонії вручення премії Греммі 2014 року.

2.4.7.4. Кінематограф

Перший комерційний показ фільму в Новій Зеландії відбувся 7 листопада 1896 року, коли Дж. Ф. Макмахон показав рухомі картини в «Кінематографі Едісона» на Хай-стріт у Крайстчерчі. Це було менш ніж через рік після першого у світі кінопоказу братів Люм'єр у Парижі. У програмі були стрічки «Дорожній рух на Бродвеї», «Уїлпрайт за роботою» і «Силач Сендоу». У Новій Зеландії перші фільми були зняті А. Х. Уайтхаусом у 1898 році. Того року він зняв на кіноплівку коня Улана, який виграв Кубок Окленду, а також відкриття Оклендської виставки [39].

Вважається, що Уолтер Браун зняв перші художні фільми в Новій Зеландії. У 1901 році він зняв інсценований боксерський поєдинок, а 1902 – «Послання з Марса».

Перші студії з виробництва фільмів були започатковані в 1910-х роках. Спочатку в Новій Зеландії працювали іноземні митці. Короткі драматичні розповіді були створені Гастоном Мельєсом, французьким режисером, який привіз американську знімальну групу до Нової Зеландії в 1912 році. У результаті в Роторуа були зняті три короткі романтичні історії (дві засновані на легендах маорі).

«Хінемоа» (1914), який вважається першим повнометражним фільмом Нової Зеландії, був знятий Джорджем Тарром за вісім днів у Роторуа. Жоден

із цих ранніх фільмів не зберігся. Однак вони проклали шлях для інших зарубіжних режисерів, зацікавлених у використанні новизни новозеландських місць і культури корінного населення.

У 1920-х роках було знято кілька повнометражних фільмів, і з'явилися перші місцеві режисери. Одним із новозеландців, які створювали ранні фільми, був Тед Кубре, який вперше працював оператором у 1921 році. У 1927 році він зняв власний фільм «Спадщина Карабіна» – історію про успішного перегінного коня, яку рекламували як першу спортивну картину Нової Зеландії. Його численні інноваційні технічні винаходи включали штатив, що стабілізує камеру, і систему звуку на плівці (рис. 2.66).

Рис. 2.66. Тед Кубре веде зйомку фільму

Джек Уелш удосконалив систему запису звуку на плівці. Він використав це в першому новозеландському звуковому фільмі «Там на фермі» (1935).

Найзначнішим раннім режисером був Рудалл Хейворд, якого іноді називають «батьком новозеландського кіно». За свою 50-річну кар'єру Хейворд зняв велику кількість короткометражних комедій. У 1936 році він зняв свій перший звуковий фільм «На дружній дорозі». Його «Любити маорі» (1972) був першим кольоровим фільмом, знятим новозеландцем.

Студія «The Pacific Film Unit» була заснована у Веллінгтоні в 1948 році Роджером Мірамсом і Аланом Фальконером. У 1952 році до компанії приєднався Джон О'Ші, якого також називають «батьком новозеландського кіно». Незважаючи на те, що більшість його робіт була науковою, «Pacific Films» була єдиною компанією, яка створювала фільми в період з 1952 по 1966 рік. Серед фільмів Джона О'Ші виділяється «Зламаний бар'єр» (1952), який відобразив стан расових відносин у Новій Зеландії 1950-х років.

Відродження новозеландського кіно відбулося в 1970-х роках. У 1977 році Роджер Дональдсон зняв політичний бойовик «Сплячі собаки», заснований на романі К. К. Стеда «Сон Сміта». Успіх фільму спонукав уряд створити Комісію з кіно Нової Зеландії, яка фінансує місцеві фільми [54].

У 1980-х роках відбувся вибух кіновиробництва, і було знято понад 50 фільмів. Протягом 1980-х років з'явилося багато культових новозеландських фільмів, зокрема «Прощай, свинячий пиріг» та «Уту» Джеффа Мерфі, «Вігіл» Вінсента Уорда та «Палац розгрому» Роджера Дональдсона. Створено також багато перших фільмів у різних жанрах, зокрема перший фільм жахів, пародійна «Смерть» Девіда Бліта (1984), перший науково-фантастичний фільм Джеффа Мерфі «Тиха земля» (1985), перший анімаційний фільм Нової Зеландії «Подвиги Футрота: історія собаки» (1986). У 1980 році «Сини повинні повернутися додому» (1979) Пола Мондера і другий повнометражний фільм Джеффа Мерфі «Прощавай, пиріг зі свининою» (1980) були показані на престижному Канському кінофестивалі у Франції.

У 1990-х роках найуспішнішим новозеландським режисером стала Джейн Кемптон. Її фільм «Ангел за моїм столом» (1990), адаптація автобіографії письменниці Джанет Фрейм, отримав кілька міжнародних нагород. Потім Джейн Кемптон зняла фільм «Фортепіано» (1993). Це був перший новозеландський фільм, який отримав Золоту пальмову гілку Канського кінофестивалю. Він також отримав першу в Новій Зеландії

премію «Оскар» за найкращий оригінальний сценарій і найкращу жіночу роль другого плану для 11-річної Анни Пакуін.

Фільм «Кінець золотої погоди» (1991) режисера Ієна Муна про новозеландське дитинство 1930-х років отримав кілька міжнародних нагород, а також став дуже популярним у місцевих глядачів.

Пітер Джексон проявив свій режисерський талант у 1995 році. Його фільм-містифікація «Забуте срібло» був присвячений біографії вигаданого новозеландського режисера на ім'я Колін Маккензі. Джексон розповів цю історію, використовуючи підроблені архівні кадри, і влаштував інтерв'ю зі всесвітньо відомими особами, такими як продюсер Харві Вайнштейн і кінокритик Леонард Малтін.

Надзвичайно важливим явищем для новозеландського кіно став наступний твір Джексона – трилогія «Володар перснів», до якої увійшли «Братство персня» (2001), «Дві вежі» (2002) і «Повернення короля» (2003). І хоч фінансування трилогії велося з-за кордону, однак вона була знята в Новій Зеландії і дала великий поштовх розвитку місцевої кіноіндустрії. Загалом трилогія отримала 17 премій «Оскар», а остання частина «Повернення короля» перемогла в усіх 11 категоріях, на які була номінована (рис. 2.67).

Рис. 2.67. Селище Гобітон – декорації до «Володаря перснів»

Ряд фільмів, створених на початку XXI століття, мали винятковий успіх. «Наїзник на китах» (2002), спільний німецько-новозеландський фільм режисера Нікі Каро, адаптований за романом Віті Іхімера, — це подорож молодої дівчини маорі, яка кидає виклик старим способам вести своє плем'я в майбутнє. Вона отримала низку національних і міжнародних нагород, а молода акторка Кейша Касл-Хьюз була номінована на премію Оскар за найкращу жіночу роль [54].

Режисер «Сплячих собак» Роджер Дональдсон, повернувшись з Голлівуду, зняв фільм «Найшвидший індіанець у світі» (2005), який розповідає про ентузіаста мотоциклів з Інверкаргілла Берта Манро, який побив світовий рекорд швидкості. У головній ролі знявся британський актор Ентоні Хопкінс, і на сьогодні ця стрічка є найбільш касовим фільмом Нової Зеландії.

Фільм «Хлопчик» (2010), знятий сценаристом і режисером Тайка Вайтіті, який також зіграв головну роль, отримав захоплені відгуки як вдома, так і за кордоном. Ця історія дорослішання отримала гран-прі на Берлінському кінофестивалі та швидко стала найуспішнішою комедією Нової Зеландії.

Трилогія «Гоббіт» (2012-2014) — пригодницький блокбастер Пітера Джексона, створений кіностудією «Warner Brothers», приквел до «Володаря перснів». Вона пов'язана з Новою Зеландією через місце зйомок і частину акторів і знімальної групи. Фільми трилогії стали одними з найбільш касових за історію кінематографа, хоч і не мали такого визнання у критиків, як «Володар перснів».

2.4.8. Культура маорі

Незважаючи на вплив часу, народ маорі зберіг свої традиції та культуру, яка сьогодні перетворилася та змогла інтегруватися в сучасне суспільство.

Хонгі – це традиція вітання народу маорі, як рукостискання чи поцілунки в щоки в західній культурі. Хонгі робиться одночасно двома людьми, вони повинні торкнутися один одного носами і лобами і зазирнути на мить один одному в очі. У суспільстві маорі хонгі комбінують із рукостисканням. Ідея цього вітання сягає своїм корінням у розповіді маорі про те, як бог-чоловік створив жінку, вдихнувши в неї життя.

Як і у всіх культурах каї, чи їжа, має велике значення. Найпопулярнішою стравою в культурі маорі вважається хангі, яка прийшла з Полінезії. Ця страва зазвичай складається з м'яса або риби з овочами, готується в ямі, виритій у землі та нагрітій камінням. Далі додається трохи води, і в результаті їжа, яку залишають доходити ще кілька годин, готується майже на пару. Зазвичай хангі готують у свята або в особливих випадках, але сьогодні це роблять, дотримуючись усіх санітарних норм.

Основний центр сучасної культури маорі знаходиться на марае. Це території, що офіційно належать народу маорі. Марае – це святе місце, у якому побудований суспільний будинок для проведення племінних ритуалів, починаючи від сімейних свят до міжплемінних зустрічей. Тут використовують маорійську мову. Марае може бути створено і використано не тільки народом маорі, але й такими організаціями, як школи або церкви для проведення різноманітних церемоній, пов'язаних з маорі або вивчення мови та культури маорі (рис. 2.68).

Рис. 2.68. Інтер'єр марае

Ритуали марае засновані на усних традиціях, оскільки саме цей спосіб спілкування був єдиним протягом усієї історії народу аж до приїзду європейців, які почали перекладати мову письмово.

Ритуали марае вплинули навіть на сучасний спорт Нової Зеландії. Так, національна команда «All Blacks» сьогодні перед кожним матчем гри в регбі виконує традиційний танець війни хака. Проте саме з цієї причини хака багатьом сьогодні відомий як танець агресії та військової стратегії, який виконується чоловіками.

Ще одна дуже цікава особливість народу маорі, а головне дуже помітна візуально для іноземців, це «та моко» або розпис обличчя. Цей розпис в оригіналі проводився спеціальним різцем, але сьогодні це роблять за допомогою татуювань на обличчі, розписуючи себе національними символами. Історично використання «та моко» у культурі маорі використовувалося для відображення життєвого шляху, як людина ставала дорослою. Також це було способом показати своє становище в суспільстві. Чим більше на обличчі «та моко», тим вищий її соціальний рівень. І, звичайно, це вважалося традиційним способом, щоб залучити жінку. Жінки, як правило, мали «та моко» на підборідді та нижній губі, у той час як чоловіки мали «та моко» на обличчі та інших частинах тіла, таких як стегна та сідниці. Але переважно це було обличчя [54].

Що стосується візерунків, то розпис міг розповідати про історію племені, сім'ї та безліч інших життєвих історій. Малюнки зазвичай включають складні циркулюючі лінії, які майже завжди симетричні, особливо на обличчі.

Коли маорі вперше потрапили до Нової Зеландії, їм довелося зіткнутися з досить прохолодним кліматом. Наслідком став розвиток ткацтва з льону. Маорі не використовували ткацький верстат. Як декоративні елементи використовували пташині пір'я та шкури собак.

Ще одним традиційним мистецтвом маорі є різьблення по дереву, яким могли займатися лише чоловіки. Хоч першоджерелом виробу завжди були людська фігура чи обличчя, нерідко зображення набирало абстрактних рис. Маорійські різьбярі перетворили ремесло в справжнє мистецтво, рівних якому не було в усій Океанії.

2.4.9. Спорт у Новій Зеландії

Спорт традиційно відіграє важливу роль у житті новозеландців. Оскільки багато в чому вони досі зберігають традиції переселенців з Британських островів, національним спортом Нової Зеландії по праву можна вважати регбі. Національна збірна з регбі, яка має назву «All Blacks», посідає перше місце в міжнародному рейтингу збірних і має найкраще співвідношення виграних і програних ігор серед усіх національних команд світу в цьому виді спорту. Протягом багатьох років команда визнається найсильнішою у світі. У країні понад 140 тис. зареєстрованих гравців, об'єднаних у 520 клубів, і понад 2 тис. суддів цієї гри (рис. 2.69).

Рис. 2.69. Новозеландські регбісти виконують традиційний танок хака

Спортсмени Нової Зеландії регулярно беруть участь в Олімпійських іграх (з 1920 р. національна команда бере участь у літніх Іграх, а з 1952 р. – зимових). Спортсмени Нової Зеландії вибороли на Олімпійських іграх

понад 110 нагород, у тому числі понад 45 золотих. Найбільших олімпійських успіхів досягли веслярі: каноїст Ієн Фергюсон єдиний із новозеландців виграв чотири золота та одне срібло на Іграх 1984 і 1988 років, а його напарник Пол Макдональд завоював три золота, одне срібло та одну бронзу. Три олімпійські золота в 1960 та 1964 роках на рахунку прославленого бігуна Пітера Снелла. Серед жінок можна відзначити чотириразову чемпіонку світу Барбару Кендалл, яка виграла на Олімпіадах золоту (1992), срібну (1996) і бронзову (2000) медалі у змаганнях з віндсерфінгу. Штовхальниця ядра Валері Адамс виграла два поспіль золота на Олімпійських іграх 2008 і 2012 років.

Традиційно важливою подією у спортивному житті країни є Ігри Співдружності. У 1950 і 1990 роках ці ігри проводилися в Окленді, а в 1974 році – у Крайстчерчі. Національна команда Нової Зеландії – одна з шести інших національних команд, представлених на всіх іграх. За час проведення Ігор Співдружності команда Нової Зеландії завоювала 657 медалей (з них 159 золотих) [37].

Серйозних успіхів новозеландці досягли у світовому автоспорті. Брюс Макларен у 1960 році став віцечемпіоном світу «Формули-1», а згодом заснував знамениту гоночну команду Макларен, одну з найуспішніших за всю історію автоперегонів. А першим новозеландським чемпіоном світу «Формули-1» став Денні Халм у 1967 році. Також до провідних гонщиків «Ф-1» у 1960-1970-х роках належав Кріс Еймон. Новозеландський екіпаж у складі Брюса Макларена та Кріса Еймона в 1966 році виграла найпрестижнішу гонку «24 години Ле-Мана».

У 1995, 2003 і 2017 роках екіпажі новозеландських яхт «Black Magic» (лідер команди — сер Пітер Блейк), «Team New Zealand» та «Emirates Team New Zealand» стали переможцями Кубка Америки, однієї з найвідоміших у світі регат. Останніми роками, особливо серед молодих людей, усе більш популярним стає футбол. До інших популярних видів спорту і активного

відпочинку слід віднести гольф, крикет, теніс, нетбол (різновид баскетболу, який є найпопулярнішим жіночим видом спорту в країні), плавання.

Новозеландський альпініст Едмунд Хілларі (рис. 2.70) 29 травня 1953 року разом із шерпом Тенцингом Норгеєм стали першими людьми, які підкорили найвищу гору світу – Еверест.

Рис. 2.70. Едмунд Хілларі

2.4.10. Свята Нової Зеландії

Серед новозеландських свят є як ті, що святкує весь світ, так і свої власні святкові дні.

1 січня новозеландці зустрічають Новий рік. Через своє розташування на земній кулі вони роблять це другими на планеті, за жителями королівства Тонга. Замість ялинки символом Нового року є квітуча пахутукава в парках (вічнозелене дерево з гострими червоними квітами). Святкові новорічні страви – барбекю та морозиво.

6 лютого, або день Вайтангі, вважається національним днем Нової Зеландії. У цей день у 1840 році між британцями та маорі було підписано Договір Вайтангі, за яким вожді маорі визнали зверхність британської корони.

25 квітня відзначається день АНЗАК. У цей день у Новій Зеландії згадують солдатів, які загинули у всіх війнах, у яких країна брала участь.

25 квітня 1915 року війська Нової Зеландії та Австралії, іменовані АНЗАК (скорочено від «Австралійські та Новозеландські Армійські Корпуси») висадилися в Туреччині біля півострова Галліполі з метою захопити протоку Дарданелли. Нова Зеландія втратила в цій війні приблизно 2700 солдатів.

10 травня – Національний день шоколадної риби в Новій Зеландії. У Новій Зеландії шоколадна риба – популярний кондитерський виріб, а в культурі новозеландців – звичайна нагорода за добре виконану роботу.

Щороку в перший понеділок червня в Новій Зеландії відзначають День народження короля (King's Birthday Holiday). Дата свята відрізняється від справжнього дня народження короля Карла III (14 листопада 1948 року) і не співпадає зі святковими днями в інших країнах Британської Співдружності. Причиною розбіжності в датах стали погодні умови в Англії. Щоб уникнути негоди, що погрожувала зіпсувати народні гуляння, король Едуард VII встановив відзначати його день народження на початку червня. Відтоді так роблять усі англійські монархи [16].

День праці (Labour Day) відзначається щорічно в четвертий понеділок жовтня. Новозеландські трудівники були одними з перших у світі, хто відстоював право восьмигодинного робочого дня. І відстоювали успішно. Багато в чому робітничий клас Нової Зеландії завдячує такій перемозі Семюелю Парнеллу – теслі з Веллінгтона, який першим відмовився працювати більше восьми годин на день. Семюель вплинув на інших працівників, і в 1840 році робочими колективами була прийнята резолюція на підтримку його тверджень. Через дев'ять років після першого страйку уряд задовольнив вимоги робітників. Вперше свято робітників відзначили 28 жовтня 1890 року, коли для багатьох ремісників і торговців уже увійшло в норму працювати 8 годин на день.

2 грудня – Національний день шльопанців. Населення Нової Зеландії налічує трохи більше 4 млн осіб. І без перебільшення можна стверджувати, що кожен житель цієї країни має, як мінімум, одну пару гумових

шльопанців. Усе почалося з Морріса Йока, бізнесмена з Нової Зеландії, який побував у Японії і якому сподобалося місцеве взуття. Прості гумові сандалі так запали в душу Моррісу, що, повернувшись додому, він і його син Ентоні почали виробництво цього нехитрого взуття в 1957 році. Взуття так сподобалося новозеландцям, що стало одним із символів країни. У цей день проводиться збір пожертвувань для обладнання та екіпіровки добровільних клубів пляжних рятувальників.

25 грудня – Різдво. Різдво, як і інші християнські свята, у Новій Зеландії стали відзначати з появою європейських іммігрантів. І слід зазначити, що 25 грудня став офіційним вихідним відносно нещодавно, з 1910 року. У Новій Зеландії це сімейне свято. На стіл подають окіст, рибу та м'ясо, приготовлені на барбекю, на десерт – тістечко «Павлова» (на честь російської балерини Анни Павлової, яка відвідала Нову Зеландію з гастролями в 1920-ті роки) і місцеві вина. Листівка з квітучою пахутокавою – бажаний подарунок. Паради Санта-Клаусів – невід'ємна частина святкування Різдва в Новій Зеландії. Вони проходять по всій країні в листопаді та грудні.

Крім того, у Новій Зеландії щорічно відбувається багато фестивалів і місцевих свят:

- Кентербері Шоу. У другий тиждень листопада у Крайстчерчі (Південний Острів) проводяться кінні змагання, конкурси мод і музичні концерти;

- свято феєрверку (Fiesta week). Проходить у середині березня в Окленді. Оскільки феєрверки в Новій Зеландії бувають нечасто, спостерігати за цим видовищем збираються юрби людей;

- винний фестиваль – щорічний новозеландський фестиваль, який відбувається в Мальборо наприкінці другого тижня лютого. Тут, крім дегустації вин і місцевих делікатесів, проводяться концерти і конкурси модного одягу (рис. 2.71);

- джазовий фестиваль. Цей музичний фестиваль понад 30 років проводиться перед Різдвом, в останній тиждень грудня.

Рис. 2.71. Винний фестиваль у Мальборо

2.4.11. Національна кухня

Національна кухня Нової Зеландії є своєрідною. Хоча в сьогоденнішому раціоні острів'ян переважають страви англосаксонської кухні, поряд із загальновідомими стравами в ній присутні делікатеси, які не кожен європейець наважиться спробувати. Наприклад, тут їдять смажених в оливковій олії деревних хробаків з гарніром із місцевих сортів папороті. Ще одна особливість новозеландської кухні – більшість м'ясних, рибних та овочевих страв готують на грилі. Супи в цій країні не популярні.

Хангі. Сире м'ясо чи рибу перекладають овочами чи коренеплодами (найчастіше використовують гарбуз чи батат — кумара). Потім такий «бутерброд» загортають у листя, неглибоко закопують у землю, а зверху на пару годин розпалюють багаття. Коли багаття прогорить – хангі готове (рис. 2.72).

Фіш енд чіпс. Смажена риба з картоплею-фрі, один із найпопулярніших варіантів новозеландського фаст-фуду.

Рис. 2.72. Приготування хангі

Колоніальний гусак. Це не гуска, а запечена бараняча нога, фарширована курагою, цибулею, панірувальними сухарями, медом і травами.

Морський коктейль. Відварені з травами та спеціями мідії та королівські креветки.

М'ясний рулет. Аналог європейської буженини. Свиняча рулька без кістки, згорнута у вигляді товстого рулету і запечена зі спеціями та часником.

Новозеландський пиріг. Невеликий закритий або відкритий пиріг із листкового або прісного тіста. Начинкою може бути січене м'ясо чи фарш, бекон, гриби, сир, картопля, яйця, або навіть солодкі фрукти. Такі мініпироги продають у новозеландських кав'ярнях, на вуличних лотках і заправних станціях.

Рис по-новозеландськи. Довгозернистий рис з цибулею, овочами та травами, приготований на м'ясному бульйоні в глибокій сковороді.

Кастард слайс. Прямокутне листкове тістечко із заварним кремом.

Лоллі кейк. «Швидкий» торт зі шматочків печива, згущеного молока та м'яких цукерок, оформлений у вигляді поліна та посипаний кокосовою стружкою.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

АНЗАК (Австралійський і новозеландський армійський корпус) – військове формування Австралії і Нової Зеландії, сформоване для участі в Першій світовій війні. АНЗАК активно брав участь у боях у Єгипті й Галліполі.

АНЗІОС – воєнний союз трьох держав: Австралії, Нової Зеландії та США. АНЗІОС названо за першими буквами країн-учасниць (англ. Australia, New Zealand, United States). Угода між державами підписана в Сан-Франциско (США) 1 вересня 1951 року.

Буш – великі неосвоєні людиною простори в Австралії та інших країнах, які зазвичай поросли чагарником або низькорослими деревами.

Вестмінстерський статут 1931 року – акт парламенту Великобританії від 11 грудня 1931 року, який встановив правове становище домініонів (держав у складі Британської імперії) і їхні взаємини з Великобританією. У такий спосіб було створено правову базу Британської співдружності націй. Нова Зеландія ратифікувала статут 25 листопада 1947 року.

Гаттерія, або туатара – вид плазунів, єдиний сучасний представник стародавнього ряду дзьобоголових. Ендемік Нової Зеландії. Довжина тіла досягає 76 см, а маса – 1,3 кг.

Диджериду – музичний духовий інструмент аборигенів Австралії. Один із найстаріших духових інструментів у світі. Диджериду робиться зі шматка стовбура евкаліпта довжиною 1-3 м, серцевина якого виїдена термітами. Мундштук може бути оброблений чорним бджолиним воском. Сам інструмент часто розписаний фарбами або прикрашений зображеннями тотемів племені.

Договір Вайтангі – угода, підписана в населеному пункті Вайтангі представниками Великобританії та вождями деяких племен маорі 6 лютого

1840 року. Відповідно до угоди Нова Зеландія переходила в управління Великобританії, в обмін на це маорі зберігали свої майнові та немайнові права, отримували заступництво Великобританії та передавали Великобританії виняткові права на купівлю в них земель.

Домініон – фактично незалежна держава у складі Британської імперії (нині у складі Співдружності), що визнає главою держави британського монарха, представленого в домініоні генерал-губернатором.

Какапо, або совиний папуга – нічний нелітаючий птах, що є ендеміком Нової Зеландії. Єдиний нелітаючий папуга, що нині живе, і найважчий вид папуг. Веде нічний спосіб життя.

Кала-лагав-я – австралійська мова пама-ньюнґської мовної сім'ї. Мовою говорять аборигени островів Торресової протоки. Острови належать Австралії і розташовуються між нею і Папуа-Новою Гвінеєю. Кількість носіїв – 1216 осіб.

Каурі – вид дерев з сімейства араукарієвих. Є найбільшим у Новій Зеландії видом дерев. Це один з найдавніших видів хвойних дерев.

Ківі – єдиний рід безкільових птахів у ряді ківіподібних, або безкрилих. Включає п'ять видів, ендемічних для Нової Зеландії. Усі види ківі мають сильні чотирипалі ноги і довгий тонкий дзьоб із ніздрями на кінчику. Крила не розвинені, хвіст відсутній. Пір'я ківі більше нагадує густе хутро. Розміри невеликі, зі звичайну курку.

Корроборі – церемоніальний танець австралійських аборигенів, що виконується традиційно чоловіками, є невід'ємною частиною культури аборигенів. Супроводжується індивідуальним або груповим співом і ритмічними ударами спеціально виготовленими палицями по бумерангу.

Крік – в Австралії та Північній Америці назва малого або середнього розміру струмка або річки. Деякі кріки можуть бути навіть судноплавними, а деякі в певний період року частково або повністю пересихають.

Кукабара – рід наземних птахів підродина альціонних, родини рибалочкових, ендемік Австралазії – Австралії та Нової Гвінеї. Кукабари виростають у довжину від 28 до 42 см. Мають гучний крик, схожий на людський сміх.

Маорі – корінний народ Нової Зеландії та основне населення країни до прибуття європейців. Мовою маорі слово «*māori*» означає «нормальні», «природні» або «звичайні».

Меріам мир – папуаська мова, якою говорять аборигени, які мешкають на островах Торресової протоки Австралії. Кількість носіїв, за переписом населення Австралії 2006 року, – 212 осіб.

Моа – ряд вимерлих безкільових птахів, що не літають. Жили в Новій Зеландії. Не мали крил. Найбільші досягали заввишки близько 3,6 м і важили близько 250 кг. Травоїдні (харчувалися листям, пагонами, фруктами). Вимерли в 1500-х роках, винищені аборигенами маорі.

Моріорі – корінний народ, що населяв острови архіпелагу Чатем, Нова Зеландія. Більшість загинула внаслідок завоювання острова Чатем у 1835 році воїнами маорі.

Мушкетні війни – серія з більш ніж трьох тисяч військових походів і битв, що відбувалися між різними племінними групами маорі між 1807 і 1845 роками, переважно на Північному острові Нової Зеландії. Поштовхом до конфлікту стало поширення серед маорі вогнепальної зброї.

Намбат – вид ряду хижі сумчасті. Довжина голови й тіла 175-275 мм, довжина хвоста 130-200 мм, вага 300-600 г. Намбати раніше проживали в напівпосушливих і посушливих лісах (евкаліптових і акацієвих) і луках. Тепер вони обмежені евкаліптовими лісами.

Нефрит – мінерал групи амфіболів із характерною волокнистою структурою. Нефрит має широку палітру кольорів: від майже білого через усі відтінки зеленого (жовтий, трав'янистий, смарагдовий, болотний) до коричневого і майже чорного. Нефрит використовують як виробний камінь

і унікальний матеріал для виготовлення ювелірних і декоративно-художніх виробів. Відіграє важливу історичну роль у культурі маорі.

Новозеландські земельні війни з маорі – серія збройних конфліктів у Новій Зеландії між 1845 та 1872 роками між маорі, з одного боку, та армійськими підрозділами Великобританії та європейськими переселенцями, з іншого.

Пай Маріре, або **Хаухау** – синкретична релігія, яка набирала чинності та звертала у свою віру місцевих аборигенів – маорі Східного узбережжя. Пай Маріре зародилося в 1862 році як поєднання християнства і традиційних вірувань маорі.

Пама-ньюнга – найбільша мовна сім'я за кількістю мов на австралійському континенті, об'єднує 178 мов народів і племен Австралії, ареал яких охоплює 7/8 Австралії (крім північно-західних районів).

Рингату – синкретична релігія, поєднання християнства і традиційних вірувань маорі, була заснована в 1868 році вождем Те Куті. Символом руху є піднята рука або «Ringatū» мовою маорі.

Такахе, або безкрила султанка – рідкісний птах із сімейства пастушкових, що не літає, мешкає в горах Південного острова Нової Зеландії, біля озера Те-Анау. У свій час вважався повністю вимерлим.

Тасеки — злакові поля, подібні до степів, поширені в сухих і спекотних районах у Новій Зеландії.

Трибунал Вайтангі — це постійна слідча комісія Нової Зеландії, створена за Законом про Вайтангі від 1975 року. Їй доручено проводити розслідування та давати рекомендації щодо позовів маорі з дій чи бездіяльності британської Корони, що порушує обіцянки, дані в договорі Вайтангі. Трибунал не є судом, тому рекомендації та висновки Трибуналу не є обов'язковими для Корони.

Страйн – широкий акцент австралійської англійської мови. Цей термін є синкопою, що походить від скороченого фонетичного перекладу

вимови слова «австралійський» у перебільшеному широкому австралійському акценті, спираючись на тенденцію цього акценту поєднувати склади у формі зв'язку. Цей термін був введений у 1964 році Аластером Ардоком Моррісоном.

Улуру – масивне оранжево-коричневе скельне утворення овальної форми, сформоване геологічними процесами близько 680 млн років тому. Розташоване в Центральній Австралії в точці, близькій до географічного центру континенту. Довжина Улуру 3,6 км, ширина – близько 3 км, висота – 348 м. Основа порізана печерами з наскельними малюнками і різьбленням по каменю. Аборигени вважають себе хранителями священної скелі, здійснюють поклоніння і проводять обряди.

ПЕРСОНАЛІЇ

Ардерн Джасінда (нар. 1980) – новозеландський політик, який очолює Лейбористську партію. Прем'єр-міністр Нової Зеландії з 26 жовтня 2017 року.

Бартон Едмунд (1849-1920) – австралійський політик. Перший прем'єр-міністр Австралії з 1 січня 1901 до 24 вересня 1903 року.

Вірему Кінгі (близько 1795-1882) – вождь маорі, відомий своїм активним опором продажу землі Північного острова англійським колонізаторам.

Гібсон Мел (нар. 1956) – австралійський актор, режисер, сценарист і продюсер, лауреат двох премій «Оскар» і премії «Золотий глобус» (1996) за режисерську роботу над драмою «Хоробре серце».

Гобсон Вільям (1792-1842) – перший губернатор Нової Зеландії з 1840 року, співавтор договору Вайтангі. Засновник Окленду.

Грей Джордж (1812-1898) – двічі губернатор Нової Зеландії 1845-1854 і 1861-1868, прем'єр-міністр Нової Зеландії 1877-1879. Здобув ряд перемог над маорі. Також відомий як письменник і мандрівник.

Гріффін Волтер Берлі (1876-1937) – архітектор і дизайнер, найбільше відомий як автор проєкту столиці Австралії Канберри.

Грінвей Френсіс Говард (1777-1837) – австралійський архітектор.

Джексон Пітер (нар. 1961) — режисер, сценарист і продюсер. Режисер фільмів трилогії «Володар пернів» і «Гобіт».

Іхімаера Віті (нар. 1944) – перший письменник-маорі. Автор ряду романів, у тому числі «Наїзниця на китах».

Кімбра (нар. 1990) – новозеландська співачка, автор і гітаристка. У 2011 році визнана найкращою співачкою Австралії.

Кук Джеймс (1728-1779) – англійський першовідкривач, навігатор і дослідник, здійснив три експедиції в Тихий океан, першим із європейців дослідив і описав східне узбережжя Австралії.

Лорд (справжнє ім'я Елла Єліч-О'Коннор) (нар. 1996) – новозеландська співачка, автор пісень і музичний продюсер. Має дві премії Греммі.

Лоусон Генрі Арчібальд (1867-1922) – австралійський поет і автор коротких оповідань.

Маккаллоу Коллін (1937-2015) – австралійська письменниця, відома як автор роману «Ті, що співають у терні».

Маккормік Пітер (1834-1916) – автор гімну Австралії.

Макларен Брюс (1937-1970) – новозеландський автогонщик, пілот «Формули-1». Засновник автоперегонової команди «McLaren», однієї з найуспішніших у «Формулі-1». Загинув під час аварії.

Марш Найо (1895-1982) – новозеландська детективна письменниця, театральний діяч. Вважається однією з «королів британського детектива». Автор серії романів про Родеріка Аллейна.

Мелба Неллі (1861-1931) – австралійська оперна співачка.

Менсфілд Кетрін (1888-1923) – новозеландська і англійська письменниця-новелістка.

Міноуг Кайлі (нар. 1968) – австралійська поп-співачка, авторка пісень, акторка.

Наматжира Альберт (1902-1959) — австралійський живописець-абориген із племені аранда.

Нгата Апірана (1874-1950) – відомий новозеландський політик і юрист. Відомий своєю діяльністю з захисту мови та культури народу маорі.

Олдрідж Джеймс (1918-2015) – австралійський письменник і громадський діяч.

Патерсон Ендрю Бартон «Банджо» (1864-1941) - австралійський поет, журналіст і письменник.

Резерфорд Ернест (1871-1937) – фізик-ядерник, який відкрив елемент радон, а також альфа- та бета-частинки, атомне ядро. У 1908 році отримав Нобелівську премію з хімії за те, що він довів, що радіоактивність супроводжується розпадом хімічних елементів. Створив планетарну модель атома.

Сарджесон Френк (1903-1982) – новозеландський письменник. Автор романів «Коли дує вітер» і «Я бачив уві сні».

Тасман Абель Янсзон (1603-1659) – нідерландський мореплавець, дослідник і купець. Отримав світове визнання за очолювані ним морські походи в 1642–1644 роках. Першим серед відомих європейських дослідників досяг берегів Австралії, Нової Зеландії, Тонга і Фіджі.

Те Кооті (близько 1832-1893) – вождь маорі, засновник релігії Рингату.

Те Ферофери (близько 1800-1860) – вождь маорі, з 1858 року перший король маорі під іменем Потатау I.

Уайт Патрік Віктор Мартиндейл (1912-1990) – австралійський письменник. Лауреат Нобелівської премії з літератури 1973 року «за епічну і психологічну майстерність, завдяки якій був відкритий новий літературний материк».

Утзон Йорн (1918-2008) – датський архітектор, автор проєкту Сіднейського оперного театру.

Фінн Ніл (нар. 1958) – новозеландський співак, музикант і автор пісень. Лідер гурту «Crowded House». Після того як гурт розпався, він розпочав сольну кар'єру, а у 2007 році віродив гурт.

Фрейм Дженет (1924-2004) – новозеландська письменниця, автор романів «Сови плачуть», «Обличчя у воді», «Птахи дощу» тощо.

Хілларі Едмунд (1919-2008) – альпініст. Разом із шерпом Тенцингом Норгеєм стали першими людьми, які досягли вершини Евересту (29 травня 1953 року). Він також досяг Південного полюса 4 січня 1958 року.

Ходжкінс Френсіс (1869-1947) – новозеландська та англійська художниця. Після Першої світової війни працювала переважно у Великобританії.

Хоне Хеке (1807-1850) – вождь народу маорі. У 1840 році підписав договір Вайтангі від імені вождів 40 племен. У 1845-1847 роках очолював повстання проти англійців.

Шеппард Кейт (справжнє ім'я Кетрін Вілсон) (1847-1934) – лідер руху суфражисток. Завдяки її зусиллям Нова Зеландія стала першою у світі країною, що в 1893 році заявила про загальне виборче право.

Юнайпон Девід (1872-1967) – проповідник, винахідник, письменник і журналіст родом з аборигенів Австралії.

Янсзон Віллем (1570-1630) – нідерландський навігатор і колоніальний губернатор. Перший відомий європеєць, який побачив берег Австралії під час подорожі 1605-1606 років.

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ «АВСТРАЛІЯ»

Дата	Подія
Понад 40 тис. р. до н. е.	Заселення Австралії першими людьми
1606	Відкриття Австралії Віллемом Янсзоном
1642	Відкриття Абелем Тасманом Землі ван Дімена (Тасманії)
1770	Джеймс Кук відкрив східне узбережжя Австралії
1788	Прибуття до Австралії перших в'язнів
1788	Заснування колонії Новий Південний Уельс
1824	Заснування колонії Квінсленд
1824	Відкриття ріки Мюррей
1825	Заснування Північної території
1825	Заснування колонії Земля Ван Дімена (Тасманія)
1832	Заснування колонії Західна Австралія
1836	Утворення колонії Південна Австралія
1839	Підкорення гори Косцюшко
1851	Утворення колонії Вікторія
1850-ті	«Золота лихоманка» в Австралії
1854	Еврікське повстання
1868	Австралія перестає використовуватися як виправна колонія
1891	Створення першої партії Австралії – Лейбористської
1901	Створення Австралійського Союзу
1901	Затвердження прапора Австралії
1906	В Австралії знятий перший у світі повнометражний фільм «Справжня історія банди Келлі»
1911	Початок будівництва Канберри
1912	Затвердження сучасного герба Австралії
1914	Австралія окупує німецьку Нову Гвінею
1915	Австралія в складі АНЗАК бере участь у битві при Галліполі
1931	Прийняття Вестмінстерського статуту, який надає домініонам Великобританії самостійність у внутрішній і зовнішній політиці
1939	Австралія вступає в Другу світову війну
1942	Австралія ратифікує Вестмінстерський статут
1951	Австралія входить до військового блоку АНЗЮС
1956	У Мельбурні відбуваються літні Олімпійські ігри
1968	Австралія перестає бути домініоном Великобританії, але залишається у Британській Співдружності
1973	Австралійський письменник Патрік Уайт отримує Нобелівську премію з літератури
1975	Австралія надає незалежність Папуа-Новій Гвінеї
2000	У Сіднеї відбуваються літні Олімпійські ігри

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ «НОВА ЗЕЛАНДІЯ»

Дата	Подія
Приблизно 1280 рік н. е.	Початок заселення Нової Зеландії маорі
13 грудня 1642	Голландський дослідник Абель Тасман відкриває Південний острів Нової Зеландії
8 жовтня 1769	Англійський дослідник Джеймс Кук здійснює свій перший візит до Нової Зеландії
1807-1845	Міжусобні «мушкетні» війни між племенами маорі
1814	Заснована перша англіканська місія в Новій Зеландії
Жовтень 1835	Декларація незалежності Нової Зеландії «Конфедерацією об'єднаних племен», підписана 34 північними вождями (а пізніше ще 18)
6 лютого 1840	Підписання договору Вайтанг.
21 травня 1840	Гобсон проголошує суверенітет Великої Британії над Новою Зеландією і стає першим губернатором Нової Зеландії
3 травня 1841	Нова Зеландія стає окремою колонією, незалежною від Нового Південного Уельсу
1845-1872	Новозеландські війни між колоністами та маорі
1846	Британський парламент приймає Конституційний Акт для Нової Зеландії
24 травня 1854	Початок роботи новозеландського парламенту
1858	Вождь Те Ферофери стає першим королем маорі під іменем Потатау I
1859	У Новій Зеландії знайдені поклади золота
1865	Столиця перенесена з Окленду до Веллінгтона
1877	Прийнятий закон про обов'язкову безплатну освіту
1893	Нова Зеландія стає першою країною у світі, де жінки отримують право голосу
1898	Прийнятий закон про пенсії за віком
26 вересня 1907	Проголошення домініону Нова Зеландія
1914	Окупація Новою Зеландією Західного Самоа
1915	Участь новозеландців у складі корпусу АНЗАК у битві при Галліполі в Першій світовій війні
1920	Нова Зеландія отримує від Ліги Націй мандат на управління Західним Самоа
1939-1945	Участь Нової Зеландії в Другій світовій війні
1947	Ратифікація Вестмінстерського статуту для Нової Зеландії
1951	Створений військовий блок АНЗЮС за участю США, Австралії та Нової Зеландії
1953	Новозеландський альпініст Едмунд Хілларі першим піднімається на Еверест

1962	Західне Самоа стає незалежним від Нової Зеландії
1965-1972	Участь новозеландських військ у війні у В'єтнамі
1967	Грошова реформа, введення новозеландського долара
1975	Заснування трибуналу Вайтангі, який захищає права маорі
1985	Нова Зеландія проголошує без'ядерний статус
1987	Мова маорі стає другою державною в Новій Зеландії
2010 та 2011	Два великих землетруси в Крайстчерчі
2019	Масове вбивство в мечеті в Крайстчерчі
2020	Початок епідемії Ковід-19 у Новій Зеландії

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Визначте основні особливості географічного розташування Австралії.
2. Назвіть найбільші водойми Австралії.
3. Охарактеризуйте адміністративний устрій Австралії. З яких штатів і територій вона складається?
4. Яких представників австралійської фауни ви знаєте?
5. Коли Австралія була заселена аборигенами?
6. Хто і коли з європейських мореплавців відкрив різні частини Австралії?
7. Назвіть і охарактеризуйте перші поселення британців на території Австралії.
8. Визначте основні періоди австралійської історії.
9. Назвіть і опишіть державні символи Австралії.
10. Назвіть найбільші міста Австралії.
11. Які корисні копалини є в Австралії?
12. Охарактеризуйте сільське господарство Австралії.
13. Назвіть основні галузі промисловості Австралії.
14. Які мови використовуються в Австралії?
15. У чому полягають особливості австралійського діалекту англійської мови?
16. Які релігії сповідують мешканці Австралії?
17. Охарактеризуйте особливості культури аборигенів Австралії.
18. Яких письменників Австралії ви знаєте? Які їхні твори ви читали?
19. Охарактеризуйте освіту Австралії.
20. Назвіть найбільш важливі свята в Австралії.
21. Визначте основні особливості географічного розташування Нової Зеландії.
22. Охарактеризуйте особливості клімату Нової Зеландії.
23. Охарактеризуйте адміністративний та політичний устрій Нової Зеландії.

24. Визначте особливості новозеландської флори і фауни. Чим викликана її своєрідність?
25. Коли Нова Зеландія була заселена маорі?
26. Хто і коли з європейських мореплавців досліджував Нову Зеландію?
27. Визначте і охарактеризуйте основні періоди новозеландської історії.
28. Що таке Договір Вайтангі? Коли і ким він був підписаний?
29. Назвіть і опишіть державні символи Нової Зеландії.
30. Назвіть найбільші міста Нової Зеландії.
31. Визначте основні риси економіки Нової Зеландії.
32. Які мови є державними в Новій Зеландії?
33. У чому полягають особливості новозеландського діалекту англійської мови?
34. Які релігії сповідують мешканці Нової Зеландії?
35. Охарактеризуйте особливості культури маорі.
36. Яких письменників Нової Зеландії ви знаєте?
37. Охарактеризуйте освіту Нової Зеландії.
38. Назвіть найважливіші свята в Новій Зеландії.

ТЕМИ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

1. Географія та клімат Австралії.
2. Флора і фауна Австралії.
3. Відкриття Австралії європейцями.
4. Британська колонізація Австралії.
5. Австралія в Першій і Другій світових війнах.
6. Політичний і адміністративний устрій Австралії.
7. Сільське господарство та промисловість Австралії.
8. Транспорт Австралії.
9. Культура австралійських аборигенів.
10. Література Австралії.
11. Мистецтво Австралії.
12. Особливості австралійського діалекту англійської мови.
13. Географія та клімат Нової Зеландії.
14. Флора і фауна Нової Зеландії.
15. Відкриття і дослідження Нової Зеландії європейцями.
16. Британська колонізація Нової Зеландії.
17. Нова Зеландія в Першій і Другій світових війнах.
18. Політичний і адміністративний устрій Нової Зеландії.
19. Економіка Нової Зеландії.
20. Державні символи Нової Зеландії.
21. Культура маорі.
22. Література Нової Зеландії.
23. Мистецтво Нової Зеландії.
24. Особливості новозеландського діалекту англійської мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Кочергина С., Юхимчук С. Австралія та Нова Зеландія. Тексти із завданнями з англійської мови. Київ: Шкільний світ, 2016. 64 с.
2. Audleytravel. URL: <https://www.audleytravel.com/resources/brochures/audley-australia-brochure-uk.pdf> (дата звернення 12.10.2023).
3. Australia. URL: <https://www.australia.com/en/facts-and-planning/about-australia/history-of-australia.html> (дата звернення 12.10.2023).
4. Australia in the War of 1939–1945. Canberra, Australian war memorial, 1952-1968. Vol. 1-22. URL: <https://www.awm.gov.au/collection/C1417305> (дата звернення 12.10.2023).
5. Australia My Land. URL: <https://www.australiamyland.com.au/rivers.html> (дата звернення 12.10.2023).
6. Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade. URL: <https://www.dfat.gov.au/about-us/publications/corporate/protocol-guidelines/1-introduction-to-australia-and-its-system-of-government> (дата звернення 12.10.2023).
7. Australian Government. Department of the Prime Minister and Cabinet. URL: <https://www.pmc.gov.au/honours-and-symbols/australian-national-symbols/australian-national-flag> (дата звернення 12.10.2023).
8. Australian Government. Geoscience Australia. URL: <https://www.ga.gov.au/scientific-topics/national-location-information/dimensions/area-of-australia-states-and-territories> (дата звернення 12.10.2023).
9. Australias guide. URL: <https://www.australias.guide/australia-government/> (дата звернення 12.10.2023).
10. Australian Politics and Policy Senior Edition / Ed. by Chen P. J. et al. Sydney: Sydney University Press 2019. 744 p.
11. Australian War Museum. URL: <https://www.awm.gov.au/commemoration/anzac-day/traditions> (дата звернення 12.10.2023).

12. Australia, New Zealand, and the Pacific Islands since the First World War / Edited by William S. Livingston and Wm. Roger Louis. Canberra: Australian National University Press. 1979. 249 p.
13. Bell R. E. Official History of New Zealand in the Second World War 1939-45. Wellington: Massey University. 285 p.
14. Berglee R. World Regional Geography: People, Places and Globalization. Arlington, Virginia: Saylor Foundation, 2012. 828 p.
15. Berndt R. M., Berndt C. H. The world of the first australians. Sydney: Ure Smith, 1964. 448 p.
16. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/New-Zealand> (дата звернення 12.10.2023).
17. Broome R. Aboriginal Australians: A History Since 1788. Sidney: Allen & Unwin, 2010. 336 p.
18. Bryson B. Down Under. New York: Doubleday, 2000. 319 p.
19. Clancy L. Culture and Customs of Australia. London: Greenwood press, 2004. 212 p.
20. Clark M. History of Australia / abridged by Michael Cathcart. Melbourne: Melbourne University Press, 1997. 588 p.
21. Climates to travel. World climate guide. URL: <https://www.climatestotravel.com/climate/australia> (дата звернення 12.10.2023).
22. Cox F., Palethorpe S. Australian English // Journal of the International Phonetic Association. 2007. Vol. 37. № 3. P. 341-350.
23. Gardenia. URL: <https://www.gardenia.net/native-plants/australia> (дата звернення 12.10.2023).
24. Geoscience Australia 2007. Australia's Identified Mineral Resources. Canberra: Geoscience Australia, 2007. 96 p.
25. Greasley D., Oxley L. The pastoral boom, the rural land market, and long swings in New Zealand economic growth, 1873–1939 // The Economic History Review. 2009. Vol. 62. № 2. P. 324-349.

26. Hocken T. M. The early history of New Zealand. Wellington: John Mackay, 1914. 302 p.
27. Hughes R. The Fatal Shore: The Epic of Australia's Founding. New York: Alfred A. Knop Edition, 1986. 688 p.
28. Indigenous Australians. First nations people. URL: http://www.workingwithindigenousostralian.info/content/History_2_60,000_years.html (дата звернення 12.10.2023).
29. Kelly A. ANZUS and the Early Cold War: Strategy and Diplomacy Between Australia, New Zealand and the United States, 1945-1956. Cambridge: Open Book Publishers, 2018. 218 p.
30. King M. The Penguin History of New Zealand. Auckland: Penguin Group, 2012. 576 p.
31. Local histories. URL: <https://localhistories.org/a-brief-history-of-australia/> (дата звернення 12.10.2023).
32. Macintyre S. A Concise History of Australia. New York: Cambridge University Press, 2016. 374 p.
33. McKinnon M. New Zealand and ASEAN: A History. Wellington: Asia New Zealand Foundation, 2016. 43 p.
34. McKnight T. L. Oceania: The Geography of Australia, New Zealand, and the Pacific Islands. London: Pearson College Div, 1995. 229 p.
35. Monash J. The Australian Victories in France in 1918. London: Hutchinson & co, 1920. 352 p.
36. Moon P. New Zealand in the twentieth century: the nation, the people. Auckland: HarperCollins, 2011. 672 p.
37. New Zealand. URL: <https://www.newzealand.com/us/feature/new-zealand-flora-and-fauna/> (дата звернення 12.10.2023).
38. New Zealand government. URL: <https://www.govt.nz> (дата звернення 12.10.2023).

39. New Zealand history. URL: <https://nzhistory.govt.nz/culture-and-society> (дата звернення 12.10.2023).
40. O'Connor K., Stimson R. J., Daly M. Australia's changing economic geography: a society dividing. Oxford: Oxford University Press, 2002. 256 p.
41. Official History of Australia in the War of 1914 – 1918. Sidney: Angus & Robertson Ltd, 1935 – 1941. Vol. I – XII.
42. O'Hara G. Imagining New Zealand's economy in the mid-twentieth century. Imagining Britain's economic future, c.1800–1975: Trade, consumerism, and global markets. [London]: Palgrave Macmillan, 2018. P. 69-88.
43. One World Nations Online. URL: <https://www.nationsonline.org/oneworld/History/Australia-history.html> (дата звернення 12.10.2023).
44. O'Regan T. Australian National Cinema. London, Psychology Press, 1996. 405 p.
45. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/discover/introduction-to-new-zealand-english/?tl=true> (дата звернення 12.10.2023).
46. Parliament of Australia. URL: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/House_of_Representatives/Powers_practice_and_procedure/00_-_Infosheets/Infosheet_20_-_The_Australian_system_of_government#:~:text=Australia%20is%20a%20federation%20of,Commonwealth%20Government%20or%20Australian%20Government (дата звернення 12.10.2023).
47. Rusden G. W. History of New Zealand. London: Chapman and Hall Limited, 1883. Vol. I. 655 p.
48. Scott E. A short history of Australia. London: Oxford University Press, 1916. 363 p.
49. Serle P. Dictionary of Australian biography. Sydney: Angus and Robertson, 1949. Vol. 1. 507 p. Vol. 2. 518 p.
50. Shann E. An economic history of Australia. Cambridge: The University press, 1948. 472 p.

51. Smith P. M. A Concise History of New Zealand. Melbourne: Cambridge University Press, 2012. 368 p.
52. Study smarter. URL: <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/english/global-english/australian-english/> (дата звернення 12.10.2023).
53. Swinburne G. H. A Source Book of Australian history. London: G. Bell and sons, ltd., 1919. 211 p.
54. Te ara – The Encyclopedia of New Zealand. URL: <https://teara.govt.nz/en> (дата звернення 12.10.2023).
55. Tearney F. History of education in New Zealand. Wellington: McGuinness Institute, 2016. 57 p.
56. The Cambridge History of Australian Literature / Ed. by Pierce P. New York: Cambridge University Press, 2009. 612 p.
57. The Oxford Companion to New Zealand Literature / Ed. by Robinson R., Wattie N. Oxford: Oxford University Press, 1999. 624 p.
58. The wildlife diaries. URL: <https://www.thewildlifediaries.com/australian-animals-the-wierd-and-wonderful-creatures-of-down-under/> (дата звернення 12.10.2023).
59. Thompson S., Maginn P. Planning Australia: An Overview of Urban and Regional Planning. New York: Cambridge University Press, 2007. 424 p.
60. Topend sports. URL: <https://www.topendsports.com/world/countries/australia/index.htm> (дата звернення 12.10.2023).
61. Von Hochstetter F. New Zealand: Its Physical Geography, Geology and Natural History. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 574 p.
62. Waite F. The New Zealanders at Gallipoli. Christchurch: Whitcombe and Tombs Limited, 1919. 330 p.
63. Walker J. Australia: History of Australia: Discover the major events that shaped the history of Australia. Sidney: Dingo Publishing, 2019. 184 p.
64. West J. The History of Tasmania. Launceston: Henry Dowling, 1852. Vol. 1. 340 p. Vol. 2. 380 p.

65. Wood G. A. The discovery of Australia. London: Macmillan and co., limited, 1922. 541 p.

66. Wood G. A. The voyage of the Endeavour. Melbourne: Macmillan of Australia, 1926. 116 p.

67. World Regional Geography: People, Places, and Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Libraries Publishing Edition, 2016. 844 p.

68. WWF Australia. URL: <https://wwf.org.au/blogs/9-australian-native-plants-and-trees-to-attract-wildlife-and-bees-to-your-apartment-balcony-or-garden/> (дата звернення 12.10.2023).

Навчальний посібник

Колесник Костянтин Едуардович,

Нешко Світлана Ігорівна,

Сніжко Ірина Анатоліївна

ГЕОГРАФІЯ, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА АВСТРАЛІЇ
ТА НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

Відповідальний за випуск Колесник К. Е.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 06.11.2023 р.

Умовн. друк. арк. 23,5. Тираж . Замовлення № .

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.